

20 KAPITLET.

Midsommaren i Sverige. — Hela landet i festskrud. — Majstången. — Hvar man bör vara en midsommar. — Vid Siljan midsommardagen. — Båtarne fara till kyrkan. — Folket strömmar till kyrkan. — En präktig syn. — Småbarn i kyrkan. — Ett särskildt rum för småbarnen. — En stor socken. — Nattvardsgång. — Efter gudstjenstens slut. — Leksands prestgård. — Åkerö. — Knubb. — Ett karaktäristiskt rum. — På väg till marknaden. — På en liten ångbåt. — Godlynt folk. — Mora. — Ett öfverfyldt värdshus. — Trefligt härberge på en gård. — Mora kyrka. — En afbildning af djefvulen. — Det minnesrika Utmeland. — Moradräkten. — Marknaden. — Till trängsel besökta bodar. — Guldsmedsbodarna. — Varmt väder. — En tam björn. — Kurtis. — Upprymda menniskor. — Marknadens slut.

Midsommaren är näst julen den gladaste högtiden i Sverige. Årets längsta dagar äro komna och hela folket tyckes förena sig om att fira sommarens ankomst. Fartygen i hamnarna smyckas med björklöf, och det samma är förhållandet med hästarne, vagnarne, omnibussarne och andra åkdon i städerna. Det är emellertid på landet, som denna högtid i synnerhet firas, och der strömmar folket i stora skaror till majstången, som är upprest i hvarje by och på midsommaraftonen klädes af flickorna och gossarne med granris och blomsterkransar samt på somliga trakter med färgade ägg, förgyllda hjertan och festoner af tunt papper.

Vid detta tillfälle ser den resande öfverallt tecken till glädje. Gårdarnes förstugukvistar, fönster och grindar äro klädda med löf och kransar. Öfverallt höres musik, och skaror af glada dansande svänga om kring majstången. Emellertid får man på midsommar-dagen ingenstädes i Skandinavien se ett så märkligt skådespel, som i Leksands, Rättviks, Mora och Orsa sock-

nar vid Siljans stränder, detta till följd af de betydliga folkmassor, som då begifva sig till de stora kyrkorna, och främlingen bör icke underlåta att besöka någon af dessa platser under denna högtid.

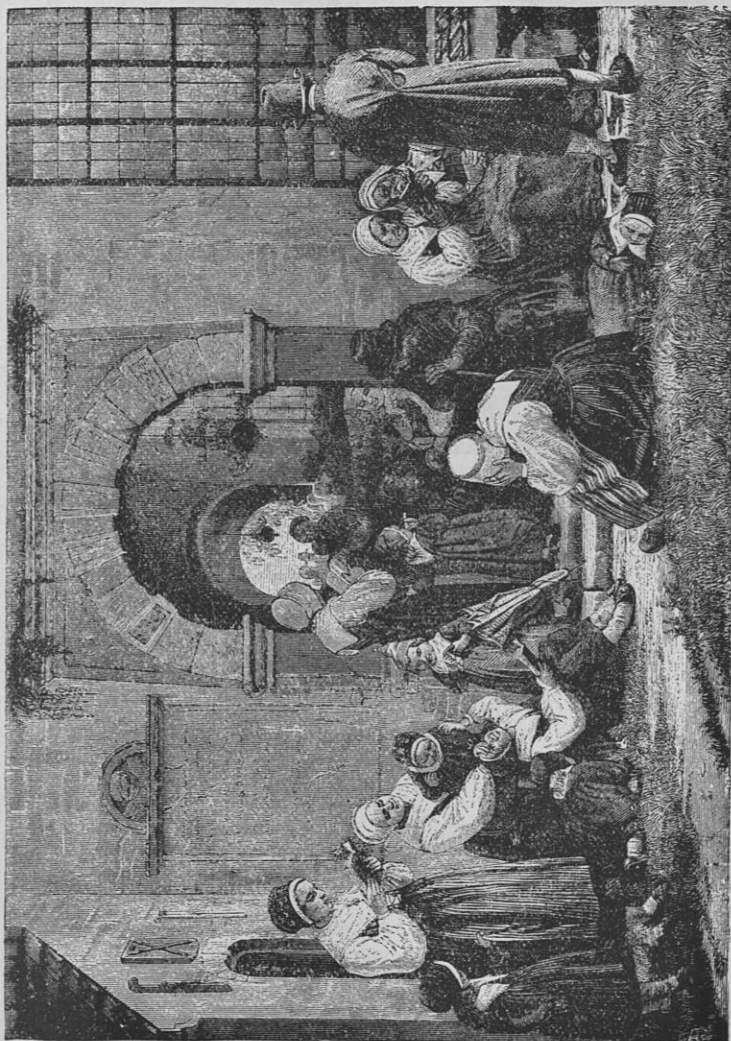
Öfver hela Dalarne komma på midsommaraftonen dalkullan med blommor och dalkarlen med granris för att under glada rop och munterhet kläda majstången. Till följd af sin glödande religiositet firar den skandinaviska landtbefolkningen alla högtider med att först gå i kyrkan.

Arla på morgonen befann jag mig i en furudunge på en brant höjd, hvarifrån man hade utsigt öfver Siljan. Leksands kyrka doldes för blicken, ehuru hon låg helt nära. Vädret var utmärkt behagligt och icke en krusning syntes på sjöns yta, utan denna låg blank som en spegel. Vid femtiden såg jag huru båtarne började komma från byarne och huru de togo kosan till kyrkan längs stränderna. Till följd af det stora afståndet såg en mängd af dem i början endast ut som svarta prickar, hvilka dock småningom blefvo större, och antalet växte hastigt. Derefter kunde man se, huru årorna höjdes och sänktes, och urskilja båtarne form. Kvinnorna biträdde också vid rodden och deras röda lifstycken lyste bjärt i morgonsolens sken. Då båtarne anländt till stranden, såg jag att de voro 10 till 13 meter långa och alldeles fullpackade; i somliga sutto ända till 70 personer. Då och då steg en hel familj, från farfadern till barnbarnsbarnen, ut ur en båt, och på armen bar man spenabarn. Alla sågo så allvarliga ut som kväkare, då de begåfvo sig till kyrkan, dit jag följde skaran. På land kom också det ena åkdonet efter det andra och aflastade sin laddning af kyrkfolk, hvarefter hästarne bundos rundt omkring kyrkan. Många personer anlände till fots. Hvar flicka bar i den ena handen en liten bukett af vilda blommor och i den andra sin psalmbok, hvilken var omsorgsfullt insvept i en näsduk, som hon sjelf utsytt. Denna näsduk är tjock och ser mycket ofta ut som en liten bordduk. Från förklädet hängde en liten påse ned, hvilken också var prydd med broderier och som innehöll en matsäck, bestående af bröd, smör, ost och några spåda rödlökar, i

hvilken rotfrukt folket är särdeles förtjust. Förklädsbanden, som äro af skinn och stundom utsydda med färgadt ullgarn, sluta med tofsar af läder eller bjärt silke.

Kyrkogården var öfverfull af karlar och kvinnor, som väntade på att gudstjensten skulle börja, hvarunder de höllo sig hvart kön för sig. Somliga af dem vandrade omkring och lade blommor på anhörigas eller vänners grafvar. Vid en af portarne på den skuggiga sidan af kyrkan sysselsatte sig några personer med att läsa i sina psalmböcker och omkring dem lekte barnen. Taflan var slående lik Exners målning, som i trohet icke kan öfverträffas och af hvilken jag här meddelar en afbildning. De kvinnor, som skulle gå till nattvarden, voro i synnerhet allvarliga. För att visa att de sörjde öfver sina synder, buro de en egendomlig bred, hvit hufva, hvilken något liknade den, som i Hardanger nyttjas till tecken på sorg. De unga flickorna äro vid den tid, då de skola gå till skrift, så stränga i afseende på sitt uppförande, att deras älskare icke töras besöka dem under en hel vecka förut, och några dagar måste ock förflyta innan de få fortsätta sitt frieri.

Leksands kyrka, som är uppförd i form af ett grekiskt kors, är en vördnadsbjudande bygnad. Den ligger på sydöstra sidan af Siljan vid sjöns utlopp, der dess hvita, bland skuggrika träd inbäddade murar lysa i solskenet. Omkring 5,000 personer befunno sig i templet, som har sittplatser för 4,000; karlar och kvinnor voro skilda från hvarandra. Jag satt på läktaren midt emot altaret hos den förre riksdagsmannen i hans bänk, och då och då visade han mig i min bok, huru jag skulle kunna följa med gudstjensten. Jag hade en mäktigt verkande syn framför mig. Under psalmerna beledsagade hela församlingen med sin sång orgelns toner med en brinnande andakt, som icke kunde vara större, och kvinnornas färgrika dräkter samt männens allvarsamma klädsel företedde ett utomordentligt pittoreskt skådespel. Predikan åhördes med uppmärksamhet. De högljudda skriken från småbarnen, af hvilka det kanske fans ett par hundra i kykan, tycktes icke det ringaste störa

VID LEKSANDS KYRKA. EFTER EN MÅLNING AF EXNER.

presten eller hans församling, som syntes vara vana vid dylik musik under gudstjensten. Mödrarna stego esomoftast upp och gingo in i ett särskildt för deras räkning uppfördt rum för att derstädes låta de små få tillfredsställa sina behof. Ingången till detta rum är från kyrkan.

Till följd af socknens betydliga utsträckning och församlingsbornas stora antal eger nattvardsgång rum hvarje söndag. En stor skara — lika många karlar och kvinnor — framträder till altaret, der hvardera könet upptager halfva skranket, och sedan nattvardsgästerna anammat brödet och vinet, begifva de sig med sänkta hufvuden till baka till sina platser. Under akten sjunger hela församlingen de gamla sånger, som nyttjades vid reformationens tid. Vid somliga tillfällen ser man endast få personer vid nattvardsbordet, enär de som åtnjuta sakramentet icke kunna deltaga i de festligheter, som ega rum den dagen. Efter gudstjenstens slut begaf sig den ofantliga åhörare skaran lugnt och stilla samt med den allvarligaste hållning ut ur kyrkan. På kyrkogården samlades man i grupper och helsade på hvarandra, och många sökte skydd mot solen i skuggan af en särdeles vacker björkallé. Andra gingo att betyga presten sin vördnad, hvilken jemte sin hustru helsade dem alla med ett behagligt leende, sporde om deras familjer, lyckönskade somliga till något, som händt dem, eller uttalade ett medkänslans ord till dem, som voro bedröfvade, samt kvarbjöd till middagen två eller tre af de förnämste bönderne. Från prestgården, som var en vacker byggnad och omgafs af vidsträckta egor, hade man en präktig utsigt öfver älven. Pastoratet ansågs vara ett af de bästa i Sverige. Som församlingen är stor, hade kyrkoherden ett par biträden som hjälpte honom att sköta embetspligterna.

Leksandsborna äro bland de mest välmående och bäst lottade af Dalarnes inbyggare. Jorden är ganska god och bönderne äro mycket driftige. Några af de mera förutseende hade lyckats att i olika socknar af sina enfaldigare bröder få köpa stora skogssträckor för jernförelsevis ringa pris. Dylik egendom hade vid ett tillfälle stigit

så mycket i värde, att några blifvit rika genom sina köp till stor förargelse för dem som afyttrat sin mark och skog vid en tidpunkt, då prisen voro lägre. Gårdarne äro mönster af nätthet. Husen äro bjärt röda med hvita fönsterlister och förstugukvistarne taklagda med tegel eller spån. Vid nästan alla hus finnes en köksträdgård med krusbärs- och vinbärs-buskar, och ofta äfven en äppelträdgård. Folket är utomordentligt förtjust i rödlök, hvar för ock hvar och en odlar ett par sängar af denna rotfrukt.

Innan vi begifva oss vidare, så låtom oss först vandra omkring litet bland Leksandsfolket. På andra sidan om södra Noret ligger Åkerö by, bland hvars gårdar jag nämner Knubb, Lång och Ersters. Knubb kan anses som en för socknen typisk gård. Bygnaderna derstädes bilda en fyrkantig gård, på hvilken man kommer in genom en portgång; på ena sidan om denna ligger ett boningshus med två uteslutande för gäster afsedda rum. Midt emot ligger logen, der säden tröskas o. s. v. Der fins också en portgång.

In i sjelfva boningshuset kommer man genom en liten förstuga, från hvilken en dörr nära framsidan leder till döttrarnas rum. På sidorna i förstugan äro två dörrar, hvilka föra till de stora rum, som bilda det öfriga af huset. Det till venster är dagligstugan, i hvilken man ser en stor väfstol, hvarpå linne- och ylle-tyg väfvas, samt två eller tre stycken spinnrockar. I ett hörn står den öppna spisen, der maten kokas. För öfrigt finnas derinne ett bord af släthyflade plankor samt några bänkar och stolar. I kammaren till höger, der familjens kläder förvaras, finnas några kistor och en spegel. På en af väggarna ser man skrifvet på ett papper: "Erik lyckönskar sin hustru" — ett minne från någon af hennes födelsedagar. På stänger hänga en mängd väfda kjo-lar — af hvilka somliga äro alldeles nya — med bjärta lif af tyg eller skinn, strumpor, underplagg, hvita lifstycken, förkläden och lysande, utsydda näsdukar att svepa omkring psalmböckerna, då man begifver sig till kyrkan. Dessa saker egas af modern och döttrarna. De senare

hafva använt flera år på att väfva plaggen och äro mycket stolta öfver sina kläder, enär dessa helt och hållet äro deras egna händers verk. Flickornas garderob är alltid i full ordning, då de äro giftasvuxna, så att de kunna föra med sig i boet en utrustning, värdig deras ställning och familjens förmögenhetsvilkor. Flera stufvar fint tyg, af hvilket kläder sedan skola förfärdigas, husfaderns och sönerns helgdagsdräkter, kläder till hvardagsbruk för barnen samt vinterkläder af fårskinn, som äro så mjuka som om de vore af sämsk och af hvilka somliga hafva pelsbräm, äro äfven platserade i detta rum i prydlig ordning.

På andra sidan, midt emot portgången, ligger ett hus, hvares nedre botten användes till förrådsbod. Öfra våningen, till hvilken man kommer på en brant trappa, som nästan liknar en stege, nyttjas till väfsal om vintern och om sommaren till sofrum. Sängarna äro merendels uppförda den ena öfver den andra, likt kojorne på ett fartyg. En annan bygnad, som användes till stall och ladugård, fullbordar fyrkanten.

Husfadern, Knubb Erik Andersson, är en sannskyldig typ för en dalkarl. Hans hustru heter Anna Mattsdotter. Den äldsta dottern, Anna Ersdotter, som fått sitt förnamn efter modern, är en ljus, blåögd, vänlig flicka. Familjens öfriga medlemmar utgöras af Margareta, Karin och Maria samt af en präktig pojke, Anders Ersson, som är den yngste af dem allesammans.

Vid denna tid på året vistades folket i skogarne för att samla hö, men många kommo hem på lördagsaftonen för att tillbringa söndagen på gården, gå i kyrkan och träffa vänner, som i likhet med dem sjelfva kommit hem för dagen.

Icke långt från Knubb bodde ett präktigt, gammalt äkta par, Ersters Erik Mattsson och hans hustru Karin Mattsdotter. Deras dotter hade sin man i Amerika och två små barn hemma. Daniel var en klipsk pojke och gick klädd i gulaktiga kläder; lilla Anna var en fullkomlig skönhet. Ingen persika kunde täfla med färgen på hennes rosiga kinder, och hon höll så mycket af mig samt var så förtrolig med mig som om jag varit hennes

far. Den andra dottern, Kerstin, var en stark flicka och såg nästan ut som en karl, men var det oakadt så mild och god som trots någon annan kvinna.

En vecka efter midsommar var jag på väg till marknaden, som skulle ega rum i Mora. Jag befann mig jemte flera vänner, som jag bjudit att ledsaga mig och att vara mina gäster, om bord på den lilla ångaren, som gör regelbundna färder mellan Leksand och Mora. Det sistnämnda är beläget på ungefär 50 kilometers afstånd från Leksand vid nordligaste änden af Siljan, en härlig sjö, som omgifves af sakta sluttande höjder, på hvilka gårdar och byar här och der ligga strödda. På dess stränder finnas fyra kyrkor, nämligen Leksands, Rättviks, Sollerö och Mora. Marknaden tager sin början 1 Juli och räcker tre dagar.

Ångaren var öfverfull med dalfolk af båda könen och däckat var så belamradt med saker, att man med svårighet kunde gå från ena änden till den andra. Bland de resande befunno sig äfven några köpmän, som med sina varor skulle begifva sig till marknaden, samt åtskilliga svenska lustfarande, som ämnade sig till samma ställe. Bland andra, som jag gjorde bekantskap med, var äfven ett ungt, särdeles okonstladt fruntimmer från Stockholm, som förtalde mig, att hon med uppmärksamhet följt mitt görande och låtande bland mina vänner, bönderne. Derefter utbrast hon plötsligt: "Jag tycker om er, herr Du Chaillu." Jag bugade mig och frågade, huru jag lyckats att göra ett så gynsamt intryck på henne. Hon sade: "Det är därför att ni är så excentrisk", och för detta svar bugade jag mig andra resan.

Två gånger foro vi förbi en ofantlig mängd timmer, som var inneslutet i trekantiga, flytande ramar af bjelkar och bogserades till sjöns utlopp af en ångbåt. Andra flottar lågo förtöjda under väntan på att blifva bortforslade. Alla personer om bord tycktes hafva föresatt sig att hafva riktigt roligt och munterheten blef allmän, sedan nästan hvar enda en inmundigat en viss mängd förfriskningar. En af bönderne från Mora, hvilken jag bjöd på ett glas öl, blef så belåten häröfver, att han till

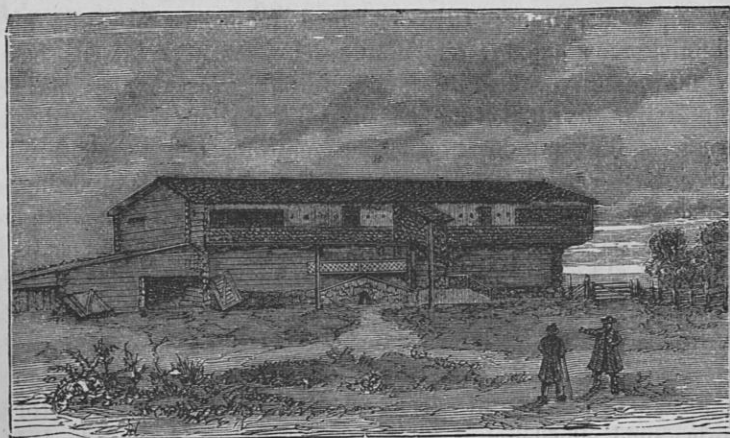
gengäld bjöd mig en pris snus och ifrigt yrkade på, att jag skulle komma på besök en liten tid hos honom på hans gård. Färden var högst angenäm. Då den hvita kyrkan började synas allt närmare och närmare, kammade de unge karlarne sitt hår och ordnade det på det sätt, som de ansågo mest förföriskt. Det förvånade mig verkligen icke, att de vidtogo dessa förberedelser, ty bryggan var full af vackra flickor, som stodo der för att åskåda de resandes landstigning. En mängd åkdon hade redan anländt. Folket låg i byarne i närheten af marknadsplatsen, och hela familjer sofvo tillsammans hvar helst det fans utrymme; till och med ladorna voro fulla af menniskor. Något rum kunde icke fås på platsens bekväma gästgifvargård, hvars omgifningar voro mycket nätta och kring hvilken fans en mängd paviljonger, i hvilkas skugga folket kunde intaga sina måltider och förfriskningar. Jag var därför mycket glad öfver den inbjudning, jag fått af Johansson, hos hvilken jag fick ett förträffligt härberge på Noret, der jag hjertligt välkomnades af hans gamla föräldrar.

Icke långt från landningsstället ligger kyrkan, hvars hvitmenade murar glänste i solen. Hon är icke så rymlig som Leksands och innehåller åtskilliga besynnerliga målningar; på en af dessa är djefvulen afbildad i stor skala med förfärliga horn. Denna tafla gifver, som jag tror, en god föreställning om, huru man vid den tid, hon målades, trodde att nämde potentat såg ut och om den roll mörkrets furste spelade i folkmedvetandet.

En liten bit derifrån, på andra sidan älfven, ligger Utmeland. Detta är en för svenska hjertan dyrbar plats, ty det var der, som den store Gustaf, grundläggaren af Vasarnes konungaätt, gömdes i en källare af Matts Larssons hustru. Då de, som stodo efter hans lif, kommo in i stugan, höll hustrun på att brygga julöl och hon välte ett kar öfver luckan, som ledde till källaren. Hvalfvet är det enda, som återstår af den forna bondgården, men öfver det samma har ett minneshus blifvit uppbygdt, hvars inre prydes af historiska målningar, bland hvilka en är utförd af Karl 15. Det var med en ingalunda ringa rö-

relse jag nedsteg i den lilla källaren, ty förbi mitt minne drog den förste Vasakonungens och hans efterföljares historia, som spridt en sådan glans öfver det svenska namnet, icke minst den store Gustaf Adolfs, hjeltens i det trettioåriga kriget.

Hvarje ställe, der Gustaf Vasa fann skydd eller höll sig gömd, då han kom till Dalarne, visas med stolthet. Vid Ornäs invid sjön Runn, söder om Falun, finnes ännu ett hus, i hvilket Gustaf låg öfver natten. Gårdens egare, Arendt Pehrsson, som var en gammal vän till honom,

ORNÄSSTUGAN.

försökte emellertid att svekligen spela honom i danskarnes händer, men han räddades af förrädarens hustru, Barbro Stigsdotter, som skaffade honom en släde och skickade honom till presten i Svärdsjö, hos hvilken han var säker de närmaste dagarne.

Moradrägten är pittoresk. Kvinnorna nyttja röda strumpor i stället för hvita och kortare kjolar än i Leksand samt hafva tydligen ingenting emot att visa sina väldanade lemmar. Klädningen är förfärdigad af svart, hemmaväfdt ylletyg samt ofta kantad med gult, och lifvet är rödt. Förklädet är vanligen af samma färg som kjolen med ett par, tre bjärta ränder vid nedre änden. På hufvudet bära de

en nätt, fint struken kattunswick och sätta sin stolthet i att knyta den pryddigt under hakan. Kvinnorna dela i nacken sitt hår i två flåtor, hvilka omviras i hela sin längd med band — hvita hos de gifta kvinnorna och röda hos flickorna — samt läggas rundt omkring hjessan och sålunda bilda en sorts krona. Karlarne bära en blåaktig rock, som är kortare än i Leksand, knäbyxor, mörkblå strumpor i stället för hvita och på hvardagarne väst och långt förskinn.

Tidigt på morgonen vimlade vägen af fullpackade åkdon och fotgängare, som voro på väg till marknaden. Klockan 10 befunno sig minst 3,000 personer på marknadsplatsen och skådespelet var ytterst lifligt samt särdeles pittoreskt genom de omvexlande drägterna. Öfver dörrarna hängde skinn, skor m. m. som skyltar. Det fans äfven bodar, i hvilka jern- och stål-saker eller kramvaror såldes. De, i hvilka de sistnämnda afyttrades, voro till trängsel besökta af vackra flickor, hvilka ville se på sådana tryckta hufvuddukar, som brukas i Mora och Orsa. Diversevaror, ull och till och med salt fläsk från Amerika köptes och såldes. Största dragningskraften utöfvade guldsmedsbodarna i hvilka tusentals silfverringar, så väl släta som utsirade, voro framlagda; tycker nämligen dalkullan om något, så är det att hafva sina fingrar rikt prydda med ringar. Ett stort urval af broscher, fingerborgar, ske-dar och andra lockande saker frestade mängdens blickar. Endast få flickor köpte guldringar, ty dessa voro för dyra för kullornas små kassor. Jag bortskänkte hundradetals silfverringar till mina marknadsväninnor. På gästgifvargården höll jag öppet bord samt inbjöd en stor mängd folk att intaga förfriskningar, och innan aftonen hade jag erhållit öfver hundra inbjudningar till olika gårdar. Värmen var stark och de svala platser, på hvilka öl och vin såldes, voro bokstafligen fullpackade med menniskor. Ett folk-nöje var att se på en väldig björn, som förevisades i ett stort tält.

Medan jag på eftermiddagen vankade omkring bland hästarne och åkdonen, der en mängd menniskor slagit

sig ned i grupper på gräset och spisade sin middag, fästes min uppmärksamhet vid ett ungt par, som var inbegripet i kurtis. Han tycktes sysselsätta sig med att gifva sin häst foder och hon gick till sin kärra strax bredvid samt låtsade som om hon skulle hemta något, hon glömt. De kastade förstulna blickar omkring sig för att se, om man gaf akt på dem, ty de skulle icke få någon fred för grannarne, om dessa misstänkte något ömmare förhållande. Hittills hade alltid någon varit i vägen och de hade förut endast haft tillfälle att med ögonen sända hvarandra kärliga budskap. Nu kunde de få samspråka litet. Då hon sade farväl, förmådde orden "icke så brådtom" henne att dröja så länge hon kunde utan att uppväcka misstankar. Han kommer nog emellertid någon lördagsafton till faderns gård för att visa flickan att hennes ungersven från marknaden icke glömt henne.

Som starka drycker såldes i Mora, hade många karlar begifvit sig dit för att fylla sina flaskor och buteljer, hvarpå de ämnat styra kosan hemåt. De hade emellertid icke i rätt tid satt sin goda afsigt i verket, ty kärleens innehåll hade försvunnit under samtal med goda vänner, som i sin ordning ansågo sig förpligtade att återgälda artigheten med samma mynt. Följden var, att alla inom kort började känna verkningarna häraf, och innan dagens slut voro de fleste karlarne hemfallna under kung Alkohols herravälde. Men ehuru de voro upprymda och somlige till och med druckna, voro de fridsamme. De unge karlarne ville smeka alla flickor, de mötte, och låtsade som om de ämnade kyssa dem samt gingo emellanåt med armen slagen kring deras lif. Jag märkte, att ingen var så ankommen, att han icke mycket väl kunde särskilja dem som sågo bra ut från de andra. Dalkullan är emellertid icke någon mjäkig stackare, utan förstår fullleligen konsten att afklippa närgångenhet med skämt eller genom att plötsligen försvinna i folkmassan. Det var ett muntert och karaktäristiskt skådespel, som knappast företedde ett enda vidrigt drag och som var alldeles fritt från de trätor, råheter och slagsmål, hvilka vanligt-

vis åtfölja dylika folkfester i mera gynnade, sydliga luftstreck. Endast två marknader ega rum om året, och alla ville hafva sig en glad stund. Klockan sju började skarorna att troppa af, och klockan elfva stod platsen alldeles öde. På sådant sätt förflöt marknadens första och ojemförligt lifligaste dag.

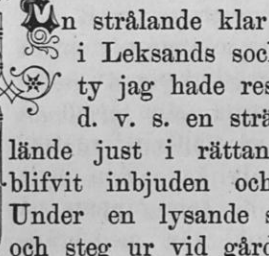
21 KAPITLET.

En följande dag i slutet af den följande månaden --

En följande dag i slutet af den följande månaden --

21 KAPITLET.

Ett bröllop i Dalarne. — Ankomst till Vestanor. — Hjärtligt mottagande på Liss. — Förberedelserna till ett bröllop. — Valförseädt visthus. — Dryckesvaror i öfverflöd. — Brudgummen och bruden. — En stor mängd gäster. — Gästernes härbergerande. — Min bostad. — Brudklädseln. — Affärd till kyrkan. — Bröllopståget. — Ett ståtligt skådespel i kyrkan. — Stor mängd brudtärnor. — Vigseln. — Hemfärd till Vestanor. — Brud och brudgum lyckönskas. — Första måltiden. — Dans. — Uppehåll i festligheterna. — Bröllopet stod i dagarne sju. — Slut på bröllopet. — Skänker till bruden.

En strålande klar midsommarafton befann jag mig åter i Leksands socken i Dalarne. Jag var mycket trött, ty jag hade rest natt och dag från Umeå Lappmark, d. v. s. en sträcka af nära 960 kilometer. Jag anlände just i rättan tid till ett bröllop, till hvilket jag blifvit inbjuden och som skulle ega rum följande dag. Under en lysande solnedgång for jag in i byn Vestanor och steg ur vid gården Liss. Den förre riksdagsmannens och hans äldste sons resliga gestalter visade sig på tröskeln och jag helsades med varma ord välkommen af de båda männen. Karl, en annan son, hvilken just var den person, som följande dag skulle stå brudgum, sade: "Jag fruktade verkligen, Paul, att du icke skulle komma till mitt bröllop." Jag försäkrade honom, att jag skulle känt mig högst ledsen, om jag kommit för sent till högtidligheten.

Jag var icke någon obekant främling i Vestanor och den angränsande byn Smedby, och alla mina vänner visade sig glada öfver att å nyo få råka mig. Den hederlige, gamle Timgubb Ole Andersson och hans snälla hustru Brita samt deras unga dotter Anna jemte de goda människorna på Skaft, Olars, Nygård och andra gårdar voro icke de minst kära bland dessa.

Då de förlofvade tillhöra rika bondeslägter, är ett bröllop i Dalarne icke någon lappprisak, i synnerhet om brudfolkets föräldrar intaga en framstående ställning bland grannarne och i socknen. Medlemmar af de båda familjerna verkställa personligen inbjudningarna ungefär två veckor före högtidligheten, och hvarje gäst skänker ett litet mått malt att användas till det öl, som brygges för festen.

Under flera veckor hade tillrustningar för de stundande festligheterna gjorts på Liss och Olars, och knäckebröd hade bakats i stor mängd. De sista två eller tre dagarne hade flickorna varit sysselsatta med att baka mjukt bröd. Man hade skickat ut folk för att fiska och dessa hade kommit hem med en hel hop, som de fått under sin utfärd. En mängd får och en oxe hade slagtats, och fläsk, smör och ost fans i öfverflöd; tunnor efter tunnor med potatis voro upplagda i rader. Då jag såg de ofantliga massorna af bröd och andra matvaror undrade jag på, huru det skulle kunna vara möjligt för gästerne att förtära alltsammans. Dryckesvarorna, som spela en så väsentlig roll vid ett bröllop, hade icke blifvit förgättna, utan det fans ett betydligt förråd af dylika. Man hade brygt en stor mängd mörkt, starkt öl, som tappats på tunnor, och dessutom fans ett stort antal kärl med brännvin, scherry, portvin och punsch samt en ändlös skara buteljer. Ehuru jag af erfarenhet förut viste, att åtgången skulle varda ansenlig, var jag dock öfvertygad om att ingenting skulle taga slut vid detta tillfälle. Ett af de ännu rådande, gamla bruken, är den s. k. förningen. Den består deri, att hvar gäst skickar eller för med sig en del mat- och dryckes-varor som bidrag till gästabudet. Grannarne och de inbjudne gästerne hade sändt kakor och puddingar af alla slag. En stor löfsal af björk hade iordningstälts på hvardera gården för att gästerne skulle hafva skydd mot solen, och öfver grindarna och dörrarna voro bågar af grönskande grenar uppförda.

Brudgummens fader, Liss Lars Olsson, var icke blott en rik bonde — han sades ega omkring 100,000 kronor — utan han hade äfven under många år varit en af

riksdagsmännen från Dalarne. Hans äldste son, Liss Olof Larsson, hade nu efterträtt honom och ansågs som en mycket dugande man. Han var af riksdagen utsedd till en af fullmäktige i riksbanken, hvilket är ett stort förtroendeuppdrag, hvarjemte han var nämdeман i sin hemort. Ingen person åtnjöt så stort anseende i Leksand som desse båda män. Brudens fader Olars Anders Ols-son, som var granne till dem, var äfven mycket aktad och egde en betydlig mängd god åkerjord och skog.

Inom båda slägterna tyckte man särdeles mycket om detta äktenskap, ty en syster till brudgummen var förut gift med en broder till bruden. I allmänhet tillställer endast brudgummens fader bröllops-gästabudet, men vid detta tillfälle skulle festligheterna ega rum å båda gårdarne på samma gång, enär bröllopet skulle hållas i stor skala och brudens fader var granne. Oupphörligt hörde man slamrandet af tallrikar och fat, skramlandet af knifvar, gafflar och skedar, samt klingandet af glas, hvilket allt man lånat af grannar och vänner, emedan det icke var möjligt för ett hushåll att hafva tillräckligt af dylika saker för ett sådant kalas. Skräddare och skomakare hade slutat det arbete, de verkställt enkom för denna tillställning, och de sista förberedelserna blefvo vidtagna.

Det var icke någon lätt sak att få rum åt gästerne, men grannarne kommo beredvilligt till hjälp, och hvar-enda boning i byn förvandlades till härberge. Man sätter mycken stolthet i att visa så stor gästfrihet som möjligt mot ärade gäster och hvarje familj gjorde därför ock sitt bästa. De finaste linnelakanen och örngåttsvaren framtogos, ty det skulle aldrig gå an, att folk komme hem och hade något att anmärka mot dens och dens gästfrihet eller kunde säga att han och hans hustru voro futtiga personer. Under den vecka festligheterna räckte, bebodde jag ett litet rödt hus, i hvilket blott fans ett enda rum. Möblerna utgjordes af två väggfasta sängar, som stodo på ömse sidor om ett fönster. Till följd af det stora antal gäster, som kommit från längre håll, hade en tredje säng blifvit för tillfället inflyttad.

Jag var den förste, som drog mig till baka för att gå till ro och jag hade knappast lagt mig, förr än bruden och brudgummens syster kommo in och sade: "Sofver du, Paul." Då jag nekat dertill, sade de: "Vi hoppas, att du skall få trefligt under bröllopet", och sedan de tagit af sig skorna, lade de sig till någon del afklädda på sängen, som stod midt emot min. Detta var äkta Dalagästvänskap och ett bevis på stor utmärkelse och aktning. Man hyste förtroende för mig som om jag varit en dalkarl, och flickorna sade: "Vi hafva kommit för att hålla dig sällskap; vi ville, att du icke skulle finna dig ensam och öfvergifven, ty det är icke angenämt att vistas allena i ett hus." Strax efteråt kommo en dalkarl och en vacker kulla, med hvilken han var förlofvad, in i rummet och båda lade sig fullt klädda på den återstående sängen samt insomnade i hvarandras armar.

Klockan tre väcktes jag af bruden, som stigit upp och tagit på sig skorna. Hon gick till sin tillkommande svärfaders hus för att börja kläda sig till brud, ty i Dalarne åtgå dertill flera timmar. Jag steg snart derefter upp och frågade Karl — brudgummen — samt de gamla, om jag kunde gå in i rummet, der bruden höll på att klädas. Allesammans svarade genast: "Ja visst kan du gå in, Paul."

Flickan satt på en stol och var omgifven af åtskilliga väninnor, som endera gäfvo råd angående klädseln eller ock lade hand vid den samma. Emellanåt egde ett afbrott rum, då man verkstälde en slutgranskning af hvad som blifvit gjordt. En beundrande väninna höll en spegel framför bruden. Då och då inkom den förre riksdagsmannens hustru för att se efter, huru långt saken framskridit, och för att påminna sällskapet om, att tiden för färden till kyrkan snart var inne.

Bruddräkten är lik den som vanligen begagnas af kvinnorna i socknen, med undantag af att en stor mängd perlor och konstgjorda blommor äro fastsydda på klädningsslifvet. Alla smycken, som bruden fått, fästas framtill och för första gången bär hon på sitt hufvud den hvita, tätt åtsittande mössan, som kännetecknar den gifta kvin-

nan. Det enda, hvarigenom brudgummen utmärkes, är en på rocken nedfallande bred, hvit krage. Denna tillika med brudgumsskjortan är en gåfva af bruden.

Då tiden för affärden till kyrkan nalkades, klädde jag mig särskildt för detta tillfälle i Leksandskarlarnes dräkt. Då jag tittade mig i spegeln, for ett skimmer af belåtenhet öfver mitt anlete och jag tyckte med en hos karlar i dylika fall vanlig fåfänga, att jag verkligen icke tog mig så illa ut. Då jag trädde utom dörren, helsades jag med glädjerop och man sade: "Titta på Paul, han är icke stolt; nu ser han alldeles ut som vi." Jag hade ingen föreställning om, att mitt infall skulle göra ett så gynsammt intryck på mina Dalavänner.

Då tiden för affärden nalkades, började den ena kärnan efter den andra att anlända. Ett brudpar måste åtföljas af en stor mängd åkdon, och ju flera dessa äro, desto större artighet visas derigenom de båda slägterna. Man väntar att alla vännerna skola komma på hjuldon, så att en ståt, som är värdig brudens ställning, må utvecklas under färden till och från kyrkan. På vägen och kring Liss tedde sig ett ytterst lifligt skådespel. Tåget ordnades och förre riksdagsmannen samt en af hans gifta döttrar åkte i spetsen. I den andra vagnen, som drogs af två hästar — något mycket ovanligt — sutto bruden, som i handen höll sin psalmbok, hvilken var omsorgsfullt inlindad i en stor sidenduk, som hennes tillkommande man enligt bruket skänkt henne några dagar förut, brudgummen och jag. Derefter följde mera än hundra åkdon, fullpackade med menniskor. Under det att vi foro fram på landsvägen och åkte förbi gårdarne, sågo vi en mängd folk, som begifvit sig ut för att skåda på tåget, och jag hörde, huru man sade: "Se på Paul i dal-karlsdräkt."

Leksands kyrka företedde denna dag en storartad anblick. Hon var bokstafligen packad med folk och det fans knappast en plats, der man kunde stå. Till och med sidogångarne voro fulla och öfver 4,000 personer måste hafva befunnit sig i kyrkan. Det är mycket brukligt, att giftermål ega rum på midsommardagen, hvarför

ock icke mindre än sex andra par denna dag skulle för-
enas genom äktenskapets band. På öfre läktaren hade man
framför sig ett ståtligt skådespel. Brudparen stodo vid
altaret och brudtärnornas antal uppgick sammanlagdt till
mera än 150. De stodo i spridda grupper, i stället för
att hålla sig bredvid brudarna och brudgummarne. De
igenkändes lätt på de perlor och konstgjorda blommor,
med hvilka deras klädningslif, ehuru icke så rikt som
brudarnas, voro prydda, och på sina röda flickmössor.
Gudstjensten började med en lofsång, som afsjöngs af tu-
sentals röster under ackompanjemang af orgelns toner.
Derefter stälde sig alla brudparen framför altaret under
en röd pell, under hvilken ringarne vexplades och vigseln
fullbordades. Då allt var slut, begåfvos sig brudföljerna
till sina åkdon, och efter litet bråk och oreda anträdde
vårt tåg hemfärden, hvarvid de nygifva åkte i spetsen,
men de öfriga foro i samma ordning som förut.

Sedan vi anländt till Liss, framförde gästerne sina
välönskningar till det lyckliga brudparet och skakade hand
med bruden, som mottog lyckönskningarna med tillbörlig
blygsamhet. Emellertid hade mat lagats i ordning för
mera än 500 personer af de nygiftas föräldrar, som skulle
hålla öppet bord under hela veckan. Det var omöjligt
att alla kunde äta på en gång, utan de närmaste slägtin-
garne och mest ansedda gästerne inbjödos först att spisa
och bland dem, äfven jag. Nu började de vanliga, för
Skandinavien så kännetecknande uppträderna. Alla de,
som särskildt inbjödos till måltiden, höllo sig helt blyg-
samt på gården eller stucko sig undan i ett hörn af rum-
met. Då värden eller värdinnan ropade någon vid namn,
måste personen i fråga — ofta med ganska stort besvär
— släpas till den för honom bestämda platsen, ty hvar
och en tyckte, att det var lagom för honom att sitta vid
bordsänden. När ordningen kom till mig, härmade jag
de andra och gjorde tappert motstånd. Det tog fem mi-
nuters tid att få mig till min plats, men då jag intagit
denna, blef jag så spak som ett lam. Mödrarna och
systrarna voro i köket, der de biträdtes af en hop tje-
nare och lade upp rätterna, som sedan skickades in. Sö-

nerne tillsågo, att gästerne hade fullt upp att dricka. Rätt efter rätt bjöds omkring, och alla trugades oupphörligt att äta mera. Man tycktes hysa den fasta öfvertygelsen, att man på ett bröllop kan äta timalt utan uppehåll och dricka minst fyra gånger så mycket som vanligt utan att känna några obehagliga verkningar.

Bland gästerne befann sig ett äkta par, som egde en gård, men inga barn. Då fisken bjöds omkring, rådde jag dessa personer, att de icke skulle låta den gå förbi, utan taga för sig, hvarefter jag tillade, att jag kom från norden, der folket äter mycket fisk och har stora familjer. Detta yttrande mottogs af gästerne med stormande skratt, och alla ropade, att paret skulle taga för sig, hvilket det under allmän munterhet ock grundligt gjorde.

Jag hade knappast stigit upp från bordet och gått ut på gården för att hemta frisk luft, förr än brudens fader kom till mig och yrkade på, att jag skulle följa med till hans gård för att få mig ett nytt mål. Förgäfves vägrade jag och gjorde motstånd — äta måste jag och desslikes dricka. Inga invändningar hjälpte och inom kort måste jag spörja mig sjelf, huru jag skulle kunna stå ut med detta lefnadssätt under en hel veckas tid. Vid sjutiden var hela byalaget i hög stämning. Hvarenda en kände sig säll, mycket säll, ty alla hade vid detta festliga tillfälle druckit en mängd skålar för brudens välgång. Som det var ferier, hade skolhuset med vederbörligt tillstånd förvandlats till danssal. Tre musikanter sutto i ett hörn och spelade fiol, och hundratals gäster voro inbjudna. Dryckesvaror fick man så mycket man ville hafva; de unge karlarne i båda slägterna tjenstgjorde som munsänkare och ihälde frikostigt hvilken sort man begärde. Dansen fortfor hela natten och bruden måste svänga om med hvarenda en af karlarne; brudgummen åter, som icke var rask, fick begifva sig hem, ty eljes skulle han varit nödgad att göra på samma sätt med kvinnorna. Den följande dagen började dansen på eftermiddagen och bruden måste åter vara närvarande och dansa med sina

vänner. Hon hade lagt af blommorna, som prydt hennes bruddrägt, och bar i stället silkesduken, som hon bröllopsdagen haft virad kring psalmboken.

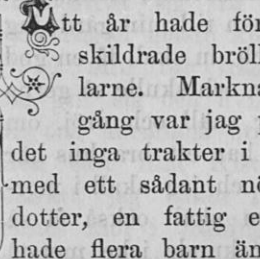
Tredje dagen egde ett uppehåll i festligheterna rum, ty många af gästerne voro i högsta grad trötta. Somliga hade endast då och då njutit litet hvila, och andra hade till följd af otillräcklig sömn och omätligt förtärande af mat och dryck våldsamt hufvudvärk samt vājade sig under smärtorna. Detta egendomliga slags hufvudvärk kallas "kopparslagare", emedan bultningarna i trakten af tinningarne lära påminna den lidande om nämde handverkares hamrande på ett kärl. Jag kände mig icke riktigt välmående till följd af all denna hoprörda mat och dryck, ty hur försiktig jag än varit, hade jag icke alltid kunnat vägra att skåla med en vän, än i ett glas vin, än i ett glas öl, än i något annat. Jag smög mig bort till en granngård tillika med några vänner, som också kände sig förbi. I ett rum stod en säng, i hvilken husfadern och husmodern lågo, och jag kastade mig på den andra, i hvilken dottern låg försänkt i djup sömn.

Fjerde dagen började festligheterna å nyo och fortgingo som förut ända till lördagsmiddagen. Ingenting fattades emellertid, och det fans tydligt lika fullt upp af mat och dryck som den första dagen. På eftermiddagen stodo brud och brudgum i största boningshusets på Liss förnämsta rum och der kommo gästerne, som nu vidtagit förberedelser för hemfärden, den ena efter den andra fram till dem för att säga farväl och tacka för de roliga dagar, de haft. Hvar och en stack, då han gick, en sedel i handen på bruden, som utan att se på den stoppade ned den i en stor lärftspåse, hvilken hon för detta ändamål hade vid sidan. Detta var afskedsgåfvan och alla skänkte efter råd och lägenhet penningar till bruden. Flickorna i byn hade hållit ett möte, på hvilket de kommit öfverens om, att hvar och en af dem skulle gifva en fullkomligt lika stor summa. En allmänt omtyckt brud erhåller på detta sätt ofta ett betydligt belopp, som sätter henne och

hennes man i stånd att börja sitt lif utan några bekymmer. Jag tyckte att denna plägsed var god och särdeles praktisk. Jag gaf min skärf, sade farväl, önskade det lyckliga paret långt lif och sällhet samt afreste.

22 KAPITLET.

Åter igen i Dalarne. — På väg till Orsa. — Angenäma reskamrater. — Löf Kistin. — Vångsgärde. — Skrårder Anders. — Hjärtligt mottagande på Kaplans. — Pålack. — Märts. — Orsa kyrkoby. — Följderna af att gifva bort en guldring. — Orsadrägten. — Förnamnen i Dalarne. — Orsa kyrka. — Vackert folk. — De unga kvinnornas utsökta hy. — Orsa är en fattig socken. — Kreatursuppsättningen på gårdarne. — Afsides från allfarväg liggande byar. — Mitt första besök i en sådan. — Varm vänskap mellan mig och folket. — Kärleksfulla bref. — Folkets vänlighet. — Tre vänner. — En myckenhet enkor. — Guns gård. — Till fåbodarna.

ett år hade förflutit sedan det i föregående kapitlet skildrade bröllopet och jag befann mig åter i Dalarne. Marknaden i Mora var förbi och ännu en gång var jag på färd till Orsa. Än i denna dag är det inga trakter i Skandinavien, hvilka jag ihågkommer med ett sådant nöje. I åkdonet satt Löf Kistin Persdotter, en fattig enka, som rådde om en liten gård och hade flera barn än kreatur och som med strängt arbete nätt och jemt kunde draga sig fram. Trots sin fattigdom var hon emellertid hjertegod och på hennes väderbitna anlete stod hedern stämplad. Den andra, som befann sig i åkdonet, var Smids Kisti från Stenberg, en treflig flicka, som nu återvände hem med penningarne för en knapt två veckor gammal spädgris, hvilken hon sålt på marknaden för 6 kronor — ett ganska godt pris. Hon var helt förtjust vid tanken på, att den lilla summan ytterligare skulle komma att ökas genom de penningar, hon erhöle för det att hon skjutsade mig. Hon hade tagit upp i sitt åkdon den fattiga Kistin, som på morgonen till fots begifvit sig hela vägen till marknaden.

Vi pratade muntert med hvarandra medan vi foro framåt. Som det var sent, fans icke mycket folk på vägen och vi träffade endast på några kvinnor, som buro sina små barn i läderränslar på ryggen, samt brokigt klädda flickor och unga karlar, som voro stadda på hemfärd till sina gårdar. Medan jag sålunda reste till Orsa för att helsa på mina gamla vänner, såg jag öfverallt festonerna, som hängde kvar öfver förstugukvistarne sedan midsommaren, och de vissnade blommorna på majstängerna. Sedan vi åkt ungefär 12 kilometer, aflemnade vi Löf Kistin vid hennes torftiga hem och då vi skildes, sade hon: "Några kreatur finnas icke nu på gårdarne, Paul, men jag har en ko hemma och barnen skola i morgon få gå till dig med mjölk och grädde."

Litet längre fram kom jag till Vångsgärde, hvarest vid mitt förra besök Skradder Anders Hansson, som egde en präktig gård derstädes, hejdade mig på landsvägen, då jag for förbi hans smedja. Han ropade: "Amerikan, stanna hästen — ligg hos mig! Du är välkommen till min gård; jag har fångat litet präktig fisk i sjön och du skall få en god kvällsvard. Jag har en bror i Amerika och skulle så gerna vilja, att du stannade hos mig. Var snäll och dröj, om ock endast öfver en enda natt. Jag har ett bra hus här strax bredvid och en förträfflig häst, och jag skall i morgon skjutsa dig hvart du vill. Du skall också få så mycket mjölk du orkar dricka." Jag kunde icke motstå hans enträgna bjudning, hvarför min kärra rullade fram till hans gård under de kringståendes glädjerop. Jag undfägnades ståtligt af Anders och hans hustru Kirstin. Olyckligtvis talade den sistnämnda endast det gamla dal-språket, hvarför det var mycket svårt för mig att förstå henne. Anders var en af de mest hjertegoda personer jag någonsin träffat och inom kort stodo vi på särdeles förtrolig fot med hvarandra. Ingenting var godt nog åt mig; om natten låg jag i ett litet hus bredvid porten, som ledde ut till vägen. Skradder var en vacker gård. Utom landtbrukare var min vän äfven förträfflig smed och hade af detta sitt yrke goda inkomster. Han åtnjöt rykte att vara en utomordentligt skicklig fiskare och var

dessutom något jägare. Han bjöd mig att komma och helsa på honom, så ofta jag hade lust. "Paul", sade han, "jag skall bygga en öfvervåning och der skall du hafva dina rum, och från dem kommer du att få en präktig utsigt öfver Orsasjön."

Detta år var emellertid den stora grinden, som leder till gården vid Skrädder, stängd, och ingen var hemma. Jag fortsatte min väg och anlände till Holn, en närliggande by, och steg ur vid Kaplans, der mina vänner Per Persson och hans snälla hustru Kisten Larsdotter mottogo mig med öppna armar och glädjestrålade anleten. De hade väntat mig flera dagar, ty de hade hört att jag var i Dalarne. Lilla Kisten, en liten näpen och täck flicka, som var så förtjust i mig, som om jag varit en af hennes närmaste, klättrade genast upp i mitt knä, och sönerne Per och Hans gjorde mig alla möjliga spörsmål. Skrädder Anders hade helsat, att han var tvungen att begifva sig till ängarna för att slå hö, men att jag ovilkorligen måste komma och besöka honom der.

I min tur frågade jag efter mina vänner, hvilka som gift sig och hvilka som dött sedan mitt senaste besök och hurudana utsigterna för äringen voro; under hela tiden satt lilla Kisten på mitt knä och visade mig det porträtt, jag sändt hennes föräldrar. Emellertid rustade hennes mor i ordning en dugtig måltid åt mig, och som jag var väntad hade de torkat färskt hö till min säng, som stod på laduloftet. Nya färskinn och hemmaväfda täcken utbreddes öfver höet, och då jag skulle gå till hvila, sade man: "Du skall icke blifva oroad af några loppor, Paul." Tidigt följande morgon kom Löf Kistin med en stäfva söt mjölk.

Många af bönderne drifva något yrke. Skrädder Anders var, som vi sett, smed, och Kaplans Per var skräddare samt åtnjöt betydligt anseende för de knäbyxor af skinn, han sydde. Hans lilla hus och gård voro prydliga, och hans hustru var en förträfflig husmor. De tyckte så mycket om mig, att de ville att jag skulle äta minst hvar annan timme. Vid dessa måltider gick det naturligtvis helt enkelt till. Någon duk breddes icke öfver

det simpla bordet, stekpannan sattes ofta fram, som hon var, smöret serverades i sin bytta, så att man skulle vara säker på att jag fick tillräckligt deraf, och bröd fans det för minst tio personer. Alla tycktes känna sig innerligt belåtna öfver att kunna gifva mig mjölk, grädde, hallon och andra saker, som de viste, att jag tyckte om.

Bredvid Per Perssons gård låg en annan, som hade samma namn och egdes af Hans Olsson, hvilken familj utgjordes af hans hustru Anna Larsdotter, en son, som hette Hans, två döttrar Kirstin och Anna, samt en ung skollärare. Strax bredvid låg Pålack. Husfadern derstädes var död och hade lemnat efter sig enka och sex barn, fyra flickor och två gossar. De tre äldsta döttrarna, Anna, Kirsten och Margit voro uppvuxna och biträdde vid de olika arbetena på gården. De yngre barnen, Karin, Anders och Lars, hjälpte också till på sitt sätt. Jag beundrade de båda små pysarne, ty de knorrade aldrig öfver hvad man sade att de skulle göra och voro alltid ifriga att bistå modern och systrarna.

Nästan midt emot Kaplans på andra sidan om vägen låg en gård, som hette Ullars och tillhörde Per Hansson. Längre bortom Skrädder lågo Borbos, Bruks, Mångsa, Bogg och andra gårdar.

På Orsasjöns strand låg byn Lunden. Jag tyckte mycket om att gå dit och besöka en fattig gård, som hette Mårts och egdes af en särdeles präktig människa, enkan Anna Andersdotter, hvilken mina vänner på Kaplans innerligt höllo af. Tiden hade plöjt fåror i hennes ärliga, bronsfärgade ansigte, ty hon och hennes dotter Kerstin måste arbeta strängt, enär gården var liten och dess afkastning icke alltid tillräcklig för deras uppehälle. De dukade emellertid städse upp det bästa, de hade, och yrkade, att jag skulle taga för mig deraf. Kerstin har sedan blifvit gift med en karl, som jag hoppas är henne värdig, men i ett bref, som jag fått från dem, förtälja de att den hederliga gamla Anna är död.

Omkring 3 kilometer från Holn ligger Orsa kyrkoby, hvilken är särdeles ful. Den utgöres af 60 till 70 gårdar eller hus, som ligga tätt bredvid hvarandra utan några

åkrar mellan sig, och gatorna äro ytterst smala. Om sommaren ditlockas till följd af fähusen stora svärmar med flugor, som stickas så gement, att man icke kan sofva efter klockan tre på morgonen. Folket vidtager inga skyddsåtgärder mot dem och nät äro fullkomligt okända. Myggor förekomma äfven i stor mängd och likaledes fins det ymnigt med loppor, undantagandes vid gästgifvargården. Om en eldsvåda utbröte under stark blåst, skulle hela platsen läggas i aska. Nattvaktaren vandrar ock beständigt på gatorna medan folket sofver och utropar klockslagen. Jag var alltid mycket road af den gamle kamraten, som till följeslage hade en ung, vacker flicka.

Invånarne i denna by voro till följd af sin stora mängd långt mindre gästfria än i andra, och främlingen bjöds hvarken på mjölk eller mat. Gästgifvargården var vid denna tid mycket besökt, och många infunno sig för att skaffa sig nödiga förråd innan de begåfvo sig till sina gårdar. I byn funnos flera bodar, och i somliga af dessa hade man rättighet att sälja öl och vin. Till byn kommo en mängd personer för att göra uppköp och många af karlarne återvände sällan hem förr än de inmundigat åtskilliga glas öl eller förplägat sig med en dryck, som kallades norskt vin och var förfärdigad af bär samt innehöll så mycket alkohol, att det blott fordrades helt litet af den samma för att göra en drucken. Enär försäljning af spritdrycker var förbjuden, måste vinet vara starkt. En dag gick det mera bullrande till än vanligt kring gästgifvargården. Beväringsynglingarne hade återvändt och firade sin hemkomst genom att tappert dricka om med sina vänner i varor, som de köpt i byn, eller i bränvin, som de fört med sig. Beväringen är en militärisk inrättning och utgöres af unga män mellan 21 och 25 års ålder, hvilka under de två första åren öfvas i vapnens bruk tre veckor *) om året.

Vid mitt första besök på denna plats hade jag kommit under fund med att det hade åtskilligt att betyda,

*) Endast 15 dagar.

om man gaf en flicka en guldring. Bland de många vänner jag förvärfvat mig på Mora marknad var äfven en kulla från en by i Orsa och på hennes ringfinger satte jag utan att känna betydelsen deraf en ring. Några dagar derefter kom jag sent en natt till den trakt af socknen, der hennes föräldrar bodde, men saken hade emellertid alldeles fallit mig ur minnet. Redan så tidigt som klockan 4 på morgonen väcktes jag ur min sömn genom en knackning på dörren. Jag bad personen stiga in, ehuru jag på samma gång knorrade öfver att blifva störd, och in trädde en vän från marknaden, fadern till flickan, hvilkens finger jag prydt. "God morgon, Paul", sade han med särdeles vänlig röst, "det var roligt, att du kom till Orsa. Du måste komma och helsa på oss; vi bo endast $\frac{3}{4}$ kilometer härifrån." Derefter närmade han sig sängen och sade i förtrolig ton: "Det är stort språk i vår by, Paul, angående den der ringen, du gaf min dotter. Jag kommer nu för att fråga hvad din mening är. Ämnar du verkligen gifva dig med henne?" Jag hade icke någon sådan afsigt, liksom jag ej heller kunnat föreställa mig, att jag skulle orsaka en så stor uppståndelse. Flickan var mycket vacker och hennes ljusa hy samt praktiga hållning hade ådragit sig min uppmärksamhet. Derfor att jag gaf henne ringen, trodde folket, att jag genast blifvit förtvifladt kär i henne och släkten hade icke något mot giftermålet, i synnerhet som många personer från byn utvandrat till Förenta staterna. Mitt svar var helt enkelt: "Vi gifva oss icke så hastigt i Amerika och binda oss ej på dylikt sätt. Din dotter är en mycket vacker flicka, men jag gaf henne ringen helt enkelt som ett tecken på vänskap. Jag har gifvit bort många dylika som minnesgåfvor." Någoting mera yttrades icke angående denna sak, men den hederlige karlen aftvang mig löfte att komma och helsa på honom. Då jag anlände till gården, mottogs jag ytterst hjertligt. Bland grannarne rådde stor uppståndelse, ty de trodde att jag kommit för att anhålla om den vackra dalkullans hand, oaktadt alla mina försäkringar, att detta icke var förhållandet. Sedermera var jag mycket varsam vid bortgifvandet af guld-

ringar och iakttog alltid det försigtighetsmättet, att skänka dylika åt flera personer i samma by för att förebygga allt skvaller och prat.

Orsadräkten är högst olika de andra socknarnas. Karlarnes rockar äro korta och bestå af hvitt, hemmaväfdt tyg. Merendels nyttjas två rockar, af hvilka den undre saknar ärmar för att den skall sitta bättre. Karlarne bruka dessutom knäbyxor af hvitt skinn och mörkblåa strumpor och hafva alltid håret benadt midt i pannan. Kvinnfolkens liststycken äro förfärdigade af bjärt, skarlakansrött ylletyg och sakna ärmar, så att de långa, hvita lintygsärmarna, som räcka ända ned till handleden, helt och hållet synas. Kjolen består af blåsvart, tjockt ylletyg, som ofta väfves så, att det blir veckadt, och ofvanpå den samma bäres ett fint, gult skinnförkläde, som nedtill är kantadt med svart tyg, eller ock ett förkläde af samma ämne som dräkten. Strumporna äro hvita och förfärdigade af ullgarn, och merendels nyttjas egendomliga skor, hvilkas klackar sitta midt under sulan. Kvinnorna fästa upp sitt hår så stramt, att det under tidernas lopp bliver mycket tunt vid benan. Hufvudbonaden utgöres af en färgad, städse slätstruken duk, på hvars knytande man nedlägger mycken omsorg.

De förnamn, som brukas i Dalarne, äro ganska få, emedan det är vanligt derstädes liksom i många andra trakter af Skandinavien att uppkalla barnen först efter far och mor och sedan efter far- och mor-föräldrar samt andra slägtingar. Bland kvinnonamnen är Anna det ojemförligt vanligaste; dernäst i ordningen komma Kristina, Margareta, Katarina och Birgitta. Dessa namn skrivas, med undantag af Anna, på olika sätt af dal-folket, såsom: Kirstin, Kirsten, Kestin, Kisten, Kistin, Stina, Margit, Marget, Margreta, Greta. Aldrig kallas någon Katarina, utan Karen, Karin, Kari. Birgitta förkortas städse till Brita eller Britta. Med få undantag bära nästan alla kvinnor något af dessa fyra namn och den ena skiljes från den andra endast genom namnet på gården. På samma sätt förhåller det sig med karlarne. Anders, Lars, Hans, Olof, Erik, Jöns och Per utgöra nä-

stan hela namnlängden. De fem första namnen förekomma mycket allmänt.

Kyrkan ligger strax bredvid byn icke långt från Orsajön och afståndet till den samma är ungefär 10 kilometer från Mora kyrka. Från den sistnämnda kommer man till henne genom att följa den pittoreska landsvägen, som går genom några af de byar, vi förut nämt. Hon är uppförd af sten och så väl in- som ut-vändigt skinande hvit. Den omgifvande kyrkogården är inhägnad med en äfvenledes hvit mur. Söndagen är den dag, på hvilken den resande kan skaffa sig den bästa föreställningen om dalkarlarnes utseende.

Folket i Orsa är enligt mitt förmenande det vackraste i Dalarne. Karlarnes drägt framställer i fördelaktig dager deras lembygnads präktiga jemnmått. Männen äro starka, högresta och driftiga, såsom naturligt är i en socken, hvilken är så bergig som deras. Af flickorna har en stor mängd denna för Sverige egendomliga hy, som i klarhet, skönhet och friskhet icke öfverträffas af någon, jag hittills sett. Den rosenskimrande färg, med hvilken kinderna äro öfvergjutna, är så skär som en i mjölk simmande äppleblommäs. Lägg härtill mörkblå ögon, röda läppar, vackra tänder, som hållas hvita genom tuggande af kåda, och ljust, silkeslent hår, och du har en skönhetstyp som endast träffas i Sverige. I intet annat land, der den ljusa hyn är förherskande, hafva kinderna denna utsökta skära färg, som småningom sammansmälter med och öfvergår i det utomordentligt hvita skinnet. Denna hy härleder sig troligen från det egendomliga luftstrecket.

Men om folket är vackert, är deremot socknen fattig, ty gårdarne äro små och familjerna stora. Endast helt få hus äro målade och de hållas icke så nätta och prydliga som i Leksand samt omgifvas för öfrigt icke af några trädgårdar. Få gårdar hafva mera än fem kor och en stor del har endast ett par stycken jemte några getter och får samt ett par grisar. Fattig är den familj, som icke eger en häst, och målet för deras ärelystnad, som icke rå om en dylik, är att blifva så rika att de kunna köpa sig en.

Från landsvägen, som går från Mora till sjön Skattungen, föra åtskilliga smala, knaggliga vägar till en mängd byar, hvilka ligga dolda bakom höjder och skogar. I dessa är befolkningen ännu mera ursprunglig och redbar. Bland dylika byar, som jag besökt, må nämnas Sandbäck, Viborg, Oljonsby, Torvol, Maggås, Kallmora, Stackmora, Orsbleck och andra. Än i denna stund tycker jag mig höra de välkomnande ord, med hvilka jag helsades, då jag trädde öfver tröskeln till husen.

Första gången jag besökte en af dessa byar, skedde det i sällskap med Skradder Anders, som önskade införa mig hos en af sina vänner, Gubb Ole Andersson, hvilken egde en mycket god gård i Viborg. Hvilket mottagande rönt jag icke och huru stor uppståndelse egde icke rum bland grannarne som skockade sig kring mig medan Anders ända in i de minsta småsaker redogjorde för sin bekantskap med mig och för hvad han hört riksdagsmannen i Leksand och många andra från denna socken säga om mig på marknaden i Mora. Han talade också om de bref, som landshöfdingen gifvit mig och bland hvilka ett var stäldt till en person i deras egen socken, nämligen till Mångs Hans Ersson, en ansedd bonde i Stackmora, och för att kröna verket försäkrade han dem, att jag var en af de bästa människor i hela världen. På dylikt sätt blef jag anbefald första gången, jag befann mig i en af dessa byar, och det varma välkomnande, jag af alla rönt, visade att Anders tal haft åsyftad verkan och att hans vänner satte lit till hans ord.

Numera behöfde jag icke särskildt anbefallas af någon, hvarken i Orsa eller annanstädes. Hvarthelst jag kom på besök, blef det glädje i familjen. Jag behandlades som om jag varit en af deras käraste anförvandter och utan skygghet lät det vänliga folket mig grundligt blicka in i dess innersta lif. Det breda världshafvet skiljer oss åt. Månader och år hafva rullat hän, men ännu klappa dalkarlarnes hjertan lika varmt, ännu tänka de gamla vännerna på mig och hålla mig kär. Ofta vandra mina tankar till baka till flydda dagar, till de rena, kärleksfulla, redliga människor, som ännu finnas här och der

midt i vår kalla, rastlösa värld och särskildt i Skandinavien. Om vi icke kunna råka hvarandra, kunna vi åtminstone skriva till hvarandra, och huru härliga äro icke deras bref i all sin enkelhet! I dem döljas icke tankarne, i dem finnas icke några studerade fraser, utan de okonstlade människorna sjunga rent ut och säga hvad de tänka. Om hvilken ömhet vittna icke deras uttryck! ja, till den grad, att om underskriften icke funnes, skulle jag ofta taga miste och tro, att ett bref vore från en kvinna och icke från en karl. Jag har fått ända till tre- eller fyra-hundra bref om året från Skandinavien, af hvilka jag bevarat en mängd. Jag roar mig emellanåt med att å nyo läsa igenom dem, ty de återkalla lifligt i mitt minne vänner, som befinna sig långt borta, men därför dock icke äro glömda. De börja alla med något uttryck af tillgifvenhet och jag vill här meddela några exempel:

"Min gode vän, Paul Du Chaillu"; "Bäste vän Paul Du Chaillu"; "Gode Paul"; "Min käre vän Paul"; "Min käre, snälle Paul"; "Min käre vän och broder Paul Du Chaillu"; "Bäste Paul"; "Min bäste vän Paul"; "Min snälle, oförgätlige Paul, som har ett hjerta som når ända till Dalarne"; "Min gode vän Paul Du Chaillu"; "Snälle Paul Du Chaillu"; "Älskade Paul Du Chaillu"; "Min snälle Paul"; "Min dyrbare vän Paul"; "Städse hågkomne vän Paul"; "Min älskade, käre vän Paul"; "Innerligt älskade Paul Du Chaillu"; "Min oförgätlige vän Paul"; "Min älskade vän Paul"; "Min käre, älskade vän Paul"; "Min käre, snälle vän Paul"; "Min tillgifne, innerligt älskade vän Paul".

Brefvens afslutningsord andas samma kärleksfullhet och utvisa, hvilken tillgifvenhet afsändarne ännu hysa för mig. Jag bifogar några prof:

"Till vår älskade och städse hågkomne vän Paul, för hvad vi fått, teckna vi våra namn"; "Må Gud gifva dig en lycklig resa. Jag kan aldrig glömma vännen Paul"; "Vi glömma aldrig vännen Paul"; "Var snäll och mottag detta bref med vänlig hand, söta Paul"; "Med trofasthet och vänskap tecknar jag mitt namn"; "Lef väl, vän Paul. Amen"; "Farväl för denna gång. Tecknar en

ringa vän"; "Många helsningar från alla dina vänner"; "Lef väl, käre Paul"; "De hjertligaste och varmaste helsningar till min vänlige, anspråkslöse Paul. Farväl — lef väl"; "Glöm icke din vän"; "Tecknar med stor vänskap"; "Var vänligast helsad från din sanne vän"; "Med vänskap från din sanne vän"; "Mottag tillgifna helsningar från en ringa vän"; "Farväl för denna gång, snälle Paul, tecknar din trogne vän, som aldrig kan glömma dig"; "Tusen, tusen tack för brevet, det glädde mig högligen"; "Jag hörde att du icke glömt mig och jag har icke heller glömt dig"; "Jag slutar nu mitt anspråkslösa bref med tusenfaldiga, hjertliga och varma helsningar från en sann vän"; "Glöm icke bort mig — jag har icke glömt bort dig, min vän"; "Med stor vänskap tecknar din —"; "Glöm aldrig bort din vän"; "Med varmaste vänskap tecknar jag mitt namn"; "Jag kan aldrig glömma dig, utan tänker ofta på dig"; "Jag måste nu sluta mitt bref med tusen varma helsningar till dig, Paul Du Chaillu, och alla dina vänner"; "Och må Gud skydda dig på färden öfver hafvet, om du ämnar fara till oss. Lef väl — var lycklig"; "Du har lofvat oss, Paul, att vi skola råkas nästa sommar, om Gud förlänar oss helsa och lif"; "Lef väl och haf hälsan, min käre, älskade vän"; "Trostaste och tillgifnaste vän Paul"; "De uppriktigaste och hjertligaste helsningar till min innerligast afhållne, älskvärdaste vän Paul. Farväl — lef väl"; "Bäste vän Paul, jag skall aldrig förgäta dig. Lef väl"; "Jag afsänder nu mitt anspråkslösa bref med tusen gånger upprepade, varma helsningar från en trofast vän".

Af det ofvanstående kan läsaren bilda sig en föreställning om, hvilket vänligt mottagande jag rönt, då jag besökte Dalarne.

En varm sommardag tog jag afsked från Holn och Vånggårde och kom efter en angenäm färd till byarne Oljonsby och Viborg, som ligga omkring 3 kilometer från stora vägen. Gårdarne i dem båda ligga spridda här och der, så att främlingen icke vet, när han lemnar den ena byn och kommer in i den andra.

I många socknar och härad fins ett hela menig-
heten tillhörande landstykke, som kallas allmänning och på
hvilken byalagen hafva rätt att låta sina fjäderfän och
kreatur beta. Äfven finnas skogsallmänningar. Om nå-
gon person i socknen önskar att bygga ett hus och kan
visa att han icke eger nödig skog härför, så ingår han
till häradets domhafvande, då denne håller ting, med an-
sökan om att på allmänningen få behöfligt virke. Do-
maren utfärdar då befallning till jägmästaren och två
medlemmar af kommunalnämnden att ställa i ordning att
timmer fälles för den sökandes räkning.

Nästan alla gårdarne egdes af vänner till mig och
det skulle blifva svårt för mig att säga hvar jag var
mest välkommen. Jag kommer blott i håg att jag omöj-
ligen någonsin kunde känna mig hungrig, ty i hvilken
stuga jag än gjorde besök, uppdukades genast en måltid
åt mig, och att vägra äta kunde icke komma i fråga.
Om jag gjort det, hade jag löpt fara att ådraga mig fa-
miljens missnöje. Sedan jag kort förut ätit hos den ene
grannen, måste jag göra likaså hos den andre, äfven om
jag för blott en timme sedan fått mig mat. Alla tyktes
riktigt täfla om att behandla mig på bästa sätt och sökte
öfverflygla hvarandra i vänlighet mot mig. När jag kom
på besök till en gård, yrkade genast mannen och hustrun,
sonen och dottern, att jag skulle blifva kvar öfver nat-
ten, och om jag lofvat bort mig till någon annan, ville
de ovilkorligen, att jag icke skulle lemna deras by utan
att ligga äfven hos dem. De ville, att deras käre vän
Paul skulle hafva trefligt, ty Paul var i främmande land,
och de fruktade, att han skulle känna sig ensam och dy-
ster till mods. Jag återgäldade deras vänlighet och gjorde
mitt bästa att genom hundradetals små medel bereda dem
nöje. De obetydliga minnesgåfvor, jag gaf dem, skattades
som om de varit de dyrbaraste skänker. Ofta tänker jag
på byarne Oljonsby, Viborg, Torvol, Sandbäck, Maggås
och på gårdarne Gubb, Jempters, Benjamin, Mikols, Ryt-
tar, Bärtas, Guns, Hanser, Bäcker, Karins, Brätt, Lagger,
Agdur, Nissa, Finspers, Jemt samt många andra, der jag
tillbragt så många angenäma timmar med att studera de

okonstlade människorna, hos hvilka jag för hvarje dag upptäckte egendomligheter och karaktärsdrag, som förut voro mig alldeles obekanta.

En i detta landskap förekommande egendomlighet var, att närhelst jag mötte en dalkulla, tog hon till bevis på sin vänskap upp ur sin ficka ett stycke bröstsocker och gaf mig det eller yrkade, att jag åtminstone skulle taga mig en bit. Eller ock tog hon ur munnen en bit af den kåda, hon tuggade, och gaf mig den för att jag skulle göra likadant. En vägran att göra detta skulle hafva varit ett brott mot höflighetens regler.

Agdur Anders, Bärtas Hans, Benjamins Per och jag voro särdeles goda vänner, och då de slutat sitt arbete, brukade vi ofta träffas för att gå bort på besök tillsammans. Ett par gånger höllo vi serenad för de vackra kullorna, hvilkas föräldrar efter en stunds förlopp bådo oss att stiga in och bjödo på en liten sup. Sedan vi pratat litet, gingo vi till en annan gård. Vid andra tillfällen begåfvo vi oss till kyrkobyen för att handla någonting och innan vi lemnade den samma plögade vi slå oss tillsammans om ett glas öl. Agdur Anders och Bärtas Hans äro numera gifta, men Benjamins Per och vännen Paul äro ännu ogifta.

Det förvånade mig, att jag blef bekant med en så stor mängd enkör i Orsa. Det var i sanning sorgligt att se så många stora familjer endast hafva fattiga mödrar till stöd. "Hvaraf kommer sig detta?" frågade jag. "Paul", svarade man, "det är svårt att förtjena penningar. Våra gårdar lemna ringa afkastning och våra barn äro många, och därför äro våra män tvungne att arbeta i slipstensbrotten. Dammet, som de derunder inandas, är högst förderfligt och medför sjukdom och tidig död. Detta är orsaken till, att du ser så många enkör." Modern öfvertager, då mannen dör, skötseln af gården, och de alltid pligttrogna barnen hjelpa henne efter bästa förmåga.

Bland dem af mina goda vänner, för hvilka jag hyste synnerlig medkänsla, voro invånarne på Guns. Denna gård egdes af Anna, en enka med fem döttrar, Margit, Karen, Brita, Lisset och Kisten. De båda äldsta, Margit

och Karen, voro tjugu och aderton år gamla och förrätade med hjälp af den öfriga familjen alla arbeten på gården med undantag af tröskningen och plöjningen. Huru strängt sträfvade icke de äldre om sommaren, särskildt under slätter- och skörde-tiden! Huru glada voro de icke, då jag hjälpte dem att stacka höet!

Slutligen kom den stund, då jag måste lemna byn. Folket hade hopsamlat och torkat al-löfven, hvarom deras nedfläckade händer nogsamtt buro vittne. Åkrarne hade blifvit rensade från ogräs och potatisjorden plöjd, och dagligen begaf sig en mängd menniskor till fäbodarna.

Vi skola nu styra kosan till höjderna och tillbringa några veckor bland de doftande granarna under besök vid fäbodarna i Orsa och Rättvik. Hvar och en dylik fäbod har sitt särskildta namn. De, jag besökte, hette Ecksjö, Skafåsen, Eskåsen, Hamråsen, Utengs Bleck, Höhes, Hjärpåsen, Grunneberg, Hörenberga, Spirisby, Tallhes och Fjäsku.

23 KAPITLET.

Fäbodarna. — Betesmarker i Dalarne. — Fäbodarna i Dalarne. — Flickor valla boskapen. — Affärd till en fäbod. — På vägen. — Ankomst till Hemråsen. — Livvet vid fäbodarna. — Åker Jonas fäbod. — En söndag i Rättvik. — Den lysande och pittoreska Rättviksdräkten. — Nöjen. — Eskåsen. — Afresa.

Fäbodarna i Sverige förekomma endast norr om Stockholm och blott i helt få landskap, enär landet icke är bergigt. I Dalarne träffas de i stort antal på de skogbevuxna höjderna, der rika betesplatser finnas, särskildt på sumpig och fuktig mark som torkar under sommarens lopp och vid sjöarnes och tjärnarnes stränder. Då vattnet sjunker, uppspirar ymnigt med fräken (*Equisetum vulgare*), som kreaturen tycka särdeles mycket om och äfven få beta, ehuru den förlänar mjölken en obehaglig smak. I de små sjöarnes mjuka dy går boskapen ofta ned sig mycket svårt, hvarför flickorna oupphörligt måste vakta honom. På många trakter i Dalarne äro skogarne nästan otillgängliga till följd af kärren, men i dem ströfvar elgen (*Cervus alces*), hvilken får jagas endast sex veckor om året, obehindradt omkring.

Fäbodarna i Dalarne äro i många afseenden olika de norska sätrarna. De likna snarare i skogen belägna byar och äro omgifna af stora, inhägnade gräsfält och sädesåkrar. Ofta stannar en eller annan medlem af familjen kvar med boskapen ända efter jul, för att man skall slippa forsla ned höet. Husen äro bekväma och välbygda samt försedda med eldstäder och sängar, hvarjemte nödiga uthus finnas. I sjelfva verket äro fäbodarna ingenting annat än skogstorp.

Om dagen föras nötkreaturen, fåren och getterna till betesplatserna under uppsigt af en flicka, som leder och styr dem med sin röst eller med tonerna från en lur. (Hvarken vid de norska sätrarna eller de svenska fåbodhyddorna användas hundar.) En påse med salt hänger ned från hennes midja. Hon känner namnet på hvartenda kreatur och om något djur saknas, ropar hon det vid namn samt gifver det, då det kommer till baka, såsom belöning litet salt. Medan hon vandrar framåt, sys-selsätter hon sig med att sticka på en strumpa, ty hon låter icke någon stund gå gagnlöst förbi. Då hon kommit till en god betesplats, sätter hon sig uppå en kullfallen trädstam eller en sten på någon torr plats i skuggan, der hon sticker sin strumpa under det att hon sjunger en psalm eller en kärleksvisa. Hon följer solens gång med sina blickar och då den lysande himlakroppen börjar att sjunka, återvänder hon till fåboden, der korna mjölkas och samtliga kreaturen föras under tak för natten. Då man från höjderna såg en nedanför på kärrmarkerna och ängarna betande hjord och hörde skällornas pinglande, greps sinnet med makt af herdelifvets behag.

Jordegendomen är i Dalarne mycket splittrad. Enär den skiftas lika mellan alla barnen, blir den lott, som faller på hvar och ens del ofta så liten, att det knappast lönar sig att ega den. Genom de ingångna giftermålen hafva jordlotterne kommit att ligga så blandade om hvarandra och hvar och en af dem är så långt belägen från hufvudgården, att det kostar ofantligt besvär och arbete att inhösta den lilla skörden på de samma. Staten har tagit saken om hand och söker förmå bönderne att byta ut lotterne, så att dessa skola bilda ett sammanhängande helt. Då vidsträckta kärrmarker och ängar, som tillhöra en gård, ligga långt bort från fåbodarna, hafva de, som meja höet på de samma, intet annat tak öfver hufvudet än ett skjul af bark, hvilket är uppfördt för att lemna dem skydd mot regnet. Slätterfolket föra med sig getter, af hvilka det erhåller mjölk; höet stackas och forslas sedan under vintern på slädar till gården.

Jag såg i nordöstra Dalarne några fåbodar, som voro något annorlunda beskaffade. Ett stängsel inneslöt åtskilliga ar betesmark, på hvilken särdeles präktigt hö ofta skördades. Omkring denna inhägnad funnos flera fallor som tillhörde bönder, hvilka slagit sig tillsammans om kostnaderne och lemnat sina nötkreatur, får och getter under vård af flickor. Skiftesvis valla dessa boskapen eller stanna vid fåboden för att göra ost och smör. Betalningen är ungefär 1 krona 50 öre för hvar mjölkko under tiden från Juni till September. Äfvenså erlägges ett bestämdt pris för skötseln af de kor, som stå i sin, getterna och fåren.

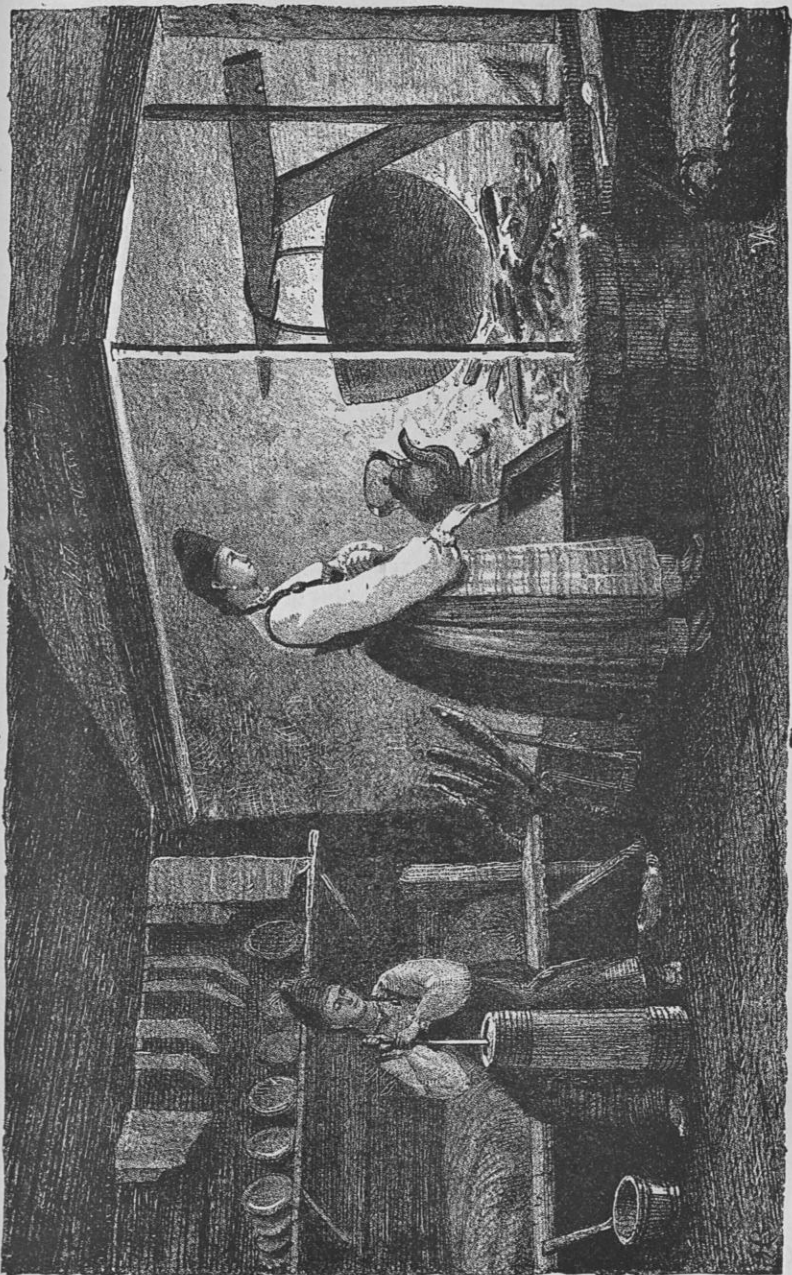
Det sällskap, med hvilket jag bröt upp från Oljonsby, utgjordes af Per, hans hustru Kirstin och hennes systrar Karen och Margreta. Vi hade med oss två med bröd, mjöl, köksredskap, salt åt boskapen och täcken lastade hästar, tio getter och en gris, hvilken var den värste bråkmakaren af alla djuren. Per gick i spetsen med hästarne, Margreta hade uppsigten öfver getterna, Karin öfver grisen och Kirstin bar sitt lilla barn. Då vi kommit ungefär halfvägs, stannade vi för att äta vår enkla middag och koka en kopp kaffe. Ehuru vägen var mycket knagglig till följd af den myckna stenen, var den dock farbar för last-kärror. Klumpiga broar voro slagna öfver strömmarne och der marken var kärrig hade man lagt träd-grenar och stammar tätt intill hvarandra tvärs öfver vägen, alldeles som på de amerikanska s. k. *corduroy roads* (road = väg). Det var vid middagstiden mycket varmt i dessa skogar, hvarför jag var glad öfver att en stund få hvila mig vid Grunneberg i min vän Agdur Anders fåbod. Det skulle dessutom hafva varit ytterst ohöfligt att färdas förbi utan att taga familjens gästfrihet i anspråk. Före mörkningen anlände vi till Hemråsen, der ganska många hus ligga spridda här och der och som omgifves af inhägnade gräsfält. Strax efter vår ankomst infunno sig grannarna, som allesammans utgjordes af kvinnor, och helsade oss välkomna. Enär mina vänner följande dag skulle börja sitt arbete, gingo vi tidigt till ro i ladan, der vi sofvo på hudar, som vi bredt öfver

litet hö; ehuru det var varmt om dagen, voro nätterna nämligen kalla.

Lifvet vid fäbodarna är mycket mödosamt. I dagningen voro Per och kvinnorna uppe och hväste liarne samt begåfvo sig, sedan de i största hast ätit, bort för att slå en äng, som låg ungefär 5 kilometer derifrån. På aftonen återkommo de hem just som det började skymma. Ofta fans det från gryningens början till kvälens inbrott icke en lefvande själ på Hemråsen, men det oaktadt lemnades alla dörrar öppna. Då jag en dag gått vilse i en sumpig skog, var jag alldeles uppgifven af trötthet vid min hemkomst, hvarför jag lade mig till ro i ett af de öfvergifna husen, der jag föll i en lång slummer. Jag blef högligen förvånad då jag följande morgon väcktes ur min djupa sömn af Jemt Anna Persdotter från Maggås. Huru hon viste, att jag var der, kunde jag icke begripa. Hon sade: "Det kommer icke att finnas en enda människa här förr än framåt natten, Paul, och jag ville icke gå, innan jag gifvit dig litet mat."

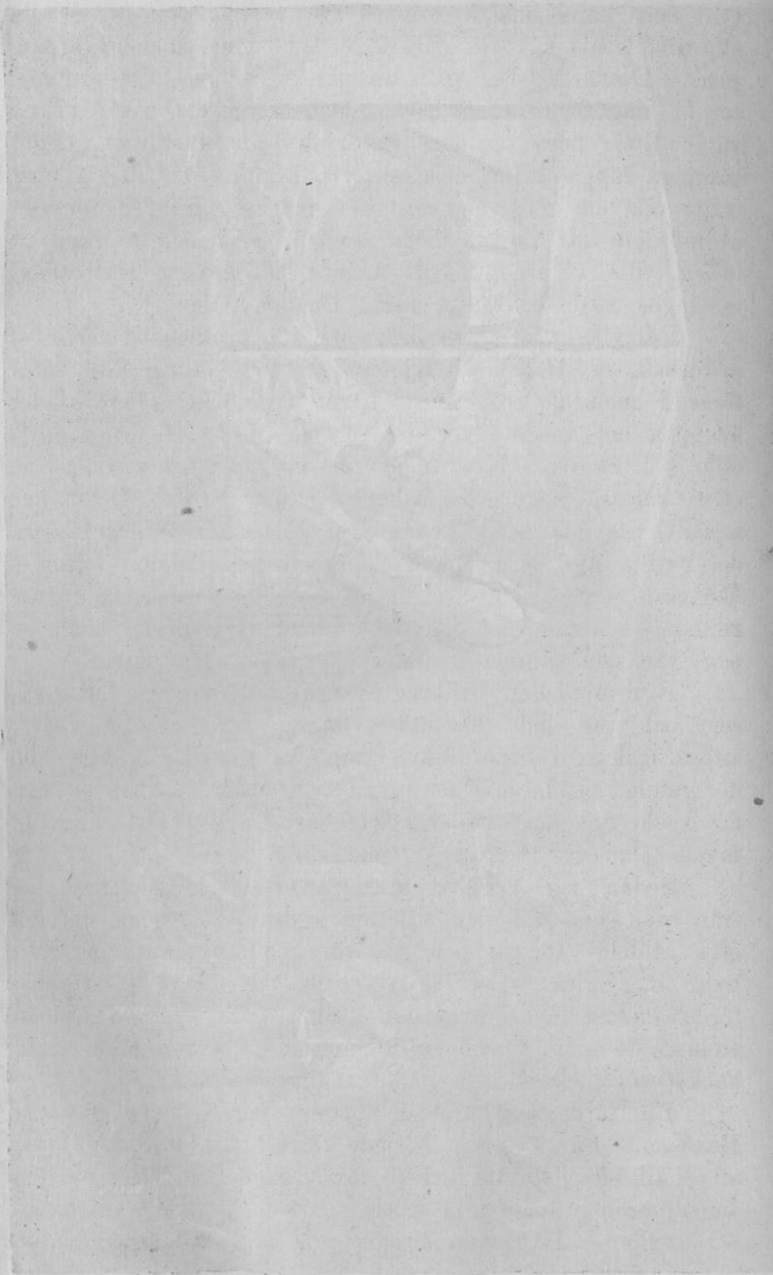
Det hände ibland att hela skaror med människor, som voro på väg till någon äng, dröjde kvar öfver natten hos oss. En dag kommo mina vänner Bäcker Anna och hennes broder Hans, som skulle till en aflägsen äng. De hade med sig sex getter och voro tungt lastade med liarne samt den mat de tagit med sig för hela veckan. Getterna, som skulle förse dem med mjölk, följde som hundar. Vi kommo öfverens om att efter några dagar träffas vid Eskåsen.

En af fäbodarna tillhörde Åker Jonas Andersson från Rättvik, som, då jag besökte den, var der jemte sin hustru Brita; båda två slogo hö om dagarne. Boskapen och mjölkkammaren sköttes af två kullor, af hvilka den ena var deras dotter och den andra Dunkkols Karin. Huru väl togo sig icke dessa flickor ut i sin sockens pittoreska drägt medan den ena kernade smör och den andra stod framför spisen, der den ofantliga kitteln hängde öfver elden, och hade ett uppmärksamt öga på osttillverkningen eller brände kaffe. Då lördagsaftonen kom, föreslog Åkers Brita, att Dunkkols Karin, Finspers

DET INRE AF EN FÄBOD I RÄTTVIK.

DEL IMME VI. EN LYBOD I KYLLAR

Per och hans hustru, hennes två systrar och jag skulle gå till Rättvik och tillbringa söndagen på hennes fars gård. Detta förslag gillades genast af oss allesammans och i dagbräckningen på söndagsmorgonen voro vi på väg. Efter flera timmars vandring, hufvudsakligen genom sumpiga ängsmarker och skogar, kommo vi till en täcktrakt och en god väg, som slingrade sig fram genom en utomordentligt vacker och landtlig nejd och hvilken vi följde, tills vi anlände till Åker i Gulleråsen, hvarest vi mottogos med sedvanlig, varm Dalagästfrihet.

Rättvikskvinnornas drägt är den brokigaste och mest pittoreska i Dalarne. Kjolen är af blåaktig färg samt försedd med en grön kant; lifvet är mörkt; ylleförklädet är bjärt och tvärs öfver det samma gå hvita, gröna, gula eller blå ränder. Klädningen är kort för att strumporna eller rättare sagdt damaskerna skola synas. Dessa äro nedtill utsydda med krumelurer i lysande färger liksom de, hvilka nyttjas i Telemarken och Sætersdalen i Norge. Mössan, som är mycket nätt, är svart med röda garneringar — ibland är den dock gjord af snöhvitt lärft — och från den samma nedfalla på ryggen två bollar.

Eftermiddagen tillbragtes med sällskapliga förströelser, och jag lade härstädes, liksom jag gjort på många andra trakter i Skandinavien, märke till den ömhet, som de gamle visade mot de unga. Ofta får man se en farfar spela fiol för sina små barnbarn, som tycka ofantligt mycket om att få taga sig en sväng.

Sedan jag begifvit mig från Rättvik, vandrade jag från den ena fäboden till den andra. Jag gick mycket ofta alldeles ensam och var förvånad öfver att jag icke hvar dag gick vilse i skogarne, ty många af stigarne förde endast till kärrängar. Skogarnes tystnad afbröts endast då och då af vallflickornas gälla rop eller af en hackspetts pickande på något ihåligt träd.

En lördagseftermiddag befann jag mig vid fäboden Eskåsen. På kvällen började folket att inkomma från alla håll efter slutadt arbete för veckan och tidigt på söndagsmorgonen hade alla klädt sig som om de ämnade gå till kyrkan. Hvarenda en af mina vänner yrkade på, att

jag skulle komma till hans fäbod och der hålla till godo med hvad han hade att bjuda på, och om någon sagt mig, hvilken mängd mjölk, grädde och kernmjölk jag kunde dricka på en enda dag, skulle jag icke hafva trott honom.

Jag försummade icke att helsa på Skrädder Anders och hos honom såg jag den enkla vagga, i hvilken han legat som barn och hans förfäder före honom. På den samma stod inskuret ett årtal, som utvisade att hon var 250 år gammal. Sedan aflade jag besök hos nästan alla mina vänner.

Det var i sanning en utsökt njutning för mig att få sofva i ladan på det nyslagna höet och att få dricka mjölk och grädde samt spisa dessa härdige bönders enkla kost. Jag kände att kropp och själ stärktes af detta lif.

Då det började lida mot slutet af Juli, återvände många till sina byar för att slå höet och skörda säden. Jag sade för den skull farväl till Orsa och Rättviks fäboddar och begaf mig ännu en gång till Orsa kyrkoby samt styrde derifrån kosan till Norge.

FAMILJESCEN I EN RÄTTVIKSSTUGA.

24 KAPITLET.

Nordvestra Dalarne. — Affärd från Orsa till Norge. — Garberg. — Elfdalen och dess porfyrverk. — Ett kyrkoherdeval. — Motsatsen mellan folket i Elfdalen och Orsa. — Åsen. — Från Åsen till Särna. — Färd öfver Elfdalsälven. — I skogarne. — En storm. — Ett läckande tak. — En fäbod. — Myggor. — Grund Olof. — Kirstin och Charlotte. — Ensliga gårdar. — Särna. — Särna kyrka. — Minnen efter gamla kyrkobruk. — Afundsjukan mellan socknar och landskap. — Sista byn i Vester-Dalarne. — Mottagande hos presten. — Slut på körvägen. — På färd till Röros. — En träskig och skogig trakt. — Elgsjön. — En aldrig rodderska. — Storbosjön. — En fiskare sätter mig öfver. — Flötningssjön. — Försök till prejeri. — Fæmunssjön. — Bekvämt härberge. — Gamle Torbert Mikkelsen. — En gammal bondstuga. — Röros. — Hamar. — Mjösen. — Befolkningen kring Mjösen och i Österdalen. — Lillehammer. — Fallen i Mesna. — Hövringen. — Lemlar. — Ulsvold. — Frieri.

Nordvestra delen af Dalarne täckes af stora skogar, i hvilka finnas vidsträckta kärr och träsk, hvarför också denna del af landet är svår att befara. Östra Dalälven, så kallad till skilnad från Vestra Dalälven, flyter genom ytterst glest befolkade trakter och utfaller i Siljan vid Mora kyrka.

Då jag for från Orsa, hade jag till reskamrat en kapten i svenska hären, hvilken var en den allra angenämaste följeslage. Han skulle fara en del af samma väg och vi hade kommit öfverens om att åka tillsammans för att resan skulle blifva mindre tråkig; den trakt, genom hvilken färden skulle gå, var nämligen ytterst litet fängslande. I början var vägen mycket sandig. Vi ombytte hästar vid den vackra byn Garberg, hvars rödmålade hus lågo spridda här och der bland grönskande ängar, böljande åkrar och susande lunder, och midt igenom honom flöt en klar ström, som i ilande lopp hastade till älven der

nedanför. Nästan mera betydande by är Elfdalen *), som har en förträfflig gästgifvargård och vid hvilken ligger ett berömdt porfyrverk. Den porfyrart, som derstädes allmännast förekommer, är till färgen mörkbrun och insprängd med rödaktiga fältspatskristaller. Andra bergarter bearbetas äfven, i synnerhet hyperit och granit. Det största arbete, som utgått från detta verk, är den ofantliga urnan, som står framför lustslottet Rosendal. Allt arbete förrättas af befolkningen i nejden.

Liksom i många andra trakter af Sverige bortgifves pastoratet härstädes icke af kronan, utan kyrkoherden väljes af jordegarne. Jag befann mig på platsen, då ett dylikt val egde rum. Tre sökande till sysslan hade de föregående söndagarne profpredikat, ty pastoratet var värdt att ega. Stor spänning rådde och kyrkan var fullpackad. Det vägde så jemnt mellan två af de sökande, att hvem som skulle blifva den lycklige helt och hållet berodde på en herreman, som var stor jordegare samt förfogade öfver många röster och hvilkens beslut ingen lyckats utforska. Af utgången var jag icke alls intresserad, men desto mera deremot af den samlade folkskaran, ty denna tillhörde med all säkerhet icke den äkta, ståtliga Dalastammen. Olikheten var i hög grad slående, ehuru blott 25 till 30 kilometer skilde socknen från Orsa och Mora. Man fann hos folket alldeles ögonskenliga bevis på, att dess förfäder blandat sig med lappar, ty det var kortväxt — särskildt var detta fallet med kvinnorna — och hade utstående kindknotor samt den lappska näsan. Det fans i den samlade menigheten knapt en karl, som såg bra ut, och icke en enda vacker kvinna.

Bortom Elfdalen var landet mera glest bebygdt. Femton kilometer längre bort ligger Åsen, der det fins ett kapell, i hvilket gudstjenst förrättas några få gånger om året, på det att de gamla och orkeslösa skola hafva tillfälle att gå till nattvarden.

Der skildes jag från min följeslage, som anbefalde mig hos soldaten Smed, hvilken egde en af de bästa går-

*) Byn heter Näset, icke Elfdalen.

darne på platsen. Afståndet mellan Åsen och Särna var betydligt långt, nämligen 65 kilometer, och på hela denna sträcka fans icke en enda by, der en gästgifvargård skulle kunna förläggas. Jag reste från det förstnämnda stället med soldatens svärson, dennes hustru, deras fyraåriga dotter Maria, som fattade stort tycke för mig, och en döfstum flicka, som hette Kirstin. Vi hade två kärror, på hvilka liar, mat och täcken voro packade, ty familjen skulle begifva sig till ängarna och stanna der två eller tre veckor. Sedan vi farit öfver Elfdalsälven på en färja och åkt en lång sträcka, lemnade vi vägen och färdades genom skogen tills vi kommo till en stor, rundt omkring inhägnad äng. Der funnos flera hölador och en af dessa tillhörde min vän. Vi anlände just i lagom tid för att slippa undan ett regn, som inom kort nedstörtade i strömmar. Då vi skulle sofva, lade vi oss tätt intill hvarandra för köldens och vätans skull. Taket läckte förskräckligt och myggor funnos i lika stor mängd som ofvan polcirkeln. Tidigt på morgonen skildes vi åt. Mannen och hustrun gingo till ängarna för att slå, och Kirstin och jag begåfvo oss till en fåbod för att hemta getterna, som skulle förse familjen med mjölk. Der fans en stor inhägnad plats med fällor och hus och omkring 100 kreatur. Alla flickorna på detta ställe sofvo på golfvet i ett och samma hus, och på kvällen lade Kirstin och jag oss hos dem. När vi kommit till baka med getterna, flyttade vi till en med bark täckt hydda, som låg i skogen icke långt från stora kärrängar. Myggorna voro så talrika, att vi samlade bränsle och åstadkommo så mycket rök vi kunde för att drifva dem på flykten. Följande morgon blef jag lemnad alldeles ensam på platsen, sedan lilla Maria, som anförtrordes i min vård, vyssjats i sömn. Folket hade icke varit borta en timme förr än hon vaknade. Jag lyckades roa henne en stund, men slutligen började hon skrika efter sin mor. För att lugna henne tog jag henne i mina armar och vandrade kring i skogen, så att hon skulle tro att vi gingo efter modern, och sedan vi kommit till baka, lekte jag med henne, men jag höll just på att blifva alldeles rädlös för, huru jag

längre skulle kunna roa henne, då modern lyckligtvis kom hem. Hon blef helt förundrad öfver att barnet icke sof och då jag berättade hvad som händt, sade hon: 'Du skulle blifva en god barnsköterska, Paul.'

Endast två dagar kunde jag stå ut med detta enformiga lif. Jag begaf mig därför till baka till stora vägen, der jag råkade Grund Olof Olsson, som enligt öfverenskommelse oss emellan anländt denna dag från Åsen och väntade på mig med ett åkdon för att skjutsa mig till Särna. Jag kom snart till Nybodö, en vid vägen liggande fäbod, som sköttes af två flickor, Kirstin och Charlotte, af hvilka den förstnämnda var gammal, men den senare ung och vacker. Olof öfverlemnade mig i dessa kvinnors vård och sade dem, att de måste visa mig vägen till gårdarne, hvarefter han for. Charlotte blåste mästerligt på sin lur och då hon följde boskapen, genljöd skogen af de melodier, hon framlockade.

Jag stannade några dagar för att besöka de ensliga gårdarne i dessa skogar och derigenom skaffa mig tillfälle att iakttaga hvilken verkan ett från den öfriga världen afsöndradt lif medför på människolynnet. På något afstånd från Nybodö låg på andra sidan om vägen en dylik gård, som hette Rös och omgafs af några ängar och åkrar. Jag kunde icke underlåta att tänka på, huru ensligt dessa människors lif var. De gamle voro icke hemma, men en dotter, en intelligent flicka, mottog mig mycket vänligt och dukade upp en måltid åt mig. Hon hyste ingen fruktan för mig, ty hon hade förut sett mig i sällskap med Charlotte och Kirstin. Två af hennes bröder voro halffånar.

Särna är vackert beläget på stranden af älfven, som här vidgar sig till en sjö. I det samma finnas en kyrka, en god gästgifvargård och en förträfflig skola, i hvilken undervisning eger rum från Oktober till slutet af Juni. Kyrkoherden, som flyttat hit för tjugusju år sedan, besökte den gamla kyrkan i mitt sällskap. Då jag steg upp på predikstolen, såg jag bredvid bibeln en tingest, som liknade en polistjenstemans bat-tong. I änden på den samma satt en tjock läder-

kula. Denna inrättning hade ända tills för några år sedan användts för att väcka personer, som somnat, hvarvid det tillgick så, att presten slog den samma mycket hårdt i predikstolen och derigenom tvang åhörarne till uppmärksamhet. Bredvid predikstolen stod en lång, i änden rund stång, med hvilken kyrkvaktaren plögade stöta de sofvande mellan refbenen. Dessa två redskap, som voro afsedda till att hålla församlingarna vakna, användes i vidsträckt mått ännu för 20 eller 30 år sedan på många afsides liggande orter i Sverige, och på detta ställe nyttjades de till och med endast helt få år förut, men hade slutligen afskaffats af den nuvarande kyrkoherden. Numera bjudes den sofvande i stället rätt ofta på starkt snus och sedan han nyst en god stund, blir han fri från sin sömnlust.

På ett ställe, der jag blef synnerligt väl mottagen, fick jag ett präktigt bevis för den saken, att de unge karlarne tycka illa om, att flickorna i deras församling gifta sig utsocknes. Då jag frågade den vän, som infört mig i huset, om han lade märke till, huru förtjusande dottern var, svarade han nämligen: "Det är hon visst icke! Kan du tro, Paul, hon ämnar gifta sig med en karl från Värmland, hvilken kom hit för att förtjena sitt uppehälle och gick och friade till henne i all hemlighet. Det är stor skam, att hon tager en främling till man, liksom om det icke funnes präktiga pojkar i vår socken."

Sedan jag färdats några och trettio kilometer kom jag till Idre, en fattig by med några långt från hvarandra skilda gårdar. Jag råkade presten, som själf höll på att slå sitt hö, alldenstund han icke hade råd att betala tre kronor om dagen åt en karl för att få hjälp med slåttern. Han slutade med sitt arbete, och bjöd mig hem till sig, der han förestälde mig för sin hustru och nödgade mig att deltaga i sin enkla middag, som smakade mig förträffligt. Här slutar körvägen och den resande, som önskar begifva sig till Norge, måste följa skogsstigarna, som gå öfver höjderna.

Enär jag åter igen ämnade färdas tvärs öfver halfön från haf till haf, beslöt jag att begifva mig till Röros,

hvilken stad är bekant för sina koppargrufvor och känd att vara en af de kallaste platserne i mellersta Norge. Kärr förekomma i stor myckenhet, och släthuggna stockar äro, ofta två eller tre bredvid hvarandra, utlagda på de sumpigaste ställena för hästar och folk att gå på. Den första gård, till hvilken vi kommo, låg på stranden af en liten sjö, som hette Elgsjön. Som man måste fara öfver en djup, smal ström för att nå huset, ropade min vägvisare efter en båt, men som det tycktes förgäfvades, och jag stod just i begrepp att sätta öfver strömmen på hästryggen, då en båt visade sig. Den roddes af en gumma, som var öfver åttio år, men det oaktadt stark och frisk. Hon hade med sig två barnbarn, som lemnats i hennes vård. Jag erbjöd mig att ro, men hon sade "nej" och skötte årorna med en skicklighet och styrka, som förvånade mig. Då vi anlände till gården, ropade hon och strax derefter framkom ur skogen en flicka, som hon skickade att hemta en häst. Här lemnade mig min vägvisare från Idre, och åtföljd af flickan, fortsatte jag med en ny häst min färd genom skogen, hvarunder jag for öfver en mängd kärr. Efter två timmar kommo vi till Storbosjön, hvars flacka stränder äro bevuxna med vass. Min följeslagerska ropade på en fiskare, som samtyckte att sätta mig öfver i sin båt, och sedan hon erhållit sin betalning, tog hon farväl med ett hjertligt handslag. Jag var glad öfver att komma i land, ty båten var gammal och läckte som ett såll. På stränderna ligga några torftiga gårdar och på en af dessa påträffade jag ett par barn, som voro idioter. Ett af dem hade *struma* (ett slags stor halssvulst), hvilket var det andra fallet jag sett.

Vid Flötningsjön blef jag utsatt för ett prejeriförsök, något i detta land högst ovanligt. Jag tillbragte natten der och hela min kvällsmåltid bestod af en skål sur mjölk. Då jag frågade hvad jag var skyldig, svarade gamle Jonas: "fyra kronor." Jag vägrade att betala detta, och då jag sporde, hvarför han fordrade så mycket, sade han att han trodde mig hafva så mycket penningar, att jag icke viste hvar jag skulle göra af dem, hvarpå han

slog ned priset från 4 kronor till 1 kr. 50 öre. Jag bör upplysa om, att gårdens egare icke var hemma.

Jag färdades öfver norska gränsen utan att veta derom och kom till den fattiga byn Drevsjöhytten, hvarifrån en väg går till Fæmunsjön. Denna ligger 675 meter ofvan hafvet och är 58 kilometer lång. Dess utlopp utgöres af Klarälven, som sedan utfaller i Vänern. Denna vackra vattenspegel omgifves af en egendomlig natur, som icke finnes vid någon annan svensk eller norsk sjö. Stränderna, som icke äro branta, äro på många ställen glest bevuxna med fur och björk samt med fin renlaf. Vattnet är klart, hvarigenom det bildar en märklig motsats till de svarta sjöar, vi farit förbi, och det vimlar af fisk. Jag såg åtskilliga vilda renar beta på stränderna. Omkring 5 kilometer från sydligaste änden låg en by, som bestod af fyra gamla bondstugor, af hvilka en dock brunnit upp vintern förut. Invånarne voro gammaldags menniskor, som blott föga kände till den yttre världen. Torbert Mikkelsen var ställets matador, och en präktig gubbe var han. Hans blomstrande anlete omslöt af yfvigt, grått kindskägg. Han var klädd i knäbyxor, hvita ullstrumpor, väst med två rader blanka messingsknappar och röd topplufva af ylle. Hans hustru Berit var en lika snäll menniska som han och en riktig typ för en gammal gift kvinna. Hennes hvita hår doldes till en del af en sådan liten svart, egendomlig, men nätt mössa, som brukas i denna del af landet. Huset var stort och bekvämt; väggarna i hvardagsrummet voro grönmålade och i ett hörn stod den trefliga, öppna spisen. Gamla porslinsfat och koppar, som gått i arf inom släkten, voro uppställda på en skänk, en lykta hängde ned från en af takbjelkarne och en gammal klocka stod bredvid sängen. Utmärkt linne hängde på stänger, och den öfriga inredningen utgjordes af ett bord, två eller tre stolar, ett par bänkar, en väfstol och en spinnrock. Mitt sofrum var egendommeligt. Väggarna voro gulmålade — gamle Torbert älskade synbarligen lysande färger — och nedtill försedda med en ungefär 1 meter hög röd panelning, taket var gulhvitt och tvärbjelkarne samt sängen voro röda.

Torbert var en dugtig jordbrukare och satte sin stolthet i att hafva allt i fullkomlig ordning. Han egde 18 kor, 3 hästar och 30 får. Jorden var god och betet förträffligt. Då jag afreste, ville han icke taga emot någon betalning, emedan jag gifvit hans hustru en fin silkesduk, och han yrkade enträget på, att jag skulle komma igen.

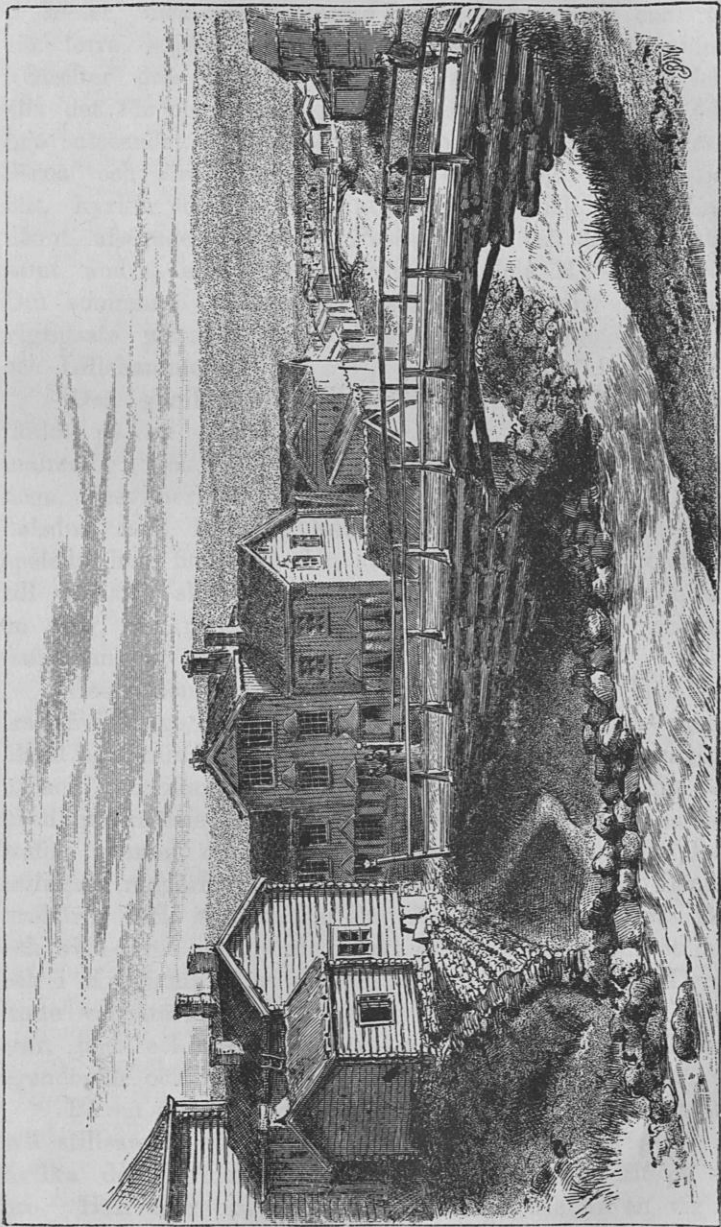
Efter ungefär 30 kilometers rodd kom jag till norra stranden, som jag uppnådde efter att hafva farit öfver åtskilliga kärrängar. Jag kvarstannade derstädes en dag.

Vägen till Rörös går genom en högligen pittoresk trakt, och här och der sågo vi några gårdar. Rörös är en helt liten stad med 1,900 invånare, och ligger 630 meter ofvan hafsytan. Dess gator äro snygga och i den samma finnes en mängd bekväma, rödmålade hus. Sin egentliga betydelse eger staden genom koppargrufvorna, som bearbetats ända sedan 1644. Storstvartsgrufvan ligger på en höjd af 880 meter. Hitterälven flyter midt igenom staden, hvars båda delar sammanbindas genom pittoreska träbroar, som äro bygda på ett för Norge egendomligt sätt. Bjelkarne uppbäras, som å teckningen synes, af spännstolar, stödda mot egendomligt timrade landfästen.

Från Rörös färdades jag i sakta mak ned genom Österdalen, hvarunder jag ofta for utefter stränderna af Glommen, Norges största flod.

Den sista Augusti anlände jag till den vid Mjösen liggande staden Hamar. Den såg skräpig ut. Gräs frodades på de breda gatorna, och kring kyrkan sköto vilda örter upp i stora klungor, men för öfrigt tycktes växtligheten härstädes fullkomligt hämmad. I gamla dagar var platsen mycket betydande, men ödelades af svenskarne 1567. Icke långt från staden ligga märkliga ruiner efter dess forna domkyrka.

Mjösen är Norges största sjö. Den ligger 125 meter ofvan hafvet, är omkring 100 kilometer lång och af mycket vexlande bredd; största bredden är 15 kilometer. Största djupet är 480 meter, hvadan bottnen der ligger långt under hafsytan. Vid den tiden, då den stora jordbäfningen 1755 egde rum i Lissabon, steg sjön plötsligt

RÖROS.

6 meter, men sjönk nästan ögonblickligen till baka till sin förra höjd. Om våren är dess vattenmassa störst, hvarefter den faller 5 $\frac{1}{2}$ till 6 meter. Den eger icke alls det för de norska sjöarne eljes kännetecknande, ödsliga utseendet, ty höjderna slutta sakta ned mot stränderna och äro beströdda med en mängd gårdar och fält, kyrkor och byar. Naturen är idyllisk, men icke i något afseende märklig. Passagerare- och last-ångbåtar samt andra, som bogsera timmer, plöja Mjösens vågor. Om sommaren är färden på sjön särdeles angenäm. De viktigaste platserna äro de små städerna Hamar, Gjøvik och Lillehammer.

Den gamle läraren i Hamars friskola kom mig att tänka på en gammal målning. Han nyttjade en gammalmodig rock, en ända till halsen igenknäpt väst och höga, besynnerliga kragar, kring hvilka en tjock, hvit halsduk med klumpig knut var virad. Då vi inträdde, spelade han fiol. På den svarta taflan stodo nottecknen till en skala skrifna med krita och under dem orden till en sång, som gossarne och flickorna sjöngo under ackompanjemang af hans fiol.

Österdalen och nejderna kring Mjösen äro bland de trakter i Norge, der åkerbruket står högst. Många personer bland befolkningen kunde knappast kallas bönder, utan sågo ut som amerikanske farmare. De hade stora, bekväma och prydligt målade hus, i hvilka man fann stoppade stolar, soffor, pianon och böcker och som omgäfvos af planteringar, trädgårdar med lusthus och präktiga logar. Landtbrukarne satte sin stolthet i att förbättra sin kreaturs-, får- och svin-afvel och gjorde hvart år med sin familj ett besök i Kristiania samt dukade sitt bord på stadsvis. Deras linne var stärkt, och många af dem voro förtjusta i hästar, jakt och fiske, öfvervakade endast arbetet på sina egendomar och måste i sjelfva verket kallas herremän.

På en stor höjd vid sjöns öfre ände ligger den tysta och stillsamma staden Lillehammer, som har tre gator, af hvilka den förnämsta går tvärs öfver Mesna älf på en bro. Han eger ungefär 1,700 invånare och är en vigtig handelsplats, enär han ligger vid början af landsvägen till

Trondhjem och vid änden af Gudbrandsdalen, af hvilken sjön utgör en fortsättning. I Lillehammer fans ett välbygdt, af trä uppfördt två våningars sjukhus, med stora, 5 meter höga rum, som hvart och ett innehöll sex sängar. Endast två sjuke funnos för tillfället i det samma. Sådana personer som icke egde medel att betala för sig erhöilo kostnadsfri vård och inrättningen stod under en af staten anställd läkares ledning. Köket och badrummen voro särdeles snygga och det hela hedrade i hög grad dem, som hade sjukhusets skötsel sig anförtrodd.

Jag hade synnerlig lycka med mig, då jag besåg fallen vid Lillehammer, ty älfven hade till följd af regn svält upp betydligt och rusade ned i storartade kaskader. På en sträcka af flera hundra meter nedstörtade Mesna från en högst betydlig höjd i en hvit skummassa och på ett ställe löpte hon i en blott 3 meter bred ränna. Långt bort öfver träd och ängar fördes stänket af luftströmmen. Ehuru denna trakt af Norge ligger betydligt sydligare än Trondhjems stift, inträffar skördetiden senare än till och med ofvan polcirkeln. I första veckan af September såg jag en hel mängd råg och korn, som ännu icke skurits, och i doktors trädgård sutto ännu några körsbär kvar på träden. Vin- och krus-bären voro mogna och äppleträden öfversållade med frukt.

Än en gång befann jag mig på färd till Gudbrandsdalens sidogrenar. Vädret var nu härligt. Jag skumpade i väg helt sakta, ty mot slutet af sommaren äro hästarne alldeles utkörda. Jag hade en, som oaktadt alla mina försök knappast kunde förnås att tillryggalägga mera än 5 kilometer i timmen. Dessa skjutshästar blifva mycket illistiga, enär de få springa så mycket, och äro inlärda att löpa blott 6 till 8 kilometer i timmen. De tyckas nästan skratta åt den oskadliga piskan, som gifves den resande, hvilken förr blir trött än de.

Den egentliga orsaken, hvarför jag for så sent, var att jag ville se de gamla bondgårdarne. I några af de smala dalarne var det längre kommet med skörden än i de bredare. Folket, både män, kvinnor och barn, var sysselsatt med att uppgräfva potatisen, som sorterades allt efter som

den plockades; den minsta lades å sido åt svinen och den större utbreddes för att torka, innan den nedlades i den mörka källaren. På hvar gård fans en hel mängd blott för tillfället anställda arbetare, som man ofta endast antagit för att derigenom bereda fattiga grannar en hjälp. Betalningen var emellertid ringa, i det karlarne fingo 35 och kvinnorna 25 öre om dagen jemte maten. Många föredrogo att få sitt arvode i potatis. Det var en bråd tid i köket för bondens hustru och piga, ty en mängd personer, som eljes icke hörde till gården, skulle bespisas. Bröd bakades i stor myckenhet och kakorna voro så stora, att en enda sådan räckte för hvar person under flera dagar. Strykning försiggår på ett mycket egenomligt sätt. De saker, som skola strykas, lindas nämligen noggrant omkring en rulle, som är ungefär 10 cm. i genomskärning och 75 cm. lång, och göras sedan släta med en till formen nätt och med prydliga utskärningar försedd inrättning, som är af samma bredd som rullen och kallas mangel samt något liknar en snickares hyfvelbänk.

I Gudbrandsdalen äro gårdarne högst betydligt olika till storleken. Husen voro försedda med en täckt förstugukvist och hade en enda våning, som innehöll ett hufvudrum och två mindre, hvarjemte det fans ett särskildt hus för gäster. Folket är fattigt och somliga ega hvarken jord eller kor utan måste arbeta som dagakarlar, men man träffar aldrig, jag upprepar det, någon af hunger utmärglad person. Ehuru de lefva af groft bröd, sur mjölk och potatis — då och då finnes smör på deras bord, men ytterst sällan kött — äro invånarne dock kraftiga och friska.

Sedan jag lemnat landsvägen strax ofvan Laurgård i den vilda hålvägen Rusten, följde jag en besvärlig bergväg, som gick långs Hövringsdalen och ledde till fjällen, der sätrarna af samma namn ligga. Oupphörligt bar det uppför. Vid 1,250 meters höjd voro furorna ännu präktiga. Jag känner ingen annan trakt i Norge, der dessa träd växa så högt upp. Då jag kommit upp på platån, blef jag ännu mer förvånad öfver att få se flera åkrar, på hvilka råg och korn skördats. Hövringsätrarna hafva

ett af de vackraste lägen i hela Norge. De voro till antalet 35, men de flesta stodo nu öde med säkert tillbommade dörrar. Tystnaden, som herskade på detta ställe, och gräsets bleknade färg tillkännagåfvo till fullo att sommaren förgått och att vinterstormarne snart skulle våldsamt stryka öfver fjällen. Jag vet ingen plats i Norge, till hvilken sjuklingar kunna komma så lätt och som bjuder på så många fördelar för dem som dessa sätrar. Man kan vandra långa sträckor utan att råka på kärrmark och utan att behöfva stiga uppför tröttsamma höjder, hvarjemte ridter kunna företagas till nästan 1,500 meters höjd.

Den 13 September fingo vi en försmak af vintern. Blåsten växte emellanåt till storm och åtföljdes af häftiga regnskurar, men mot kvällen klarnade himlen plötsligt upp, vädret blef ganska kallt och före solnedgången föll snö. Tre karlar anlände med två kärror, som voro lastade med plogar, yxor och andra landtmannaredskap. Männen hade skickats att plöja några åkrar till nästa år och skulle vid hemfärden taga med sig allt det smör och all den ost, som förfärdigats under sommaren, samt sådana saker, som icke kunde kvarlemnas vid sätern under vintern. De anlände just lagom för att hugga nytt förråd af bränsle till osttillverkningen. De hade på sig sina bästa kläder, ty de ville naturligtvis vid sin ankomst uppträda så fördelaktigt som möjligt för säterjäntorna. En af dem var förtvifladt kär i Ingeborg, men hon tycktes icke på minsta sätt besvara hans känslor. De läto ingen tid gå förlorad utan togo genast på sig sina arbetskläder. Om kvällen lemnade Ingeborg dem i okvald besittning af sätern och kom till oss för att der tillbringa natten.

På morgonen visade termometern 5° kallt. Icke ett enda moln syntes på fästet och det var alldeles lugnt. Långa istappar hängde ned från taken, och vid älfstränderna var isen nära $1\frac{1}{2}$ cm. tjock på sådana ställen, der vattnet flöt jemnt och stilla. Följande dag skulle de få personer, som ännu funnos kvar på sätrarna, återvända hem till sina gårdar. Med saknad sade jag farväl till

Marit, Britte och Ingeborg och begaf mig ensam å väg ned till dalen.

På vägen och bland fjällen såg jag ofantliga massor af lemlar (*Myodes lemmus*). En mängd hade blifvit nedtrampad af hästarnes hofvar eller krossad af åkdonens hjul, och medan jag gick klef jag oupphörligt på dem. De äro mycket lika åkerråttan, 12 till 15 cm. långa och rödbruna med svartaktiga strimmor samt hafva tjocka kroppar och korta ben. Två gånger under mina resor i Skandinavien har jag träffat dem i oräkneliga skaror. De betäckte då stora landsträckor och voro stadda på vandring från nordvest till sydost samt på väg till hafvet, i hvilka hela hopar drunkna. Deras vandringar inträffa periodiskt och ega alltid rum norr ifrån. De lefva bland fjällen och ingenting annat än öfverstigliga hinder hejdar dem på deras tåg. De bo i hålor. Jag har träffat dem så långt i norr som vid $70^{\circ} 30'$ n. lat. Der de gått fram, lemna de efter sig ett kalt och naket land. Gräs, mossa, löf, ja till och med dvärgbjörkens och videts grenar uppätas af dem.

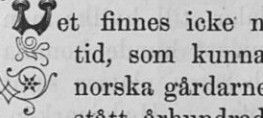
I Selsdalen ligga åtskilliga gårdar på det ställe, der denna utmynnar i Gudbrandsdalen. Bland de förnämsta är Ulsvold, hvarest jag knappast trädt in i huset förr än hembrygdt öl bjöds mig i en massiv silfverstånka, som gått i arf inom familjen i många släktled. Medan jag drack, anlände distriktsläkaren, som rest en lång sträcka i hällregn och storm. Hans ankomst orsakade stor uppståndelse i huset. Ett par nya tjocka strumpor lemnades genast åt honom, för att han mot dem skulle utbyta de våta, han hade på sig, och en kopp kaffe kokades. Det skulle hafva varit ett brott mot gästvänlighetens lagar att låta honom fara, utan att han bjudits på mat eller någon annan förfriskning.

Huru okonstlad försiggår icke ett frieri på många trakter af Skandinavien! Medan jag en kväll befann mig på en gård, väcktes de gamla, hela den öfriga familjen och jag af knackningar på dörren, och vi hörde en röst, som vi igenkände tillhöra en af de många tillbedjare, hvilka sträfvade efter husets fagra dotters hand. Följande

samtal egde rum: "Sigrid, vill du icke öppna för mig?" Icke ett ljud hördes inifrån. Ytterligare sakta knackningar och böner. Flickan var alltjemt tyst. "Sigrid", fortfor älskaren, "du är en sådan rar flicka! Du vet, att om jag icke tyckte om dig, skulle jag icke komma så långt ifrån för att få råka dig! Kan du vara så hård att låta mig gå? Det fins icke någon flicka i socknen, som jag tycker så mycket om som dig. Var så snäll och öppna; det blåser kallt och jag är mycket trött. Jag kommer endast för att få tala litet med dig, sedan skall jag gå min väg." Sigrid lät slutligen beveka sig och släpte honom in.

25 KAPITLET.

Gamla bondhus. — Varaktighet hos norska trähus. — En mängd norska gårdars höga ålder. — Runinskrifter på hus. — Enkla eldstäder. — Hus utan skorstenspipor. — Rökugn, den näst äldsta eldstadsformen. — Införandet af spisen. — Peis, en annan eldstadsform. — Förbättringar i bygnaderna. — Nya former af hus. — Nystuen. — Ökande af bygnadernas antal på gården. — Olika användning af husen. — Införande af svalgångar. — Stor omsorg nedlagd vid uppförandet af husen. — Hus med ramloft. — Barfrö. — Opstugu. — Ett par gamla stafkyrkors ålder. — Ett gammalt hus i Telemarken.

Det finnes icke några boningshus från Europas medeltid, som kunna i ålder täfla med bygnaderna på de norska gårdarne. Deras väggar af timmer, hvilka motstått århundradenas angrepp, hafva visat sig varaktigare än dylika af sten och tyckas trotsa tidens gnagande tand. Husen uppfördes af furor från urskogarne och några förskrifva sig från tiden före år 1000, ja ända från 7:de och 8:de århundradena. Andra åter äro af ännu högre, icke bekant ålder. Timret har blifvit så hårdt, att yxan knapt kan uträtta något på det samma, ty hartset har stelnat i virkets växttrådar. Stockarne äro ofta af ansenlig storlek och visa, att träden haft en storlek, som nu mera icke påträffas i Skandinavien. På åtskilliga af dessa bygnader har man funnit runinskrifter och bland dylika hus må nämnas ett vid gården Raudland, i Opdals socken i Nydalen. Dörrposterne på det samma äro prydda med utskärningar, som likna dem man ser på stafkyrkorna. Öfver dörren står inskriften, som innehåller namnet på den som uppfört stugan och lyder: "Torgaut bygde mig."

Många af dessa gårdar hafva ända från denna aflägsna tid till närvarande stund förblifvit i samma slægts ego och stå i detta afseende framför alla andra jordagods i Europa. Skälet hvarför Norge kan skryta af så många gamla bygnader är att dess otillgängliga fjäll skyddat det från krigets ödeläggelser. Om örlig inträffade, så utkämpades striden hufvudsakligen till sjös eller på hafsstränderna. Som det icke, åtminstone ej från den historiska tiden, finnes några lemningar efter bygnader, som äro äldre än dessa trähus, så är det sannolikt, att Skandinavien invånare i äldre tider bodde i endast för tillfället uppförda bostäder. Dessa, som sannolikt bestodo af torf, i förening hvarmed sten eller trä på ett eller annat sätt till äfventyrs ock begagnades som bygnadsämne, äro nu mera fullkomligt försvunna till följd af tidens förstörande inverkan eller förändringar på jordytan. Då folket framskred i hyfsning — landet var till största delen täckt med skog — började det att bygga boningar af trä.

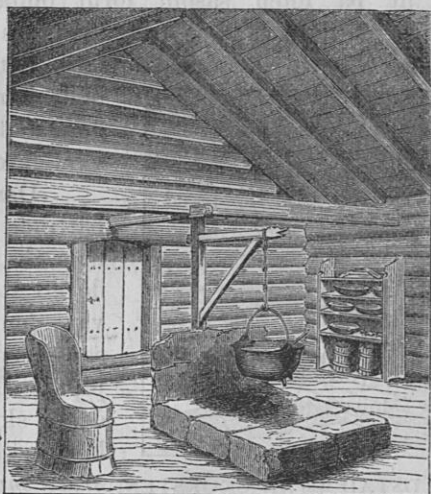
De flesta af dessa hus ligga i dalar, till hvilka man ännu för blott några få år sedan endast kunde komma på klöfjevägar, och ofta på afsides belägna platser samt hufvudsakligen ini landet. De träffas i Hedemarken, Hallingdalen, Sättersdalen, Hedalen, Våge, Lom, Hardanger och Jæderen. Än i dag är folkets lefnadssätt i dessa trakter synnerligt ursprungligt.

Det var städse en källa till nöje att icke blott studera dalinvånarne utan äfven att betrakta de väderbitna husen, att taga kännedom om deras inre anordning och att steg för steg följa förbättringarna i bygnadssättet.

Den allra äldsta formen af boningarna kallades *ildhus* (eldhus) eller *rögstue* (rökstuga). Dylika finnas ännu i olika trakter af landet, ehuru högst sparsamt. En annan bygnad, *buren*, *boden* eller *matboden*, i hvilken födoämnen och kläder förvarades, stod i närheten.

Ildhuset innehöll blott ett enda rum och midt på golfvet i detta fans en öppen äril af sten. I taket ofvanför var för röken anbragt en stor öppning, som kallades *ljore*. Då denna vid slemt väder till en del tilltäptes, blef röken nästan outhärdlig.

Ärilen är omkring 1 m. 80 cm. lång och 1 m. 20 cm. bred. Understundom står en hög, flat sten rest på ände vid den sidan, som vetter mot dörren, på det att vindpustarne icke skola blåsa för starkt på elden. Kitlen eller grytan hänger på en svängbom. I ett hus af detta slag i Ekens socken är bommens ände prydd med ett drakhufvud. Möblerna i ett dylikt hus voro och äro af allra enklaste beskaffenhet; ett par väggfasta sängar, ett långt bord, som vanligtvis består af en enda planka,

ILDHUS MED ÄRE (ÄRIL).

väggfasta bänkar kring detta och några stolar. De sistnämde äro synnerligt gamla och förfärdigade i ett stycke af en träkubbe samt af egendomlig form (se teckningen). De brukas ännu på många ställen.

Den näst rökstugans öppna äril äldsta eldstadsformen kallas *rögovn* (rökugn). På denna finnes framför eldstadsöppningen en utskjutande fot, och då bränslet är förtärtdt, rakas glöden ned i en liten fördjupning i utsprånget, hvarigenom värmen utstrålar i rummet. Rökugnen är manshög och uppförd af sten samt så bred att en säng kan stå bredvid honom.

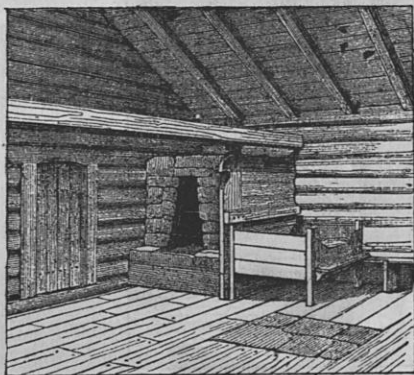
Då rökugnsstugan om vintern skall uppvärmas, tillgår detta på följande sätt:

Om morgonen inlägges i ugnen en lämplig mängd bränsle, hvartill företrädesvis kvistar användas, enär de brinna snabbare och hastigt gifva ifrån sig värme. Som bränslet uppstaplats med stor omsorg för att starkt drag skall åstadkommas, slår lågan snart upp ur ugnöppningen mot det sotiga taket på ett sätt som injagar fruktan hos den, hvilken ej är van dervid. Då elden brunnit ut, rakas glöden ut på foten såsom förut omtalats. Dessa eldstäder drogo mindre bränsle och användes vid kusten,

der det var mera ondt om ved. De öppna ärilarne voro vanligare ini landet.

Den nästa förbättrade eldstadsformen, hvilken utgjorde ett stort framsteg, var den öppna spisen med skorstenspipa. Denna kallades i skilda delar af landet *peis*, *spis*, *ovn*,

grue, *mur*, *sten* och *skorsten*.

RÖKUGN. ELDSTAD UTAN SKORSTEN. *grue*, *mur*, *sten* och

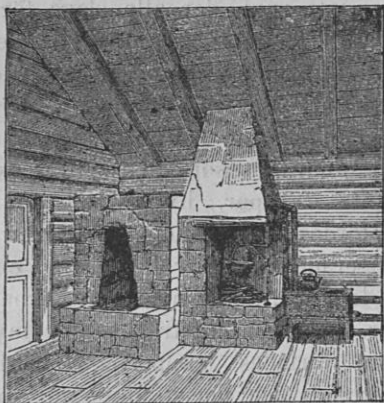
skorsten.

År 1493 egde en syneförrättning rum på kungsgården i Jämtland, hvilket landskap på den tiden tillhörde Norge. I berättelsen härom omtalas, att den senaste arrendatorn uppfört ett nytt boningshus med *skorsten* (spis) och allt dertill hörande. Denna skorsten var otvifvelaktigt alldeles lik den nuvarande *peisen*, som står i hvardagsrummet och användes både för kokning samt att skaffa värme och ljus i stugan. Detta är den äldsta underrättelse man har om dylika slags eldstäder i Norge. *Peisen* är uppförd på något afstånd från väggen och öppen på två sidor så som teckningen visar. Stundom fins äfven en *peis* i rummet en trappa upp, så att gästerna om vintern skola hafva det varmt, medan de sofva. Detta slags eldstad träffas

ännu öfverallt. Den står alltid, såsom några planscher i detta arbete visa, i ett hörn af rummet. Ingen annan eldstadsform släpper ifrån sig en sådan mängd värme, men den drager också en betydlig hop bränsle.

Då det började att blifva ondt om bränsle, infördes kakelugnar och jernspisar på många trakter. De förra, om hvilka vi förut talat, äro mycket, sannolikt flera hundra år, yngre än peisen och begagnas nu ytterst allmänt i Sverige. Af jernspisarne äro många särdeles vackra och prydda med bilder, som behandla religiösa ämnen. Somliga äro så gamla, att de förskrifva sig ända från år 1600, men nyttjas dock fortfarande hvarje vinter.

I en beskrifning öfver Hallingdalen omtalas, att omkring 1650 husen i denna landsdel allmänt saknade skorsten och endast hade en öppen äril. I samma arbete beskrifves äfven ett bord, som var försedt med ringar på sidan, medels hvilka det kunde upphängas på

GAMMAL PEIS I EN STUGA I SOGNE.

väggen, när det ej begagnades. Då man i gamla dagar satt på långbänkarne och eldstaden var midt i rummet, fans det nämligen knappast plats för ett fast bord. Att så var förhållandet synes af sagan, som förtäljer, huru Åsbjörn Salsbane kom in och högg till Tore Säl, då denne stod framför högsätesbordet för att vara till tjänst, medan konungen, den helige Olaf, satt och åt. I sagan om den norske konungen Olaf Kyrre berättas, att i forna tider konungens högsäte var midt på långbänken och att mjödet då räcktes öfver elden, som brann på den midt på golfvet befintliga äriken, samt att han var den förste, hvilken hade sitt högsäte på bänken, som gick tvärs öfver rummet, och att han införde rökugnen liksom

äfven bruket att hafva munsänkare stående vid bordet. Förut hade det varit vanligt att då konungen önskade hedra någon genom att dricka honom till, hornet räcktes tvärs öfver elden till den på detta sätt utmärkte.

Under tidernas lopp bygdes ett nytt hus, som kallades *storstue* (storstuga) eller *nystue* (nystuga), medan det äldre kallades *gammelstue* (gammalstuga) eller *dagligstue* (dagligstuga). Familjen hade då ett särskildt rum och den stora, gamla stugan nyttjades endast till kök, till härbergerande af tjänstfolket o. s. v. Derefter blef det på många trakter brukligt att uppföra en stor mängd byggnader för gårdens olika behof. Matboden var ursprungligen ett rum, der alla slags förnödenheter och kläder förvarades — de sistnämnda hängdes under taket — och var sannolikt den första af byggnaderna, som erhöll en öfre våning. Täckta svalgångar sträckte sig utefter tre sidor på den samma och från den ena våningen kom man till den andra, såsom synes af teckningarna längre fram, på branta trappor, hvilka nästan liknade stegar. Svalarne uppfördes till skydd för dörren och väggarna. Fönstren platserades på gavelväggarne, enär de ej kunde anbringas på de sidor, kring hvilka svalarna löpte, och hindrade dymedels husen att utsträckas för mycket på längden. Sedermera förlades trapporna, som ledde till öfvervåningen, i förstugan och derpå följde anbringandet af en öfre svalgång med sina öppningar och sitt genombrutna arbete. De förlänade huset ett egendomligt utseende, såsom synes å teckningen i nästa kapitel. Öfra våningen bygdes särskildt för kläderna, så att de skulle kunna förvaras för sig sjelfva och hänga högt samt skyddade för fukten från marken. Det var ytterst viktigt, att stor omsorg egnades åt klädernas bevarande, enär det mesta af den rörliga egendomen i dessa tider utgjordes af gång- och säng-kläder. Ehuru den öfra våningen således ursprungligen uppfördes för nämnda ändamål, kom den snart, liksom än i dag sker, att äfven användas till sofrum för gäster, hvaraf den ock fick namnet sängloft. Till och med under den helige Olafs tid (1016—1030) nyttjades öfra våningen härtill och af de gamla sagorna

framgår, att gäster, särskildt förnäma sådana, lågo på loftet. I en saga förtäljes, att han hade en stor *utebur*, der han förvarade allehanda saker, stora kistor, många sorters kött, torkad fisk, ost och allt annat nödigt matförråd. Der stod ock hans säng, i hvilken han och hans hustru sofvo. Han lät i detta rum äfven bädda åt sina gäster samt upphängde der deras vapen, och allt var der iordningställt på

STABUR I RINGERIKE.

bästa sätt. Och än i denna dag får man på många trakter se liknande anordningar. Snart utbyttes detta enda förråds-
hus mot två byggnader, en matbod och ett särskildt hus
att sofva i. Den förra bibehöll länge sin enkla form,
men stundom bygdes den större och innehöll då två rum,
hvar och ett med sin dörr på gafveln. Man egnade myc-
ken omsorg åt uppförandet af dessa bygningar och lagade
städse, att torr och frisk luft spelade under golfvet. För

att hindra råttor och möss att komma in, bygdes de emellanåt på stolpar, hvaraf de erhöllo namnet stolpebod eller stabur. Dylika kräfde trappor på utsidan. Staburarne i södra Norge äro olika dem, som finnas i öfriga trakter af landet. Deras egendomliga form ådrager sig genast främlingens uppmärksamhet, och deras mörka, hårda och väderbitna väggar tälja om deras höga ålder.

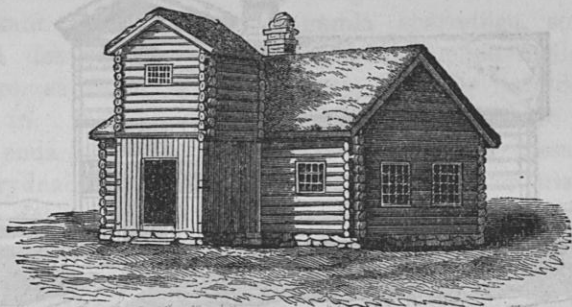
Med tiden började förbättringar att ega rum och de enkla ildhusen utvidgades. Tillbyggnaderna kallades *ramloft*, hvaraf de med dylika tillbyggnader försedda husen än i dag hafva sitt namn. Ramloftet skjuter upp som ett torn vid ena änden. På utsidan leder en trappa till en dörr, som för till loftet, hvilket utgör ett med synnerlig omsorg bygdt sofrum och är lika stort som en under det samma befintlig kammare. Den ursprungliga, stora och höga rökstugan förblef öppen ända till takåsen. På skilda trakter i landet får man ännu se ett och annat dylikt hus, men i Lom, dit jag skall föra läsaren i ett följande kapitel, förekomma de något mera allmänt, ehuru äfven der ganska tunnsådt.

På den gamla kronogården Huseby i Stange, Hedemarken, fins en gammal ramloftsstuga, som dock numera är försedd med många nya tillbyggnader. Ramloftet der delades genom en skiljevägg i två rum. I det ena fans en liten eldstad och i det andra pryddes väggarna af målningar, som förestälde väggbonader och utgjorde en efterbildning af bruket att vid festliga tillfällen smycka väggarna med upphängda väfnader. Målningarna gifva en särdeles god föreställning om, huru det här vid lag gick till. Ofvantill synas smala stänger och från dessa nedhänga i veck bjärta åkläder, som äro uppfästa med snören i öfra hörnen. Mycken konstnärlighet finnes icke i dessa målningar, men de utgöra en intressant påminnelse om forntiden. Genom denna ramloftssal frammanas för hågkomsten första kapitlet i Sverres saga, i hvilket förtäljes huru hans moder drömde om den "stätliga loftssalen", eller Snorres berättelse om Åstas kärlek och ifver, då hon fick veta att hennes son Olaf (den helige) hvart ögonblick kunde väntas hemkomma från främmande land. Hon steg

genast upp och befalde männen och kvinnorna att ordna allt på det bästa. Hon lät sina kvinnor hemta stugans bonad och pryda så väl väggar som bänkar med väfnader.

En annan ramloftsstuga finnes på gården Stemsrud i Grue socken i det i Glommens dal belägna Solör. På en af stockarne står årtalet 1324 inskuret. Denna stuga har i åtskilliga ätteled tillhört släkten Kolbjörnsen, som håller den i godt stånd.

I norra Österdalen finnes ett egendomligt slags byggnader, som kallas *barfröstugor*. Denna form på husen är äfven mycket gammal och om tornet toges bort, skulle stugan det oaktadt vara alldeles fullständig. Byggnadstypen är

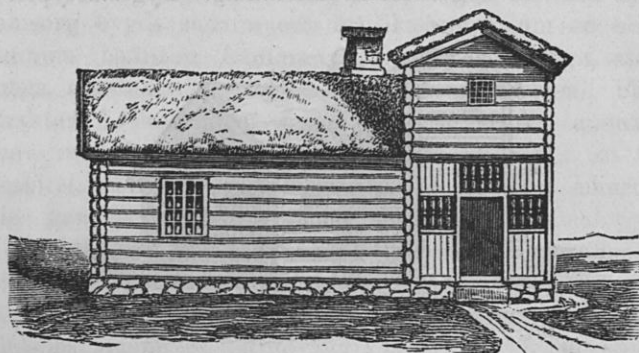
BARFRÖSTUGA I ÖSTERDALEN.

mycket enkel; i midten af huset står eldstaden. Midt för dörren är en fyrkantig dörrsval, som ibland är bygd af liggende stockar, men oftare af stolpar och brädväggar. En trappa leder upp till ett litet fyrkantigt rum, som användes till förvarande af kläder, men äfven till sofrum. Denna på framsidan belägna del af huset kallas *barfrö*. Namnets ursprung kan spåras tillbaka till det forntyska språket, som numera endast är känt genom gamla handskrifter. Ordet hette der *bercvrit*, hvilket uttalas som *berkfrit*. Den första stafvelsen är beslägtad med det norska *bjerge* (bärga, bevara) och den senare med det norska och svenska *fred*. På franska heter ordet än i dag *berfroit* eller *berfroi* *) (klock-

*) Numera heter det *beffroi*.

stapel), hvaraf det engelska *belfry* (klocktorn, klockstapel) härleder sig. Bruket af detta slags torn spred sig till Danmark och slutligen till Norge, der nu mera hus med dylika utbyggnader endast träffas i Österdalen.

Opstugu är den äldsta bygnadsformen i Trondhjems stift. Jemte rökstugan påträffas opstugan ännu i Opdalen. Opstugan är det lilla rummet ofvanför förstugan och den låga sängkammaren liknar mycket ramloftet, med undantag af att trappan är anbragt ini förstugan. Denna inrättning ser man nu mera endast på äldre hus och mest å smärre gårdar. Två sådana hus har man tillfälle att betrakta vid skjutsstationerna Drivstuen och Rise på lands-

OPSTUGU.

vägen från Kristiania till Trondhjem. Förstuguväggen, der ingångsdörren är belägen, består af plank och är vanligen ofvanom och på sidorna af dörren försedd med pelarprydda öppningar, genom hvilka ljus och luft insläppas i förstugan.

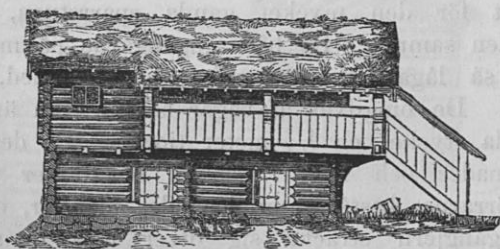
Af teckningen synes, att opstugan liknar ramloftsstugan. Skilnaden består deri, att den förstnämndas trappa befinner sig ini huset. Till följd häraf måste opstugan afdelas i en förstuga och sjelfva loftet. Både opstugan och ramloftet äro bygda på gafveländan, medan barfrön är ett helt och hållet utanför sjelfva huset befintligt torn och uppfördt midt på byggnaden. Ramloftet har dessutom svalgångar. Teckningen här ofvan visar opstugans utseende. Eigent-

ligen är det den lilla kammaren, hvilken ligger öfver det lilla sofrummet på nedre bottnen, som kallas opstugu. Trappan är bygd i förstugan och för till en ofvanför belägen mindre förstuga, från hvilken man kommer in i en liten sofkammare.

På en gammal stafkyrka i Tins socken i Telemarken fann man 1822 en runinskrift, som stälde utom allt tvifvel att kyrkan invigdes mellan 1180 och 1190. Hon har blifvit nedrifven, men plankan, i hvilken runorna äro ristade, förvaras i universitetets fornsamling och ser ut att kunna ännu i århundraden trotsa tidens tand. På Næslands stafkyrka, som nedrefs 1850, fans en liknande inskrift, som utvisade, att byggnaden invigdes 1242.

Gården Korterud i Ejdsbergs socken i Smålenene är bekant för den mycket gamla sparrstuga, som finnes på den samma. De båda ingångarne på mellanväggen äro så låga, att man måste böja sig ned, då man träder in. De omgifvas af bågar af trä, som äro gjorda af ett enda stycke och $\frac{1}{3}$ meter tjocka. På dessa bågar äro prydnader och några oläsliga bokstäfver utskurna. Bägge dörrarna bestå af bräder eller plankor, och deras utsirade gångjern sträcka sig öfver hela deras bredd. När man kommit öfver tröskeln, måste man stiga ned nära 45 cm. för att nå golvet, hvilket består af oskrädda stockar. Längs tre sidor af rummet funnos fordom bänkar af stockar och mellan dessa och väggarna var en jordfyllning för att utestänga vinden. Midt emot dörrarna sitta två fönster, och på denna sidan var golvet $\frac{1}{3}$ meter högre än återstoden af det samma och derstädes stod ett långt bord af tjocka plankor. Midt på den lägre delen fans fordom stenärilen, efter hvilken man ännu ser spår. Vid en af dörrarna står i ett hörn af rummet en liten, icke öppen eldstad, som är försedd med en smal bakugn. Den brukas emellertid icke nu mera. En porslinskakelugn har senare blifvit insatt. Hvad som emellertid särskildt utvisar husets höga ålder är spåren efter ärilen midt i stugan och en öppning i taket, hvilken numera visserligen är tilltäckt, men hvars forna tillvaro ännu kan skönjas af de nedrökta, på somliga ställen halft kolnade stockarna.

På gården Hande i Vestra Slidre socken, Valdres, finnes en stor bygnad, som länge ådragit sig uppmärksamhet för sin höga ålder. Hon är synnerligt väl timrad, men är ej försedd med särdeles många prydnader och sniderier. Dörrarna i undra våningen (se teckningen) leda till två små, mörka rum, som sakna fönster och synbarligen användes till förvaring af matvaror. I golfvet fins en lucka, som för till källaren. Den förnämsta delen af bygningen är öfra våningen, som är indelad i två rum. Det större har eldstad och tre fönster, men är ganska mörkt, emedan det till en del omgifves af svalgångar. Det användes sannolikt till sofrum och på dagen kanske äfven som gästabadssal. Tiden, då denna stuga uppfördes,

SÄNGBOD PÅ HANDE I VALDRES.

är obekant, men hon är synbarligen af samma form som ett hus på gården Skjelbred i Annebo socken, Jarlsberg, om hvilket man eger en beskrifning och som redan 1751, då det aftecknades, ansågs vara mycket gammalt. Det hade bebotts af grefve Alf och man vet, att det fans vid slutet af trettonde århundradet.

Andra gamla bygnader af detta slag finnas på gården Finne på Voss i Bergens stift, på Oroug i Askim och på Langsæter i Trykstad i Smålenene (der kallades de *jutulstuer* af bönderne), på Sorknæs vid Glommen, på Hofnord i Hole i Ringerike och vid Gavelstad i Lardal ofvanför staden Laurvik. Detta slags hus är sannolikt alldeles det samma som sagornas höganloft och jungfruburar, hvilka äfven äro kända under namnet skämma.

På gården Uv i Rennebo i Örkedalen af Trondhjems stift fins ett förträffligt prof på en jutulstuga. Sagan täljer, att *jutuler* (jättar) bygde stugan och buro hem de ofantliga timmerstockarne på sina skuldror från skogen. Hon är san-

BILD 1. FRAMSIDAN.

nolikt öfver 600 år gammal. Stockarne äro bland de allra största, man får se i gamla skandinaviska hus.

Bygnadstypen i Jæderen (kuststräckan söder om Stavanger) är utomordentligt intressant och företer högst

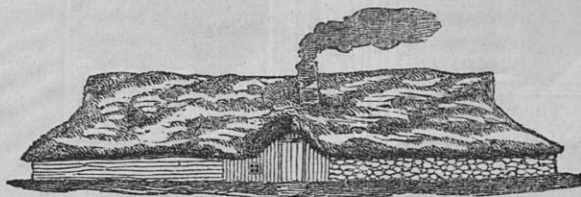

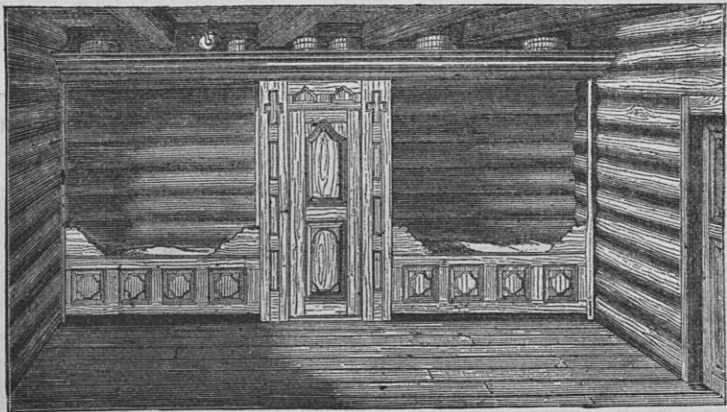
BILD 2. BAKSIDAN.

egendomliga drag. Bild 1 visar framsidan, bild 2 baksidan och bild 3 gafveln på ett hus af denna form. Det upptill sittande fönstret insläpper ljus på loftet, hvarest matförråden förvaras. Vid uppförandet af detta slags hus har man ofta betjenat sig af plankor och timmer efter strandade fartyg, emedan det är mycket ondt om virke på denna trakt. Af samma orsak användas äfven torf och sten synnerligen mycket som bygnadsämne. Husen äro stora och inuti bekväma. Dagligstugan är bygd

BILD 3. GAFVELN.

trä och deri finnas högsäte, en väggfast bänk, ett långbord, husbondens säng och en ugn. Till höger i förstugan finnes en trappa, som går upp till loftet. Köket är byggt af bräder och har en bakdörr, bredvid hvilken ett fönster sitter; i detta rum står en spis, från hvilken bränsle lägges in i ugnen i stugan. Dessutom fins ett sofrum för gäster, i hvilket klädeskistan står. Detta rum är liksom dagligstugan uppfördt af timmer. Vid husets båda gafflar finnas tillbyggnader, som användas till förvaring af torf. På baksidan af huset ligger ock ett litet rum, hvars yttervägg består delvis af sten och delvis af trä och som står i förbindelse med köket samt användes till matbod.

SÄNGAR I EN MANDALSSTUGA.

Formen på Mandalsstugorna företer drag som ej igenfinnas hos några andra bygnadstyper. Ursprungligen utgjordes bygnaden endast af en rökstuga med äril midt på golfvet och rököppning i taket. Det gamla huset står ännu kvar och användes till kök, bagarstuga o. s. v., och mellan detta och det nya ligger en förstuga, från hvilken en trappa för upp till öfra våningen. De inre anordningarna i den nya tillbyggnaden äro gjorda efter förebild af dem, som rådde i den gamla stugan. Skilnaden består i att en jernkamin blifvit insatt i stället för ärilen. Sängarna äro, som synes å teckningen, platserade på ett egendomligt sätt.

Mellan dem står ett skåp, som merendels är försedt med präktiga utskärningar.

På många gårdar påträffas kistor af olika former och storlekar, hvilka kistor gjorts för århundraden sedan innan skåp förfärdigades och på en mängd ställen ännu begagnas. Äfven får man se skänkar och flyttbara skåp, som likaledes äro högst märkliga, såväl genom sin ålder som sina konstmässigt utförda sniderier.

Ofta får man se en sorts täcken, som kallas *åklæder* och hvilka stundom äfven nyttjas som förhängen framför hyllor och dylikt. De tillverkas på en väfstol, som kallas *upstadgogn*, men det sätt, på hvilket de förfärdigas, liknar mera flätning än väfning. Många prunka med särdeles lysande färger och äro prydda med inväfda bibliska bilder. På somliga af dessa åklæder ser man siffror, som utvisa att de blifvit gjorda omkring 1600. De förskrifva sig från Bergens stift, der tillverkning af dylika ännu eger rum *).

*) Berättelsen om den på sidan 335 nämnda uteburen återfinnes i Halvards saga och gäller icke Olaf den helige, utan en man på Island vid namn Atle. Ö. a.

26 KAPITLET.

Hedalen. — Gården Slette. — Den gamla gården Bjölstad. — Bygnader på Bjölstad. — Minnen från förflutna århundraden. — Gamla lagar. — Ivor Tofte. — Lefnadssättet på Bjölstad. — Tjenstfolkets löner. — Arbetet på lördagen. — En söndag på Bjölstad. — Affärd från Bjölstad.

Vi skola nu fara till en trakt, der några af de allra äldsta bondhusen träffas.

En angenäm afton for jag på en träbro öfver den forsande Lågen och kom snart derefter in i Hedalen, en af Gudbrandsdalens sidogrenar. Asplöfven hade redan skiftat färg och de bjärta röda bladen föredde en präktig motsats till den gröna barrskogen. Efter några kilometers färd steg jag ur vid Slette och sedan jag gått genom en besynnerlig grind, befann jag mig på en gård, som bildades af åtta hus af tämligen egendomligt bygnadssätt. Till venster låg boningshuset, i hvilket man kom in genom en förstugukvist med en liten spetsig spira. En täckt svalgång löpte omkring öfra våningen; taket bestod af torf, på hvilken gräs växte. Huset var bygd af rundtimmer, som mörknat och hårdnat af ålder. På nedre bottnen fans ett stort rum, som var omkring 8 meter i kvadrat och 3 meter högt. Taket uppbars af åtta kraftiga bjelkar, under hvilka en annan bjelke var spänd som förstärkning, och det hela visade huru fast alltsammans var bygd. I ett hörn stod den sedvanliga, öppna spisen. Möblerne utgjordes af ett långt bord, en urgammal skänk, några träbänkar, ett gammalmodigt skåp och en säng. Golfvet, af hvars plankor några voro 50 till 58 cm. breda, var särdeles rent. Fyra låga fönster, i hvilka krukor med blommor stodo, insläppte

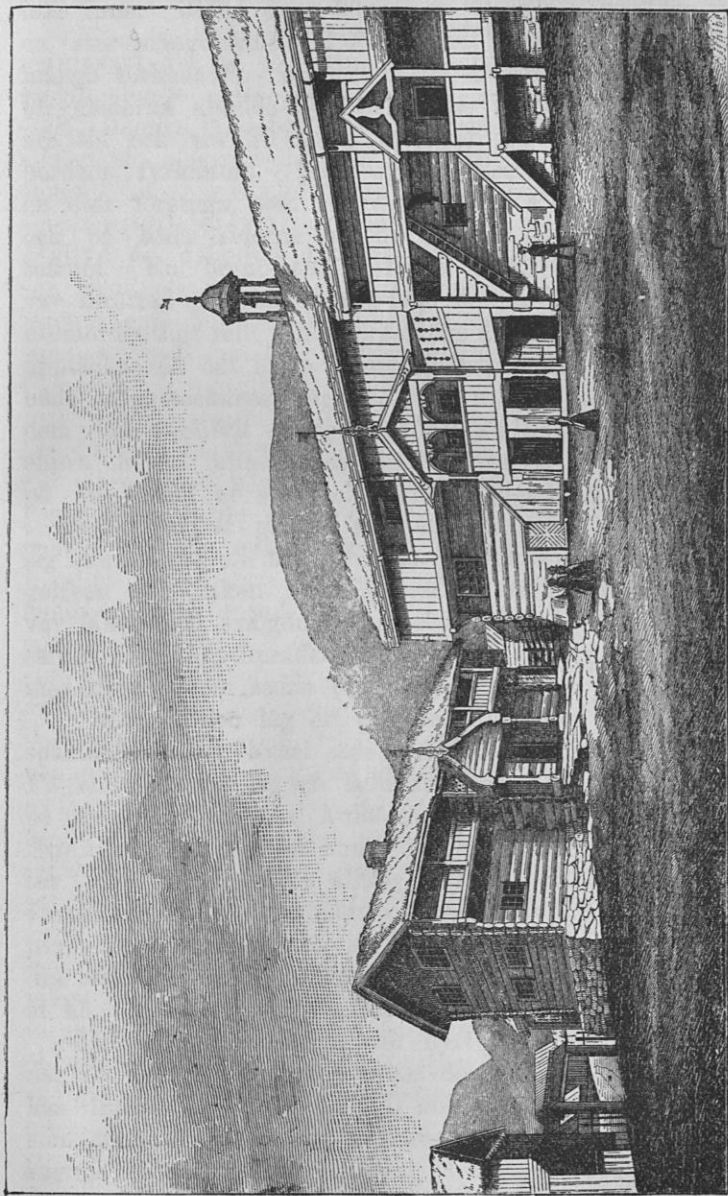
dagern i rummet. Väggarna voro målade med bjärt gul färg och taket var hvitt. Gårdens egarinna, som var enka, satt och spann, och bredvid henne stod hennes enda barn, en ljushårig flicka på nio år. Två tjensteflickor höllo på att sy kläder. Jag bad om ursäkt för, att jag kom utan att vara bjuden, men sade, att stället såg så märkligt ut att jag icke kunde motstå frestelsen att stiga ur och betrakta huset. Jag bjöds att stanna kvar öfver natten, hvilket anbud jag dock afslog, emedan jag skulle till en gård längre upp. Man sade emellertid, att jag icke fick fara min väg utan att först dricka en kopp kaffe. Innan denna serverades, bjöd man mig ett litet glas bränvin till tecken på att jag var välkommen.

Bortom Slette fans en mängd gårdar. Många lågo på topparne af de af alluvialjord bildade, runda höjderna, som allesammans voro lika höga och på afstånd nästan tycktes utgöra en fortsättning af terrasserna. Hvarje gård såg ut som en liten by till följd af de många bygnaderne på den samma. Vid kyrkan låg den gamla gården Heringstad med sin egendomliga stabur och sina svalgångar.

Litet längre fram låg Bjölstad, en mycket gammal gård, som varit i Tofteslägtens ego sedan urminnes tider. Det var sent, då jag anlände, och månens osäkra sken kom bygnaderna att se ännu sällsammare ut. Då jag såg dessa tysta hus med deras svalgångar, tänkte jag på de uppträden, som i forna tider måste hafva egt rum inom de samma. Sedan man kommit in genom gårdsporten, hade man till venster sjelfva stugan eller boningshuset (se teckningen). Hon var uppförd af timmerstockar, som voro ohyflade på så väl ytter- som inner-sidan, och hvilade på en fast stengrund. Bygningen var omkring 12 meter lång och 9 meter bred, och kring tre sidor af dess öfra våning sträckte sig en svalgång, som var delvis tillsluten med bräder. Liksom vid Slette kom man in i huset genom en präktig, med omsorgsfullt utarbetade sniderier försedd gammal dörrsval, hvarifrån en brant trappa ledde upp till svalgången. Deruppe låg ett rum, som nästan upptog husets hela bredd och var 5 meter djupt och 8 meter bredt. Det innehöll en säng, men

inga gamla möbler. I förstugan hängde pelsverk, skinnkläder, täcken och andra klädespersedlar.

Två hus upptogo tillsammans en af den fyrkantiga gårdens sidor. Dessa byggnader voro ännu egendomligare och till utseendet ålderdomligare än den vi lemnat. Särskildt var detta förhållandet med klockstapeln, de mörka svalgångarne, dörrsvalarne och trapporna, som liknade stegar. De hårda timmerstockarne tycktes trotsa tidens härjningar. Den af sten uppförda grunden, på hvilken bygningarna stodo, var hög, och i det första huset användes källarvåningen till förvaring af mjölken, smöret och osten. En stadig trappa ledde till en slags förstugukvist med utskuret träverk och derifrån till rummen i första våningen. På en trappa, som liknade den jag förut omnämnt, kom jag upp till svalgången, i hvilken upptill fanns en 2 meter lång och 45 cm. hög öppning för att släppa in luft och dager, men som för öfrigt var helt och hållet tillsluten af bräder. I några rum på öfre bottnen stodo sängar, men andra innehöllo inga möbler alls. I ett rum lågo åtta arbetare. Detta hus hade synbarligen förr stått alldeles för sig sjelft, men det har sedan länge varit bruk i Gudbrandsdalen att sammanbygga nya hus med de gamla och sätta dem i förbindelse med hvarandra på ett eller annat sätt. Till det andra husets svalgång kom man på en särdeles brant trappa. I ett af rummen voro fönsterrutorna mycket små och infattade i bly. Två andra hus bildade den motsatta sidan af fyrkanten. Den understa delen i det ena af dessa var stall, hvilket innehöll 18 spiltor och var 9 meter långt. Det hade tre dörrar, af hvilka den mellersta ledde till en gång, hvarifrån höet lades i de på båda sidor om den samma befintliga krubborna. Huset bredvid var en egendomlig byggnad, med två rum på nedre bottnen. I ett af dessa förvarades det för hushållet afsedda mjölet i numrerade lädersäckar och i det samma lågo äfven ofantliga trafvar med flatbröd. En trappa ledde till öfra våningen, som innehöll ett stort rum, der köttet förvarades. Af det sistnämnda var sedan föregående år en hel hop öfver. Tiden då man skulle slagta för följande vinters behof var ännu

BJÖLSTAD.

icke inne. Bland de i detta rum förvarade förråden fans en stor mängd korf, 22 fläksidor, blodkorf, skinkor och många torkade får- och get-bogar samt en hop ost. Den för gästerna afsedda bygnaden, som förskref sig från nyare tid och var 20 meter lång och 12 meter bred, fullbordade fyrkanten. Midt igenom detta hus sträckte sig en stor förstuga, som upplystes af ett fönster vid änden, och på båda sidorna om den samma lågo två bekväma sofrum. En brant trappa ledde till öfra våningen, som var inrättad på samma sätt som den nedra. Allting var utomordentligt rent och snygt. Icke den minsta fläck kunde upptäckas på det hvita grangolfvet, och de på insidan bonade väggstockarne sågo så nya ut, att man kunde tro dem hafva blifvit ditlagda endast för några få år sedan, ehuru huset fullbordades 1818. Bygnaden var uppförd på en grund af sten och hade rymliga källare. Timret i husen var af gröfsta slag och har, som vi sett, visat sig kunna stå i århundraden. Bjelkarne, som uppburo golfven och taken voro synnerligt starka, hvilket äfven var fallet med svalgångarnes stöd, och väggstockarne voro särdeles väl hoptimrade. Taken voro omsorgsfullt belagda med näfver, som sedan öfvertäckts med ett torflager.

Nära gården låg ett gammalt hus, som användes till spanmålsbod och hvari säden förvarades i stora träbingar. På en sluttning låg en ladugård, som äfven var uppförd på en grund af sten; åttioåtta kor funnos i den samma. Strax bredvid stod en annan ladugård med tjuguuåtta kreatur. Det skulle varda alltför tröttsamt att genomgå hela förteckningen på de många husen vid denna gård, ty utom dem, som omslöto sjelfva gårdsplanen, lågo 20 andra spridda rundt omkring. De användes till förvaring af hö, slädar, vagnar och kärror, till smedjor o. s. v.

Bland de märkliga och nyttiga bygnader, som finnas på alla gårdar, må nämnas den, i hvilken säden torkas innan den inlägges. I midten är en ugn uppförd, som äfven användes vid bakning, och på sidorna om den samma finnas långa, omkring 1 meter breda och några centimeter djupa tråg, i hvilka säden lägges för att torkas

genom den uppvärmda luften. Om den icke behandlades på detta sätt, skulle den till följd af sin fuktighet mögla.

Öfverallt hvar jag gick på denna gård, träffade jag minnen från förflutna århundraden. Der fans en plats, på hvilken en kyrkogård och en kyrka fordom varit belägna. Den sistnämnda, som var en af dem som först byggdes i Norge, hade nu försvunnit och inga spår funnos kvar efter henne. Här och der ser man kvarlefvor från forna tider och bland dem två kors, som likna dem man träffar på Gotland. De hade fordom stått på ett par grafvar och de delvis utplånade runbokstäfverne på de samma buro vittne om deras höga ålder. Jag såg ett stycke af ett trækors, som förvarades under huset och hvarpå stod "T. T. S., 1735", d. v. s. "Tord Tordson, 1735". Korset hade varit rest på en graf, i hvilken en person af Tofteslägten legat.

Bjölstad var den största gården i Hedalen och derjemte ett slags skjutsstation. Jordområdet var betydligt och omfattade stora sträckor bland fjällen belägen mark, som visserligen icke var särdeles värdefull, men på hvilken det dock fans betydliga björkskogar och godt bete. Flera sätrar hörde till egendomen. Såsom fallet är på nästan alla dessa gårdar bland fjällen var den jordrymd, på hvilken säd odlades, icke synnerligt stor. Tofte besådde omkring 30 hektar med säd och hans *husmænd* lika mycket. Smör och ost voro de alster som hufvudsakligen frambragtes på gården, och en stor mängd hö åtgick ock under de långa vintrarne till foder åt kreaturen. Till hjälp under skördetiden lejdes 40 till 50 drängar, men om vintern utgjordes hushållet blott af 9 flickor, 20 karlar och 4 pojkar. Åkerbruksmaskiner användas mycket litet och på många trakter kunna dylika icke alls nyttjas till följd af markens steniga och ojemna beskaffenhet. De förmögnare bönderne äro nödsakade att hjälpa sina fattigare grannar och att för en tid leja deras döttrar och söner; i annat fall skulle deras anseende lida, och ett godt namn är för dem dyrbart.

Min värd kunde icke noggrant uppgifva, huru stor hans egendom var, men sade att den sträckte sig långt

bort bland fjällen. Han uppfödde hästar och bland de trettiofire han hade i sina stall utvisade han med stolthet en, hvilken till färgen var kastanjebrun och som vunnit första priset vid marknaden i Kristiania; några af hans små hästar voro särdeles präktiga djur. På gården funnos flere *husmænd*, hvilka antingen betalade en viss summa för år eller gjorde ett visst antal dagsverken.

Bjölstad och andra gårdar hafva i århundraden varit i Tofteslägtens ego. Det förhållandet, att egendomarne förblifvit så länge i samma ätters besittning, har sin grund i två lagar, hvilka äro så gamla, att man icke längre har reda på, när de stiftades. De äro *åswedesretten* och *odalsretten*. Enligt den första ärfver äldste sonen gården efter sin fader, men han är dock skyldig att lösa in de andra arfvingarnes andelar i egendomen, hvilkas värde fastställes af fadern, ty eljes skulle detta uppskattas långt under det verkliga. När den förstnämde dör, öfvergår gården till hans äldste son och så vidare. Om äldste sonen ej efterlemnar någon manlig afkomma, ärfver äldsta dottern o. s. v. Är en gård så stor, att den räcker för flera familjers underhåll, eger fadern rätt att skifta den samma bland sina barn, men likvisst blott under det vilkoret att äldsta sonen eller dottern ej erhåller mindre än halfva gården. Enligt odalsrätten eger hvilken medlem som helst af släkten företrädesrätt att köpa gården, om den måste säljas eller, om den genom köp öfvergår till en främmande, rätt att inom tio år börda den åter för samma pris, som köparen gifvit, med tillägg af ersättning för gjorda förbättringar. Skulle tvist uppstå om rätta beloppet för dessa, tillkallas värderingsmän. En senare lag har till denna stadga tillfogat den bestämmelsen, att då en person säljer sin gård skall han bestämdt förklara, huruvida han för sig sjelf och sina arfvingar afstår från odalsrätten eller icke.

Denna präktiga, gamla gård hade två eller tre år före mitt besök med knapp nöd räddats från att öfvergå i främmande ego. Ivor köpte den emellertid med stöd af sin odalsrätt. De norske bönderne hålla, enligt hvad många sagt mig, envist fast vid dessa lagar såsom ett

skydd mot, att deras jord icke må falla i händerna på rikt folk från städerna eller på kapitalister, som med tiden skulle tillhandla sig deras små gårdar och sammanslå dem till stora gods.

Bjölstads egare var en anspråkslös, 46 år gammal ungtkarl. Han gick klädd i blåsvart rock af hemväfdt tyg, till halsen hopknäpt väst och byxor af samma ämne samt en bjärt, röd topplufva af ylle. Han nyttjade samma kläder hela året om, med undantag af söndagarne, då han hade på sig en nyare drägt. Vid måltiderna satt Ivor Tofte såsom husbonde på förnämsta platsen vid det stora, simpla, rödmålade bordet och åt tillsammans med sina drängar och pigor enligt forna tiders enkla, patriarkaliska sed. Detta urgamla bruk hade en välgörande verkan och bannlyste all ståndsskilnad. Ivor utfärdade alltid sina befallningar på ett stillsamt sätt och utan tillstymmelse till myndighet, hvarigenom de icke kändes obehagliga för dem, som skulle utföra de samma.

På dessa stora norska gårdar går allting med ett urverks regelbundenhet. På de samma finnes en bestämd matordning, så att vissa dagar ätes fläsk, andra kött, andra åter korf, o. s. v. Aftonmåltiden är mycket enkel och består oföränderligen af tjock gröt. Denna göres af mjöl och hafregryn, som kokas i vatten, och framsättes i träfat tillika med åtskilliga skålar med sur mjölk. Folket äter med träskedar och tager för sig ur ett och samma fat. Om sommaren få karlarne under skördetiden hembrygdt öl. Två middagar i veckan ätes kött, de öfriga fisk. Vid dessa mål förekommer alltid potatis.

Vid Bjölstad och för öfrigt i hela Hedalen fingo tjensteflickorna i lön om året två par skor, en klädning, två lifstycken, en kjol, tre andra underplagg, 12 till 15 kronor i reda penningar och ull till två par strumpor. En karl fick en rock, två par skor, två skjortor, ett par byxor, två par sockor och 40 kronor om året. De karlar, som för tillfället voro anställda, erhöilo om sommaren 55 öre och om vintern 35 öre jemte maten, och flickorna fingo från 25 till 35 öre. Penningar äro högt skattade af dessa fjällbor och icke lätta att förtjena i de bygder,

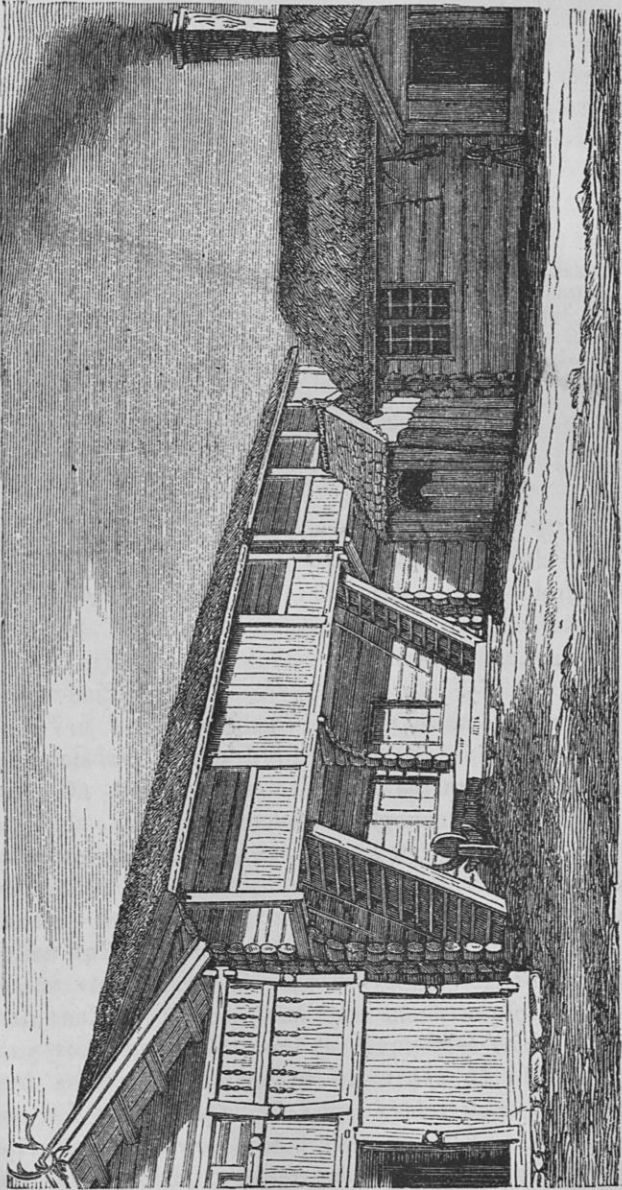
som ligga långt från hafskusten. Folket har föga att afyttra, men tillräckligt att äta. Hushållerskan erhöi i lön 75 kronor, men måste sjelf bestå sig kläder och skodon. På lördagen eger allmän fejning rum i hela huset, ty allting måste vara snygt till söndagen. Golfven skuras, borden tvättas och allt rengöres. Flickorna snygga sig och ömsa kläder. Omkring klockan fyra upphöra karlarne med sitt arbete, raka sig och sätta på sig rent linne. Med otålighet afvakta de kvällens inbrott, ty lördagen är giljaredag. Så snart det blifvit mörkt, begifva de sig till sin utvalda, hvarvid de ofta måste gå långa sträckor. De äro mycket försigtiga, på det att grannarne icke måtte få reda på, hvilken flicka de fria till, ty skvallret kommer eljes i gång och flickan varder skygg. Det är emellertid icke alltid lätt att akta sig, ty gossarne stå på lur och många spejande ögon samt flinka tungor finnas bland byinvånarne.

Strax efter frukosten på söndagen taga alla på sig sina högtidskläder. Här nyttjade många karlar och äfven pojkar en sorts frackar med spetsiga skört, hvilka likt den öfriga drägten voro gjorda af hemväfdt vadmal. På hufvudet buro de en lång yllemössa. Skorna voro synnerligt omsorgsfullt smorda och blankade. På kvällen dansas det. Det roade mig mycket att se, att då någon af flickorna skulle gå ut, bad hon alltid ett par andra följa sig; detta gjorde hon på det att sällskapet icke skulle misstänka, att hon sökte få tala med en älskare. På detta tysta och lugna ställe hade nämligen både karlar och flickor städse ögonen öppna för att kunna upptäcka, om någon kärlekshandel var å färde. Dansen slutade klockan tio, ty på måndagen hade man strängt arbete.

Från det gamla Bjölstad fortsatte den smala vägen uteder venstra stranden af Trykja, vid hvilken flera små kvarnar lågo. Höjderna voro bevuxna med barrskog, men en tjock dimma hindrade mig att se fjälltopparne. Det bar fortfarande uppåt ända tills vi kommo till Bjölstadssjön, som vi hade till venster om oss, då vi foro förbi honom, och inom kort hade vi uppnått högsta top-

pen på den fjällrygg, som skiljer Hedalen från Ottadalen.

Vägen nedåt var mycket brant och naturskön, och jag for öfver Ottaälfvén på en gammal bro, som uppbars af träkistor, fyllda med sten.

GÅRDEN VID SANDBO I VÅGE.

27 KAPITLET.

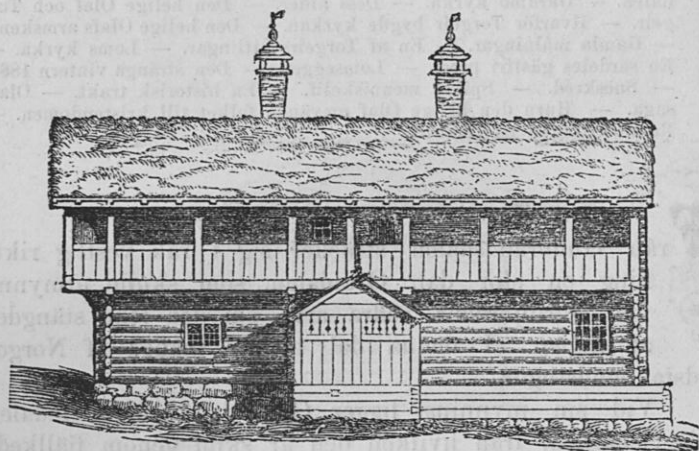
Ottadalen. — Gamla bygnader på Sandbo. — En vänlig läkare och hans fru. — Vågevandet. — Fallen i Tessaälfven. — Håkenstad. — Uppådalen. — Gardmo kyrka. — Dess ålder. — Den helige Olaf och Torgeir. — Hvarför Torgeir bygde kyrkan. — Den helige Olafs armskena. — Gamla målningar. — En af Torgeirs ättlingar. — Loms kyrka. — En särdeles gästfri prest. — Lomseggen. — Den stränga vintern 1868. — Snöskred. — Spilda menniskolif. — En historisk trakt. — Olafs saga. — Huru den helige Olaf omvände folket till kristendomen. — Ramloftsstugan på Lökkre.

När Gudbrandsdalen sträcker sig i rak vestlig riktning en stor dal, Ottadalen, som skulle utmyнна vid Nordfjordens södra arm, om den icke stängdes af fjällen. I denna dal träffas många af Norges äldsta bondstugor.

Vid sin mynning ligger Ottadalen mellan Hedalen och Selsdalen, från hvilken den är skild genom fjällkedjor. Då man far öfver Lågen, springer olikheten mellan de båda älfvarna genast i ögonen, ty Otta har denna egendomliga färg, som visar att den har sitt ursprung från jöklar, medan den andra deremot är fullkomligt klar. Färden från gården Åsoren, som erhållit sitt namn af fjällen på andra sidan, är mycket vacker. Vi ombytte hästar vid Snerle, der älfven vidgar sig till en sjö. När man nalkas Våge kyrka, har man framför sig en i sanning storartad fjällnatur, ty Kopfjeldet och Kvitingskjölen med sina stora snöfläckar framträda då plötsligt för blicken. I grannskapet af Våge kyrka ligga åtskilliga, mycket gamla gårdar, bland dem Sandbo. Då man inkommer på gården, märker man genast af alla bygnadernas mörka färg att stället är af synnerligt hög ålder. Till

venster är matboden, på hvilken ett renhorn sitter. Två höga trappor föra till svalgången på det närmast belägna huset, bortom hvilket den äldsta byggnaden ligger. Denna är en gammal rökstuga, som blifvit förbättrad, och der bor familjen.

Teckningen här nedan visar ett hus på en af gårdarne vid Sandbo. Hvad som särskildt bör påpekas, är att det utgör ett slags öfvergångsform från gammal till ny stil. Hufvudingången är icke belägen i sjelfva väggen utan leder först in i en utbygd förstuga. Denna eger åt-

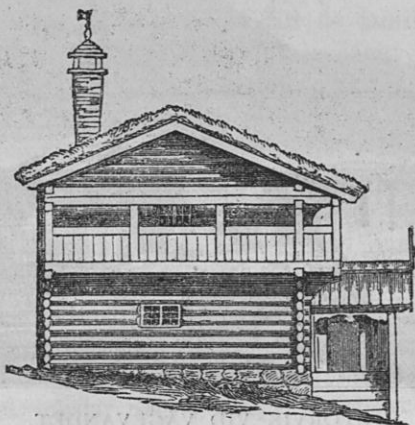
STUGA VID SANDBO.

skilliga fördelar, ty den hindrar bättre än en dörrsval bläst och regn att komma in i rummet vid hvart tillfälle dörren öppnas och möjliggör en bättre förbindelse mellan husets olika delar. Man behöfver icke gå ut i svalen för att komma från gammalstugan till nystugan eller till trappan, som leder upp till öfra våningen.

Vid Sve skjutsstation gjorde jag bekantskap med doktor R. och hans unga, fint bildade hustru. De hade ännu icke bosatt sig och hade varit derstädes endast en kort tid. Jag fick icke fara utan att först hafva njutit deras gästfrihet. Doktorn yrkade, att jag skulle taga hans karriol, som hade fjädrar, hvilket min saknade. Förgäf-

ves satte jag mig deremot och innan jag hade en aning derom, packade han sakerna på karriolen, hvarvid hans hustru var honom behjelpig. Om jag varit deras bror, kunde de icke ifrigare hafva sörjt för min bekvämlighet.

Vid Våge stöter Findalen till Ottadalen. Vägen delar sig der, och den ena grenen går norr ut till Lesje i Romsdalen. Litet bortom kyrkan far man öfver älfven på en bro och vägen går utefter det 350 meter ofvan hafvet liggande Vågevandets venstra strand. Längre fram blir landet mera kalt och Tessaälfven, som kommer från det 845 meter ofvan hafvet belägna Tessenvandet, störtar

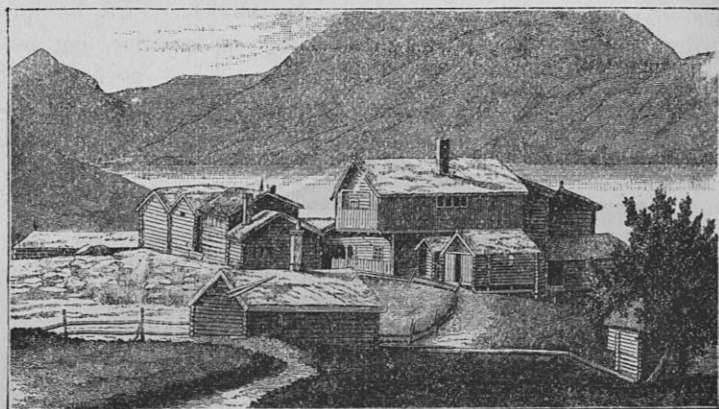

STUGA VID SANDBO FRÅN SIDAN.

ned i en följd vackra fall, af hvilka det sista rusar ned från en alldeles lugn och jemn yta. Strax bortom ligger gården Störvik.

I Findalen, icke långt från Våge kyrka, ligger Håkenstad, en af de största gårdarne i socknen. Vid denna gård fins liksom vid Bjölstad ett högst betydligt antal hus, nämligen trettiofyra stycken. Bland dem må nämnas en kvarn, tre stall, ladugårdar och fårhus, två vagnsskjul, två sädesbodar, rök- och tork-hus, bygnader, i hvilka vatten värmdes åt boskapen och som äfven begagnades till tvättstugor, flera logar, som voro ända till tre våningar höga, och en bygnad för manliga och kvinnliga tjenare.

Efter ungefär fyra timmars färd från Våge kom jag till Gardmo gamla gård. Icke långt från denna låg Gardmo eller Garmo gamla kyrka på en landtunga, som sköt ut i Vågevandet. Midt emot reste sig Skardhöfjällen, vid hvilkas fot några gårdar lågo, och på andra sidan sjön sträckte sig en ofantlig bergskedja, som nådde sin höjdpunkt i den 1,970 meter höga Kvittingskjölen med dess jökel. Den nämnda, gamla kyrkan, som uppfördes i Olaf den heliges tid, är bygd af trä och omgifves af en med en mur inhägnad kyrkogård. Då man

STORVIK VID VÅGEVANDET.

ser de af ålder hårdnade stockarne, ledes tanken till baka till den tid, då kristendomen först började gry i landet.

Konung Olaf drog öfver dessa vatten till Torgeir (den gamle) på Gardmo i Lom, och den senare bygde som bevis på sin tacksamhet en kyrka på sin gård till helgonets minne. De äldsta delarne af Gardmo kyrka äro återstoder af denna. Kyrkan var liten och genom de tillbyggnader hon tid efter annan erhållit hade hon fått formen af ett kors. Man såg ännu kvarlevor efter den romerskt-katolska lärans sinnebilder. Bland de märkliga minnen, jag såg, var en armskena af jern, som sades hafva tillhört Olaf den helige. Ofvanför altaret hängde en tafla, som föreställde den heliga nattvarden och på

hvilken lästes de ord, frälsaren yttrade, då han bröt brödet och ihälde vinet. Under målningen stod med vanliga bokstäfver skrifvet: "Henning Garmo, Tore Siversdatter, 1735." Öfver denna satt en afbildning af korsfästelsen. Taket ofvan altaret var måladt i bjärta färger, och väggarna pryddes af 22 målningar, som framställde olika tilldragelser i Kristi lif. Dessa taflor, som allesanmans voro gåfvor af olika personer, förskrefvo sig från åren 1710 till 1735, och på en stod årtalet 1746. Den märkligaste delen af bygnaden var den som uppfördes 1130. I den fans högt upp till venster ett slags läktare, till hvilken man kom på en stege utanför kyrkan. På kyrkogården lågo några af förfäderna till de familjer, jag besökt och hvilkas ättartal sträckte sig långt bortom den tid, då detta Guds hus blifvit byggt. Den gamla, historiskt märkliga gården Gardmo eges af en afkomling till den gamle Torgeir och är ännu äldre. Egaren mottog mig vänligt, men huset var långt ifrån snygt.

Sedan man lemnat Gardmo, slingrar sig vägen genom dalen mot Loms kyrka, som ligger ungefär 15 kilometer längre bort. Utsigten var ståtlig. Dalbottnen var alldeles flat och emellanåt ganska bred. I sjön låg en mängd sandbankar. På afstånd reste sig på sjöns venstra strand till 1,525 meters höjd Lomshorungen, vid hvars fot en mängd gårdar låg. Längre bort på höger hand låg den 2,000 meter höga Lomseggen. Det är icke så mycket dessa fjälls höjd som icke mera deras storslagna massor och dystra färg, som göra ett mäktigt intryck på betraktaren.

Der Bæverdalen förenar sig med Ottadalen låg vid Lomseggens fot Loms kyrka på en utomordentligt regelbundet bildad terrass. Kyrkan är byggt af trä och synnerligt väl timrad. I henne finnas åtskilliga målningar, af hvilka en förskrifver sig från 1608, en annan från 1650 och andra från 1710 till 1740.

Vid prestgården, som var en stor och bekväm byggnad, låg en park, i hvilken gångar slingrade sig mellan björklundar och klippor; och Bæverälfven, som flöt i en

smal, klippomgifven fåra, bildade ett fall under sin färd till sjön.

Jag mottogs varmt af *provsten*, som var en mycket kunskapsrik man och talade engelska flytande. Flera bekanta voro på besök. Vår värd tog fram åtskilliga ofantliga pipor och utdelade dem bland gästerna, som synbarligen tyckte mycket om att röka. Som det var kallt väder, bjöds äfven på toddy. Medan vi pratade, sysselsatte fruntimren sig med sina syarbeten och tycktes icke finna tobaksröken det minsta obehaglig.

Lomseggen reser sig, såsom redan sagts, 2,000 meter högt och 1,660 meter ofvan Loms kyrka. På dess norra sida ligger Ottadalen, som endast är en vestlig fortsättning af Våge- och Lom-dalarna, medan Bæverdalen, som börjar på samma ställe, går i sydlig riktning.

Vädret hade plötsligt blifvit kallt och det var rätt skönt att medan man åkte vara klädd i tjock öfverrock. Icke långt från kyrkan i Skiakerdalen fästes min uppmärksamhet vid en del af fjällsidan, som var alldeles naken, och provsten lemnade mig med stor rörelse följande förklaring:

"År 1868. var vintern särdeles sträng och i denna trakt föll snö nästan oupphörligt under tre eller fyra veckors lopp, så att den slutligen nådde ett ofantligt djup på fjäll-sidorna och topparne samt omöjliggjorde all samfärdsel. Den 8 Februari, då himmeln plötsligt klarnat och det blifvit mycket kallt, nedstörtade ett ofantligt snöskred utför fjällen och ryckte med sig allt som befann sig i dess väg — jord, träd och stenar — samt lemnade bakom sig endast nakna berget." Han pekade derefter på en stenhög, som utvisade stället, hvarest en liten gård, som sopats bort af skredet, förut legat. Hela familjen, far, mor och två barn, hade begrafvits under snömassan, och endast denna stenhög hade blifvit kvar för att förtälja om tilldragelsen. Han tillade: "Jag fick veta olyckan några timmar efter det att hon inträffat. Jag uppbadade hela nejdens manliga befolkning och lät hopsamla alla hästarne från gårdarne, och vi började att gräfva, medan det öfriga folket höll vakt, ty vi fruktade ytterligare

snöskred. Vi gräfdde hela lördagen och en del af söndagen innan vi kommo till ruinerna; men människorna och kreaturen voro allesammans döda."

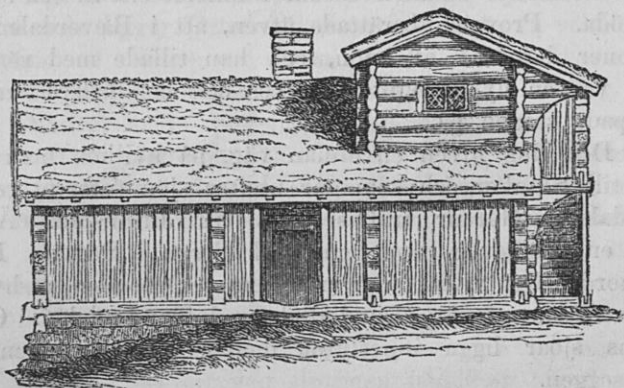
Medan vi reste vidare, utpekade provsten några ruiner efter en annan gård som bortsopats af snöskredet. Husfadern hade begifvit sig till Trondhjem och lemnat sin hustru och tre barn i hemmet, men då han kom till baka fann han hvarken familj eller hus. Ett snöskred hade begravt allesammans med undantag af hans mör, som undkom såsom genom ett underverk. Jag såg bredvid spillrorna ett nytt hus, hvare den af olyckan så hårdt hemsökte mannen ensam framlefde sitt lif och sörjde de döda. Provsten berättade äfven, att i Bæverdalen två personer begravts af snön, och han tillade med rörelse: "Det var en dyster vinter för oss och hos många familjer klappade sorgen på."

Det fins äfven en annan väg, på hvilken man kan åka till Skiaker och som går utefter sjön öster ut genom Ottadalen. Gårdar träffas ända till Juransjön. Äfven fins en klöfjeväg, som går till Stryn i Sogne. Flera utomordentligt vilda dalar utmynna i Ottadalen, af hvilka de intressantaste äro Lunderdalen och Tundradalen. Ottadalens sjöar ligga inneslutna mellan Lomshorungen och Lomseggen.

Vid denna trakt är en mängd historiska minnen fäst; dess invånare kristnades af Olaf den helige. Denne konungs besök i Lom beskrifves sålunda i Olafs saga: "Konungen var öfver natten på Bö i Lesje och insatte der prester. Sedan for han öfver Loradalen och kom ned vid Stavabræcken. Nedanföör denna ås ligger en gård som heter Bö eller Bøje. En å, som heter Otta, flyter genom dalen, och bygden på ömse sidor om ån kallas Lom, och kunde konungen se längs hela bygden. "Skada är det", sade han, "att bränna en bygd så fager." Han drog sedan ned i dalen med sitt folk och de voro om natten å gården Næs, der konungen tog sig härberge i ett loft. Der var konungen i fem nätter och skar upp tingbud, kallande till sig folket ur Lom, Våge och Hedalen, och lät han det följa budet, att de skulle ettdera komma och

döpas och afsvärja hedendomen eller strida mot honom och låta bygden brännas. I förra fallet skulle de lemna honom sine söner till gisslan, hvilket de dock borde anse som en heder och icke som tvång. Och nästan alla bönderne kommo till konungen och förliktes med honom, men de, som det ej gjorde, flydde.”

På gården Næs *) fins den stuga i hvilken Olaf den helige sof för mera än 860 år till baka, men olyckligtvis omändrades hon för ungefär 40 år sedan. Förr utgjorde hon en ramloftsstuga, lik den vid Lökkre. Hon kallas än i dag den helige Olafs stuga.

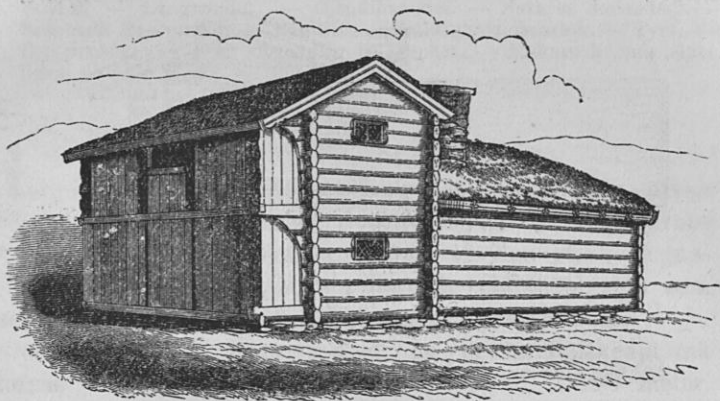
FRAMSIDAN AF RAMLOFTSSTUGAN VID LÖKKRE.

Vid Ottadalens början, som kallas Lomsdalen, är landet mycket tätt bebygdt. Bland de gamla gårdarne må nämnas Lökkre, på hvilken den ramloftsstuga fins, som sist uppförts i dessa nejder. Trappan, som leder upp till henne, är bygd utanför det egentliga huset; en dörr leder till ett sofrum, som är lika stort som en inunder ligande kammare. Teckningen visar den för alla husen i Gudbrandsdalen egendomliga svalgången, som döljer väg-garna, men här är den undre svalgången alldeles slutet. På gafveln löper äfven en två våningars svalgång och i denna är en trappa som leder till ramloftet. Planschen framställer byggnadens långsida, men den undra våningens timmer-

*) Gården heter numera Sönstenæs.

vägg döljes af en med denna jemnlöpande svalgång, som endast i midten har en öppning, genom hvilken ingångsdörren synes. Denna inrättning med svalgångar är ett af de för husen i Gudbrandsdalen mest utmärkande kännetecknen. I allmänhet äro dock svalgångarne mer eller mindre öppna och icke, som på denna byggnad, försedda med en helt och hållet slutet vägg.

Sjelfva hvardagsrummet är stort och högt samt saknar mellantak. På tvärbjelken står E. R. S. (Erland Rolfs Son) 1769. Huset är, oräknadt svalgången, 9 meter långt. Det stora rummet är 6 meter långt och 7 meter bredt,

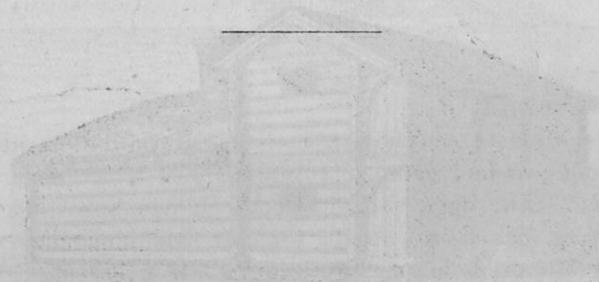
BAKSIDAN AF RAMLOFTSTUGAN VID LÖKKRE.

och höjden från golvet till kroppåsen utgör 4 meter. Till venster om ingångsdörren står ett stort skåp, som användes af husmodern till skänk. Bredvid det samma är högsätet, och till venster om detta sitter uppå väggen ett mindre skåp, hvori husbonden förvarar sina papper inom lås och nyckel. Väggen ofvanför högsätet upptages af bokhyllor, som vid festliga tillfällen enligt det gamla bruket döljas med ett *åklæde*, ett slags i hjärta färger väfdt täcke. I Lom äro ännu fem dylika, med bibliska figurer prydda *åklæder* i bruk. På ett af dem står årtalet 1620 inväfdt. På andra sidan om det lilla skåpet står en lång, väggfast bänk och framför detta det stora bordet, längs hvilket en annan bänk löper midt emot den förstnämde. I venstra

vrån på bortre långväggen står husfaderns säng och bredvid denna en väggfast bänk. I inre hörnet på höger hand står spisen och på andra sidan om dörren till sofrummet en väggfast bänk. I rummet under ramloftet fins en säng, till hvilken ett par trappsteg leda upp. I regeln äro sängarna i husen väggfasta. Ofta finnas särskilda hus för gästerna att sofva i. De innehålla på nedre bottnen en matbod och sängkammare på den öfre *).

*) Den, som om bygnadssättet på de norska bondgårdarne önskar erhålla utförligare underrättelser än de i de tre senaste kapitlen meddelade, hänvisas till Eilert Sundts arbete "Om Bygnings-Skikken på Landet i Norge".

Öfvers.

28 KAPITLET.

Norges vildaste och högsta fjälltrakt. — Några fjälltoppars höjd. — Skilnaden mellan de schweitziska och norska fjällen. — Jötunfjällen. — Bæverdalen. — Tillflyktsorter vid snöskred. — Från Visdalen till Galdhöpiggen. — Utsigt från Galdhöpiggen. — Lejrdalen. — Lejrvandet. — Langvandet. — Gjendinvandet. — Naturen derstädes. — Bess- och Rus-vandet. — Bygdin. — Præktiga jagtmarker. — Tyin. — Ett yrväder. — I en obehaglig belägenhet. — Fiskare komma slutligen. — Öde sätrar. — Slut på resan.

Norges vildaste och högsta berg äro Jötunfjällen, äfven kända under namnet Jotunheim, d. v. s. "jättarnes hem". De ligga mellan Lom och den stora Sognefjorden och deras högsta topp är Galdhöpiggen, som reser sig till en höjd af 2,600 meter öfver hafvet.

Bland öfriga höga toppar på denna fjällkedja må nämnas Glitretinden, 2,600 meter, Lejrhö, 2,300 meter, Hejlstuguhö, 2,370 meter, Tykningssuen, 2,370 meter, Kjærnshulstinden, 2,365 meter och Besshö 2,300 meter hög. På Horungerne, som höra till Jötunfjällen, resa sig de högsta topparne, Skagestølstinderne, till en höjd af 2,400 meter. Utom de uppräknade fins en mängd toppar som äro föga lägre. En egendomlighet hos Jötunfjällen är att flera af dess berg äro spetsiga. Bland dessa ståtliga fjäll, som upptaga en yta af mera än 150 kvadratkilometer, finnas många fält med evig snö, ofantliga jöklar, som sänka sig ned i eller hänga öfver djupa dalar, och sjöar, som ligga tusentals meter öfver hafvet. Denna trakt bjuder på några af de mest storslagna taflor, den norska naturen har att förete.

Olikheten mellan de schweitziska och de norska fjällen är följande: De förra äro mycket högre, djerfvere

och spetsigare och deras tusentals fantastiska formers ytterlinier skarpa. Å andra sidan ega de norska fjällen en allvarlig, dyster karaktär och se ut som förstenade vågor, ur hvilka en topp här och der sticker upp. De göra intryck mera genom sin ofantliga storlek än genom sin höjd och skroflighet. I Norge äro dalarne, hvilka der merendels urgröpts genom isens inverkan, mindre talrika och åtskiljas genom breda fjällmassor. I Schweiz åter skilja smala bergsryggar den ena dalen från den andra.

Vi skola nu ströfva omkring litet bland Jötunfjällen och i Vis- och Lejr-dalarne.

För att ifrån Lom komma till dem måste man på en knagglig väg fara uppåt Bæverdalen till gården Rödshejm, som ligger vid stranden af den vildt forsande Bævra, 500 meter öfver hafvet och 95 meter ofvan Vågesjön. Nämda dal omslutes i norr af en fjällrygg, som kallas Lomseggen, och i söder af Galdhøerne. Den lägre delen af de omgifvande höjderna äro be vuxna med björk, blandad med fur.

Då främlingen betraktar fjällens sluttande sidor kan han lätt föreställa sig, hvilken fara invånarne i denna nejd löpa att råka ut för snöskred, som också icke sällan inträffa. Små kajor af sten, som knappast synas öfver jorden och skyddas af små kullar eller af markens kuperade beskaffenhet samt stundom äro försedda med ett litet fönster för att släppa in dagern, äro uppförda som tillflyktsorter.

Rödshejm ligger nära Visdalen. Denna dal omgifves på båda sidorna af storartade fjäll, snöfält och jöklar. På östra sidan höjer fjälltoppen Glitretinden stolt sin hjässa. På den vestra reser sig den majestätiska Galdhöpiggen, som genom två klyftor delas i tre toppar. Den nästan omslutes af mörka, obestigliga väggar, kring hvilka ett haf af snö utbreder sig.

Från Visdalen kan man jemförelsevis lätt bestiga Galdhöpiggens topp. Några sätrar påträffas efter ungefär 6 kilometers färd på 875 meters höjd öfver hafvet. Stigen går uppåt hela tiden ända tills den vanliga björken upphör att växa och dvärgbjörk samt vide uppträda i dess ställe. Äfven dessa försvinna efterhand allt efter

som man nalkas snögränsen. Galdhöplatåns medelhöjd är mellan 1,900 och 2,100 meter.

Efter en besvärlig vandring öfver snö, is och klippor når man Galdhöpiggen, som reser sig ett eller annat hundra meter öfver alla de andra topparne. Vid dess fot utbreder sig ett haf af snötäckta jöklar. Mot Styggebræen finnas förfärliga bråddjup, och klyftor och remnor synas i ismassorna. Galdhöpiggen höjer sig likt en rund, snöhöjd kupol och blickar ned på det hela. Den omgifves på nästan alla sidor af afgrunder.

Utsigten är ståtlig och vid synranden utbreder sig för blicken en tafla, som aldrig kan glömmas. I norr ser man fjällkedja efter fjällkedja, Romsdalshorn, Dovrefjällen och Snehättan; i öster Rondarne och Österdalsfjällen; i vester Horungen och på andra sidan Visdalen den skinande Glitretinden samt snöfält och jöklar på alla håll; i söder Jötunfjällen med deras vilda, skarpa, pyramidformiga toppar.

Några kilometer vester om Rödshjem kommer man genom Bæverdalen in i Lejrdalen, som i öster omgifves af Galdhöpiggen och i vester af det 2,000 meter höga Veslefjället. Vid ingången till dalen ligga vid de mörka fjällens fot några sätrar på 900 meters höjd öfver hafvet. Nära toppen ligger en liten, af klippiga stränder omgifven sjö. Icke långt derifrån reser sig Kirken, ett besynnerligt formadt fjäll, som uppemot toppen nästan tycktes hafva en gördel kring sig. Nedanförligger Lejrvandet, en förtjusande, 1,500 meter ofvan hafvet belägen sjö. Vi färdas utefter dess strand, der en af Smörstabstindernes jöklar går ned till vattnet. Lejrvandet är den högst belägna sjön i Lejrdalens vattenbäcken. Sedan man gått öfver en ås, som utgör vattendelaren, kommer man till två små sjöar, som utflyta i Gjendinvandet. Der hade man ett vildt skådespel framför sig. Till venster lågo klippmassor af alla former och storlekar uppstaplade på hvarandra, medan på motsatta sidan snöhöjda, jökeltäckta fjäll tornade upp sig mot himlen.

Inom kort kommo vi till det omkring 8 kilometer långa Langvandet. Till venster lågo präktiga betesmarker,

der säterboskapen går i vall, och till höger reste sig Skarvedalsfjällen med sina jöklar till en höjd af 1,900 meter. Vindens sus, vattenfallens och bäckarnes sorl samt vågornas brus, då de slog mot stranden, ljödo sorgligt nog under den dystra himmeln. Naturen här är lugn och allvarlig, och endast då och då afbrytes under den korta sommaren tystnaden, som råder i dessa ödemarker, af någon ensam säterjäntas stämma.

Langvandet uttömmar genom ett 25 till 30 meter högt fall sitt vatten i en annan sjö med ännu vildare omgifningar, hvilken utgör sista länken i denna kedja af sjöar. Långt nedanför ligger Ådalen; vägen ned till denna är brant och går öfver diluvialjord samt förbi några sätrar. Gräs, dvärgbjörk, en och vide uppträda å nyo, och slutligen anländer man till Gjendin. På detta ensliga ställe ligger en torftig och ensam säter, som är uppförd af ohuggna stenar. Helt nära ligger en af rundtimmer bygd fjällstuga, som eges af Turistforeningen, hvars medlemmar kunna finna härberge i den samma. Sjön, som är belägen 990 meter ofvan hafvet, har en längd af 15 kilometer och en bredd af $1\frac{1}{2}$ kilometer, går i öster och vester samt omgifves af snöhöljda fjäll, på hvilka flera jöklar ligga. De med evig is och snö täckta fjäll, som höja sig vid sjöns norra sida, förete ett storartadt skådespel; vid deras fot ligger Rusvandet. Naturen der är i sanning vild. Mellan Bessvandet och Rusvandet ligger fjället Besshö. Den sistnämnda sjön skiljes från Gjendin genom en smal fjällremsa, hvarifrån man på en gång kan se Gjendin, som ligger 600 meter nedanför på den ena sidan, och Bessvandet, som ligger 250 meter nedanför på den andra. Från dessa höjder kan man gå ned till den 975 meter ofvan hafvet belägna Bessesättern och derefter följa Sjodalen — en af Norges vackraste punkter — samt färdas vidare till Hedalen, som vi förut besökt.

Några kilometer från Gjendin ligger sjön Bygdin, som är belägen 1,100 meter ofvan hafvet och har en längd af ungefär 20 kilometer. Det var långt lidet på året, då jag befann mig der. De två första veckorna i

September hade gått, sätrarna stodo öde och de trånga stenhuddorna, som äro uppförda för karlarne, hvilka ströfva omkring med boskapen, voro tomma. Den tystnad, som rådde på stället, afbröts endast af skrien från några måsar. Äfven dessa skulle inom kort draga dädan, ty vintern stod för dörren, och ehuru himlen var klar och gräset grönt, kunde ett yrväder inträffa hvilken dag som helst. Folk från Valdres besöker mycket denna trakt för att jaga, men nu syntes inga idrottsmän till.

Ännu längre bort ligger sjön Tyin på 1,100 meters höjd öfver hafvet. Trakten derstädes med dess öde sätrar var enslig nog. Sedan vi framkommit till ett litet hus, som bygts af Turistforeningen, af hvilken jag är medlem, gjorde jag och min vägvisare oss i ordning att tillbringa natten under dess tak. Vi tjudrade vår häst och sedan vi intagit en enkel måltid, lade vi oss på höet och bredde våra öfverrockar öfver oss. Det var lugnt och kallt (— 1°). Klockan 3 på morgonen väcktes vi af stark blåst, som häftigt hvinande svepte kring huset. Fönster-rutorna i hyddan voro täckta af snö och ett våldsamt yrväder rasade. Erik sprang upp från sitt läger för att se efter hästen, men denne hade försvunnit. Han sökte att få reda på djuret, hvilket dock icke lyckades, ty snön, som föll tätt, hindrade honom att se någonting. Då han kom till baka, sade han i nedslagen ton: "Hästen har gått hem." "Gått hem!" svarade jag, "huru kan han hitta vägen?" "Jo", sade han, "han har gått." Den stackars karlen var högst modfäld, ty hästen förmådde ej springa fort med sitt tjuder och kunde i mörkret lätt hafva gått vilse bland fjällen. Djuret utgjorde en del af hans förmögenhet och han tänkte tvifvels utan på huru svårt det skulle blifva för honom att anskaffa penningar till inköp af ett annat. Enär jag var orsaken till hans bekymmer och begifvit mig hit mot hans råd, beslöt jag att köpa honom en annan häst, i fall djuret gått förloradt, och sade, att han skulle skrifva till mig i Kristiania, om han icke kunde återfinna det. Drifvorna blefvo högre och högre, och jag yttrade en undran öfver, huru länge ovärdet skulle komma att räcka. Erik lugnade mig genast

med, att det var för tidigt på året för att snöfallet skulle räcka länge. Han hade rätt, ty mot middagen klarnade det upp. Jag afsköt det ena bösskottet efter det andra för att påkalla fiskarens uppmärksamhet och ökade laddningen för att knallarne skulle blifva starkare, men ingen båt syntes till. Slutligen kom en sådan och det blef öfverenskommet att de båda fiskarena skulle föra mig till vägen, som går från Lærdalsören öfver Filefjäll.

Erik skulle gå att söka efter sin häst och sedan föra sin familj och boskap till baka till gården. Jag å min sida skulle begifva mig åt motsatt håll. Då vi skakade händer med hvarandra till afsked, bad jag honom att helsa sin hustru från mig och uppmanade honom ännu en gång att skrifva till mig, i fall han icke återfann sin häst. Jag viste, att den hyggelige karlen var allt för ärlig att ljuga för mig i sitt bref och att han, om han fick reda på djuret, icke skulle säga att det gått förloradt.

Afståndet från sjöns södra ände till stora vägen utgjorde ungefär 5 kilometer och vi vandrade framåt genom den djupa snön. Det hade blifvit kallt och termometern visade $-5 \frac{1}{2}^{\circ}$. Efter en eller annan timme varseblef jag telegrafstolparne vid vägen. Flera stigar, som ledde till åtskilliga betesmarker, grenade ut sig i olika riktningar och björken började att uppträda i mängd. Vi gingo förbi Hagesætssätrarna, som utgjordes af åtskilliga stenhuddor och hus, från hvilka man hade utsigt öfver dalen. Bygnaderna voro öde, dörrarna igenbommade och dödstystnad herskade. Det verksamma säterlifvet var nu förbi och jäntornas muntra skratt hördes ej mera. Efter en kort vandring anlände jag från detta ställe till landsvägen, som gick utefter Filefjällets fot. Det var 19 September och mina sommarfärder bland fjällen voro nu slutade för detta år. Jag befann mig åter igen på den stora Sognefjordens stränder, efter det att jag ännu en gång, mellan 61:a och 63:e breddgraderna, färdats tvärs öfver halfön från Botniska viken till Nordsjön.

29 KAPITLET.

Stora svenska egendomar. — Präktiga slott. — Konstskatter. — Byten från trettioåriga kriget. — Riddarsalar. — Enkelt lefnadssätt. — Mälaren. — Drottningholm och dess målningar. — Parken vid Drottningholm. — Björkö. — En gammal plats. — Gripsholms slott. — En präktig porträttsamling. — Porträtt af historiskt märkliga personer. — Dystra minnen. — Erik 14. — Strengnäs. — Axel Oxenstiernas egendom. — Jäders kyrka. — Eskilstuna. — Hjälmaren. — Örebro. — Engelbrekt. — Vesterås. — Strömsholms kanal. — Sigtuna. — Skokloster. — Kostbara skatter. — Minnen från trettioåriga kriget. — Södermanland. — Vingåker. — Stora Sundby och Säfstaholm.

Främlingen som reser i Sverige har, såvida han ej särskildt gjort till sin uppgift att taga reda derpå, endast föga kännedom om den betydliga mängd stora gods, slott och präktiga herresäten, som gå i arf såsom fideikommiss inom de gamla adelsslägterna, af hvilka många bära i Skandinaviens och Europas historia fräjdade namn. Dessa egendomar ligga i bördiga ängder, men träffas ej längre mot norr än i Upland. Söder ut från Mälaren förekomma de allt mera talrikt och i sydliga delen af halfön finnas de öfver allt.

En mängd af dessa fäderneärfda herresäten äro uppförda i 14:de århundradet, vackra och pittoreska, samt omgifna af ståtliga skogar, ängar, fält och klara sjöar och strömmar. Deras salar äro fyllda med konstskatter, och målningar af de italienska, holländska, flamska och franska skolornas samt andra skolors gamla mästare finnas der i stort antal. Man påträffar perlor af Raffaele, Rubens, Rembrandt, Hobbema, Guido Reni, Van Dijck, Claude, Correggio, Salvator Rosa, Poussin, Snyders, Ruis-

dael, Wouwerman, Lely, Ehrenstrahl, Paolo Veronese, Wertmüller, Velasquez, Pietro di Cortona, Zacchero, Backhuisen, Paul Potter, Mignard, Domenichino, Jordaens och Camphuysen. Dessutom träffas verk af åtskilliga svenska konstnärer, bland hvilka må nämnas Pilo, Lauræus, Martin, Sandberg, Lundberg, Taraval, Claude Lorrain, Pasch, Breda, Roslin (porträttmålare), Borgognone, Zorg, Vanloo, Chardin, Boucher, Louthembourg, D'Oudry, De Raoul, David Kraft, Adam Behn, Bremmer m. fl.*). Lifliga bilder från förgångna århundraden frammanas för ens inre öga, då man beskådar de präktiga porträtten af kungar, drottningar, furstar, statsmän, krigare och andre vidt fräjdade män, gamla matronor och sköna, älskliga kvinnor, hvilkas anleten tyckas le mot betraktaren med färger så friska, som om de målats i går.

Många af dessa porträtt hafva af urbilderna sjelfva förärats som gåfva till någon medlem af de familjer, hvilkas väggar de nu pryda. Utom värderika målningar innehålla rummen äfven ofta en mängd dyrbarheter, skåp, gamla möbler, ur, vapen, sköldar och märkvärdigheter af mångahanda slag, hvilket allt är byten från trettioåriga kriget och andra ryktbara fejder och medförts eller hemskickats af den svenska härens segerrike fältherrar.

På somliga slott fins en riddarsal, som ofta är ytterst ståtlig. I denna förvarades fordom riddarnes vapen, och i väggarna äro fördjupningar, i hvilka de blanka, skinande rustningarna hängde. Stora och värdefulla bibliotek finnas äfven ofta på dessa slott, som icke sällan äro försedda med torn och tak med spiror samt omgifna af en vattengraf och till hvilka ståtliga alleer af lindar, almar, kastanjer och andra träd leda, medan blomstergårdar och växthus ytterligare öka taflans behag.

Jag har märkt, att i hela landet den åsigten allt mera vinner fäste att fideikommissen böra upphöra och alla barnen ärfva lika stor del af föräldrarnes efterlemnade egendom. Jag tviflar föga på, att fideikommiss-

*) Misstagen och oriktigheterna i ofvanstående uppgifter torde icke behöfva särskildt påpekas.

rätten kommer att alldeles afskaffas, så vida icke ett omslag i tänkesättet rörande denna sak eger rum.

Om främlingen är nog lycklig att inbjudas till gäst på ett af dessa slott, öfverraskas han af den rådande enkelheten i lefnadssättet och af familjens anspråkslösa vanor. Vårdinnan öfvervakar lugnt och stilla hushållets skötsel och mellan egendomsherren och hans arrendatorer samt arbetare råder ett vänskapligt förhållande. Den höflighet, godsegaren visar mot sina underhafvande, gör i sanning ett angenämt intryck och det kunde icke skada, om den efterliknades i många andra land.

Jag har aldrig varit i något land, hvares invånare ej af ett eller annat skäl tycka sig vara gudfruktigare och sedligare än det öfriga människolägtet. Det samma kan sägas om de olika sekterna. Jag har också märkt, att adeln öfver allt anser sig med afseende på anor, bragder och blodets renhet stå framför adeln i andra land. Naturligtvis säger man icke detta med ord, men sättet och hela uppträdandet, då man talar om främmande land, visa omisskänligt att man besjålas af en sådan tanke.

Hvar och en, som studerar Skandnaviens historia, finner obestridliga bevis för många svenska ätters höga ålder, och i intet annat land hafva adelns häfder att framvisa en mera lysande rad af bragder och en sådan skara män med utmärkta fältherreegenskaper.

Vi skola nu ströfva omkring en liten tid vid Mälaren. Det fins ingen sjö i Skandnavien, vid hvars stränder en sådan massa historiska minnen, så många hågkomster från det förflutna äro fästa, ända från stenåldern till den svenska historiens mest lysande skifte, Vasaättens tidevarf, hvarunder Sverige uppsteg till stormakt och utöfvade ett ledande inflytande på Europas rådslag. Då den resande färdas utefter de täcka holmarnes stränder, far han endera förbi någon en gång i hedna tiden fräjdad plats, eller ser han en stad, hvares kyrka eller katedral för erinringen framkallar det romerskt-katolska väldets blomstringsdagar under medeltiden, då munkarne voro i besittning af den bästa jorden i nästan alla land.

På ungefär 10 kilometers afstånd från Stockholm ligger Lofön, en af de största och fagraste öarna i Mälaren. På dess strand reser sig det vackra, kungliga lustslottet Drottningholm. Det nuvarande slottet grundlades af drottning Hedvig Eleonora af Holstein, enka efter Karl 10, hvilken var den förste kung som vågade föra sin här öfver isen mellan de danska öarna och som segerrikt trängde med sina trupper ända in i hjertat af Polen. Det fullbordades under hennes son, Karl den elfte, som regrade från 1660—1697. Den ädla, ståtliga bygnaden uppfördes af den äldre och yngre Nikodemus Tessin. Den ligger vid vattnet och från den samma har man en härlig utsigt öfver sjön samt dess klippfyllda, skogbevuxna stränder. Lindalleer gå åt olika håll till förtjusande platser. Anläggningarna äro utförda i gammal fransk, holländsk och engelsk smak. Från terrassen leder en trappa till en trädgård, som påminner en om Frankrike och prydes af vaser och grupper af betydlig förtjenst samt i hvilken finnas åtskilliga springbrunnar, konstgjorda dammar och kanaler, der svanar vistas och underhållas. Der fins en *Théâtre de verdure* (det franska namnet har bibehållits), en förtjusande och i sitt slag ensamt stående anläggning, som Gustaf 3 lät iordningställa. Dess scen och salong bestå af grönskande torf och klipta träd, och på den samma brukade nämde konung uppföra skådespel på franska. Detta språk var det enda som talades vid hofvet och användes i diplomatisk brefvexling, hvilket än i dag är förhållandet. För öfrigt ser man der äfven en af en mängd hoptrasslade vägar bestående labyrinth, som ligger gömd mellan träd och buskar, en alphydda, Floras kulle med gudinnans bildstod och Kina slott, en sorts lekverk, som byggdes 1752 af konung Adolf Fredrik och af honom skänktes till hans gemål Lovisa Ulrika på hennes namnsdag. Det är fylldt med kinesiska konst-saker. Det närbelägna s. k. Kanton, som består af en mängd villor, utgjorde fordom en liten fabriksby, i hvilken jern- och stål-varor förfärdigades under ledning af den sistnämde konungen, som då sannolikt var den skickligaste låssmed och svarfvare i Sverige.

Då man stigit uppför de breda trappor, som föra till slottet, kommer man in i en förstuga, hvilken man genom dess utsmyckning genast vid första blicken igenkänner såsom Tessins verk. En ädelt hållen trappuppgång leder till de ofvanför belägna rummen, i hvilka man på ett särdeles angenämt sätt kan fördrifva många timmar med att betrakta målningarna, väggbonaderne, porslins-samlingarna och porträtten af Adolf Fredrik (1751—71) och hans vackra, blåögda gemål, Fredrik den stores af Preussen syster Lovisa Ulrika. Hennes talrika, på franska skrifna bref till hennes "*très chère maman*", drottningen af Preussen, ådagalägga hvilken kärlek denna märkliga kvinna hyste för de sköna konsterna och visa äfven det stora intresse hon egde för Drottningholm.

Salle des contemporains innehåller porträtt af nyare regenter *), såsom af den goda drottning Viktoria i hennes ungdom, Napoleon 3 m. fl.

Man stannar framför det präktiga porträttet af Peter Olsson, en märklig man på sin tid, då Sveriges riksdag bestod af representanter för de fyra stånden, adel, prester, borgare och bönder.

Längre vester ut från Drottningholm ligger Björkö, der en under hedendomens senare århundraden ryktbar handelsstad var belägen. På öns norra del synas ännu talrika lemningar af det gamla Birka. Jorden der är uppfylld med kol och aska, hvaribland emellanåt träffas husgerådssaker, prydnader och vapen samt en oerhörd mängd djurben. Dessa kol- och ask-hopar motsvara således till en viss grad äldre tiders "kjökkenmöddingar".

Enär stadens invånare ofta voro utsatta för anfall af vikingar och ej kunde möta våld med våld, hade de sökt att genom försänkningar försvåra inseglingen i hamnen. Ännu ses på östra sidan en af portöppningar genombruten vall, hvilken tvefvels utan äfven på södra sidan omgifvit staden, ehuru den der för länge sedan blifvit jemnad med marken och fått lemna plats för åkern.

*) Samtida med konung Oskar 1.

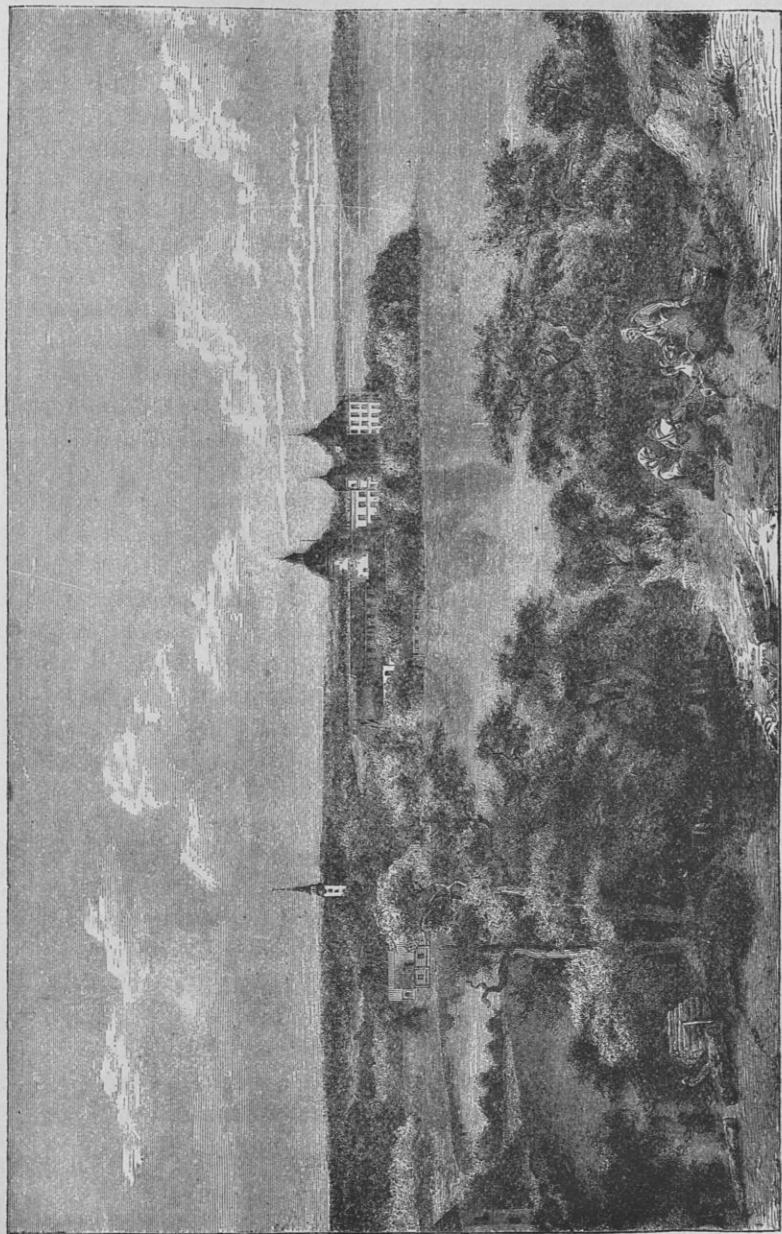
Berget vester om staden var på samma sätt omsluttet utom på en sida, der det var så brant, att befästningar ansågos öfverflödiga. Denna vall skiljer sig från liknande borgmurar i Mälardalen deruti, att den icke är uppförd af lösa, på hvarandra lagda stenar, utan utgör en med jord täckt stenmur. Denna befästa plats erbjöd måhända invånarne en sista tillflykt, men den blef dock slutligen förstörd, hvilket måste hafva inträffat efter år 936, då biskop Unne af Bremen dog der, och före 1070, då det berättas att den var så tillintetgjord, att man knapt kunde se hvar den funnits.

Det säges, att kristendomen predikats för första gången i Sverige år 829 på Björkö af Ansgar. Ett stenkors upprestes 1834 på stranden till minne af denna tilldragelse.

Ansgar var en munk, som skickats från Corvey i Frankrike till Hamburg, der han blef ärkebiskop och som sådan utnämde Simon till den förste biskopen på Björkö. I hans lefnadsteckning, som författats af den med honom sannolikt samtida Rimbart, omtalas Birka såsom en i svearnes land belägen, betydande hamn, hvarest många rika köpmän bodde och der det fans öfverflöd på allt lifvets goda och ofantliga skatter. Rimbart berättar vidare, att stadsborne vid ett oväntadt anfall af den fördrifne kung Anund, som kom till baka med en dansk flotta, togo sin tillflykt till en borg som låg der invid. Då emellertid borgen ej var särdeles stark och försvararnes antal ringa, inledde de underhandlingar med Anund och denne lofvade dem frid mot en brandskatt af 100 pund silfver, hvilka utan svårighet hopsamlades och uppvägdes.

Adam, en annan krönikeskriofvare från denna tid, säger att Birka är en stad belägen ej långt från Upsala, de hedniske svearnes mest ansedda tempel.

På Gripsholmsfjärdens strand ligger nära staden Mariefred det gamla, ståtliga slottet Gripsholm. Den forna bygnaden uppfördes i början af fjortonde århundradet och förstördes 1434. Godset kom sedermera i dåvarande riksföreståndaren Sten Sture den äldres ego och denne skänkte det efteråt till Mariefreds kloster, från hvilket det indrogs af konung Gustaf Wasa, som lät uppföra det nu-

GRIPSHOLM.

varande slottet, hvilket fullbordades 1537. De fyra tornen kallades efter de fyra sönerne Erik, Johan, Magnus och Karl *).

På den yttre borggården ligga två stora, präktigt arbetade kanoner, som af folket kallas galten och suggan. De togos af grefve Jakob de la Gardie i ryska staden Ivangorod 1612 **).

En utflygt till Gripsholm, hvilket kan kallas Vasaättens och dess samtidas panteon, är i högsta grad underhållande för den som är en älskare af historien. Porträttsamlingen, som räknar omkring 2,000 nummer, är, enligt hvad jag tror, i sitt slag den vackraste och dyrbaraste i Europa, ty den innehåller en ofantlig mängd af bildningar af furstliga personer samt porträtt af märkliga män och kvinnor till ett antal, som är utan motstycke. Några af dessa bilder förskrifva sig till och med från tiden före Vasaättens uppstigande på tronen och äro ända till 500 år gamla. Här ser man porträtt af Gustaf Adolf, makternas ombud i vestfaliska freden, Karl 11:s och Karl 12:s rådsherrar, Gustaf 3:s samtida regenter, en mängd framstående personer, svenske och utländske statsmän, konungar, drottningar, vackra och fula kvinnor, o. s. v. Dessutom fins här en hop märkliga saker, gamla möbler, dyrbara tapeter, präktiga silfverkärl, m. m.

Här finner man äfven porträtt af Sturarne, som fordom voro Sveriges riksföreståndare. Den 1 Maj 1471 utkorades Sten Sture den äldre på en riksdag i Arboga enhälligt till rikets föreståndare och höfvidsman, hufvudsakligen emedan svenskarne icke kunde enas om att välja en infödd till kung, men äfven emedan ett stort och på den tiden allsmäktigt parti under inga vilkor ville att föreningen med Norge och Danmark skulle fortfara.

Den 11 November 1497 antogs konung Johan af Danmark och Norge till Sveriges konung genom det då mäktiga unionspartiets åtgöranden. År 1501 blef han

*) De kallas Griptornet, Vasatornet, Teatertornet och Fängelsetornet.
Ö. a.

***) Dessa kanoner togos i Ivangorod af Pontus de la Gardie 1581.
Ö. a.

åter afsatt och Svante Sture vald till riksföreståndare *). Han var icke slägt med Sten Sture den äldre, utan af en annan ätt. Han afled 1512 och efterträddes af sin son, Sten Sture den yngre, som dock icke valdes till riksföreståndare på allmän riksdag, utan utsågs dertill af hufvudmännen för det då allrådande fosterländska partiet. Han dog i Februari 1520.

Flera porträtt finnas af Vasahusets grundläggare, Gustaf Eriksson Vasa, som regerade från 1521 till 1560. Han var en man med ovanlig duglighet, kraft och oförskräckt mod. Han var stamfader till en följd krigiska konungar, under hvilkas regering en sådan med utomordentligt lysande fältherreegenskaper begåfvad rad härförare uppträdde, att man kanske hvarken förr eller senare sett dess like. Gustaf Vasa var stamfader till den store Gustaf Adolf och hans lif var synnerligt märkvärdigt och romantiskt. I sina tidigare mannaår rymde han från danskarne, som förtryckte hans land och traktade efter hans lif, och han irrade som flykting omkring, ofta utan att veta hvar han skulle kunna luta sitt hufvud till ro. Han drog från det ena stället till det andra och sökte förmå folket att resa sig och afskudda sig främlingarnes ok, men fastän hans förhoppningar svekos, förtviflade han dock aldrig. Han gick hädan öfverhöljd af ära. På ett märkligt porträtt, som är måladt af hans son Erik, framställes han klädd i den med guld inlagda rustning, han bar i slaget vid Brunkeberg **). På ett annat porträtt afbildas han med hvitt, böljande skägg.

Sigrid Eskildsdotter Baner, gift 1475 med Magnus Karlsson till Eka och mormoder till Vasahusets grundläggare, framställes som en ung, vacker flicka.

Man ser äfven porträtt af Gustaf Vasas drottningar, Katarina (Gustafs första gemål), dotter till hertig Magnus af Sachsen-Lauenburg och moder till Gustafs äldste son, den olycklige Erik, Margareta Lejonhufvud, moder till tio

*) Sten Sture, icke Svante Sture, blef då vald till riksföreståndare. Den senare utsågs först 1504, sedan herr Sten aflidit i December 1503, till denna befattning.

Ö. a.

**) Brännkyrka.

Ö. a.

barn, och Katarina Stenbock, af hvilken två bilder finnas. På den ena af dessa framställes hon som ung och skön, på den andra som gammal.

Riddarsalen är ett af de intressantaste rummen i slottet, ty der har den besökande tillfälle att se afbildningar af Gustaf 1:s samtida. Bland de märkligaste porträtten må nämnas de som framställa François 1 af Frankrike, Henry 8 af England, Karl 5, Tysklands kejsare, och drottning Isabella af Danmark, Kristian 1:s gemål, dotter till ärkehertig Filip af Österrike och Johanna af Castilien samt syster till kejsar Karl 5. Bland porträtt af franska män och kvinnor finnas Henri 4:s och hans store minister Sullys, Marias af Medici, Annas af Österrike, Louis 14:s och Louis 15:s, hertiginnans af Orléans, prinsens af Conti, prinsessan Mazarins, den store Condés, Henriettas af England, grefvinnans af Soissons, La Vallières, kardinal Fleurys och många andras. Man stannar gerna framför bilderna af Karl 9, hans första gemål Maria af Pfalz och hans andra hustru Kristina af Holstein, Gustaf Adolfs moder.

På Gripsholm ser man äfven porträtt af en mängd samtida till Gustaf Adolf, Vasahusets siste manlige afkomling i rätt nedstigande led. Den 25 November 1620 förmälde Gustaf 2 Adolf sig i Stockholm med prinsessan Maria Eleonora af Brandenburg. Hennes far var kurfursten Johan Sigismund af Brandenburg och modern Anna af Preussen. Den unga drottningen utmärkte sig genom ovanlig skönhet. Håret var mörkt, panna, näsa och ögonbryn högvälfda, ögonen stora och mörkblå, växten smärt, lynnet lifligt och nedlåtande. Här ser man äfven den store hjeltens första kärlek, den älskliga Ebba Brahe, hvilken besvarade hans böjelse, men genom hans moder drottningens åtgöranden förmäldes med Jakob de la Gardie under det att konungen förde krig mot Polen. Porträtt finnas äfven af den ryktbare rikskansleren Oxenstjerna (två stycken), fältherrarne i trettioåriga kriget, Gustaf Adolfs efterträdare Karl 10, hvilken äfven var en stor krigare *),

*) Förf. tyckes hafva glömt att Kristina efterträdde sin fader Gustaf Adolf.

dennes drottning Hedvig Eleonora af Holstein-Gottorp, som han äktade i Oktober 1654, Karl 11 och hans gemål Ulrika Eleonora af Danmark, Karl 12, Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika.

England är väl företrädt. Icke minst intressanta äro porträtten af Henry 8, Mary Stuart, Elizabeth, Geor-garne, m. fl. Erik 14, Gustaf Vasas son, säger i ett af sina friarebref till drottning Elizabeth, att hon med orätt misstänkte, att han eftersträfvade Mary Stuarts hand.

Man träffar bilder af Fredrik 2 af Preussen, kejsar Josef af Österrike, Karl af Spanien, Polens siste konung, Stanislav, Sigismund af Polen, Kristian 4 af Danmark, Felipe 4 af Spanien och de sjuttio ombuden vid vest-faliska freden, genom hvilken det trettioåriga kriget af-slutades.

I en stor sal finnas porträtt af höga personer på Gustaf 3:s tid (1771—92), hvilka målningar äro gåfvor från samtida regenter till deras käre broder. Bland dessa bilder ser man porträtten af Maria af Portugal, som grund-lade kejsardömet Brasilien, och Maria Teresia af Öster-rike. Ett porträtt, som urbilden sjelf skickade till Gu-staf, framställer Katarina den stora som ett vackert, gam-malt fruntimmer. På en annan tafla är hon afbildad som ung och har bredvid sig sin son Paul och Peter den store *). Tankfull stannar man framför ett skönt porträtt af Marie Antoinette, utfördt af Wertmüller, en 1751 i Stockholm född historie- och porträtt-målare. Denne konstnär reste 1770 till Paris, der han väckte ganska stort uppseende och bland annat målade den olyckliga drottningen och hennes barn, om hvilka bilder fru Campan säger i sina anteckningar, att de voro de mest slående porträtt hon sett af drottningen. Han kvarstannade i Paris i ungefär tjugu år, hvarefter han återvände till sitt fädernesland, men 1800 for han till baka till Paris, hvar-ifrån han sedan reste till Philadelphia, der han gifte sig och afled 1811. Utan tvifvel finnas många mästestycken af den store konstnären i Amerika. En uppriktig vän-

*) Förf. menar antagligen Katarina 2:s gemål Peter 3.

skap rådde mellan Marie Antoinette och Gustaf 3, och i den Gustafvianska brefsamlingen finnas flera skrivelser från henne. En mängd afbildningar af landtgreffvarne af Hessen och andra numera alldeles glömde tyske furstar fins äfven. Likaså porträtt af Katarina Opalinski, konung Stanislav Leczinskis gemål, en vacker kvinna, Willem af Oranien och drottning Anne. Här ser man ock en synnerligt lustig tafla, på hvilken sex hofdamer vid drottning Ulrika Eleonoras hof äro porträtterade med hufvudena fästa på hönskroppar.

Efter Gustaf Vasas död tillföll Gripsholm hans son Karl, som sedermera uppsteg på tronen under namn af Karl 9. Det gamla slottet har många dystra berättelser att förtälja. Från riddarsalen kommer man nedför en smal trappa till ett hvalfrum, der offren i Linköpings blodbad sutto fängslade. I ett af tornen ligger ett rum med tre fönster, som vetta utåt sjön. Der hölls en af Gustaf Vasas söner, Johan, som gjort uppror, i fängsligt förvar af sin broder Erik, hvilken en tid förut ämnat fara till England, och fick sitta der i tre år *). Drottning Elizabeth skref till Erik och sporde om orsaken, hvarför hans broder var inspärrad, samt sade att det skulle glädja henne, om han åter erhöle konungens ynnest och bevågenhet.

Gustaf Vasas fyra söner hade allesammans våldsamma lynnen. Erik hade emellanåt förfärliga utbrott af ursinnig lidelse, under hvilka han ej kunde styra sig. Missnöje hade uppstått i landet på grund af hertig Johans fängslande, och Erik, som var ytterst misstänksam, fruktade adelns hat och särskildt Sturarnes afundsjuka. Ett rykte utspreddes, att en sammansvärjning, för hvilken de sistnämde ädlingarne sades stå i spetsen, inom kort skulle komma till utbrott. Svante Sture och hans söner samt Erik Stenbock, Sten Eriksson Lejonhufvud jemte åtskilliga andra herrar kastades i fängelse på Upsala slott. Snart hviskade Eriks onde rådgifvare Göran Persson i konungens öra, att Johan sluppit ut från fängelset och

*) I fyra år.

att han i spetsen för sina anhängare vore på väg till Upsala, der konungen då vistades, samt att han ämnade hämnas. Erik förlorade då allt herravälde öfver sig sjelf och befalde att fångarne skulle aflifvas. Med egen hand gaf han Nils Sture flera dolkstyng, och han skonade icke ens sin förre lärare Dionysius Beurreus, som var honom

ASPÖ KYRKA PÅ TOSTERÖN.

varmt tillgifven och sökte lugna hans uppretade sinne. Derefter följde ånger och förtviflan. Förklädd till bonde flydde han bort och undvek alla han mötte. Sedan han någorlunda återkommit till sina sinnen, sökte han att genom rika gåfvor blidka de mördade ädlingarnes anhöriga och dessa förklarade ock, att de icke ville hämna sig på konungen, emedan de ansågo hans rådgifvare Göran Persson vara skulden till det som skett. Under detta sin-

nestillstånd hade han öfvertalats att sätta sin fånge i frihet. Johan fick till baka sitt hertigdöme, Finland, och försoning egde rum mellan de båda bröderne. Men Erik gaf inom kort nya anledningar till missnöje och Göran Persson återvann förtroendet hos konungen, som återkräfdde de skänker han gifvit de mördade herrarnes anförvandter. Erik äktade Karin Månsdotter, en kvinna af låg börd, och lät offentligt kröna henne till drottning, hvilket väckte stor harm hos adeln. De missnöjde samlade sig kring Johan, och hertig Karl slöt sig äfven till dem, hvarefter Erik, öfvergifven af alla, tillfångatogs 1568.

TORSHÄLLA STADS SIGILL. (DEN HELIGE OLOF I EN BÅT).

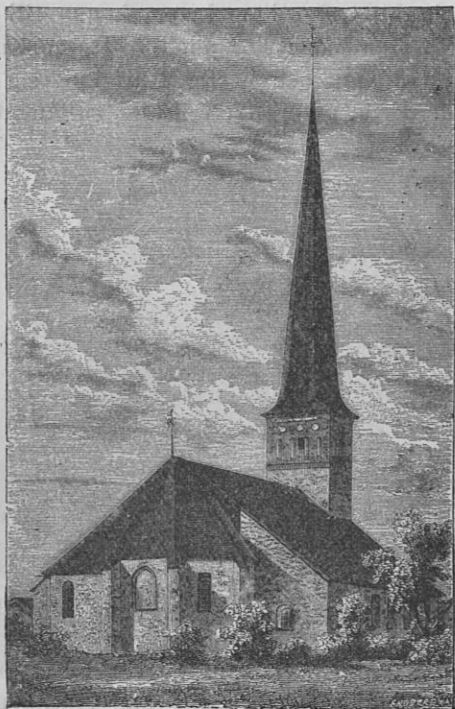
Han dömdes skyldig till svåra förbrytelser och hölls i fångsligt förvar under nio år, tills han slutligen år 1577 på befallning af Johan blef förgiftad på Örbyhus. Flera år *) af sin fångenskap satt han på Gripsholm.

Då man från Gripsholm far utefter Mälarens vikuppfyllda stränder, kommer man till den gamla, historiskt märkliga staden Strengnäs, som nu mera dock är föga betydande. Domkyrkan är en vacker bygnad, som har en längd af 90 meter och förskrifver sig från år 1291. I henne ligga Karl 9 och många andra ryktbara per-

*) Endast omkring halftannat år.

soner — bland dem Sten Sture den äldre — begrafna. Midt emot staden är ön Tosterö med Aspö gamla kyrka belägen.

Längre bort från Strengnäs ligger Fiholms bekanta gård, som tillhört Gustaf Adolfs store rådgifvare Axel Oxenstjerna. Ett kort stycke derifrån ligger Jäders kyrka,

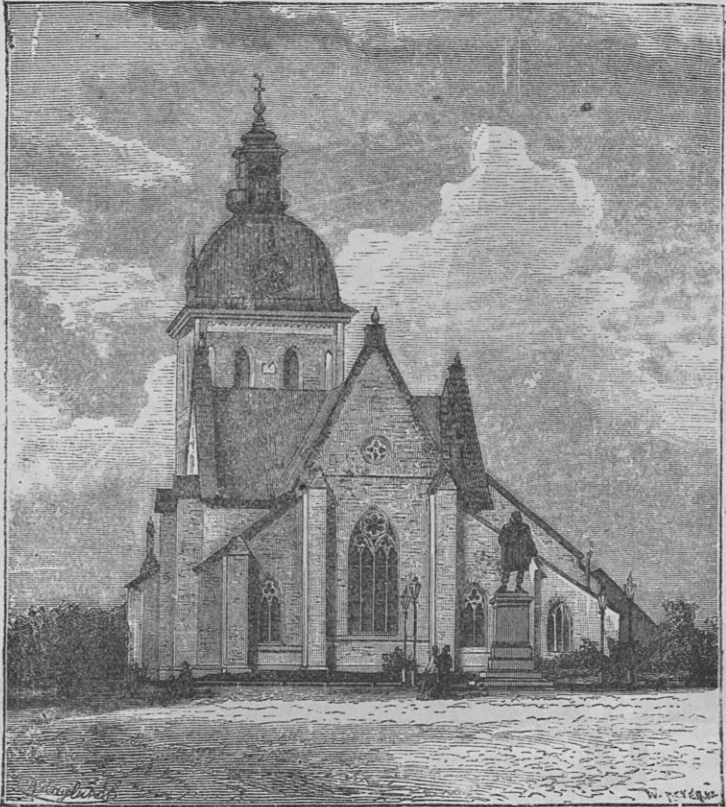
ARBOGA KYRKA.

i hvilken en mängd minnen från trettioåriga kriget förvaras, hvarjemte man der äfven ser den ryktbare kanslerns graf.

Längre bort ligger ett kort stycke uppåt Eskilstunaån de båda små städerna Torshälla och Eskilstuna, af hvilka den sistnämde är den mest betydande och folkrikaste af de städer, som ligga vid eller i närheten af södra Mälarstranden. I den samma eger en betydlig tillverkning rum

af gevär, knifsmedsarbeten m. m. Nära sjöns vestra ände ligga de små städerne Köping och Arboga, hvilka äro belägna vid åar med samma namn.

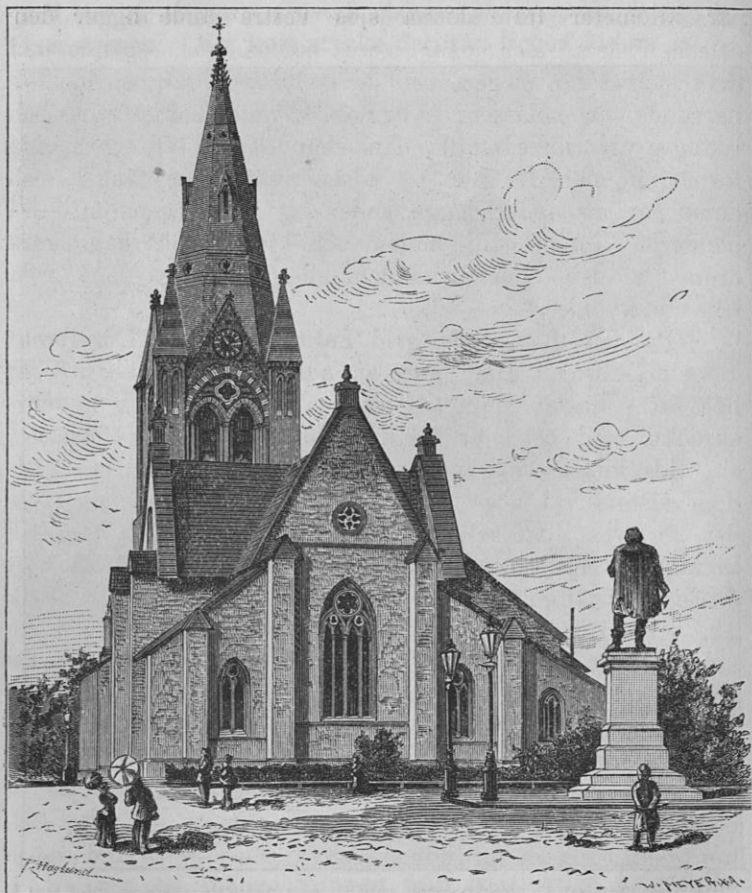
Från Arbogaån går en kanal till Hjälmarenen. Ett par kilometer från denna sjös vestra ände ligger den

ÖREBRO KYRKA. TORNET FRÅN SLUTET AF 1700-TALET.

gamla staden Örebro på en slätt, som genomflytes af Svartån, i hvilken flera holmar äro belägna. Örebro, som nu eger ungefär 12,000 invånare, har spelat en ganska vigtig roll i Sveriges äldre historia. Af dess gamla byggnader är den märkligaste det på en holme i ån liggande slottet; det bildar en kvadrat och är försedt med fyra

torn, af hvilka ett ännu har kvar några af sina skottgluggar. Stadshuset är en vacker nyuppförd stenbyggnad i götisk stil och anmärkningsvärdt för en så liten stad.

ÖREBRO KYRKA. TORNET UPPFÖRDT 1878.

Kyrkan byggdes i trettonde århundradet och gömmer stoftet af Engelbrekt Engelbrektsson, en i Dalarne född, fräjdad man, hvilkens bildstod pryder torget vid kyrkan.

Under Erik 13:s regering (1397—1439) föröfvades de laglösaste och grymmaste våldsgärningar af denne ko-

nungs fogdar. Bland desse utmärkte sig särskildt Jösse Eriksson för sina många upprörande nedrigheter. Han bodde på Vesterås slott och egde att befalla öfver en del af Vestmanland samt Dalarne. Med oerhörda, orättvisa pålagor beröfvade han bönderne deras egendom, och när således hästar och oxar voro bortpantade, spände han dem sjelfva för plogen, och deras hustrur, till och med de hafvande, för hölassen. Värnlösa kvinnor bortröfvades och tvungos att tillfredsställa hans skändliga lustar, och många förmögne män lät han på falska anklagelser fångsla och döma för att sedan lägga under sig deras egendom. Då bönderne kommo till honom och klagade, lät han skära öronen af dem eller piska dem eller upphänga dem i rök, tills de kväfdes.

På den tiden bodde vid Falu kopparberg Engelbrekt Engelbrektsson. Han var af adlig, ehuru icke mycket hög ätt. Fastän liten till växten, hade han dock ett oförskräckt mod och var dertill värtalig samt väl förfaren i sin tids konster och vetenskaper, emedan han i sin ungdom vistats vid höge herrars hof. Han ömkade sig öfver det förtryck, dalkarlarne ledo, och lofvade att fara till konungen och söka skaffa dem rätt samt att få bort Jösse. Engelbrekt reste därför till Kjöbenhavn. Erik 13 ville i början ej tro honom, men då han erbjöd sig att med sitt lif svara för sanningen af sin utsago, visade han honom till de svenske rådsherrarne, som begåfvo sig till Dalarne och höllo ransakning om saken. De funno att Engelbrekt talat sant och inberättade detta för konungen. Då Engelbrekt åter visade sig inför Erik, sade denne högligen vred: "Du klagar alltid! Gack din väg och kom aldrig mera för mina ögon!" Engelbrekt lydde och gick bort, men sade, då han aflägsnade sig: "Ännu en gång skall jag komma igen!" När han kom med detta svar hem igen till bönderne, begåfvo de sig man ur huset och beslöto att hellre lida döden än längre uthärda ett sådant förtryck. De reste sig därför och tågade under Engelbrekts ledning till Vesterås, der de möttes af rådet, som lofvade att de oförrätter, de ledo, skulle blifva afhjelpa, hvarefter de tillfredsstälde genast vände om hem.

Men ingenting gjordes för att uppfylla detta löfte, och Jösse sände snart åter igen sina knektar för att uppbära skatt af bönderne. Desse reste sig därför å nyo, men i stället för att tåga till Vesterås, hvarest de blifvit bortskickade med fagra löften, begåfvo de sig till Borganäs fäste, som låg vid Dalälven sydvest om Falun, och nedbrände det midsommardagen. Resningen antog snart stort omfång och inom kort voro danskarne förjagade från hela riket. Ett stillestånd ingicks då. Engelbrekt utsågs till rikets höfvidsman och vid fredsfördragets afslutande förordnades han till fogde på Örebro hus. Kung Erik höll icke sitt ord. Ett nytt uppror utbröt, hvilket äfven lededes af Engelbrekt, som nu blifvit en högst inflytelserik man och därför var föremål för afund hos rikets store herrar. En af desse, Bengt Stensson Natt och Dag till Göksholm — ett slott vid Hjälmaren — hade med hjelten en tvist, som dock uppgjordes i Örebro i April 1436. Den 3 Maj (27 April) samma år tog Engelbrekt under en resa till Stockholm nattläger på en liten holme i Hjälmaren strax invid Göksholm. Till denna holme kom Bengts son och mördade Engelbrekt, som icke efter förlikningen väntade sig något ondt af sin förre vedersakare. Så snart nyheten om den förrädiska illgerningen blef spridd, samlade sig bönderne och sökte hämnas, men mördaren hade redan flytt. De begåfvo sig då till holmen och togo upp sin älskade höfdings sargade kropp, förde den under tårar till Mellösa kyrka och begrofvo der honom som varit deras enda skydd och hjälp i deras förtryck.

Omkring 30 kilometer från Örebro ligger den lilla täcka staden Nora, som är medelpunkten i en högst vigtig bergslag, af hvars gruffält Stribergs, Dalkarlsbergs, Pershytte och Klacka äro de märkligaste. I Nora socken brytes mera jernmalm än i någon annan församling i Sverige.

Norra stranden är äfven högst intressant. Vesterås, som ligger vid Svartåns utlopp och eger 6,000 invånare, var under medeltiden en betydande plats. I det samma funnos fyra kyrkor och ett dominikankloster. Domkyrkan, som ligger nära vattnet, bygdes under tolfte århun-

dradet och håller 92 meter i längd samt har en 97 meter hög tornspira, som är den högsta i Sverige. I kyrkan finnas Svante Stures, Erik 14:s och riksdrotsen Magnus Brahes grafvar. Högre allmänna läroverket eger ett präktigt bibliotek på 12,000 band, som bland annat äfven innehåller Mainziske kurfurstens, af Axel Oxenstjerna skänkta boksamling.

Strömsholms slott bygdes af Gustaf 1, och de svenske konungarne vistades der i forna tider emellanåt under sommaren. Der finnas nu Sveriges största stuteri och en ridskola för officerare.

Vid Strömsholm börjar en omkring 110 kilometer lång kanal, af hvilka dock endast 10 kilometer äro grädda; återstoden bildas af naturliga vattendrag. Denna kanal erbjuder en af de naturskönaste vattenvägar i Sverige. I norr slutar den vid byn Smedjebacken i Dalarne. Under färden å den samma ser man en stor mängd jernbruk.

Ungefär 40 kilometer från Stockholm ligger på Mälarens norra sida Sigtunafjärden, hvarifrån man kan färdas på vattnet hela vägen till Upsala. Vid sjön ligger det kungliga lustslottet Rosersberg med sina härliga omgifningar. Vid den nyssnämnda fjärden är det i de gamla sagorna ofta omtalade och på den tiden rika och folkstarka Sigtuna beläget.

I midten och slutet af tolfte århundradet oroades Östersjöns kuster oupphörligt af de österut boende, hedniska folkens sjöröfvarflottor. En sådan flotta inträngde år 1187 i Mälaren och uppbrände Sigtuna, som efter Birkas undergång då var den mest betydande handelsstaden. Sjøröfvarena bortförde vid detta tillfälle derifrån två stora kyrkdörrar af massivt silfver, hvilka ännu finnas i Novgorods kyrka i Ryssland. Af de forna templen kvarstå nu mera endast några ruiner och man undrar på, huru de ofantliga stenblock, af hvilka de voro uppförda, kunnat läggas på sina platser.

Längre fram kommer man, sedan man farit genom det trånga Erikssund, in i den af mörka skogar omgifna Skofjärden. Vid stranden höjer sig Skoklosters slott med sina torn. Sjelfva klostret anlades under senare de-

len af trettonde århundradet och ödelades sedan af eld. Icke långt från slottet står den ännu väl bibehållna klosterkyrkan.

Karl Gustaf Wrangel var en af Gustaf Adolfs ryktbaraste härförare; sina egentliga bragder utförde han dock först efter konungens död. Han var vid vestfaliska fredens avslutande öfverfältherre öfver de svenska härarne *).

I kyrkan finnas flera målningar af konstnärligt värde, tagna från Oliwa kloster vid Danzig, Karl Gustaf Wrangels ryttarstod, uppstald i hans grafkor, hvars väggar äro prydda med halfupphöjda afbildningar från hans fälttåg, och den helige Holmgeirs grafsten. Predikstolen, altaret och andra dyrbarheter äro byten från Tyskland.

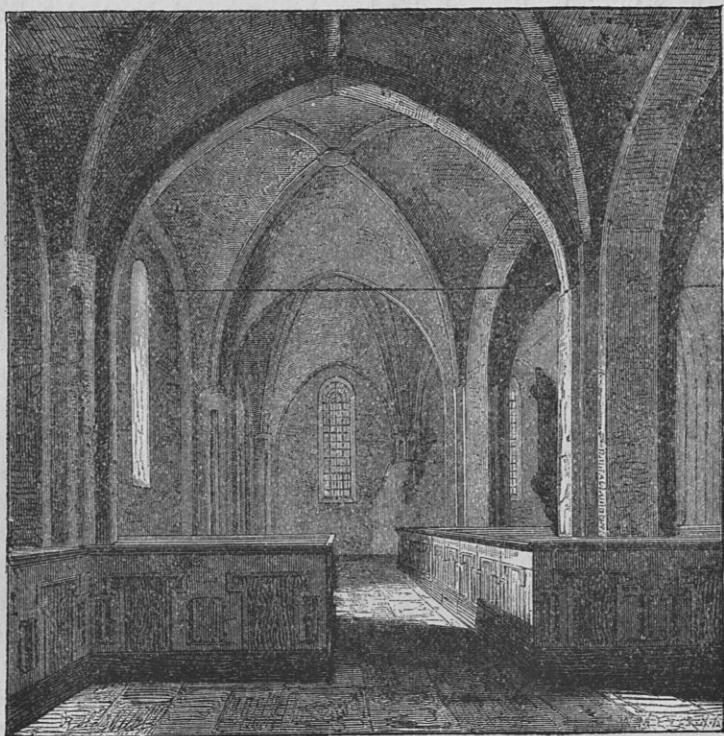
Gustaf Adolf förlänade Skokloster till fältmarskalken Herman Wrangel, hvilkens ännu mera berömda son, Karl Gustaf Wrangel, uppbygde det nuvarande slottet.

Riksamiralen Wrangels enda barn, en dotter, gifte sig med en Brahe, och derigenom kom egendomen att blifva fideikommiss inom sistnämnda, fräjdade ätt. Slottet, som är ett af de vackraste enskilda i Sverige, bildar en liksidig fyrkant och innesluter en borggård. Det är fyra våningar högt och i hvart hörn försedt med ett torn, som är en våning högre än den öfriga bygnaden. Hufvudingången åt sjösidan utmärkes af en frontespis med Wrangelska vapnet. Hvalfgångarne i förstugan uppbäras af åtta joniska marmorpelare, en skänk af drottning Kristina till Karl Gustaf Wrangel, men hvilka grefve Nils Brahe vid Karl 11:s reduktion måste lösa med en ofantlig penningssumma. Genom reduktionen under Karl 11 indrogos till kronan de egendomar, som under föregående regenter, särskildt under drottning Kristina, förlänats adeln för verkliga eller föregifna tjänster. Slottets inre är ett sannskyldigt museum af märkvärdigheter. Trappor och korridorer äro prydda med taflor, af hvilka de flesta utgöra porträtt af Wrangels skotske krigskamrater. Rum efter rum äro fyllda med porträtt, af hvilka somliga föreställa fältmarskalken Herman Wrangels stridsbröder och för-

*) Då var pfaltzgreffen Karl Gustaf svenske härarnes generalissimus.

skrifva sig ända från 1623. Då jag betraktade dem, flög tanken till baka till den blodiga fejd, under hvilken Gustaf Adolfs och hans fältherrars krigarsnille lyste i all sin glans.

Man känner sig nästan hufvudyr, då man går omkring i de rum, som innehålla vapensamlingen. Denna

KNUTBY KYRKA I UPLAND.

uppgår till ungefär 1,200 nummer och innehåller skjutgevär af alla slag, en massa sablar, svärd, dolkar och bågar, somliga inlagda med guld och ädelstenar, andra af historiskt värde, såsom hussithöfdingen Ziskas svärd. Derjemte fins i den samma en hop rustningar, tagna af fältmarskalk Wrangel och andra segerrike fältherrar. Det icke minst intressanta föremålet är den store kejsar Karl

5:s praktfulla sköld, som togs då Prag plundrades af svenskarne. I somliga af praktgemaken hänga gamla gobeliner, skänkta af Ludvig 14 af Frankrike; andra åter äro beklädda med gyllenlädertapeter. Ett särdeles behag förlänas rummen genom de gammalmodiga spisarne, som nå upp till taket och äro sirade med präktigt utskurna sköldmärken. Väggarna prydas af porträtt, venezianska speglar och skåp, inlagda med elffenben, bernsten och karneol. En mängd porslin och konstföremål förvaras i stora skåp i den s. k. kungssalen, hvars tak är ett mästerstycke af gipsgjutarkonst.

Med afseende på historiska målningar står Skokloster näst Gripsholm. Dess porträttsamling är äfven särdeles vacker och innehåller bland annat bilder af en mängd personer, tillhörande slägterna Wrangel, Brahe, Königsmark och Bjelke. På slottet finnes en präktig boksamling, som innehåller öfver 30,000 band, och en mängd dyrbara handskrifter och bref, bland hvilka må nämnas ett från Erik 14, som deri gifver befallning om öppnande af underhandlingar rörande giftermål med Mary Stuart, hvilken han ej vidare brydde sig om, då han önskade få Englands drottning, Elizabeth, till äkta. Man tröttnar aldrig att betrakta de beundransvärda skatterna, af hvilka nästan hvarje föremål har en saga att förtälja. Från målningarna går man till skåpen och från skåpen till målningarna, och det är med verklig saknad man sliter sig lös från dessa i sanning förtrollande samlingar, som vi skola hoppas aldrig måtte komma ur landet.

Vi taga nu afsked af Mälaren, på hvars stränder vi låtit mången dag fly hän under drömmar om det framfarna.

När man lemnat Mälaren kan man angenämt tillbringa en tid med att besöka Uplands slott, herresäten och kyrkor, af hvilka många äro särdeles sevärda.

Södermanland begränsas i norr af Mälaren och i vester till en del af Hjälmarens. Landskapet är på många trakter rikt bevuxet med skog och naturskönt, och öfverallt ser man strömmar och sjöar. De norr ut förekommande barrskogarne äro här esomoftast ersatta af mera

omvexlande trädslag, hvilkas löfverk förhöjer nejdens skönhet. Linden, almen och kastanjen nå en ansenlig storlek och eken reser sig ofta till ståtlig höjd. Många kullar och dalar äro klädda med de för Skandinavien kännetecknande träden, björk och fur. I det i landskapets vestra del liggande Vingåker bibehåller större delen af befolkningen ännu sin gamla dräkt, hvilken för karlarne utgöres af en lång, hvit, hemmagjord vadmalsrock, som räcker

STORA SUNDBY I SÖDERMANLAND.

ända till fotknölen och har rödt foder samt blåa slag vid handlederne, knäbyxor af skinn och kort väst. Kvinnornas hufvudbonad utgöres af en hög, röd, hoprullad duk, som om söndagen döljes under en rynkad mössa, hvilken är af olika storlek och form allt efter som egarinnan är ungmö, förlofvad eller mor.

En mängd egendomar med gamla och vackra, på täcka, undangömda platser belägna slott ligga spridda här och der. Vid Hjälmarens östra ände ligger Stora Sundby präktiga gods, som tillhör släkten De Geer. Det med små torn

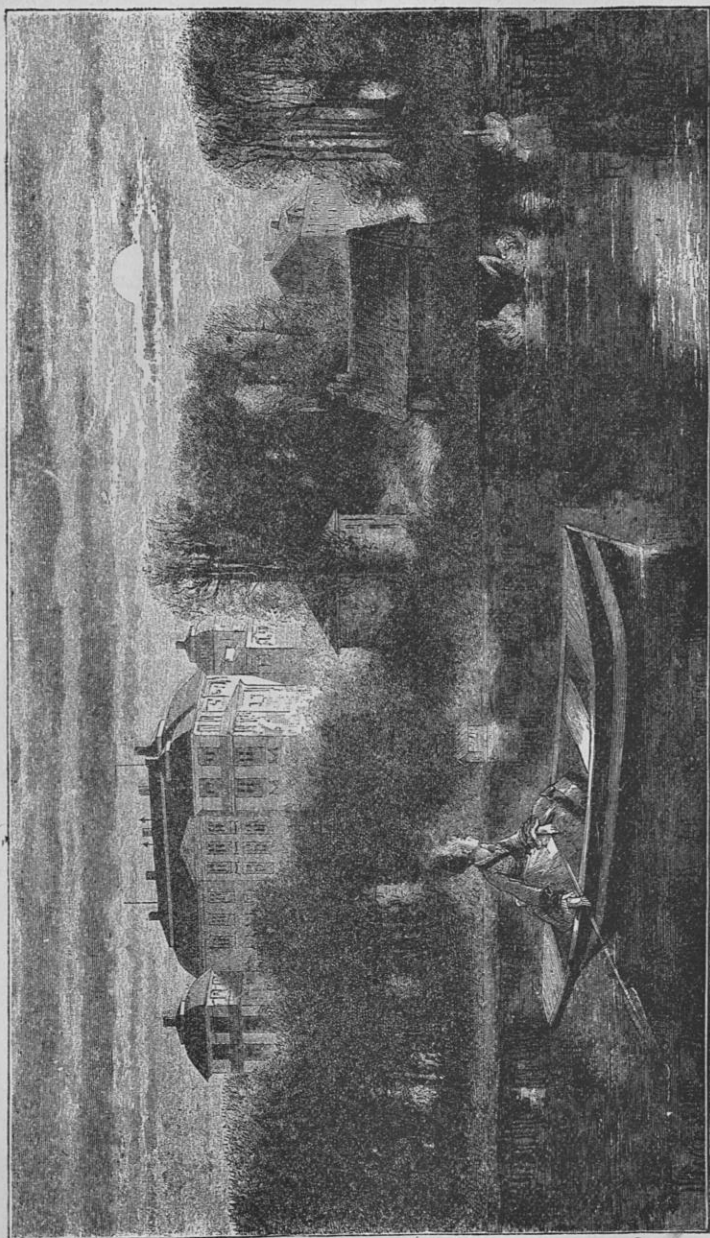
försedda slottet är ståtligt och våningarna inredda med furstlig prakt.

I Vingåker ligger Säfstaholm, fideikommiss inom släkten Bonde. Slottet omgifves af en idyllisk natur. Rummen äro prydda med taflor af italienska och holländska mästare. Somliga af de der förvarade urkunderne förskrifva sig ända från år 1300.

Den icke blott med afseende på sin storlek, utan äfven genom sitt härliga och ståtliga slott präktigaste egendomen är Eriksberg, som utgör fideikommiss för en annan gren af släkten Bonde. Slottet, som är omkring 200 år gammalt, intager ett beherskande läge på en kulle vid den förtjusande lilla Eriksbergssjön. Bygnaden, som otvetydigt röjer Tessins mästarhand, är af sten och tre våningar hög, källarvåningen oräknad, samt försedd med fyra utspringande flyglar. Rummen innehålla utvalda konstföremål från den tid, under hvilken slottet uppfördes. Sydvestra flygeln inrymmer ett rikt och smakfullt utstyrdt kapell. De praktfulla gemaken äro prydda med dyrbara porträtt och taflor. Den forna s. k. audienssalen upptages nu mera af en boksamling på 10,000 band, hvilken i afseende på nordens historia är en af de fullständigaste i riket. Anläggningarna omkring slottet stå i öfverensstämmelse med detta. Mellan de båda södra flyglarne höjer sig en med bildstoder prydd terrass och rakt framför denna står en springbrunn af brons. Midt framför slottet utbreder sig en vidsträckt, på båda sidor af skuggrika gamla lindalleer omgifven, öppen plats med blomstergrupper, små dungar af buskväxter och rabatter.

Ett af de vackrast belägna godsena i detta landskap är Sparreholm, som ligger vid den lilla tjusande sjön Båfvens strand. Ehuru bygnaden icke i storlek kan jämföras med åtskilliga andra slott, företer den dock för den besökande ett synnerligt trefligt och inbjudande utseende. Den eger ett vackert bibliotek, en myntsamling och några goda målningar af inhemske och utländske mästare.

Några kilometer derifrån ligger Stenhammars gamla, fängslande slott. Det är beläget vid sjön Valdemaren och omgifves af vidsträckta parker, i hvilka man ser

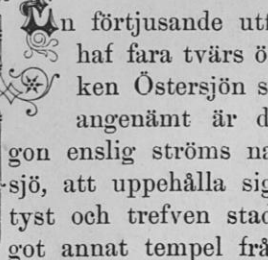
ERIKSBERG.

ståtliga gamla ekar och andra löfträd. Ställets skönhet förhöjes i hög grad af den på vexlingar rika sjön med dess virrvarr af holmar och bugtande sund. Egendomen omtalas redan så tidigt som år 1300. Hela trakten är en af de mest tjusande i Södermanland och rik på minnen från gångna tider.

30 KAPITLET

30 KAPITLET.

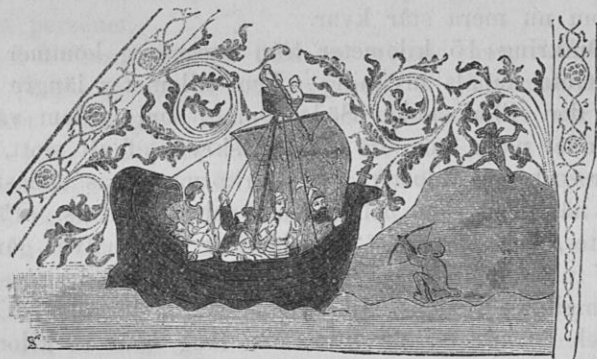
Kanalvägen tvärs öfver Sverige. — Fängslande färd. — Göta kanal. — Från Mälaren till Östersjön. — Ösmo kyrka. — Söderköping. — Roxen. — Stjärnarps ruiner. — Vreta kyrka. — Grafvar från tolfta århundradet. — Boren. — Ulfåsa. — En berättelse från flydda tider. — Vättern. — Vadstena. — Vadstena kloster. — Den heliga Birgitta. — Munkarne i klostret. — En mängd nunnors höga börd. — Vadstena kyrka. — Drottning Filippas af England och andra märkliga personers grafvar. — Bo Jonsson. — Bo Jonssons ofantliga rikedom. — Karl Niklasson. — Hans död. — Bo Jonssons graf. — Vadstena slott. — Alvastra. — Jönköping. — Grenna. — Visingsö. — Från Karlsborg inåt Vestergötland. — Viken. — Ymsen. — Skandinavians största sjö. — Städer vid Vänern. — Råda kyrka. — Karlstad. — Uddeholms jernbruk. — Kinnekulle. — Börstorp. — Gamla smycken. — Husaby kyrka. — Olof Skötkonung. — Kollandsö. — Trollhättefallen. — Kanalens ändpunkt.

N en förtjusande utflykt om sommaren är att från haf till haf fara tvärs öfver halfön på Göta kanal, genom hvilken Östersjön står i förbindelse med Nordsjön. Huru angenämt är det icke att dröja här och der på någon enslig ströms natursköna stränder eller vid någon täcksjö, att uppehålla sig en och annan timme i någon pryddig, tyst och trefven stad med ett slott, en domkyrka eller något annat tempel från medeltiden, att besöka någon plats, der kvarlevor från sten- och brons-åldern finnas, att stanna vid något gammalt slott, som för minnet frammanar hågkomster från förflutna århundraden.

Denna vackra vattenväg, som går tvärs igenom mellersta delen af Sverige, är omkring 410 kilometer lång och försedd med 74 slussar. Högsta punkten, sjön Viken mellan Vättern och Vänern, ligger vid en höjd af 93 meter. Kanalen har 3 meters djup samt vanligen 15 meters bredd i bottnen och 26 meters vid ytan. Slus-

sarna äro 37 meter långa och 7 meter breda. Öfver kanalen leda mera än 30 broar. Trafiken är betydlig, i det de fartyg som gå på kanalen från Nordsjön till Vänerne årligen utgöra mellan sex- och sju-tusen och de som gå från sistnämde sjö till Östersjön omkring tre tusen. Denna ståtliga anläggning bär i flera afseenden vittne om stor ingenjörsskicklighet och på många ställen är sluss efter sluss utsprängd ur den fasta granitklippan. Kanalen är bygd så att den kan vara länge och bankarne äro uppförda på sådant sätt, att de icke lida någon skada af ångbåtsfarten. Bekväma ångare tillryggalägga linien i hela dess längd och färden tager två eller tre dagar, allt efter

SKEPP, FÖRANDE. ERIK DEN HELIGE TILL FINLAND. MÅLNING I ÖSMO KYRKA.

antalet af de ställen, vid hvilka båtarne stanna för att lasta och lossa. Andra ångare göra hvar och en på sin sjö regelbundna turer mellan olika städer, hvarunder de lägga till vid bestämda, mellanliggande platser.

Från Stockholm går ångbåten utefter södra Mälarestranden till Telgeviken och begifver sig inom kort in i Södertelge kanal, som förbinder Mälaren med Östersjön. Nedåt fjärden ligger ungefär 25 kilometer söder om Södertelge och icke långt från stranden Ösmo åldriga, märkliga kyrka, i hvilken en mängd mycket gamla, vidunderliga målningar finnes. En af dessa afbildar djefvulen sådan som folket på den tiden förestälde sig honom.

Längre bort ligger det kungliga lustslottet Tullgarn, en ståtlig, af parker och trädgårdar omgifven bygnad, som inuti är rikt dekorerad af den svenske konstnären Hilleström. Egendomen, som förr tillhört flera af Sveriges berömdaste adesslägter, såsom Brahe, Bonde, Sture, Oxenstjerna och De la Gardie, såldes 1772 till kronan och har sedan ofta varit sommarbostad för medlemmar af den kungliga familjen. Ännu längre söder ut kommer man in i Slätbaken och inom kort visar sig tornet på Stegeborgs vackra, vid vattnet liggande ruin. Slottet omtalas redan på 1300-talet, då konung Birger der höll sitt hof. Under sin äldre tid belägrades det många gånger och togs samt återtogs af svenskar och danskar. Tornet är den enda del, som nu mera står kvar.

Omkring 15 kilometer från Stegeborg kommer man in i Göta kanals mynning. Fem kilometer längre fram ligger den lilla staden Söderköping, som fordom var en betydande plats och då kunde skryta af ett slott, fyra kyrkor och två kloster. Af kyrkorna finnas endast två kvar, nämligen den helige Lars och Drothems. Färden fortsättes, och omkring 25 kilometer från hafvet går ångaren in i den tjusande, af skogiga och bergiga stränder omgifna Roxen. Sjön ligger 32 meter öfver Östersjön och är ungefär 25 kilometer lång samt 10 kilometer bred. Han upptager tre betydande floder — Vätterns utlopp Motala ström, Svartån och Stångån.

Vid sjöns stränder ligger en mängd stora egendomar. Bland historiskt märkliga ruiner må nämnas återstoderna efter Stjernarps slott, hvilket fordom beboddes af den skotska earlen Robert Douglas, som trädde i Gustaf Adolfs tjänst 1631 och genom sina krigareegenskaper steg till höga äreställen. Slottet byggdes 1654 och motstod tidens angrepp ända till 1789, då en eldsvåda lade det i aska. Det har en präktig belägenhet vid sjön och omgifves af lundar. De båda flyglarne undgingo förstörelsen; den ena utgör kapell, den andra är ännu bebodd. Borggården har tydligen bildat en fyrkant. På norra sidan är ruinen fyra våningar hög med nio fönster i bredd, men midtdelen, som har tre fönster, reser sig två vå-

ningar högre. Hvalfporten bär ännu vittne om, huru vacker den gamla bygnaden varit.

Vid Bergs hamn på sjöns östra strand fortsätter kanalen och man far genom 16 slussar, hvilket gör att färden försiggår långsamt. Strax bredvid Berg ligger Vreta kyrka. Hon är uppförd på kvarlevorna efter det gamla klostret, hvilket först tillhörde benediktinerne och sedan bernardinerne, som sände ut nunnor öfver hela landet. Kyrkan innehåller grafvårdar öfver Inge den yngre, som regerade mellan 1118 och 1130, och hans drottning Helena, konung Ragvald Knaphöfde (1130—1133) af Stenkilska och konung Valdemar Birgersson af Folkunga-ätten samt öfver andra på sin tid mäktiga, men nu mera förgätna personer.

I Folkungasläkten fans en berömd man, Folke Digre. Han dog omkring 1100 och hans efterkommande blefvo mycket mäktiga. En af hans sonsonssöner var Birger jarl, som grundlade Stockholm och länge styrde Sverige med kraftig hand. Birgers son Valdemar blef genom faderns bedrifvande 1250 landets konung, men var det endast till namnet. Ättlingar af Folkungasläkten innehade svenska tronen till 1389.

Kanalen går utefter den nedanför liggande Norrby-sjön och förenar sig der bortom med den 73 meter ofvan hafvet och 40 meter öfver Roxen belägna sjön Boren. Denna tjusande vattenspegel är omkring 14 kilometer lång och klar som kristall samt omgifven af härliga stränder. I Ekbyborna kyrktorn visas ännu den heliga Birgittas kammare. I närheten ligger den gamla egendomen Ulfåsa, som på 1200-talet tillhörde Folkungaätten. Bland sägner om denna släkt erinrar man sig med synnerligt nöje följande:

Bengt, en broder *) till den mäktige Birger jarl, var lagman i Östergötland och bodde på Ulfåsa. Alla de andra bröderne hade äktat kvinnor af högsta börd och derigenom tillfredsstält Birgers fåfänga. Bengt fattade emellertid kärlek till en ung flicka, som var af en föga för-

*) Som bekant var Bengt lagman *icke* broder till Birger jarl.

nämlig slägt, men så skön, att hon allmänt kallades Sigrid den fagra. Bengt gifte sig med henne, hvar-
öfver den stolte jarlen högligen vredgades. Han sände
derför Sigrid som bröllopsgåfva en kappa, hvars ena hälft
var gjord af gyllne tyg, men den andra af groft vadmal.
Härmed åsyftade han att visa, huru föga passande en för-
ening var mellan två personer af så olika samhällsställ-
ning som Sigrid och Bengt. Till svar återsände den sist-
nämde kappan till jarlen, sedan han först låtit besätta
vadmalet med guld, perlor och ädla stenar, så att vad-
malshälften blef ännu dyrbarare än den andra. Birger
vardt än mera uppretad af broderns fasthet och lof-
vade att komma och tala med Bengt sjelf. Kort der-
efter for han ock till Ulfåsa. Då Bengt fick veta att
jarlen nalkades, lemnade han gården, sedan han först gif-
vit i uppdrag åt Sigrid att mottaga svågern. Hon klädde
sig på ett sätt, som ännu mera förhöjde hennes stora
behag, och då jarlen såg henne, blef han så förtrollad
af hennes skönhet och blygsamma, men värdiga skick, att
han glömde sin vrede, omfamnade och kyste henne samt
sade, att om hans broder lemnat detta ogjordt, skulle han
sjelf hafva gjort det. Bengt blef nu hemtad till baka
och bröderne försonades. Bengt hade med Sigrid en dotter,
Ingeborg, hvilken blef gift med Birger Persson Brahe till
Finsta. Deras dotter var Birgitta, som sedermera blef en
sierska och profetissa och grundlade Vadstena kloster samt
slutligen förklarades för helgon. Till och med från främ-
mande land vallfärdade folk till hennes graf.

I Upsala domkyrka visas än i dag Birger Perssons
och Ingeborgs grafsten. Inskriften, som börjar vid Birgers
venstra fot, lyder i öfversättning sålunda: "Här hvilar den
ädle riddaren herr Birger Persson, Uplands lagman, och
hans hustru fru Ingeborg med deras barn, hvilkas själar
hvile i ro. Bedjen för oss." På skölden ses herr Bir-
gers vapen (två nedvända vingar) och vid stenens sidor
hans sju barn med sina namn. Herr Birger dog 1328
och hans hustru fru Ingeborg 1314.

I äldsta tid dömde folket sjelft på tinget, der lag-
mannen tolkade lagarne. Lagmannen, som valdes af fol-

ket, men hvilkens embete ofta öfver gick från far till son, tjenstgjorde sedermera både som domare och ordförande vid landskapets ting och till hans afgörande hänsköts en mängd frågor icke blott af rättslig utan äfven af rent

LAGMAN BIRGER PERSSONS ÖCH HANS HUSTRU INGEBORGS GRAFSTEN.

ekonomisk beskaffenhet. Småningom tillvällade sig konungen rättigheten att tillsätta lagmannen, hvilkens åligganden med tiden förändrades, så att de slutligen blefvo rent rättsliga och motsvarade de nuvarande häradshöfdingarnes.

Kungsnämnden, som ungefärligen motsvarade den nuvarande häradsnämnden, dömde i vissa fall i konungens ställe, utan att han eller någon å hans vägnar var närvarande. Den bestod af tolf män i hvarje lagsaga. Under denna tid reste herskaren omkring i landets olika delar samt tog personligen kännedom om och afdömde till honom hänskjutna mål. Hvarje landskap var då en oberoende stat, som hade sin egen lag och sin särskilda beskattningsrätt, och konungen måste vid sitt tillträde till regeringen infinna sig i hvart och ett af dem för att motaga de särskilda folkens hyllning. På samma sätt som riket var ett förbund af stater eller landskap, var hvarje landskap ett förbund af smärre områden, härad, under det att häradet var en förening af flera ätter, som slutit sig tillsammans till gemensamt skydd. Ättens medlemmar hade icke blott gemensamt ursprung, utan voro äfven med hvarandra förenade till gemensamt bistånd och ansvar. Om en af ättens medlemmar dräptes, var hela ätten skyldig att hämnas hans död och egde, om förlikning kunde åvägbringas, att mottaga och sins emellan fördela den skadeersättning, som erlades.

Jorden var skiftad mellan ättens medlemmar, men vid försäljning hade säljarens släktingar bördsrätt. De frie jordegarna voro samhällets kärna; öfver dem höjde sig vid hedna tidens slut endast jarlarne och konungen. Det är en allmänt rådande föreställning, att Sveriges invånare i gamla tider hade att glädja sig åt en fullkomlig politisk jemlikhet. Detta är dock ett misstag, ty hos dem, liksom hos andra folk, var endast den frie jordegaren, som icke trädt i krigstjenst hos någon, i full besittning af de politiska rättigheterna.

Sedan man lemnat Boren, bär det uppåt genom fem sammanhängande slussar. Afståndet mellan nämnda sjö och Vättern utgör omkring 3 kilometer, och denna sträcka bjuder på de mest tjusande utsigter. På södra sidan om kanalen rinner Vätterns utlopp, Motala ström, och bildar litet emellan små forsar, som sätta kvarnar och verk i gång. Den lilla staden Motala ligger vid Göta kanals mynning

i Vättern och har ungefär 1,800 invånare, oräknadt den arbetareskara, som är anställd vid mekaniska verkstaden, hvilken ligger litet högre upp. Vid denna verkstad, som är den största i Sverige och af stor vikt för landet, sys-selsättas omkring 1,700 personer, för hvilkas räkning skolhus, bostäder, sjukhus, m. m. äro uppförda. Aderton kilometer norr om Motala ligger i en utomordentligt vack-er natur Medevi hälsokälla. Dess vatten var bekant redan under kristna tidens första skeden, men ådrog sig icke allmän uppmärksamhet förr än 1674, då brunnen öppnades för allmänheten. Medevi liknar en liten stad och har kyrka, postkontor, sjukhus, en stor mängd bo-städer för brunngäster, vackra parker, lustvandningsplat-ser, m. m.

Vättern är näst Vänern Skandinaviens största sjö. Längden utgör 135 kilometer och största bredden öfver 30 kilometer. Ytan ligger 88 meter öfver Östersjön, och största djupet är 125 meter, hvadan bottnen således ligger långt under hafsytan. Sjön, som erhåller tillflöden af en mängd små strömmar, är så klar och blå, att han, då han är lugn, liknar en spegel af blått glas. Men den sjöfarande hyser stundom fruktan för honom, ty han är mycket lättrörlig samt börjar ofta vräka våldsamt utan ringaste synbara orsak och utan att något tecken på förhand underrättar derom. Han utmärker sig derjemte för sina strömdrag, hvirflar och hägringar. Vättern om-gifves af fyra landskap, Närke, Östergötland, Småland och Vestergötland, och har blott få öar, af hvilka den största är Visingsö. På denna sjös stränder ligga sex städer, Askersund, Motala, Vadstena, Grenna, Jönköping och Hjo.

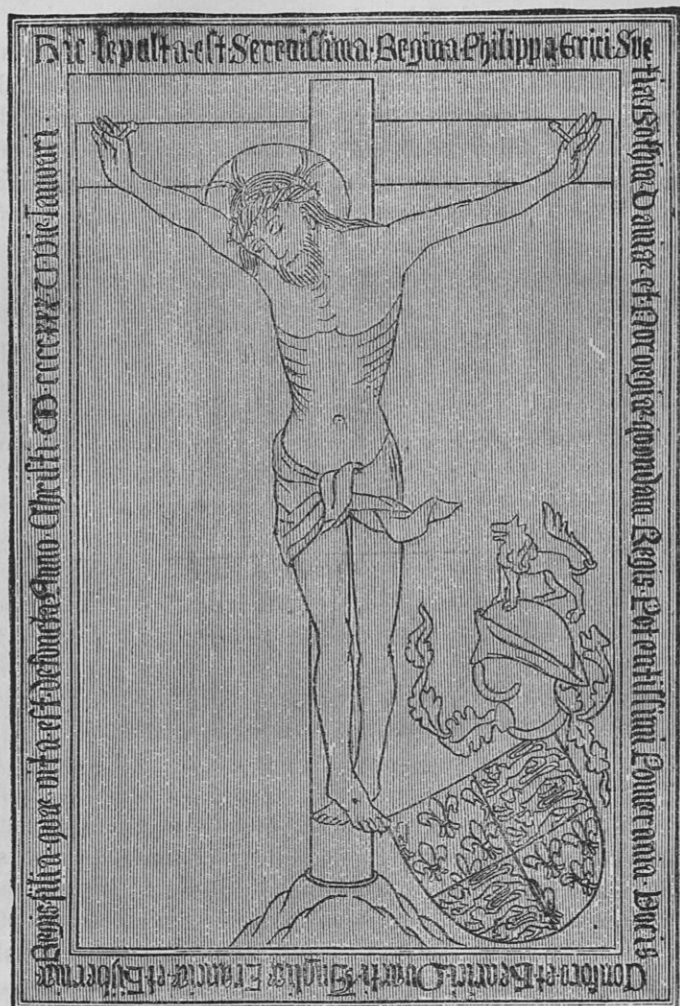
Några kilometer söder ut ligger på östra stranden den berömda staden Vadstena. Han eger 2,500 invånare och utför spannmål, trävaror, jern och bränvin. Denna under medeltiden ryktbara plats hade redan på 1100-talet ett kloster. Ett annat, präktigt kloster grundlades af den heliga Birgitta och invigdes 1383 med stor högtid-lighet. Det var på sin tid det rikaste i Sverige och er-höll från alla delar af landet gåfvor i såväl penningar

som jord. Att blifva begrafven inom det samma ansågs som ett säkert medel att inkomma i himmelriket, och rika skänker offrades för att derstädes erhålla en hvilostad.

Vadstena kloster stod i beständig förbindelse med Italien. Huset, hvilket Birgitta bebott i Rom, hade skänkts åt klostret och begagnades ofta som bostad af klosterfolket under dess besök i den heliga staden. Men förbindelsen inskränkte sig icke till att Vadstenabröderne af egen drift företogo resor. Från Firenze kom 1405 en begäran att klostret skulle skicka någon person till nämnda stad för att grundlägga ett birgittinskt kloster; detta fick sedermera namnet Paradiset. Vallfärder från främmande land egde rum till Birgittas helgonskrin och de fromma troende offrade städse vid dessa besök någon gåfva, hvarigenom fädernes rikedom storligen växte. De svenske presterne och munkarne utgjordes vid denna tid i allmänhet af söner ur de ofrälse eller åtminstone icke ur de högsta klasserna. Bland nunnorna var deremot förhållandet ett helt annat, ty många af systrarna voro dötttrar ur högättade släkter. Vadstenanunnorna voro dock icke af svensk börd allena, utan flera voro från Danmark, Norge och andra närliggande land. De stora ätterna visade sitt deltagande för stället derigenom att deras medlemmar förvärfvade sig rätt att få sina kvarlevor begrafna inom klosterkyrkans heliga murar. Det var icke meningen att klostret skulle blifva rikt på silfver och guld, men gåfvor förskötos det oaktadt ej. Drottning Filippa skänkte till klostret två med ädla stenar utsirade guld kronor, hvilka tillsammans voro värderade till 1,771 mark (öfver 100,000 kronor), ett halssmycke af guld, en gyllene gördel och en guldfafla, värd 1,080 mark. År 1412 erhöll klostret af bröderne Sten och Ture Bjelke till förvarande af den heliga Birgittas ben ett skrin, som var förfärdigadt af 428 $\frac{7}{8}$ mark rent silfver, hvilket i vårt nuvarande mynt utgör något öfver 150,000 kronor — en högst betydlig summa.

Adelns rikedom på denna tid måste hafva varit ofantlig, ty det omtalas att Karl Knutsson vid ett gästabud

hade på sitt bord 1,400 silfverfat utom en oräknelig mängd prydnader af guld och silfver.

DROTTNING FILIPPAS GRAFSTEN.

Munkarne och nunnorna lefde godt på denna tid. Så finner man, att 25 munkar och 160 nunnor årligen

förtärde 175 hektoliter råg, 35 hektoliter hvete, 418 hektoliter malt, 70 hektoliter korn, 30 hektoliter smör, 120 oxar, 300 får, 1,530 kilogram fläsk, 850 kilogram ost, en stor mängd fisk och allt annat derefter.

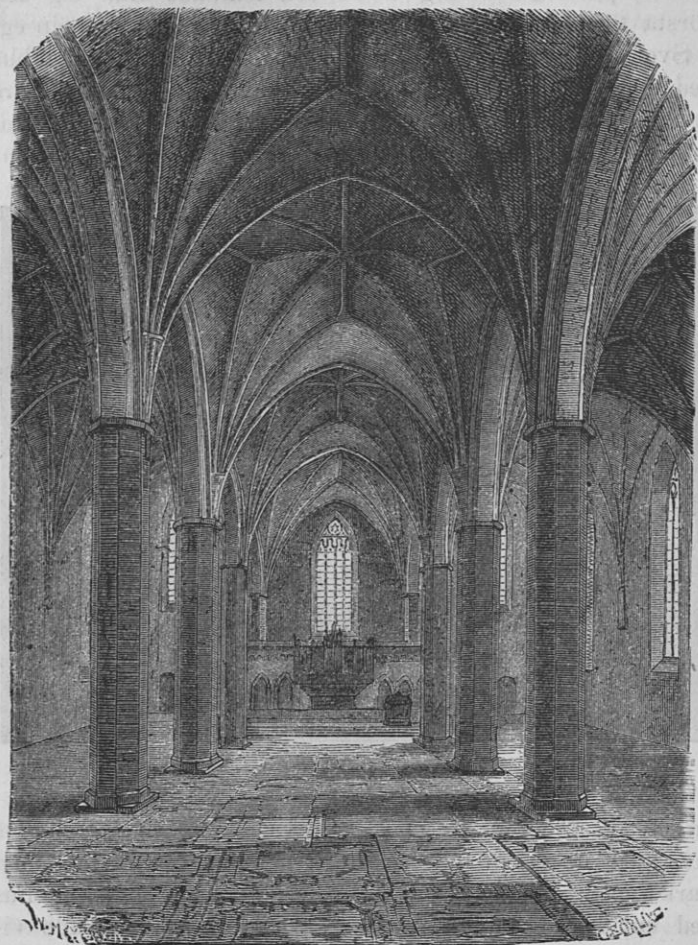
Bland intressanta kvarlevor från klostertiden framstår särskildt den heliga Birgittas ännu väl bibehållna kyrka, som är uppförd af huggen, blåaktig kalksten. Hon är 68 meter lång, 34 meter bred och 17 meter hög samt hade fordom ett fyrkantigt kor i vester och ingångar i öster. Än i dag är, trots de många omändringar kyrkan

VADSTENA KYRKA.

undergått, en stor del af golvet bildadt af grafhällar med inhuggna vapen, tillhöriga de ädlingar, som här fått sin viloplats. Här ligga drottning Filippa af England och den sköna Katarina, den förra Erik 13:s (1396—1439), den senare Karl 8:s (1448—1457) gemål. Den latinska inskriften på drottning Filippas grafsten lyder i öfversättning: "Här hvilar hennes majestät drottning Filippa, maka till Erik, fordom Sveriges, Götalands, Danmarks och Norges konung och hertig af Pommern, dotter af Henry 4, konung af England, Frankrike och Irland, hvilken afled 5 Januari 1430."

Fordom lågo den heliga Birgittas och hennes dotter Katarinas kvarlevor i ett stort silfverskrin, hvilket Johan 3 dock sedermera lät nedsmälta till mynt. Nu mera för-

VADSTENA KYRKAS INRE.

varas de i ett litet skrin, öfverdraget med rött sammet. På sin tid mäktige män, såsom Gustaf Olsson Stenbock, Jösse Eriksson och andre, äro här begrafne. Hertig Magnus, Gustaf Vasas vansinnige son, ligger un-

der en praktfull vård, som uppbäres af 14 korintiska pelare.

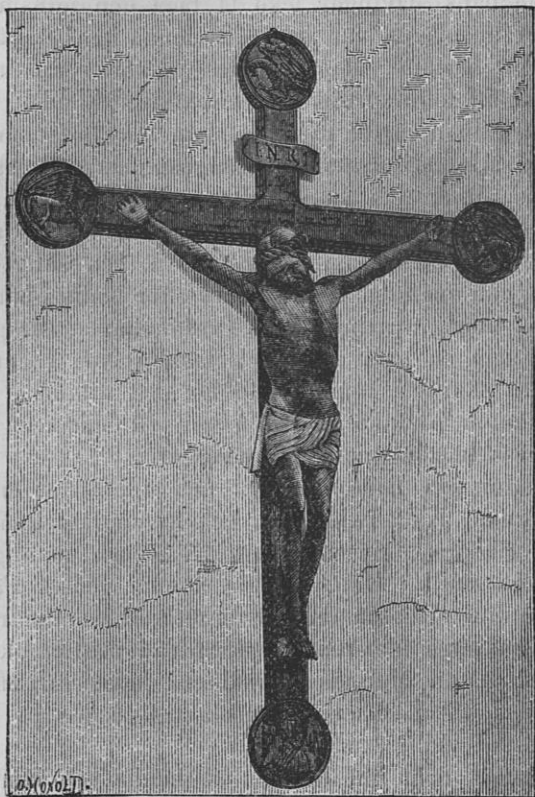
Bland andra märkliga personer hvilar här Bo Jons-son Grip, hvilken dog 1386 och lemnade efter sig den största förmögenhet, som någon enskild man någonsin egt i Sverige. Vid sin död innehade han Nyköpings hus med sydöstra Södermanland, Stockholms hus med sydöstra Upland, en del af Vestmanland jemte Bergslagen och Dalarne, Kalmar hus med större delen af nuvarande Kalmar

PELARSAL I VADSTENA KLOSTER.

län, Åbo, Viborgs, Raseborgs, Tavastehus och Korsholms hus med hela Finland, Örestens och Openstens hus med Marks och Kinds härad i Vestergötland, Forsholms hus med en del af Vänerns södra strand. Han innehade vidare hela Norrland (till hvilket Gestrikland icke räknades den tiden), Ringstadholms och andra hus med en stor del af Östergötland, Stäkeholms hus med Tjust i Småland och Ydre och Kind i Östergötland, samt Rumlaborgs hus med norra Småland och Jönköping. Derjemte egde han stora gods öfverallt i hela riket, hvilka han dels ärft,

dels förvärfvat. Man kan göra sig en föreställning om hans rikedom på lösören, då man hör att han, utom en ofantlig summa penningar testamenterade bort 1,525 kilogram silfver, en på den tiden fabelaktig förmögenhet. Han egde äfven Gripsholm, som fick sitt namn efter ho-

KRUCIFIX, SKURET I TRÄ, I VADSTENA KLOSTERKYRKA.

nom. Ingen enskild man i Europa har egt så mycket jord. Det var icke stor del af landet, som återstod för konungen, och af denna del voro för öfrigt stora stycken i händerna på andra personer. Äfven utom Sverige sträckte sig Bo Jonssons anseende. Han förklarade en gång den mäktige handelsstaden Danzig krig och Lübecks borgare rådde dennes råd till eftergift.

År 1384 gjorde denne märklige man sitt testamente, i hvilket han förordnade, att alla hans förläningar och en del af hans gods skulle öfverlemnas åt tio personer, som skulle sköta dem till dess de betalt all den skuld, i hvilken Bo hade kommit för rikets räkning. Med dessa län skulle hans arfvingar icke få taga den minsta befattning. Så angelägen var han, att denna hans bestämmelse skulle ega bestånd, att han utsåg vikarier att inträda i fall någon af de ursprungliga fullmäktige aflede.

Ehuru han ärft stor rikedom, använde han under sin lefnad alla medel att öka den samma. Då hans första hustru, Margareta Porse, afled under barnsnöd, lät han i vittnens närvaro öppna hennes döda kropp för att man skulle se att barnet ännu var vid lif, och enligt svensk lag ärfde han makans förmögenhet efter hennes barn, hvilket dock aldrig varit födt. Presterskapet ansåg denna handling som en svår synd och biskop Nils i Linköping tog honom skarpt i upptuktelse för den samma. För att blidka honom skänkte Bo Jonsson till Vadstena kloster 12 gårdar och 250 mark i penningar.

Bo Jonsson hade upptagit och uppfostrat en fattig, ung adelsman, Karl Niklasson, och äfven fått honom slagen till riddare för hans tapperhets och manliga, ädla egenskapers skull. Han skänkte honom godset Färila och många andra egendomar i Östergötland och andra landskap. Den unge mannen var förlofvad med en skön, ung flicka vid namn Margareta, hvilkens fader var en adelsman, som hette Lambert Eriksson och bodde på egendomen Rimstad vid Roxen.

En dag fick Bo Jonsson se henne och blef genast häftigt förälskad samt begärde henne till äkta af föräldrarne. Dessa tordes icke säga nej till den allsmäktige drotseten, som skickade bort älskaren i något uppdrag och gifte sig med flickan under hans frånvaro. Då den unge riddaren kom till baka och fann att hans välgörare röfvat ifrån honom hans dyrbaraste skatt, kände hans raseri inga gränser och han begaf sig till Bo Jonssons bostad i Stockholm, trädde inför sin fordna brud och anklagade henne för att hafva bedragit honom. Hon för-

svarade sig dock med kraft inför honom och visade, att hon icke kunnat handla annorlunda, hvarjemte hon på samma gång affordrade honom det löftet, att han aldrig skulle föra vapen mot Bo Jonsson. Sedan han lofvat detta, räckte hon honom handen, hvarvid han knäföll och betäckte den med glödande kyssar. I detta ögonblick inträdde Bo Jonsson, och då han såg den unge riddaren i denna ställning, anklagade han honom för att söka förföra hans maka samt drog sitt svärd, i det han ropade till Karl att han skulle försvara sig. Trogen sitt löfte, vägrade denne att draga blankt mot sin förre beskyddare och drog sig, följd af den uppretade drotseten, till baka genom dörren ut i förstugan

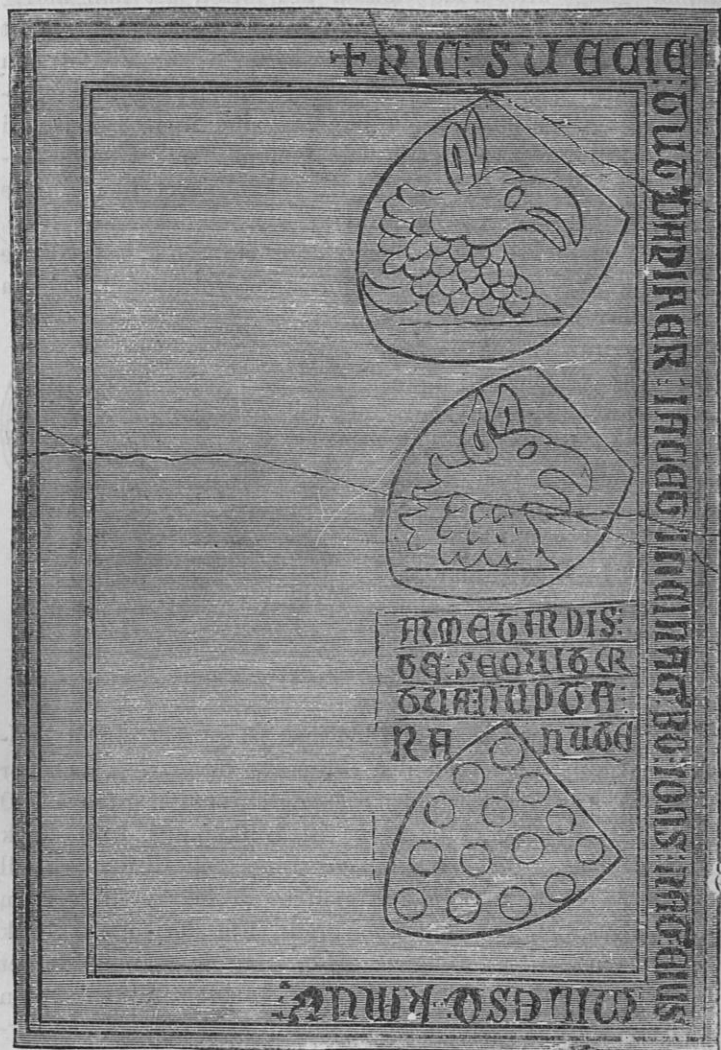
samt derifrån ut på gatan. Som han trodde att han skulle vara säker i kyrkan, sprang han till gråmunkarnes kloster — den nuvarande Riddarholmskyrkan — hack i häl förföljd af Bo Jonsson, hvilken utom sig af raseri glömde vördnaden för det heliga stället. Han hann upp Karl vid högaltaret och gaf honom styng

på styng till dess han föll död ned på golvet. Det gudlösa mordet uppväckte den djupaste förbittring, och för att vinna kyrkans förlåtelse måste Bo Jonsson gifva 1,200 mark till Upsala, 600 mark till Linköpings, 500 mark till Strengnäs, 500 mark till Vesterås och 600 mark till Åbo domkyrka. Han skänkte äfven 5 mark till kyrkan i hvarje socken, der han hade gods, och derjemte 5 mark till presten i församlingen. Han plögade stämma folket sig till möte på Bosläppen, der han talade till menigheten från den s. k. Bostenen, som ännu fins kvar. Enär styrelsen då nästan uteslutande låg i händerna på de mäktige ädlingarne, var det af högsta vigt för folket, som mest hade känning af det som beslöts, att få veta hvad det för den kommande tiden hade att hoppas eller frukta, men

BO JONSSONS VAPEN.

undantagandes vid dylika tillfällen hade menige man föga eller ingen utsigt att erhålla kännedom om det som före-

BO JONSSONS, HANS SONS OCH DENNES HUSTRUS GRAFSTEN.

hades på samhällets höjder. Bo Jonssons namn hade en mäktig klang, icke blott bland ädlingarne utan ännu mera

bland folket. Kännedomen om, att icke endast de högsta myndigheterna utan äfven konungen sjelf nödgades lyda hans vilja, dref massorna till honom. Under medeltiden samlade sig det undertryckta folket alltid kring dem, som vågade säga ut sin mening. Bo Jonsson vidmakthöll den svenska seden att sammankalla folket till rådplägning om saker af vigt, att tala med det och låta det yttra sin åsigt. Änskönt han grundligt förstod konsten att leda dess meningar och beslut efter sina egna syften, lät han det dock tro, att det hade sin andel i de förelagda frågornas lösning och följaktligen gälde något. Sannolikt har ingen svensk man före eller efter honom egt större makt än han, och ehuru omkring 500 år förflutit sedan han dog, lefver hans namn ännu på folkets läppar.

Säby slott vid Stångån var ett af hans älsklingsställen. Holmen, på hvilket det var uppfördt, kallas ännu Bosholmen. Fordom gick en väg från norra sidan af slottet till en äng helt nära ån och på denna äng ligger än i dag en hög sten, som något liknar en stol och kallas Bos sten samt numera omgifves af tre ståtliga, gamla ekar. Der höll Bo sina möten med folket och talade till det. Det bör omtalas, att ehuru ängen nu mera är odlad och ett dike bort upptagas tvärs öfver Bo Jonssons ofvannämnda väg, folket på egendomen icke kunnat förmås att verkställa detta arbete, ty så stor är ännu vörndaden för den mäktige Bos namn. Bo egde bland annat Gripsholms gods och slott, hvilket han bygt och uppkallat efter sig. Der lefde han med konungslig hofhållning och höll riksmöten och herredagar. I Östergötland innehade han Brokinds, Säby och Vesterby slott utom en mängd andra, mera eller mindre betydande. Den latinska inskriften på hans grafsten i Vadstena kyrka lyder i öfversättning som följer:

HÄR LIGGER

SVERIGES DROTSETE BO JONSSON

I TRYGGHET BEGRAFVEN

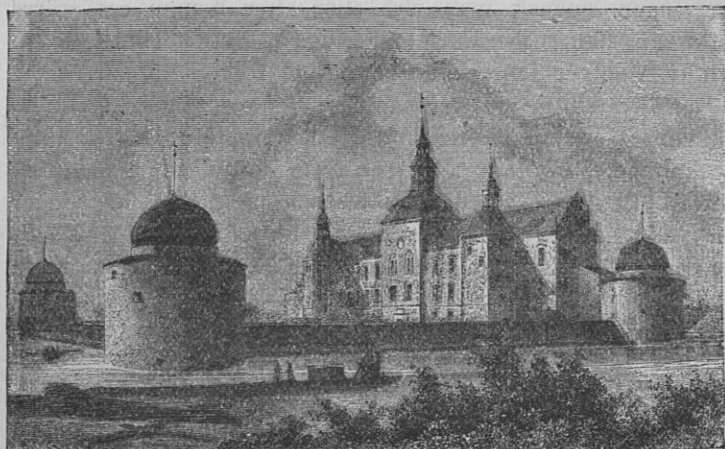
OCH HANS SON RIDDAR KNUT.

ARMEGARD, DIN MAKÅ, FÖLJER DIG, KNUT.

I kyrkan ses äfven Bo Jonssons svärsons och dotters grafsten, på hvilken läses följande inskrift:

UNDER DENNA STEN GÖMMAS KROPPARNA AF DE
 ÄDLA PERSONERNA
 HERR ALGOT MAGNUSSON
 OCH HANS KÄRA MAKA
 FRU MARGARETA BOSDOTTER,
 SOM DOG ÅR 1414 VID PÅSKTIDEN; MEN SJELF
 DOG HAN 14 . .

Det sista årtalet är ofullständigt.

VADSTENA SLOTT FRÅN LANDSIDAN.

Vadstena slott utgöres af en aflång, fyrkantig byggnad, bakom hvilken ligger en med fyra torn försedd, rektangulär borggård. Midtdelen reser sig i form af ett högt torn, på hvilket en ståtlig spira sitter. Hela platsen omgifves af Vättern och af grafvar, fyllda med vatten från sjön. Det närmaste grannskapet har undergått stora förändringar, men det gamla slottet har satts i skick och har nu något så när samma utseende som under Gustaf Vasas dagar. Det påbörjades 1545 och fullbordades 1552. I det samma firade den gamle konungen sitt bröllop med sin tredje gemål, Katarina Stenbock.

Här kastade sig ock hertig Magnus i ett anfall af vansinne från ett af slottsönstren i Vätterns böljor, lockad af sjöjungfruns förföriska sång, och här återsåg Karl 12 efter sexton års skilsmessa sin syster, Ulrika Eleonora. Nu mera fins föga kvar, som kan förtälja om den stora glansen i detta ståtliga slott, men riddarsalen måste på sin tid hafva varit ett praktfullt rum. Efter Gustaf Vasas död kom Vadstena i hans son Magnus ego.

Omkring 15 kilometer från Vadstena ligger Omberg, som höjer sig 173 meter öfver Vättern och 264 meter

VADSTENA SLOTT FRÅN SJÖSIDAN.

öfver hafvet. På sluttningen växer en frodig skog, genom hvilken klara bäckar flyta ned till sjön. Vid foten af Omberg, ungefär 27 kilometer från Vadstena, ligger Sveriges vackraste ruin, Alvastra kloster. Detta kloster, som var det äldsta och ett af de största och mest ansedda i Sverige, uppfördes i midten af 12:te århundradet, sannolikt af konung Sverkers gemål Alfhild (deraf Alhildsstad, Alvastra). Det innehades af bernardsmunkar och slutligen äfven af nunnor. Här hvila konungarne Sverker 1, Karl 7, Sverker 2 och Johan 1, alla af Sverkerska huset, och dessutom Birger Brosa, Ulf Gudmarsson, den heliga Birgittas man, m. fl. Vid reformationen till-

föll klostret kronan och en del af bygnaderne har sedan olyckligtvis blifvit nedrifven och använd till uppförande af Vadstena och Visingsborgs slott. En af de äldsta kyrkorna i landet är Heda kyrka, hvilken ligger icke långt från den under namnet Rödgaflvel bekanta klippvägg, som reser sig öfver Vättern på Ombergs södra sida och hvarifrån stenen till kyrkbyggnaden säges hafva blifvit hemtad.

Vid sjöns södra ände ligger Jönköping, som eger omkring 16,000 invånare och en bekväm hamn, hvil-

ken skyddas af en vågbrytare. Staden står i ypperlig förbindelse med olika delar af landet, enär statens jernvägsnät der sammanlöper i en knut, hvars ändpunkter äro Malmö, Göteborg, Kristiania och Stockholm samt genom bibanor flera af södra Sveriges kuststäder. Sjöförbindelsen med Stockholm besörjes medels tre eller fyra ångare, som gå och komma hvarje vecka, och med Göteborg genom tre andra båtar samt med Vätterns hamnar genom en mindre ångbåt.

KÄLLSTADS KYRKA, OMKRING 10
KILOMETER FRÅN VADSTENA.

I staden fins en mängd industriella anläggningar, såsom pappersbruk, dräll- och damast-fabrik, ångfärgeri, snus-, cigarr-, tapet- och kemiska fabriker, mekanisk verkstad, jerngjuteri och tändsticksfabrik. Staden har ett särdeles vackert läge och ligger mellan Vättern och två andra sjöar, som stå i förbindelse med hvarandra genom en kanal. På ungefär 15 kilometers afstånd reser sig det 340 meter höga Taberg, ett jernberg, hvilket med undantag af några fjäll i Lappland är det enda i Europa, der malmen brytes ofvan jord. Några kilometer öster om

staden ligger Huskvarna faktori, hvarest gevär och symaskiner tillverkas. De vid inrättningen anställda personernas antal uppgår till ungefär 1,000.

Söder om Vadstena ligger ett stycke från Vätterns strand, mellan Alvastra och foten af en bergskedja, staden Grenna inbäddad i rika fruktträdslundar. Han eger ungefär 1,500 invånare samt utskeppar spanmål och potatis. Staden anlades 1652 af grefve Per Brahe den yngre och är särskildt bekant för sitt vackra läge. Omkring 10 kilometer från Grenna ligger Vätterns största ö, Visingsö, hvilken är ungefär 16 kilometer lång och 3 kilometer bred. Ön, som nu tillhör staten, är rik på minnen från jernaldern. Under vattnet på södra sidan synas ännu lemningar efter Näsbo gamla slott. Man har påträffat på ön en stor mängd grafvar från olika tidsskeden och deraf dragit den slutsats, att hon användes till begravningsplats af de kringboende stammarne. Innan Stockholm grundlades, var hon ofta vistelseort för konungarne och på henne bodde och dogo Karl 7 (1160—1168), Erik 10, Johan 1 och Magnus Ladulås.

År 1561 kom Visingsö i Braheättens ego och denna släkt lät uppbygga det praktfulla, befästa slottet Visingsborg, som fulländades 1657. Vid reduktionen indrogs ön till kronan, och slottet nedbrann 1718; af dess forna härlighet återstår nu mera intet annat än ruiner. Den 1636 fullbordade kyrkan, som är uppförd af huggen sten, har en präktig portal och prydes af en mängd målningar, af hvilka ett par på koppar sägas vara utförda af Gustaf Vasas tredje gemål, Katarina Stenbock. Starkt förgyllda silfvertaflor prunka på murarne; kyrkan innehåller äfven andra märkvärdigheter. I koret stå marmorstoder af Per Brahe den yngre och hans grefvinna. Under kyrkan är Braheslägtens grafhvalf.

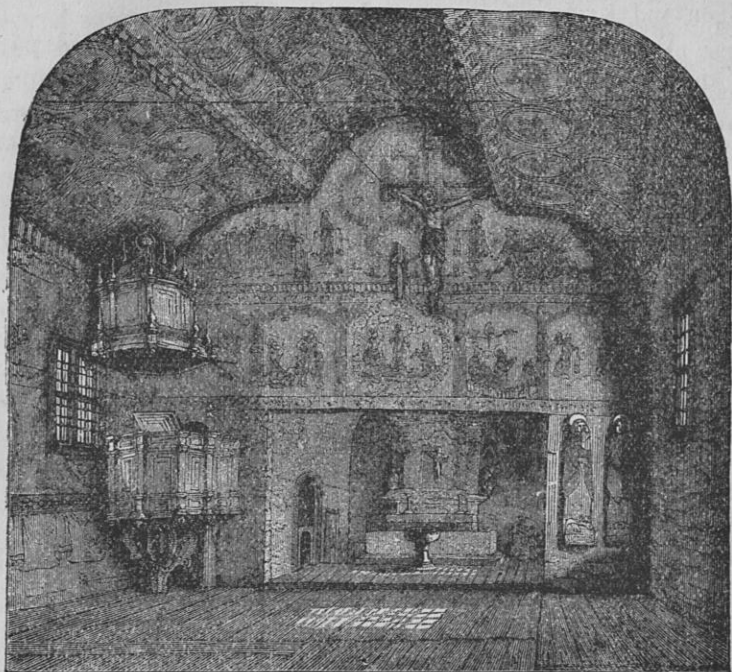
Sedan man från Vadstena farit tvärs öfver Vättern till Karlsborg — en fästning, som är ämnad att tjena såsom bas vid landets försvar — kommer man in i Bottensjön, hvilken kan betraktas såsom endast en vik af Vättern, och sedan man befarit detta vatten, anländer man till Forsvik, der kanalen åter fortsätter och ång-

fartyget genom en sluss stiger uppför $3 \frac{1}{3}$ meters höjd. Derefter kommer man in i Viken, hvilken är den högst belägna sjön på hela kanallinien samt ligger 103 meter öfver Östersjön och 53 meter öfver Vänern. Midt emellan Vänern och Vättern ligger sjön Ymsen med vackra, fordom ekbevuxna stränder. På toppen af en utskjutande udde ses ännu ruiner af de $2 \frac{1}{3}$ meter tjocka murarne efter ett slott, återstoder af en i sjelfva klippan i slottets midt uthuggen brunn och rundt omkring allt detta kvarlevor efter bröstvärn och grafvar. Gyllne kedjor och ringar hafva blifvit påträffade i marken vid dessa gamla ruiner, som förskrifva sig från 1229. Från Viken går kanalen i nordvestlig riktning mot Vänern och fortlöper under en sträcka af många kilometer fullkomligt jemnt och utan någon sänkning; på ett ställe är den sprängd genom berg. Färden går sedan helt långsamt till följd af slussarne, och slutligen når ångaren det vid Vänern liggande Sjötorp med dess rymliga bassäng, reparationsdocka och verkstäder.

Vänern är Skandinaviens största insjö. Han är 150 kilometer lång och största bredden utgör 75 kilometer. Största djupet, norr om ögruppen Lurö, är 108 meter. Sjöns vattenhöjd kan förändra sig med hela 3 meter allt eftersom han om våren mottager mer eller mindre vatten från floderna, som utfalla i honom. Han har endast få stora öar, af hvilka de mest betydande äro Kollandsö, Torsö och Bromö vid södra stranden samt Hammarön och Arnön vid den norra. Stränderna vid detta sötvattens-innanhaf med sin skärgård, sina vikar och fjärdar, skogbevuxna höjder, städer, byar, kyrkor, gårdar och historiskt märkliga slott äro vackra och pittoreska. Vänern upptager mera än 30 strömmar. Segelfartyg och ångare plöja dess vågor i alla riktningar. Öfver 40 fyrbåkar äro uppförda vid den samma för att varna seglaren för fara eller för att visa honom inloppet till den hamn, dit han ärnar sig. Långs dess strömmar och stränder ligga en mängd sågverk och jernbruk. I nordöstra hörnet af sjön ligger Kristinehamn, som eger en befolkning af mera än 4,000 personer. Staden står genom jernvägar och kanaler i förbindelse med Filipstad och andra bergs-

lagstrakter. Han utskeppar stång- och tack-jern, malm, trävaror och spannmål. I April hvarje år hålles en marknad i staden, då uppgörelser om jern och trävaror träffas mellan tillverkare och afsändare. Kristinehamn eger en tändsticksfabrik, garfverier, en mekanisk verkstad, m. m.

Filipstad anlades af Karl 9 och har en af Jernkontoret underhållen bergsskola. I dess omnejd ligger, i syn-

DET INRE AF RÅDA KYRKA I VÄRMLAND.

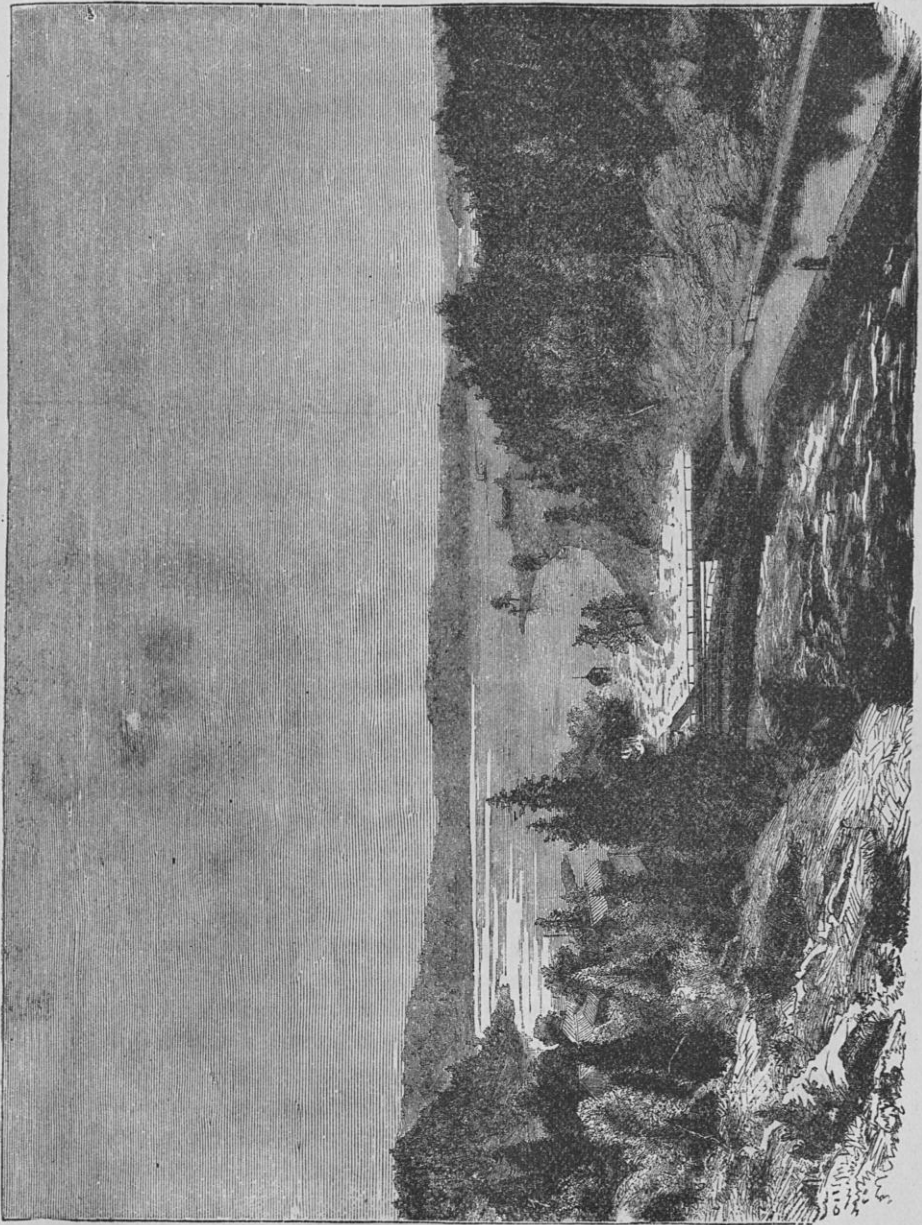
nerhet norr om det samma, en mängd grufvor, hyttor och bruk, som göra staden till en af de viktigaste orterna i Sverige. Samtliga de nämnda anläggningarna stå i förbindelse med den nya jernvägen antingen medels hästbannor eller medels vattenvägar, hvarigenom de kunna få sina alster fraktade till hafvet.

I södra delen af Värmland ligger vid Skagen, omkring 25 kilometer från Kristinehamn, Råda kyrka, hvil-

ken bygdes i början af 14:de århundradet och är en af de äldsta träkyrkorna i Sverige. Det yttre erbjuder ingenting särskildt märkligt, men det inre deremot är högst intressant. Besynnerliga målningar afbildade tilldragelser i den heliga skrift. De, som pryda koret, förskrifva sig från 1495. I kyrkan finnes ett vapenhus, i hvilket männen lade af sig sina vapen, innan de trädde in för att åhöra gudstjensten. Vid denna tid infann man sig nämligen vid kyrkan fullt väpnad till strid.

Vester om Kristinehamn ligger staden Karlstad på Vänerns och Klarälvens stränder. Invånarnes antal utgör 7,000. År 1865 lade en eldsvåda nästan hela staden i aska. Han är nu helt och hållet å nyo uppbyggd och långt vackrare än förr med sina breda gator, bulevarder, planterade med flera rader träd, stora, öppna platser, ståtliga byggnader och präktiga butiker. Vid stadsträdgården finnes en ständig utställning af en rätt betydlig mängd varor och alster från landskapet. Norr om staden ligger utefter älven en mängd bruk, sågverk och andra inrättningar, bland hvilka Uddeholmsverken äro de förnämsta. Dessa bestå af sju bruk och fyra masugnar, och hela egendomen, hvars underlydande befolkning utgör mera än 10,000 personer, upptager en jordrymd af 200,000 hektar. Skogarne äro utomordentligt omsorgsfullt skötta, så att det är väl sörjdt för återväxten.

Den närmsta dalen vester om Klarälven är Fryksdalen, som på båda sidor omgifves af bergshöjder och i hvilken Frykensjöarne ligga. Denna dal utgör liksom Klarälven en af de stora ådror, i hvilka Värmlands industriella lif pulserar, men är i ännu högre grad än den senare utmärkt för skönhet. Ångare gå uppför Byälven och Seffle kanal långt in i det inre af Värmland. En annan och synnerligt tjusande färd är resan på Dalslands kanal och en följd sjöar, på hvilka man kommer ända till norska gränsen. Naturen är emellanåt utomordentligt härlig, och på många ställen, särskildt vid Hofverud, är genom kanalbyggnaden stor ingenjörsskicklighet lagd i dagen. Der träffas nämligen inklämd på ömse sidor mellan tvärbranta berg en hög fors, uppför hvilken fartygen må-

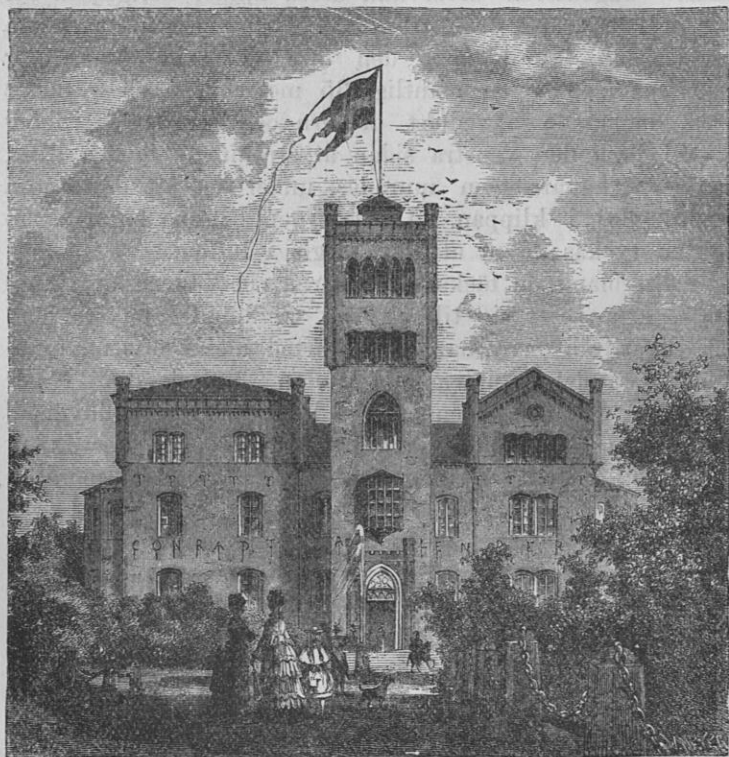
UTSIGHT VID DALSLANDS KANAL.

ste bringas. Att lägga kanalen och slussarna på venstra sidan har alltid ansetts ogörligt, enär det icke varit möjligt att få fast botten. Att lägga dem på högra sidan var äfven utomordentligt svårt, emedan bergen ofvanför forsen voro af sådan beskaffenhet, att man icke skulle kunna hafva sprängt sig igenom dem utan ofantliga kostnader. Ingeniören öfvervann dessa hinder derigenom att han förlade nedre delen af kanalen och slussarna på högra sidan, men lät deremot den öfre delen gå först öfver sjelfva forsen i en ofantlig, 35 meter hög och 5 meter bred, hängande akvedukt af jern och derefter i trubbig vinkel följa den venstra sidan af strömmen, mot hvilken den ena kanalväggen murades, under det att den andra utsprängdes i klippan. Då fartygen befinna sig i akvedukten tyckas de så att säga segla i luften.

En bland de täckaste platserne vid Vänern är Kinnekulle, som reser sig till ett par, tre hundra meters höjd och hvarifrån man har en storartad utsigt öfver Kinnevikens och det kringliggande landet. Vid dess fot ligger Hellekis, en stor egendom med präktig hufvudbyggnad. Vid södra änden af viken ligger Lidköping, der Lidan kastar sig i sjön. Staden har en befolkning på mera än 4,000 personer.

Några kilometer söder om kanalens inlopp ligger det af en friherre Falkenberg bygda Börstorps slott. Byggherrens namn läses i bokstäfver af jern liksom äfven årtalet — 1646 — då slottet uppfördes. I ett rum hänger en liten märklig målning, som föreställer konung Magnus Ladulås dotter Elna. I hörnet på detta porträtt, för hvilket nämnda person sjelf suttit, står skrifvet: "Elna des Königes Magni Ladlos Tochter zu Schweden, ihr herr Vater hat sie in St. Clara gegeben. Anno 1288 da sie nicht ihr 7:te Jahre erreicht ist ge-Contre-fait. Anno 1299." En kunglig sköld med tre kronor hvilat vid prinsessans fot. Sjelf är hon smyckad med två kedjor, som hon fått af sin fader och som hon alltid bar, medan hon var nunna i den heliga Klaras kloster. Dessa kedjor gingo i arf till och buros af abedissorna i klostret, och då detta upphäfdes af Gustaf 1, stannade de i den

sista abedissans, Anna Reinholdsdotter Leuhusens ego, till hvilkens slägt godset sedan öfvergiick. Den ena kedjan är sammansatt af 97 ringar af rent guld och väger omkring 600 gram. Den andra är ett radband och består af 7 guld- och 101 små silfver-kulor, allesammans filigransarbete, och af 45 ännu mindre kulor af guld samt

BÖRSTORP I VESTERGÖTLAND.

en större, sammanhållande kula af samma metall med några små apostlaansigten. Det hela väger omkring 90 gram. Till dessa prydnader höra äfven ett par utomordentligt fint arbetade örhängen af guld, i hvilka en sax och en gaffel af stål äro anbragta. Dessa smycken hafva varit i Leuhusenska släktens ego i tre hundra år och förvaras omsorgsfullt i ett stort fodral samt gå tillika med det högst rik-

haltiga biblioteket i arf som fideikommiss till den äldste sonen. Om man till dessa 300 år, under hvilka nämnda dyrbarheter tillhörde de fromma abedissorerna i den heliga Klaras kloster, lägger de år, som de varit i Leuhusenska släktens ego, får man en summa af 600 år, under hvilka man kan följa deras gång från hand till hand.

RELIKSKRIN AF TRÄ, BEKLÄDT MED DRIFVEN OCH FÖRGYLD KOPPAR, FRÅN ERIKSBERGS KYRKA. FRÅN SLUTET AF 1100-TALET.

Det fins intet land i Europa, hvarest så många stenkyrkor från 11:te, 12:te och 13:de århundradena påträffas som i Sverige. De förekomma ymnigt från landets mellersta del ända ned till dess sydligaste ände. Deras spiror och torn samt rund- och spets-bågar förete synnerligt behagfulla jemmått. Många äro försedda med dörrar af utsökt arbete och utgöra fulländade prof på

bygnadskonsten under dessa tider. Några äro ganska egendomliga och utan tvifvel delar af hedniska tempel, som sedermera tillbygts. Enär de ofta ligga inbäddade i

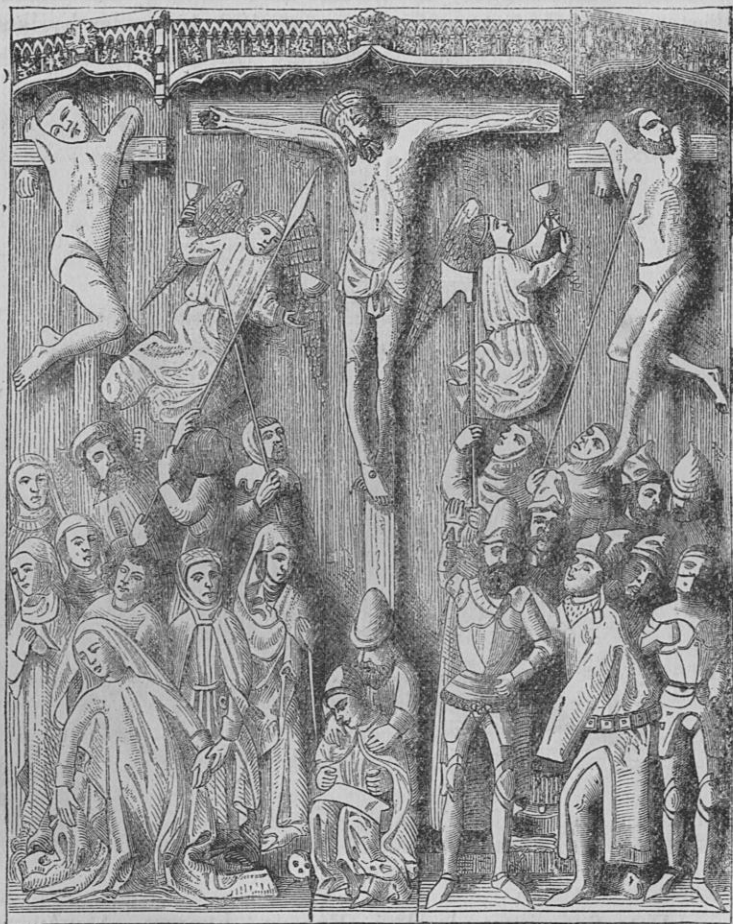

BILD AF KORSFÄSTELSEN PÅ ETT SKÅP FRÅN ÖSTERÅKERS KYRKA I UPLAND.

lundar, framträda de emellanåt plötsligt för blicken, då man minst väntar det. I många finnas minnen från dessa dagar i form af rått utförda taflor, som framställa

tilldragelser ur den heliga skrift, bilder, utskurna af trä, hvilka behandla samma slags ämnen, dopfuntar af sten med besynnerliga, uthuggna eller ingraverade bilder, omgifna af latinska eller run-inskrifter, utsydda arbeten med märkliga mönster, skrin, beklädda med drifven och emaljerad koppar eller af massivt silfver, sniderier i trä, gamla altaren och andra relikier, alltför mångfaldiga ätt uppräknas; en stor mängd dylika saker förvaras nu mera i statens historiska museum. Här och der får man se en skampall. Fordom dömdes personer, som begått brott eller förseelser mot kyrkan eller staten, att stå på en sådan framför högaltaret, så att hela församlingen kunde se

DOPFUNT AF STEN FRÅN NORUMS KYRKA.

missdådaren. Orsaken hvarför dessa bygnader kvarstå orubbade är att kyrkorna och forna fienders grafvar till och med under inbördes krig städse höllos i helgd, och att då reformationen egde rum endast få vandaler funnos, som ville bränna och förstöra dem. De bifogade teckningarna afbildas några af dessa gamla minnen; en hel bok skulle kunna fyllas med dylika.

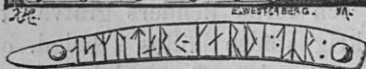
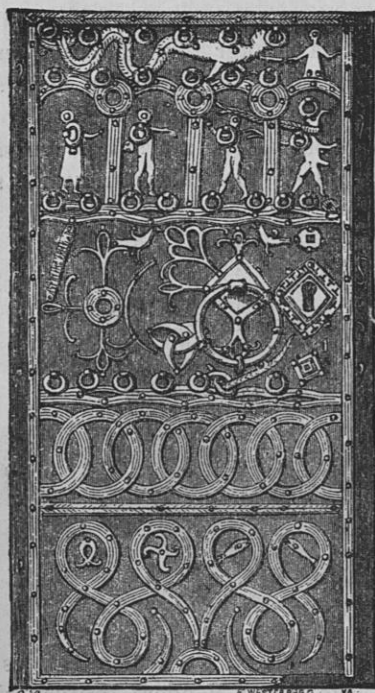
Relikskrinet har tillhört Eriksbergs kyrka nära Falköping i Vestergötland. Inskriften, i två rader på alla fyra sidorna, uppräknar de relikier som förvarats i det samma: af den helige Anders, af det heliga korset, af den helige Pancratius, af den helige Vincentius' blod, m. m. Dopfunten har tillhört Norums kyrka i Bohuslän och

förvaras nu i statens historiska museum. Runinskriften lyder: Svän kärthe (Sven gjorde [funten]). De fem sista tecknens betydelse är ej känd. Under inskriften ses en man, som omgifves af fyra ormar och med fötterne tyckes stödja sig på en harpa eller något dylikt. Troligen skall detta föreställa Gunnar

i ormgården, en tilldragelse i den från Eddan kända sagokretsen om Völsungarne och Gjukungarne. Dörren af trä med jernbeslag fins i Versås kyrka i Vestergötland. Inskriften i runbokstäfver, hvilken läses å en jernribba, lyder: Asmunter gärthi dyr (Åsmund gjorde dörren). Samma namn förekommer på dylika dörrar i Visingsö kyrka på ön af samma namn i Vättern och i Väfversunda kyrka i Östergötland, hvilken ligger på Vätterns strand omkring 12 kilometer söder om Vadstena.

Nära Kinnevikens södra strand ligger Husaby kyrka, ett af Sveriges äldsta och i hi-

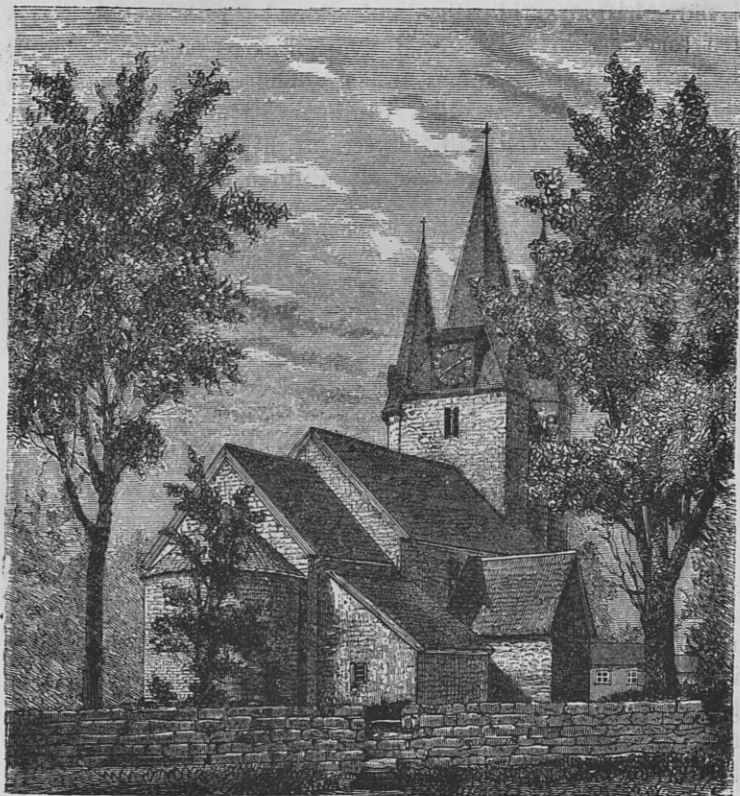
storiskt afseende ryktbaraste tempel. Hon är belägen omkring 40 kilometer från Mariestad på södra sidan af berget och vid dess fot. De gamla grafvarna, stenarne med sina runinskrifter och andra minnesmärken bära vittne om den höga åldern hos denna plats, hvilken leder sitt ursprung från den tid, då kristendomen började gry i landet. Det var här som Sveriges förste kristne ko-

DÖRR AF TRÄ MED JERNBESLAG
I VERSÅS KYRKA.

nung, Olof Skötkonung, född omkring 965, död 1014, döptes af Sigfrid, som sändts till Norden af konung Ethelred omkring 1001.

Konungarnes slott kallades fordom hus. Efter sin omvändelse hade Olof Skötkonung sin hofhållning på

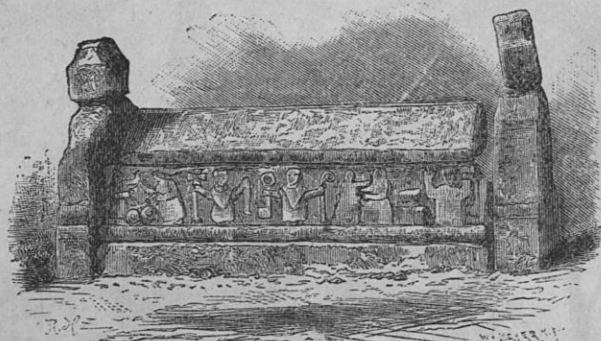

HUSABY KYRKA.

Husaby, som långt före hans tid var kungsgård; han ville nämligen ej bo bland sina undersåtar i Upland, hvilka med stor envishet hängde fast vid sina fäders gudatro. Några år senare gaf han gården till boningsplats åt Vestergötlands förste biskop, hvilkens efterträdare hade sin hufvudsakliga vistelseort, medan Skara dom-

kyrka uppbygdes på det ställe, der ett stort hedna tempel varit beläget.

Kungshuset omskapades till Husaby kyrka, på hvilken ännu de tre torn synas, som ursprungligen tillhörde den gamla borgen. Kyrkan, som är omkring 9 meter bred och, då koret inräknas, 32 meter lång, var biskopskyrka i nära 140 års tid tills domkyrkan i Skara invigdes. De tre tornen resa sig bredvid hvarandra på vestra änden af bygnaden; i de samma finnas vindeltrappor, från hvilka dörrar leda till fyra olika våningar. De båda sidotornen bildade ingångarne till slottet, af hvilket midtornet utgjorde en del *). Från katolska tiden finnas den gamla,

ÖLOF SKÖTKONUNGS GRAF.

med bildhuggeriarbeten försedda dopfunten af sten, stakarne i hvilka facklorna sattes vid bröllopen, altarna, biskopsstolen och andra minnen ännu kvar. Egendomliga inskrifter synas på de gamla grafstenarne utanför och inuti kyrkan. Bland de märkligaste grafvarne äro Olof Skötkonungs och hans drottning Astrids, hvilka ligga strax utanför kyrkan på vestra sidan och äro nära 900 år gamla.

En af dessa grafvårdar är utan något slags inskrift. På östra gafveln å den andra ser man två djur, som tydligen sammanträffa på ett allt annat än vänskapligt sätt. På vestra gafveln synas två andra djur, som tyckas

*) Denna uppgift om, att den gamla borgen omskapats till kyrka är grundlös. Ö. a.

sluka ett människohufvud. På ena sidan ser man två personer som hålla en kalk och en våg, en biskop med ett kors och en fisk, en annan, hvilken med ena handen mottager en nyckel, som en hand räcker ned ofvanifrån, och i den andra håller en biskopskräkla, två barn, som sitta på kanten af en brunn, bredvid hvilken ett altare synes, hvarpå en kalk står, och en person med utsträckta armar. På norra sidan äro två drakar framställda, mot hvilka två män, väpnade med svärd och sköld, kämpa.

HUSABY KYRKOÅRD MED OLOF SKÖTKONUNGS OCH DROTTNING ASTRIDS GRAFVAR.

Den ene af karlarne, som är klädd i en kort klädning, tyckes vara en lekman, och en af drakarne har huggit tag i hans fot, medan den andre mannen, en andlig, som är klädd i en sid, vid drägt, stöter sitt svärd i vidundrets gap. Dessa figurer äro sinnebildliga framställningar af lagen, evangelium, dopet, nattvarden och kampen mellan kristendom och hedendom. Sägner förmäler att Olof Skötkonung döptes i den helige Sigfrids källa, som ligger öster om kyrkan. Flera ställen i nejden bära Sigfrids namn.

Olof kallades Skötkonung, emedan han utkorades till konung, då han ännu bars vid sin moders sköte. Tillika med danske konungen Svend Tjufvuskägg besegrade han norske konungen Olof Tryggvesson i det ryktbara sjöslaget vid Svolder.

Efter detta slag erhöll Svend Tjufvuskägg fria händer att å nyo draga i härnad mot England, der han varit två gånger förut. Inom kort inträffade en händelse, som

GAFVELN AF OLOF SKÖTKONUNGS GRAF.

gaf honom en förevändning att begifva sig dit. Engelmännen hade kommit öfverens om att 13 November 1002 förgöra alla nordmän, som bodde i deras land, och detta uppsåt satte de ock i verkställighet samt dödade större delen af dem. Äfven Svends syster Gunhild, som var gift med den engelske jarlen Paling, blef mördad. Svend blef i hög grad förbittrad öfver detta förräderi och utrustade en stor här samt landsteg i England der han fortsatte med sina härjningar ända till år 1007, då den svage konung Ethelred erlade 36,000 mark för att få

frid för inkräktarne, men den åstundade friden erhöll han dock icke, ty andre höfdingar fortforo att sköfla landet. Sven dog 2 Februari 1014 och Ethelred trodde då att tillfället var gynnsamt att fullständigt återvinna sitt rike. Sedan han för 21,000 mark köpt den danske höfdingen Torkil den höges biträde, lyckades han bortjaga den unge Knud, Svends son. Emellertid fick han icke länge vara i ro, ty under senare hälften af år 1015 återvände Knud med en stor här och en präktig flotta samt fördref Ethelred. Slutligen var Knud i slutet af år 1017 efter många hårda strider i okvald besittning af hela riket, hvilket han innehade till sin död 12 November 1042. Han herskade öfver England, Danmark, Norge och södra delen af Sverige.

En af de intressantaste platserne mellan Vättern och Vänerne är Skara, en urgammal handels- och offer-plats på Vestgötaslätten. Stället var innan kristendomen fattade fast fot i landet hedendomens medelpunkt i Götaland, liksom Upsala var det i Svealand. Domkyrkan, näst Husaby kyrka det äldsta biskopstempel i Sverige, invigdes 1151 af biskop Ödgrim. Af hennes många torn finnas endast två kvar. Staden har ett präktigt elementarläroverkshus och en ny bygnad för stiftets boksamling, som utgör 20,000 band. Äfven finnas i den samma ett seminarium för folkskolelärarinnor och ett veterinärinstitut. Folkmängden uppgår till ungefär 3,000 personer. Mellan Skara och Falköping ligger Gudhem, som i hedna tiden var ett stort offerställe och senare ett nunnekloster, hvaraf dock nu mera endast några kvarlevor återstå. Omkring 10 kilometer öster om Skara ligger Axevalla hed, som nu begagnas till exercis- och mötes-plats, men i forntiden utgjorde en stor begravningsplats, hvarom en mängd gånggrifter och andra minnesmärken bära vittne. Icke fullt 5 kilometer öster om Axevalla ligger vid foten af Billingen Varnhems gamla klosterkyrka, som uppfördes 1150 af konung Sverker den äldre. Bygnaden, i hvilken flere konungar hvila, nedbrändes af danskarne 1566, men återställdes i sitt ursprungliga skick af grefve Magnus Gabriel De la Gardie 1668—1671. Hon är en gotisk

korskyrka med tre torn och en bland de vackraste i Sverige. Äfven de gamla konungagrafvarna återställes af ofvannämde konstälskande magnat, som i kyrkan bygde ett präktigt grafkapell för sin ätt.

Nära Kinnekulle ligger den historiskt bekanta Kollandsö, som till en del begränsar viken och nästan vidrör fasta landet. På denna ös nordvestra sida ligger på en hög bergklint Läckö märkliga slott, hvilket påbörjades 1298 af biskop Brynjulf i Skara. Det innehades af de katolske biskoparne i Skara, af hvilka Brynjulf Gerlachson i slutet af 1400-talet utvidgade och starkt befäste det. Från en af dessa biskopar, Didrik Slagheck, eröfrades det af Gustaf Vasa, hvarefter det 1527 indrogs till kronan från biskop Magnus Sommar, och slutligen blef det 1615 jemte tre härad grefskap åt Jakob Pontusson De la Gardie. Icke blott denne utan äfven hans son Magnus Gabriel De la Gardie förbättrade mycket slottet, som blifvit nedbrändt 1566 af danskarne. Föga mera än grunden och en eller annan mur finnas ännu kvar af det ursprungliga fästet. Slutligen hade slottet ända till 7 torn. Karl 11 indrog det till kronan. Ehuru med alla sina oregelbundna tillbyggnader företeende en viss oreda, är det en ännu ståtlig, fyrkantig bygnad. Det är försedt med fyra torn och omgifvet af en trädgård samt skildt från ön genom en i klippan sprängd graf.

Från Leckö går segelleden genom den klippiga skärgården norr om Kollandsö ut i öppna Vänern eller rättare sagdt i den del deraf som kallas Dalbosjön och derefter i sydvestlig riktning. Till höger ser man kusten af Dalsland och till venster Hinna fyrbåk. Vänern drager sig allt mera tillhoppa mot änden. Snart visar sig Halleberg (97 meter öfver sjön) och längre fram Hunneberg, båda med lodräta väggar. Inom kort har man nått Vänersborgs hamn.

Från Vänersborg vester ut är färden fortfarande högst underhållande. Först går fartyget in i sjön Vassbotten och derifrån in i Göta älf på en kanal, hvarigenom det 6 meter höga fallet vid Rånnum undvikes. Slutligen anländer man till det ryktbara Trollhättan. Fallen vid

Trollhättan äro tillsammans 32 meter höga, men fördelade i fyra stora afsatser, kallade Gullö-, Toppö-, Stampeströms- och Helvetes-fallen; de upptaga tillhopa en sträcka af 1 kilometer. Först kommer Gullöfallet med $7\frac{1}{2}$ meters höjd; derefter kommer Toppöfallet, der älfven med ansenlig bredd utför en höjd af 13 meter framrusar på ömse sidor om den lilla holmen Toppö, till hvilken man kan komma på en bräcklig bro och hvarifrån man har en utmärkt anblick af skådespelet. Här finnes äfven den s. k. Kungsgrottan, en urhålkning i klippan, der en mängd kungliga personer — Gustaf 3 och Gustaf Adolf, Karl Johan och Desideria, Oskar och Josefina — låtit inrista sina namn. Näst efter Toppöfallet kommer Stampeströms fall, 2,7 meter högt, och strax öster derom ses vattnet rusa fram genom den 19 meter djupa Polhems-slussen, medels hvilken det var meningen att man skulle komma förbi både Toppö- och Stampeströms-fallen. Den skulle därför få jättelika mått och erhålla slussportar af 17 meters höjd. Nedanför Stampeström bildar älfven ett lugnvatten, det s. k. Håjumsvarp, men snart drager den sig åter tillsammans och nu följa efter hvarandra i svindlande fart de tre Helvetesfallen, hvilka tillsammans dock ej äro mera än 8 meter höga. Slutligen bildar älfven 300 meter längre ner ännu ett, 1 meter högt fall vid Flottbergsströmmen. Kanalen, som till större delen är utsprängd i klippan, fortgår först en sträcka af 2,000 meter till Åkerssjö (40 meter öfver hafvet) och fortsätter derifrån genom elfva stycken $7\frac{1}{2}$ meter långa och 3 meter breda slussar till Åkersvass, der den slutar. Dessa äro de nya slussarne; de gamla, som äro åtta stycken och ännu användas för mindre fartyg, ligga strax bredvid de nya. De öppnades år 1800. Färden fortsattes derefter på den lugna älfven, som här ligger blott 6 meter öfver hafvet, förbi Skårsbo ned till Åkersström, der ett fall på 1 meter gör en ny sluss nödig. Derpå fortsattes färden förbi Torpa, som är märkligt för sin saltkälla — en af de få, som finnas i Sverige — och fortgår till byn Lilla Edet. Der drager älfven sig tillhopa och bildar ett 3 meter högt fall, till hvars undvikande man vid den

ståtliga egendomen Ström anlagt den 1,189 meter långa Ströms kanal, i hvilken två slussar finnas. Bortom denna kanal rinner älfven sakta och jemnt tills den utfaller i Nordsjön. På älfvens stränder hafva många historiskt märkliga tilldragelser egt rum. Så utkämpades vid Foxerna kyrka två slag mellan Inge den äldre och norske konungen Magnus Barfod.

Icke långt från fallet vid Lilla Edet ligger Gamla Lödöse eller Liodhus, som en gång var en mäktig, rik och starkt befäst stad samt flera gånger belägrades och plundrades, men nu mera blott är en obetydlig by med ett skeppsvarf. Litet längre bort ligger den lilla staden Kungälf, hvilken eger omkring 900 invånare och är märkelig genom den massa historiska minnen, som är fäst vid honom. Staden är det i nordens historia så ofta omtalade, stolta och mäktiga Konghäll, fordom Konungahälla, d. v. s. konungarnes sal, så kalladt af de många konungamöten som hållits der. Till följd af sitt läge vid den forna gränsen mellan Sverige och Norge var det en ständig skådesplats för märkvärdiga tilldragelser. Här egde det ödesdiga mötet rum mellan Olaf Tryggvesson och Sigrid Storråda, här sammanträffade Inge den äldre med Danmarks och Norges konungar. I början af 12:te århundradet ärnade Sigurd Jorsalafare göra Konghäll, som då var Norges mäktigaste stad och hvars flottor seglade till Medelhafvet, till sitt ständiga säte. Men år 1135, fem år efter nämde konungs död, blef staden, ehuru stark, i grund förstörd af Venderne och återvann sedan aldrig sin förra betydelse. På en ö midt emot staden ligga ruinerna efter Bohus gamla slott.

31 KAPITLET.

Halland och Bohuslän. — Älfvar, rika på lax. — Halmstad. — Bohuslän. — Ett gammalt vikingatillhåll. — Talrika lemningar från sten-, brons- och vikinga-åldern. — Stort fiske. — Badorter. — Särö. — Lifvet på Särö. — Marstrand. — En badort på modet.

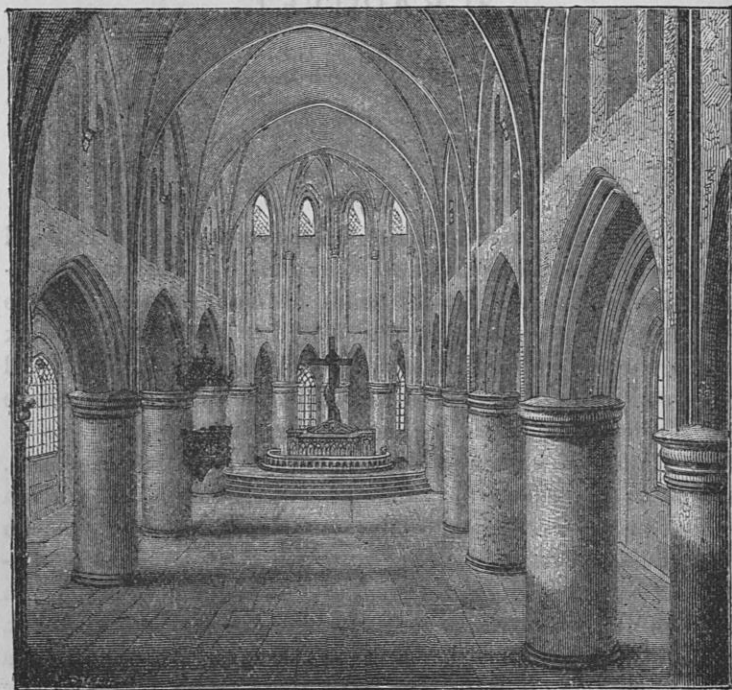
På Sveriges vestra kust ligga två landskap, Halland och Bohuslän, hvilket sistnämnda i forna dagar tillhörde Norge. De afträdde af Danmark till Sverige genom den 1658 mellan Karl 10 Gustaf och Fredrik 3 ingångna freden i Roskilde. Förut egde Sverige vid Nordsjön icke mera land än en smal remsa, som hörde till Vestergötland och låg mellan de båda landskapen.

Hallands kuster sköljas af Skagerrack och Kattegat. Landskapets älfvar äro rika på lax, hvilken till smaken säges vara öfverlägsen den som finnes i andra svenska floder; särskildt skall detta vara fallet med den som fångas i Nissan. Största delen af den samma undergår en egendomlig rökning, hvarigenom fisken erhåller en smak, som svenskarne tycka särdeles mycket om. På kusten ligger en mängd fiskelägen.

Sjöstaden Halmstad, som är belägen vid Nissans utlopp, eger 8,000 invånare och är länets hufvudstad. Der stod 1062 ett stort sjöslag mellan danskarne under Svend, en sonson till Knud den store, och norrmännen under konung Harald Hårdråde, i hvilket de senare segrade. Kyrkan bygdes på 1400-talet, och lemningar efter gamla kloster och fästningsverk finnas ännu kvar.

Bohuslän var i gamla tider tillhåll för en mängd vikingar och deras vistelseort var i sanning väl vald. Öfver allt på kusten tränga djupa fjärdar in och otaliga

öar af alla storlekar skydda densamma, som är den farligaste i Sverige. Skären dölja för blicken älfvarna och vikarna, hvarest sjöröfvarhöfdingarne samlade sina flottor utan att deras fiender viste derom och från hvilka de seglade till fjärran land för att söka byte. Ingen trakt i Skandinavien har att uppvisa en sådan mängd grafvar

HÖGKORET I HALMSTADS KYRKA.

från sten-, brons- och jern-aldern med ty åtföljande forn-saker, och man kan tillbringa hela veckor och månader med att undersöka de samma. Jag har i första delen redogjort för några af dem i de kapitel, som behandla nordens fornlemningar. Huru tankfull har jag icke stått framför dessa minnen från det förflutna, som så slående belysa människans litenhet och visa, huru fort hon är glömd, då de på hennes tid rådande sederna och bruken

försvunnit! Hennes kvarlefvor, som en gång begrofvos med stora hedersbetygelser och innerlig andakt, hafva oroats och bortförts som rariteter af personer från fjärran land, hvilka platt icke bry sig om och för öfrigt föga känna till de dåd, hon utfört.

Om sommaren bilda de kala, runda höjderna en egenomlig motsats till den blå himlen der ofvan. Om vintern tyckas vågorna, som af stormen splittras mot stranden, sjunga en lång, dystert klagosång vid den mörka, gråa kusten, hvilken då har samma färg som de öfver den sväfvande molnen. Öarna göra samma tjänst som ref och skydda stranden samt lemna trygga ankarplatser. Somliga äro bebodda, och på skyddade ställen ser man gröna ängar och sädesfält samt här och der en väderkvarn, en rödmålad bondgård eller en fiskarstuga med rött tegeltak. Fiske — i synnerhet af sill och hvassbuk — drifves i stor skala, och hummer och ostron fins i riklig mängd.

Då man utefter Bohuslän färdas norr ut, komma Norges kala kuster i sigte. Naturen blir allt mera storlagen och skroflig samt eger den förut omtalade karaktären. Vid gränsen ligger Fredrikshald, der Karl 12 stupade, då han var sysselsatt med belägringen af dess fästning. Länets betydligaste stad näst Göteborg är Uddevalla, som eger 6,000 invånare och ligger vid änden af den 80 kilometer långa Byfjorden.

Utefter kusten finnas åtskilliga högst angenäma badorter, bland hvilka må nämnas fiskeläget Grebbestad; i dettas närhet ligger den stora valplatsen vid Greby, som är beströdd med en stor mängd grafstenar, efter hvad sagan vill veta resta öfver skottar, hvilka efter ett plundringståg till Bullarsjöarne här upphunnos af sina förföljare och nedgjordes. En annan badort är den fiskeidkande köpingen Lysekil. Gustafsberg är en tjusande plats.

De två modernaste badorterna i Sverige äro Särö och Marstrand. En varm Julidag for jag med ångbåt från Göta älf till Särö. Öarnas antal tillväxte hastigt under färden söder ut; säljar lågo och solade sig på klipporna

och änder summo med sina ungar i all sköns lugn på vattnet. Måsar flögo öfver våra hufvuden eller hvilade sig på vågorna, och här och der såg man på någon öde ö några får, som der släpts på bete för sommaren. Under Augusti och September har man härstädes förträffligt tillfälle att idka säljagt!

En hvissling från ångbåten tillkännagaf för invånarne, att båten nalkades, men ännu såg man icke någonting annat än klippor. Inom kort började dock träd visa sig och snart lade vi till vid Särö brygga. Några fruntimmer, som voro klädda enligt det allra nyaste modet för sommaren, väntade med sina i egendomliga badortsdräkter utstyrda barn på sina män eller bekanta. Särö står i förbindelse med fasta landet genom en *chaussée* och är en i det afseendet märkvärdig badort, att icke något enda hus ligger fritt med utsigt öfver vattnet. På mindre än hundra meters afstånd från stranden bildade lundar af stora ekar med långa, vidt utbredda grenar och af andra trädslag en park, hvari förtjusande, af trädgårdar omgifna villor af olika storlekar lågo spridda, bland hvilka några innehöllo blott två rum. En stor mängd ekar mätte 3 till 3 $\frac{1}{2}$ meter i omkrets. Gångstigar ledde åt olika håll, och hvarje klippa, ja, hvar enda centimeter af marken hade man vetat att använda. Lifvet härstädes var mycket tyst, intet buller och larm rådde och utfärder i vagn förekommo mycket litet. Villorna hyrdes för sommaren och beboddes hufvudsakligen af göteborgare. I Sverige bada icke herrar och fruntimmer tillsammans, och här kunde de icke ens se hvarandra, enär de olika könens badställen voro åtskilda genom en hög udde. Herrarnes badplats är belägen vid en klippomgifven bugt, der vattnet är så klart att man kan se botten på betydligt djup. Baddrägt begagnades icke. Vattnet var nära 23°, och jag tyckte därför att det var för varmt för att verka uppriskande.

Marstrand ligger på en ö i Kattegat vid Byfjordens mynning. Redan på långt håll ser man det höja sig öfver hafvet med sina skansar Gustafsborg och Fredriksborg samt sin fästning Karlsten, hvilka verk ansågos såsom

mycket fruktansvärda innan det nutida artilleriet uppfans. Staden anlades 1220 af den norske konungen Håkon Håkonsson. På 1500-talet blef den genom sitt sillfiske en af nordens mest blomstrande städer, men håller sig nu mera uppe endast genom de besökande badgästerne. Omkring 2,000 personer, af hvilka fruntimren utgöra ett större antal än herrarne, begifva sig årligen dit för att der tillbringa sommaren. Jag fann att damerna voro ännu mera modernt klädda än vid någon af de andra badorterna. Då det var varmt, buro de merendels ljusa eller hvita muslinsklädningar med långa, breda sidenskärp kring lifvet. Nätta hattar dolde till en del deras blåa ögon och leende anleten. Sidenklädningar nyttjades alls icke, ty i Sverige anser man, att en badort icke är rätta stället att begagna dyrbara tyg, enär den saltmängda luften förstör dem. Herrarne voro klädda i sommardräkter och alla sågo eleganta ut.

Badtiden räcker från 1 Juni till slutet af Augusti. I staden funnos restaurationer och hotell, och hus uthyrdes under sommaren. Äfven fans en liten bal- och konsert-sal, i hvilken man dansade två gånger i veckan, nämligen onsdags- och lördags-aftnar, hvarjemte konserter och föreställningar gåfvos i den samma af konstnärer och skådespelare. Nästan alla badgästerne intogo sina måltider på restaurationerna, af hvilka det fans två stycken. Utfärder i vagn förekommo icke, utan man roade sig med promenader till fots, med båtutflygter och fisketurer, och på hafsstranden egde härstädes, liksom öfver allt annatstädes, kurtis rum.

Badstället var egendomligt. Det omslöts af en inhägnad, så att de badande icke kunde ses utifrån och var beläget på en plats, der bottnen var sandig och hafvet så lugnt som en dam. Flera rum funnos för herrarnes räkning, men baddräkter begagnades icke. Fruntimren hade sitt eget badställe, men som jag icke såg några våta kläder upphängda till torkning, förmodade jag att de badade på samma sätt som det starkare könet. Vattnet var 22° varmt, således en liten smula kallare än vid

Särö. Bland badgästerne befunno sig några ryssar, norr-
män, danskar och finnar.

Ångarens ankomst utgjorde alltid en stor tilldragelse
och hela Marstrand var då på benen. De svenska frun-
timren sågo mycket bra ut och många bland herrarne
voro verkligt vackra. Särskildt fäste jag uppmärksamhet
vid deras angenäma sätt.

I staden finnas en kyrka och en skuggrik promenad-
plats med präktiga träd. Bland märkvärdigheterna på
stället må nämnas de s. k. jättehålorna, hvilka tvifvels
utan bildats genom vattnets inverkan. Jag hade särdeles
trefligt, ty de vänner, som mottagit mig så hjertligt vid
min ankomst till Sverige, hade underrättat sina hustrur
om mitt tillämnade besök och dessa bemötte mig ytterst
artigt och förekommande. De hade, ehuru med stort be-
svär, lyckats skaffa mig ett rum på hotellet. Har man
icke på förhand tingat sig härberge, så är det alla utsigter
för, att man får tillbringa den första natten med att van-
dra på gatorna eller med att betrakta hafvet.

32 KAPITLET.

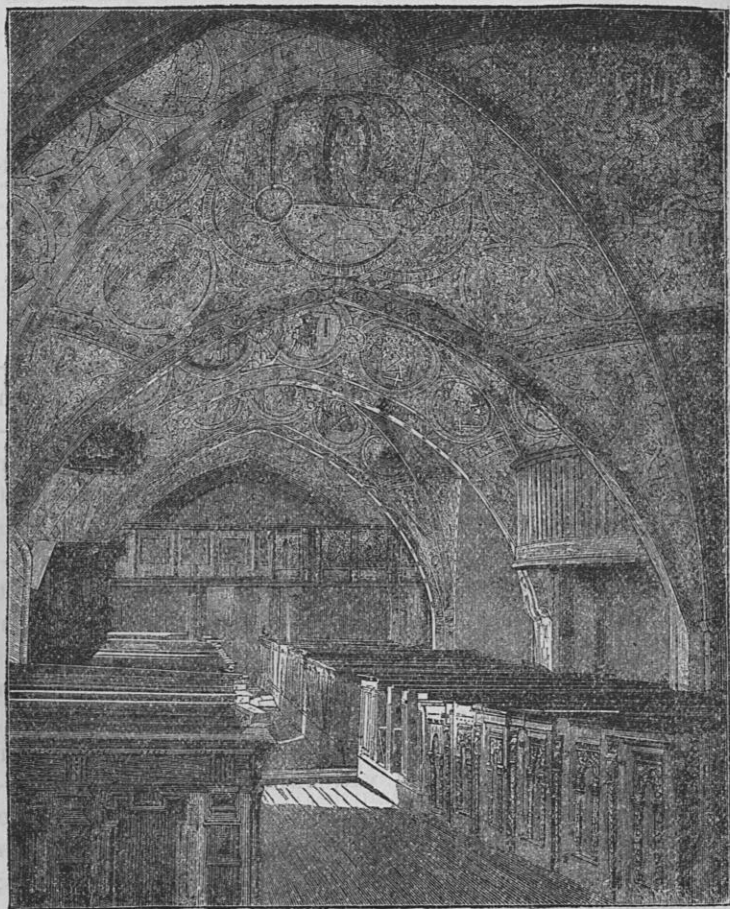
Östergötland. — Risinge kyrka. — Ett ryktbart slagfält. — Norrköping. — Sveriges största fabriksstad. — Arbetarnes snygghet. — Deras bostäder. — Finspongs bruk. — Lagar om minderåriges arbete. — Intelligentas stadsbor. — Präktiga skolor. — En terminsafslutning. — En fest för lärare.

Söder om Södermanland ligger ett af Sveriges bördigaste landskap, Östergötland, som till större delen är beläget mellan Vättern och Östersjön. Den resande, som norrifrån färdas till Norrköping, far förbi den gamla Risinge kyrka, hvilken är synnerligt märklig genom sina träsniderier och målade hvalf från medeltiden, och medan han nalkas kusten och närmar sig Bråviken, kommer han till Bråvalla hed, det ställe der i hedna tiden det blodiga slaget omkring år 740 stod mellan Harald Hildetand och Sigurd Ring.

Norrköping, som eger 27,000 invånare, ligger nära Bråvikens inre ände och genomflytes af Motala ström, hvars fall förse de många fabrikerne på dess stränder med en nästan obegränsad vattenkraft. Fartygen gå upp för strömmen ända till den nedersta bron och kajer äro uppförda på båda sidor om älfven. Gatorna äro breda och somliga äro till och med vida öfverlägsna Stockholms; trottoarerna äro försedda med gångbanor af stora hållar. Staden är pryddig. De flesta husen äro bygda af trä, målade och ej mera än två våningar höga.

Norrköping är den skandinaviska halföns förnämsta fabriksstad. I den samma finnas pappersbruk, stentryckerier, mekaniska verkstäder, snus-, såp- och tändsticksfabriker, garfverier, bryggerier, sockerbruk, kemiska, strump-

och stärkelse-fabriker, tre varf, af hvilka ett tillhör Motala mekaniska verkstad, samt stora bomullsspinnerier och ylleväfnadsfabriker, af hvilka somliga sysselsätta från fem-

RISINGE KYRKA.

till sju- eller åtta-hundra arbetare. Fabrikanterne hafva kommit under fund med att ju större produktionen är, desto billigare äro tillverkningskostnaderna, och de hafva vaknat till insigt om vigten af att tillgodogöra sig de

senaste maskinförbättringarna, som uppfunnits i England, Amerika, Frankrike och Tyskland. En betydlig företag-samhetsande råder och jag tviflar ej på, att stadens in-dustri med tiden skall nå en stor utveckling genom den samma.

Arbetarne äro välmående och deras bostäder utom-ordentligt snygga. Snygghet är nämligen en för de sven-ske arbetarne och handtverkarne kännetecknande egenskap. De bo merendels i lägenheter på tre till fem rum. Som-liga fabriksegare hafva uppfört hus, som de för en viss summa uthyra till sina arbetare. Jag såg icke till några tiggare och tyckte i allt särdeles mycket om Sveriges lilla Manchester. I synnerhet glädde det mig vid mina besök i fabrikerne att se den ordning, som der herskade, och den nätthet, som i regeln utmärkte kvinnorna. Endast på Litografiska aktiebolagets inrättning såg jag några flickor, som voro blott tolf år gamla.

Trettio kilometer nordvest om Norrköping ligger Fin-spongs präktiga gods med sitt jernbruk och kanongjuteri. På egendomen fins ett mycket vackert, 1688 uppfördt slott, som bland annat innehåller kapell, en värdefull bok-samling och ej få taflor, bland hvilka finnas arbeten af Tizian, Guido Reni, Rubens m. fl. mästare. Parken är härlig. Bruket och gjuteriet ligga strax bredvid slottet. Det förstnämnda, som anlades på 1500-talet för kronans räkning, såldes 1641 till den ryktbare Louis de Geer. År 1685 indrogs godset under Karl 11:s reduktion till kronan, men återlemnades året derpå till Louis de Geer den yngre och hans rättsinnehafvare mot en viss, årlig afgift, som ännu utgår. Egendomen har genom senare inköp förstorats betydligt och upptager nu en yta af mera än 38,000 hektar.

Uppfyllandet af lagens föreskrifter rörande minder-åriges arbete öfvervakas med stränghet. Intet barn, vare sig af man- eller kvinno-kön, får anställas i bod, fabrik eller något slags handtverk förr än det fyllt tolf år. I fabriker får ingen, som ej nått aderton års ålder, förrätta arbete från klockan 9 på kvällen till klockan 5 på mor-gonen. Intet slags arbete får hindra skolgången och de

barn, som arbeta om dagen, måste bevista undervisningen om kvällen. Men fastän dessa stadgar äro särdeles förträffliga i jämförelse med dem, som finnas i andra land, tarfva de dock förbättring. Tolf års barn måste ofta i kvalmiga rum arbeta tio timmar om dagen, hvilket är en alldeles för lång tid, i synnerhet som de derjemte äro tvungna att bevista skolan om aftonen.

Köpmännen hafva sina landställen i stadens omnejd. Somliga af dessa äro härligt belägna och ligga dolda i trånga dalgångar och på undangömda, skuggrika ställen. Den villa, som egdes af den herre, hos hvilken jag står i skuld för mycket af det nöje, jag hade i Norrköping, ligger på en naturskön plats bland vackra björk-, gran- och tall-dungar vid en smal dal och omgifves af ängar, som på ömse sidor begränsas af granitåsar. Stadsborna äro synnerligt intelligenta och frisinnade i sina åsikter. Skolorna äro bland de präktigaste i Sverige, hvilket vill säga mycket. I staden fins en teknisk skola liksom ock ett högre elementarläroverk, hvilket ligger på en öppen plats hvarifrån man har en storartad utsigt. Det utgör en prydnad och en heder för staden och kan med framgång uthärda jämförelse med hvilken skolbyggnad som helst i Förenta staterna. Ett af rummen är 24 meter långt, 12 meter bredt och 7 $\frac{1}{2}$ meter högt samt är förträffligt upplyst och har god luftvexling. I det samma samlas lärjungarne dagligen före undervisningens början, då ett kapitel ur bibeln uppläses och en af ynglingarne förrättar morgonbön. Detta rum användes ock vid de musikaliska öfningar, som ett inom skolan bildadt musiksällskap förehafver. I byggnaden fins ett litet zoologiskt och mineralogiskt museum med skelett, hufvudskålar, snäckor, ägg, koraller, fiskar, sköldpaddor o. s. v., hvarjemte i den samma äfven inrymmes ett bibliotek, försedt med vetenskapliga arbeten och uppslagsböcker. Den franska, engelska och tyska litteraturen är väl företrädd genom Dickens och Thackerays verk, Napiers "Kriget på halfön", Thiers "Konsulatet och kejsardömet", Sainte-Beuves, Lamartines, Balzaes och Jules Janins, ja, till och med Voltaires arbeten samt "Biographie Universelle". Skolan eger äfven ett godt kemiskt labora-

torium, och ett rum användes för undervisningen i teckning. Lärarnes antal är mellan 20 och 24. Gymnastiksalen ligger på något afstånd från hufvudbygningen.

I staden finnas flera folkskolor, som alla inrymmas i ändamålsenliga byggnader och bära vittne om befolkningens intelligens samt det deltagande med hvilket bildningen omfattas. Äfven fins ett par enskilda skolor.

Jag mottogs på det vänligaste af herr E., direktör i en af bankerne, till hvilken jag hade ett anbefallningsbref. "Ni har just kommit lagom för att se afslutningen i folkskolan. Har ni lust att följa med mig?" Jag samtyckte och gick med. Barnen, som samlats i en stor sal, utgjorde omkring 1,500 gossar och flickor af arbetsklassen. Alla voro klädda i sina bästa kläder, och om jag icke vetat att jag var i Sverige, skulle jag trott att jag befunnit mig i en af de stora skolsalarne i någon amerikansk stad.

Jag fann, att herr E. var en man med stora och vidsträckta vyer. Han ansåg det vara fördelaktigt, att gossar och flickor undervisades gemensamt, och menade äfven, att det borde finnas flera lärarinnor, att kvinnorna borde erhålla samma betalning som männen för samma arbete och att flickorna skulle hafva fritt tillträde till högskolan lika så väl som deras bröder. Jag föreställes för skolinspektören, som befann sig på upphöjningen tillika med två prester, medlemmar af skolrådet och flera fruntimmer. Barnen sjöngo psalmer och sånger, och några pris, som bestodo af böcker, utdelades till de bästa lärjungarne i de olika klasserna. Derefter höll en af presterne ett tal, i hvilket han särskildt vände sig till de flickor, som slutat den i lagen föreskrifna skolgången och som icke skulle komma till baka följande termin. Han uppmanade dem att alltjemt bibehålla tankens renhet, att älska och frukta Gud, att beflita sig om dygden och att tro på försoningen genom vår herre och frälsare Jesus Kristus. Skolinspektören inbjöd mig vänligt att närvara vid en liten tillställning, som han skulle hafva för samtliga lärarne. Festen egde rum i en af folkskolorna samt bevistades af 30 lärarinnor och 8 lärare. De flesta af

de förra voro unga och allasammans hade ett tilldragande och blygsamt, ja några af dem ett riktigt vackert utseende. Jag började efter en stunds förlopp märka att vistelsen på detta ställe kunde blifva farlig för en ungkarl likt mig och att jag möjligen ej vore i stånd att motstå så många täcka svenskors leenden. Flere af de närvarande herrarne voro gifta och deras hustrur voro lärarinnor — ett steg i den rätta riktningen, hvilket öfverallt borde vinna efterföljd till stor fromma för underhållet af hushållet. Jag kunde i början ej förmå skolinspektören att tala något utländskt tungomål, men för att narra honom dertill sade jag: "Jag märker att studenterna i Upsala kunna tala främmande språk bättre än de som studera i Lund." Doktorn hade tagit sin grad i Lund och han svarade på engelska att de graduerade från sistnämnda stad kunde tala främmande språk lika bra som doktorerna från Upsala, hvarefter han hjertligt skrattade åt mitt knep.

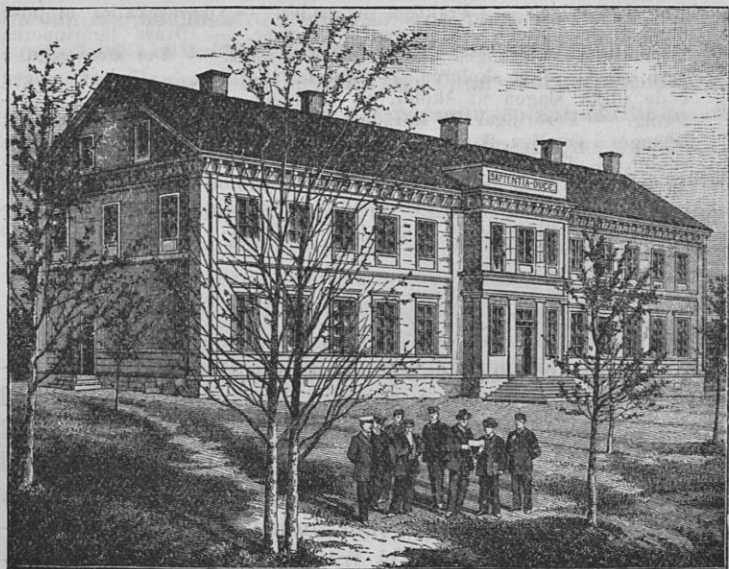
33 KAPITLET.

Skolorna i Sverige. — Präktiga bygnader. — Lärarekallet åtnjuter högt anseende. — Aktingen för lärarne. — Huru lärarinnorna behandlas. — Tvungen skolgång sedan 1842. — Det stora antalet barn, som besöker skolorna. — Antalet skolhus. — Undervisningen i de olika slagen af skolor. — Öfningar i gymnastik och vapenföring. — Fordringar för inträde i somliga skolor. — En liten afgift erlägges i somliga skolor. — Huru skolorna underhållas. — Flyttande skolor. — Uppsigten öfver skolorna. — Fack- och handels-skolor. — Lärare- och lärarinne-seminarier. — Slöjds-kolor. — Tekniska skolor. — Skolor för döfstumma och blinda. — Landtbruksskolor. — Norges skolor. — Universiteten i Sverige och Norge. — Vetenskapliga och andra läroanstalter.

et som i synnerhet gör ett lifligt intryck på den resande, som färdas i Sverige, är åsynen af den mängd skolbyggnader, som äro spridda öfver hela landet, till och med längst upp i norr. Då man kommer till en stad eller by är skolhuset, öfver hvilket invånarne ock äro mycket stolta, nästan utan undantag den mest i ögonen fallande byggnaden. Då främlingen förvärfvat sig närmare kännedom om landet, förvånar han sig öfver det stora antalet af dess läroanstalter och finner det högst märkvärdigt, att folket i denna aflägsna och karga vrå af Europa hyser en sådan kärlek för vetande, ehuru det är fattigt, att insigt i vetenskaper och främmande språk är mycket allmänt utbredd och att invånarne sträfva efter att utrota okunnigheten ur sitt land. Då han besöker skolorna öfverraskas han af att se, huru väl skötta de äro och af att vid hvar och en af dem finnes en med nödigt tillbehör fullständigt försedd gymnastiksal, som nogsamnt ådagalägger att lika noggrann vård tages om kropp som om själ. Han finner att det bland annat är före-

skrifvet, att de yngre barnen efter hvarje lärotimmes slut måste begifva sig ut ur bygnaden för att under ungefär tio minuters tid röra sig i fria luften och leka på gården. I hvarje skola fins ett litet bibliotek, som har en särskild kassa, och hvar termin ega inköp af nya böcker rum. Jag har i några skolor sett mera än 30,000 band. I många finnas dessutom museer med zoologiska, botaniska och geologiska samlingar. De smärre skolbarnen lära sig

LÄROVERKET I HAPARANDA.

på svarta taflan att läsa musik. De fattiges barn äro snygt klädda, ty föräldrarne anse att det skulle vara skam att skicka i väg dem på annat sätt.

Jag har alltid känt mig sorgset stämd, då jag under mina resor i Europa kommit i beröring med samhällen, i hvilka den stora massan af befolkningen icke förr än helt nyligen bekymrat sig om bildning och uppfostran, utan föredragit att se huru styrelsen eller städerna på byggandet af teatrar slösat ofantliga summor, för hvilka tusentals skolhus skulle kunnat uppföras bland en talrik

befolkning som hvarken kunde läsa eller skrifva. Jag ifrar icke mot teatrar, ty jag besöker dem sjelf, ej heller mot nöjen, ty sådana äro nödvändiga så väl för kroppens som för själens hälsa. Jag vill blott att skolhuset skall finnas först och jag skulle hellre lefva i den fattigaste köping, som eger ett dylikt, hvari barnen kunna få en god uppfostran, än i den vackraste stad, som är i saknad af ett sådant. I intet land kan befolkningen vara fullständigt genomträngd af kärlek till bildningen så vida det icke hyser en uppriktig aktning för dem, som undervisa ungdomen, och det glädde mig särskildt att se, huru stort anseende lärarne i Skandinavien åtnjöto och att deras kall sattes synnerligt högt. Man skattar der till fullo dem som handhafva det uppväxande slägtets uppfostran, hvilket till en del har sin grund deri, att lärarne äro ovanligt skickliga, enär de fleste af dem tagit graden vid något af universiteten. I glest befolkade trakter, der skolläraren är en man, som icke tagit examen och saknar tillräckliga studier för att bibringa de kunskaper, lagen föreskrifver, samt sjelf är en bonde, står han icke desto mindre i stort anseende hos de hederlige bönderne och är alltid välkommen i familjekretsen. I synnerhet gjorde det ett angenämt intryck på mig att se den hänsynsfullhet, som föräldrarne visade sina barns lärarinnor. Dessa äro i allmänhet särdeles bildade och betraktas som medlemmar af familjen samt behandlas liksom huslärarne med mycken aktning af alla.

Tvungen skolgång har länge varit föreskrifven i Skandinavien. Den svenska riksdagen antog 1842 en lag, i hvilken stadgas att hvarje barn skall besöka någon skola eller åtnjuta undervisning i hemmet från sitt nionde år till dess det konfirmeras. Norge följde 1848 broderlandets föredöme och införde obligatorisk undervisning mellan åtta och femton års ålder.

Vid 1873 års folkräkning utgjorde Sveriges invånareantal 4,297,972 personer *), af hvilka 734,165, d. v. s. 17 procent, voro skolpligtiga barn. Af dessa voro 371,622

*) År 1879 var folkmängden 4,578,901.

gossar och 362,543 flickor. Nära 83 proc. eller 607,986 barn besökte små- och folk-skolorna. Af detta antal besökte 239,517 de fasta och 149,565 de flyttande folk-skolorna, 218,616 småskolorna samt endast 288 de högre folkskolorna. I andra offentliga skolor undervisades 9,293 barn, i enskilda skolor 29,405 och i hemmet 68,682, eller tillsammans nära 15 procent af barnen i skolåldern. Hela summan utgjorde sålunda 715,366 eller öfver 97 procent af de skolpligtiga barnen. De barn, som af en eller annan orsak ej besökte skolan, utgjorde 18,799. Folkskolornas antal utgjorde 3,973 stycken, af hvilka 2,805 voro fasta och 1,168 flyttande, hvarjemte det fans 4,143 småskolor och 10 högre folkskolor. Dessa skolors antal utgjorde således tillsammans 8,126 stycken eller ungefär 1 på hvar 529:de invånare.

Lärarnes antal utgjorde 5,039 och lärarinnornas 2,776. Af de förre voro 3,444 och af de senare 564 anställda vid folkskolorna. Vid småskolorna voro 1,585 lärare och 2,212 lärarinnor anställda och vid de högre folkskolorna 10 lärare. Af lärarne hade 3,215 och af lärarinnorna 485 tagit examen vid något seminarium.

Norges befolkning utgjorde 1,817,000 personer år 1875 och hela antalet skolpligtiga barn var 267,000. Af dessa undervisades 211,000 i de fasta och 30,000 i de flyttande skolorna, 4,000 i enskilda skolor med samma plan som almueskolorna (folkskolorna) och 17,000 i de högre skolorna samt af enskilda lärare, medan antalet barn, som af olika orsaker icke erhöilo undervisning, utgjorde 5,000. Undervisningen meddelades af 3,900 lärare och lärarinnor. Antalet fasta folkskolor utgjorde 4,470 stycken med 2,266 lärare och flyttande 1,911 med 999 lärare. De högre folkskolorna voro till antalet 19 med 467 lärjungar och folkhögskolorna 20 med ungefär 400 lärjungar. De lägre skolorna i städerna besöktes af 33,200 barn och hade 638 lärare. Lönen för skollärarne på landet i Sverige och Norge utgör i medeltal 500 kronor, hvarjemte de hafva fri bostad och ett stycke åkerjord.

Undervisningssystemet så väl i Sverige som Norge är värdt stort beröm. Till folkskolorna höra äfven små-

skolorna, i hvilka barn som icke nått skolåldern undervisas i de första grunderne af kristendom, läsning, skrifning, hufvudräkning och sång. Folkskolorna äro af två slag, fasta och flyttande. De sistnämnda skötas af lärare, hvilka, såsom vi förut sett i detta arbete, begifva sig från ställe till ställe på bestämda tider.

Undervisningen i folkskolorna omfattar innanläsning, kristendom, biblisk historia, bibelläsning, inlärande af psalmer och valda stycken ur en läsebok, naturlärens grunder och fäderneslandets historia samt skrifning och räkning, hvarjemte äfven undervisas i gymnastik och vapenföring, om omständigheterna så tillåta. Skolstyrelsen kan, om den så finner för godt, utsträcka undervisningen till grammatik, geografi, historia, naturkunnighet, ritning och på landet till trädgårdsskötsel och trädplantering samt för flickorna äfven till handarbeten. Dessa skolor äro i allmänhet öppna åtta månader om året i södra delen af landet och nio eller tio månader i öfriga trakter. På de flesta ställena meddelas undervisning hvarje söckendag, men på andra håll endast fem dagar i veckan. I de flyttande skolorna hålles roteförhör med lärjungarne den sjuete dagen. Den dagliga lärotiden är 5 till 6 timmar.

Folkhögskolorna hafva först nyligen kommit i verksamhet. De hafva till mål att meddela undervisning åt unga män och kvinnor af arbetsklassen, hvilka redan för länge sedan lemnat bakom sig den lagstadgade skolåldern. I dessa skolor bibringas kunskap i samma ämnen som i folkskolorna, men i större mått, samt derjemte i praktiska vetenskaper och tillämpning af dessa. Fjorton dylika skolor finnas och en liten afgift erlägges i de samma. De underhållas hufvudsakligen genom tillskott af enskilda personer och genom anslag af länet eller staten.

Folket går ständigt framåt, och de högre folkskolorna som upprättades 1858 voro 1875 till antalet 10 med 10 lärare. De äro i verksamhet endast under vintermånaderne och hafva till ändamål att lemna sådana barn ur arbetsklassen, hvilka äro utrustade med större förmåga och håg att inhemta kunskaper, tillfälle att för-

värfva sig ett mera omfattande vetande utan att någon inkräktning på deras arbetstid derigenom eger rum. Undervisningsämnena äro med tillägg af bokföring och frihandsteckning de samma som i folkskolorna, men det kunskapsmått, som bibringas, är större. Lärarne måste hafva tagit examen vid något af universiteten. Staten anser sig icke förpligtad att lemna kostnadsfri undervisning annat än vid de här ofvan omtalade slagen af skolor.

Allmänna läroverken äro af två slag, de högre och de lägre. I de mindre städerna fins endast det sistnämnda slaget, som har fem eller ännu färre klasser. De högre läroverken hafva sju klasser. I båda slagen äro ämnena och kurserna de samma i motsvarande klasser, men de lägre läroverkens lärjungar måste genomgå de högres två sista klasser för att vinna inträde vid universitetet. Lärotiden i de fem lägsta klasserna utgör tillsammans fem år och fyra år i de sista två klasserna. Läseåret indelas i två terminer, som hvardera omfattar 18 veckor. Antalet af dessa skolor uppgår till 98 med 967 lärare. De hafva anslag af staten och deras mål är att bibringa allmänbildning och större kunskaper än som meddelas i folkskolorna.

Dagens arbete börjar på morgonen med bön, läsning ur bibeln och psalmsång, hvilket upptager en half timme. Ämnena äro religionskunskap, svenska språket, matematik, geometri, skrifning, naturlära, historia, geografi, sång, teckning, latin, franska, tyska och engelska. De som läsa latin erhålla icke undervisning i engelska. I de två högsta klasserna bibringas större kunskapsmått i samma ämnen, till hvilka dessutom komma grekiska, filosofi, naturalhistoria, fysik, kemi, mineralogi och geologi samt hebreiska, hvilket dock är valfritt. Alla sju klasserna gymnastisera och sysselsättas med militäriska öfningar en half timme om dagen, hvarjemte den femte klassen undervisas en timme i veckan samt den sjette och sjunde två timmar i veckan i vapenföring. Vid början och slutet af hvarje läseår ega med sjette och sjunde klassernas lärjungar mera omfattande öfningar rum i exercis, målskjutning och fältmanövrer under en tid af åtta eller tio veckor. De allmänna läro-

verken äro så belägna, att de, som önska att deras barn skola erhålla en god uppfostran, icke behöfva resa särdeles långt. Så till dömes fins långt upp i nordnen, i Luleå, en dylik, fullständig anstalt med sju klasser. För att en gosse skall vinna inträde som lärjunge i dessa skolor fordras att han skall vara tio år gammal, kunna läsa sitt modersmål innantill, vare sig stilen är tysk eller latinsk, med egna ord återgifva något uppläst stycke, skrifva en tydlig handstil, stafva försvarligt, känna till de fyra enkla räknesätten, kunna räkna i hufvudet och hafva reda på grunddragen af Sveriges, Norges och Danmarks geografi. Hvert år hålles examen med lärjungarne. Af dessa erlägger hvar och en 6 kronor i inträdes- och 12 kronor 50 öre i termins-afgift. Sålunda kan en yngling för den måttliga summan af 25 kronor om året förbereda sig för afgang till universitetet. Han måste dock sjelf bekosta sig sina böcker.

På förslag af läroverkskollegiet kan skolinspektorn befria en fattig yngling från en del af eller från hela afgiften. För att anställas som lärare vid ett allmänt läroverk måste man vara filosofie doktor, hafva genomgått ett profår och aflagt godkändt prof.

Om man uraktlåter att skicka ett barn i den föreskrifna åldern till skolan och försummar att låta det på annat sätt erhålla den undervisning, lagen stadgar, straffas detta i Norge med böter. I fall föräldrarne tredska, kan barnet tagas ifrån dem och på deras bekostnad inackorderas hos någon annan familj. I Sverige eger bötfällning icke rum. Fabriksegare, som vid bedrifvandet af sin näring äfven använda barn, ordna deras arbete så, att detta icke gör något intrång på deras undervisning.

Folkskolorna underhållas af kommunerna, men erhålla derjemte understöd af staten och stå under ledning af ett af befolkningen valdt skoloråd, hvars ordförande är församlingens kyrkoherde. På landet uppföres ett skolhus eller hyrs en byggnad att tjenstgöra som sådant, i fall gårdarne ligga så nära hvarandra att trettio barn kunna dagligen bevista undervisningen. Der gårdarne ligga aflägsne från

hvarandra, är skolan flyttande och det åligger då bönderne att anskaffa rum för lärjungarne och läraren, liksom äfven att förse den sistnämde med kost under läsetiden, i hvilken äfven de under den samma infallande helgdagarne inbegripas.

I Sverige består skolrådet utom af ordföranden af minst fyra ledamöter, som väljas för fyra års tid af församlingens röstberättigade medlemmar. Biskop och konsistorium hafva uppsigt öfver skolangelägenheterna i hela stiftet och måste hvar tredje år afgifva en redogörelse angående de samma till ecklesiastik-departementet, som utöfvar högsta ledningen af skolorna. Folkskolorna öfvervakas af inspektörer, som för en tid af fem år utnämnas af schefen för nämnda departement. I Norge fins en dylik tjänsteman i hvarje stift. Arvodena betalas af staten och utgå i förhållande till distriktets storlek, hvarjemte inspektörerne erhålla resekostnadsersättning.

De enskilda skolorna stå under öfverinseende af skolrådet, hvilket kan låta förflytta barnen till någon annan undervisningsanstalt, i fall det kunskapsmått, som meddelas i de samma, icke uppnår det i lagen föreskrifna.

Kostnaderne för skolan bestridas på följande sätt: medel till skolans uppförande skaffas på samma vis som medel till kyrkbyggnader, d. v. s. genom beskattning af den fasta egendomen. Penningar till lärarnes löner och nödvändiga utgifter åstadkommas genom en personlig skatt, som ej kan öfverskrida 18 öre för hvar skattdragande. Om den sålunda erhållna summan icke räcker till och man ej har några andra medel att fylla den samma, uttaxeras det bristande beloppet efter de grunder, som gälla för kommunalutskyldernas utgörande. Då utgifterna för skolan äro så stora, att de icke kunna betäckas genom uttaxering utan att gränserne för denna öfverskridas, lemna staten under vissa villkor ett understöd, som hufvudsakligen är afsedt till löner för lärarne. Dessa befordras efter grunder som förebygga allt gunstlingsskap. Hvar femte år erhålla de lönetillökning och uppnå den högsta lönegraden efter tjugu års pligttrogen tjänst.

I Sverige och Norge samlas alla gossarne i folkskolorna en gång om året till en stor militärisk uppvisning. Hvarje skola har sin egen exercisplats och somliga hafva till och med en musikkår. På den bestämda dagen visa gossarne för allmänheten hvad de lärt. De stå i stor gunst hos folket, som ställer till en fest för dem, ty man hyser lifligt intresse för öfningarna, särskildt för exercisen med trågevär.

Jemte de offentliga skolorna finnas i städerne äfven enskilda skolor, och från somliga af dessa hafva lärjungarne rättighet att afgå till universitetet. Det fins äfven ett stort antal allmänna och enskilda fack- och yrkes-skolor; i somliga af dessa erlägges afgift, i andra åter är undervisningen fri. Likaledes finnas seminarier för bildande af lärare och lärarinnor, och med dessa inrättningar är vanligen en småskola förenad för att bereda den blifvande läraren tillfälle att öfva sig i sitt kall. Undervisningen i denna skola är afgiftsfri. För flickor fins jemte de af staten upprättade skolorna en stor mängd enskilda läroverk samt dessutom offentliga och enskilda slöjd- och hushålls-skolor.

I landet finnas 7 folkskolelärare- och 4 *) folkskolelärarinne-seminarier. I dessa är undervisningen fördelad på 3 **) årsklasser. Den årliga lärotiden omfattar 36 veckor, fördelade i två terminer. Undervisningen omfattar kristendoms-kunskap, svenska språket, räknekonst och geometri, historia och geografi, naturkunnighet, pedagogik och metodik, välskrifning, teckning, musik och sång, gymnastik och vapenöfning, trädgårdsskötsel och trädplantering. Lärjungarnes antal var 780 år 1875, af hvilka 588 voro manliga och 192 kvinliga. Antalet af de lärjungar, som aflade examen, utgjorde 193, 146 manliga och 47 kvinliga. Vid folkskolelärarinneseminarieerna finnas särskilda klasser för utbildande af småskolelärarinnor.

"Seminarium för bildande af lärarinnor" upprättades 1861 och har en lärarekår på 18 personer. Lärokursen

*) Numera 5.

Ö. a.

**) Numera på 4.

Ö. a.

vid denna anstalt är treårig, och lärjungarna erlægga icke någon afgift. Undervisningen omfattar kristendomskunskap, kyrkohistoria, svenska språket och den fornnordiska gudaläran, isländska, franska, tyska och engelska, nordens historia, allmän historia och geografi, naturkunskap, hälso-lära, matematik, pedagogik och metodik, sång, teckning och gymnastik, hvartill komma följande valfria ämnen: botanik, zoologi, kemi, fysik, fysiologi, geometri, algebra, engelska och tyska talöfningar, m. m. Denna inrättning är förenad med en normalskola för flickor.

I slöjdskolorna, som endast finnas i städerna, meddelas undervisning i olika slöjder, och i de för flickor afsedda skolorna af detta slag erhålla lärjungarna derjemte handledning i sömnad, m. m. I några af de större städerna få flickorna äfven lära sig vanliga hushållssysslor, såsom bakning, tvättning, strykning, lagning af klädesplagg, o. s. v.

I de tekniska skolorna bibringas ynglingar, som ärna utbilda sig för något praktiskt yrke, kostnadsfritt så väl praktiska som teoretiska kunskaper. Lärotiden är tre år och undervisningen omfattar matematik, linearritning och frihandsteckning, mekanik, mekanisk teknologi, ingenjörsvetenskap, fysik, kemi, botanik, zoologi, lefvande språk, bokföring och handelsvetenskap. Vid dessa anstalter äro 6 till 9 lärare anställda, och hela lärjungeantalet i detta slags skolor uppgår till mera än 1,000.

I åtskilliga städer finnas afton- och söndags-skolor, i hvilka lärjungarne kostnadsfritt erhålla undervisning. Äfven har man i landet två högre tekniska undervisningsanstalter; i dessa erlægges afgift. Teknologiska institutet^{*)}, som grundlades 1798, är upprättadt för att unge män, som ärna egna sig åt något tekniskt yrke såsom lefnadsbana, der skola kunna erhålla vetenskaplig underbyggnad. Undervisningen omfattar matematik, geodesi och topografi, teoretisk och praktisk mekanik, beskrifvande geometri, fysik, kemi, kemisk och mekanisk teknologi, väg- och vattenbyggnads-konst, ritkonst, bergsvetenskap, metallurgi och

*) Numera Tekniska högskolar.

hyttekonst. Lärotiden räcker tre år. År 1875 egde denna anstalt 17 lärare, och lärjungarnes antal var då 270, af hvilka 218 genomgingo kursen i hela dess utsträckning, medan 52 endast studerade vissa ämnen.

Vid den Chalmerska slöjdskolan i Göteborg, hvilken grundlades 1811, är lärokursen den samma, med undantag af att der icke undervisas i de ämnen, som höra till bergsvetenskapen. År 1875 hade hon 10 lärare, af hvilka en tillika var föreståndare. Lärjungeantalet var 149.

I Filipstad och Falun finnas två lägre bergsskolor, hvilka strängt taget äro enskilda inrättningar, enär de underhållas, den ena af Jernkontoret, den andra af ett annat bergsmannasällskap.

Som jag förut nämt finnas 27 landtbruksskolor och 2 landtbruksinstitut. För de förra och för undervisningen vid de samma har jag redogjort i första delen af detta arbete. Af de senare är det ena beläget vid Ultuna nära Upsala och det andra vid Alnarp nära Lund. Det förstnämnda har jag besökt. Vid landtbruksinstitutet omfattar undervisningen jordbrukslära och landtbruksekonomi, husdjursskötsel, anatomi och fysiologi, husdjurens sjukdomar, geologi, kemi, fysik, skogshushållning, trädgårdsskötsel, kameralistik, bokhålleri, landtbruksbyggnadskonst, praktisk mekanik, maskinlära och kartritning, landtmäteri och mejeriskötsel. Lärjungarne måste äfven deltaga i förrättandet af vanliga landtbruksarbeten. År 1875 var deras antal 63 och lärarnes 20. Afgiften för kost, bostad och undervisning utgör 600 kronor om året och vid hvart och ett af de båda landtbruksinstitutet finnas fyra friplatser. Lärotiden varar två år. Till Ultuna hör ett betydligt jordområde. Från denna inrättning utgå några af de allra bästa, praktiska jordbrukarne i landet, och utmärkte lärare sköta föreläsningarna. En djurläkare undervisar i kreaturssjukdomarne, och föredragen belysas medels samlingarna i ett museum, som innehåller skelett och annan undervisningsmateriel. Boksamlingen är försedd med en mängd vetenskapliga arbeten i kemi och åkerbruk. Äfven fins ett präktigt laboratorium, i hvilket

grundlig kännedom i agrikulturkemi meddelas. I en botanisk trädgård odlas sädesslag från skilda land och anställas försök med olika gödningsämnen. Dessutom fins en köks- och frukt-trädgård, men fruktträden tycktes man icke bry sig synnerligt mycket om, hvilket som det sades berodde deraf att jorden var dålig. Mycken omsorg egnas åt korsandet af olika kreatursraser, och på stället uppfödas präktiga hästar och kor, af hvilka en hel mängd säljes. Der fins äfven ett mejeri, i hvilket stor omsorg egnas åt ost- och smör-tillverkningen.

Ett nödvändigt vilkor för inträde vid landtbruksinstituten är att den sökande aflagt afgangsexamen till universitet eller att han vid institutet undergått en motsvarande pröfning. Dessa institut underhållas uteslutande af staten, och vid dem finnas två mejeriskolor, i hvilka kvinnor erhålla praktisk och teoretisk undervisning.

Mycken omvårdnad egnas de döfstumma och blinda. I Sverige fins vid Manilla utanför Stockholm en särdeles präktig undervisningsanstalt för dylika, hvarjemte 13 mindre anstalter af detta slag, hvilka tillsammans hafva 398 lärjungar, äro belägna i olika delar af landet. I Norge fins det en särskild inrättning för blinda och fyra för döfstumma.

Planen och föreskrifterna för de norska *almueskolorna* äro ungefär de samma som för de svenska folkskolorna. Skolrådet kan äfven inrätta sy- och andra slöjd-skolor liksom äfven skolor för barn under den lagstadgade åldern. De högre folkskolorna och folkhögskolorna äro lika de svenska, med undantag af att undervisningen i folkhögskolorna är kostnadsfri, ehuru de underhållas af enskilde. I fjälltrakterna, der till följd af befolkningens gleshet icke ens flyttande skolor kunna ordnas, måste skolstyrelsen på något annat sätt sörja för barnens undervisning.

De norska högskolorna motsvara i det närmaste de svenska allmänna läroverken, i det studiekurserne och läsetiden äro de samma. De äro dock olika med de senare deri, att real- och latin-linierna i allmänhet äro fullständigt skilda från hvarandra och förlagda till olika

skolor. De af staten underhållna högskolorna äro till antalet 16 och hafva 195 lärare samt 2,122 lärjungar. De enskilda högskolorna äro 4 stycken med tillsammans 1266 lärjungar. För bildande af folkskolelärare finnas 14 seminarier, som tillsammans hafva 343 lärjungar, men för bildande af folkskolelärarinnor fins endast ett, hvilket är beläget i Kristiania. I städerna finnas 35 allmänna medelskolor, hvilka tillsammans hafva 173 lärare och 26,345 lärjungar, samt 126 enskilda medelskolor med 5,592 lärjungar. De enskilda högskolornas antal är jemförelsevis litet, hvilket utan tvifvel kommer sig deraf, att de offentliga äro så förträffliga. De finnas hufvudsakligast i de största städerna.

För flickor fins det icke några offentliga skolor, som motsvara de allmänna läroverken, men deremot ett betydligt antal enskilda anstalter, som hufvudsakligen lefva af afgifterna från lärjungarna. Endast några få hafva statsanslag. De lärjungar, som utexamineras från dessa, hafva rätt att inskrifva sig vid universitetet.

Lärotiden i Norge är alldeles för kort för att någon praktisk uppfostran skall kunna bibringas, och i detta afseende står nämnda land långt efter Sverige. Det norska läsåret måste på landet räcka minst 12 veckor, eller 9 veckor då skolan är delad i klasser som undervisas på olika tider. Hvarje vecka räknas till 6 dagar och hvarje dag till 6 timmar. Hela läsåret utgör således 432 eller 324 timmar. Det är äfven föreskrifvet, att vid hvarje fabrik, der 30 eller flera arbetare hafva fast sysselsättning, liksom äfven vid hvarje samling af mindre, nära bredvid hvarandra liggande industriella verk, som tillsammans hafva detta antal arbetare, skolor skola uppbyggas och inrättas, i fall fabriksegarne icke kunna komma öfverens med skolrådet om att få använda de redan befintliga. I de större städerna äro en eller flera skolor inrättade med skilda afdelningar för gossar och flickor och äro dagligen i verksamhet. Hvert barn erhåller minst 12 timmars undervisning i veckan. I regeln får ingen lärare undervisa mera än 60 lärjungar på en gång. Examen hålles årligen i närvaro af skolrådet och församlingens kyrko-

herde. Då biskopen eller kyrkoherden gör besök, förhöras barnen i sin kristendomskunskap.

Okynniga barn få anmärkningar för dåligt uppförande, hvarefter de två gånger erhålla varning af skolans föreståndare. Om de då icke bättra sig, tilldelas de kroppslig aga.

Sverige har två universitet. Det i Upsala invigdes 21 September 1477 och det i Lund 28 Januari 1668. Den förstnämnda staden var redan 1249 ett lärosäte. Vid den tiden fanns der en undervisningsanstalt, i hvilken teologiska, filosofiska och medicinska studier idkades. År 1875 var antalet lärare och studenter i Upsala följande:

	Lärare.	Studenter.
Teologiska fakulteten	10.	332.
Juridiska "	9.	142.
Medicinska "	14.	151.
Filosofiska "	71.	855.
	Summa 104.	1,480.

Samma år var antalet vid universitetet i Lund:

	Lärare.	Studenter.
Teologiska fakulteten	7.	112.
Juridiska "	6.	54.
Medicinska "	9.	44.
Filosofiska "	47.	313.
	Summa 69.	523.

Norge har ett universitet, i Kristiania. Det invigdes 1811. Före denna tid måste de norrmän, som önskade förvärfva sig högre bildning, resa till universitetet i Köpenhamn, hvilken stad i århundraden varit de båda landens gemensamma hufvudstad. Kristiania universitet har 46 lärare och 831 studenter.

Hela antalet studenter vid universiteten i de båda landen utgör 2,834 och antalet lärare 219.

I Skandinavien fins en mängd vetenskapliga och andra läroanstalter, såsom undervisningsanstalter för barnmorskor, institut för utbildande af läkare, apotekare, djurläkare, skogstjenstemän o. s. v. Jag har i föreliggande arbete förut beskrifvit några af dessa inrättningar.

Lärarne få pension efter trettio års tjenst. I Sverige är hvart skolområde förpligtadt att till pensionskassan inbetala 4 procent af hvar lärares lön. I Norge erhålla lärarne pension af staten. Undervisningsväsendet är så

förträffligt, att det icke fins några enskilda pensioner i någotdera landet.

Jag har särskildt uppehållit mig vid undervisningsväsendet, emedan jag anser det hafva nått en sådan utveckling, att det i en utomordentligt hög grad är i stånd att uppfylla befolkningens kraf. Då jag nu lemnar detta ämne, kan jag ej afhålla mig från att uttrycka den mening, att det föredöme, som Skandinavien så lyckligt gifvit, med stor fördel och nytta kan följas af andra land, som i denna angelägenhet uppträda långt mera anspråksfullt, utan att dock uppnå ett så gynnsamt resultat.

34 KAPITLET.

Linköping. — Dess domkyrka. — En vattenväg genom södra Östergötland. — Präktiga träd. — Åtvidaberg. — En nattväktare. — Adelnäs. — Angenämt mottagande. — Anspråkslöst lefnadssätt. — Värden och värdinnan. — Åtvidabergs koppargrufvor. — Grufarbetarnes aflöning. — Arbetarnes bostäder. — Vänligt bemötande af arbetarne. — Höflighet mot de underordnade. — Dansbanan. — Värdigt uppförande å ömse sidor. — En skola för grufarbetarnes barn.

ån Norrköping går en af landsvägarne till Linköping, en mycket gammal stad, som ligger in i landet på Stångåns strand och har en befolkning på ungefär 9,000 personer. Domkyrkan, som anlades omkring 1150, är 110 meter lång och uppförd i romansk stil *) samt försedd med 20 stora pelare, som i två rader upp bära taket. En annan kyrka, den helige Lars, förskrifver sig äfven från 12:te århundradet. Slottet, som uppfördes 1470—1500, är en massiv, ehuru ej vacker bygnad. I gamla Gymnasiebyggnaden förvaras det öfver 30,000 band starka stiftsbiblioteket, hvarjemte der äfven fins en samling mynt, porträtt och fornsaker.

Från Linköping kan man på vattnet göra en intressant färd söder ut genom den återstående delen af Östergötland, en sträcka af mera än 150 kilometer. En kanal sammanbinder sjöarne med hvarandra och ångbåtar tillryggalägga den samma hvarannan dag. Under vägen ser man åtskilliga egendomar med präktiga slott. Bland dem må nämnas Sturefors, ett af de största godsens i landskapet, Säby vid sjön Rängen samt Brokind med sin präktiga tafvel- och bok-samling och med sin park, som upptager flera holmar.

*) Hon företer som bekant en blandning af romansk och gotisk stil.
Ö. a.

Jag följde en af landsvägarne, som gå söder ut från Norrköping, och såg några kilometer från denna stad Löfsta slott, med dess vackra, skuggrika anläggningar. Det ligger på en höjd, hvarifrån man har utsigt öfver vägen och öfver en liten sjö. Sedan jag längre fram farit förbi Fillinge, kom jag in i en präktig barrskog, som är en af de ståtligaste i Sverige och ännu orörd af yxan. Plötsligt visade sig ett vackert skådespel; hvete- och råg-åkrarne lyste af vallmo, medan smörblommor och lejonänder gjorde ett lifligt afbrott i ängarnas grönska. Vädret var ganska varmt, och tiden förflöt så hastigt bland dessa naturskönheter att jag, innan jag viste ordet af, uppnått Örsäters gästgifvargård, der vi stannade för att låta hästen hvila.

Vi nalkades Åtvidabergs grufvor och hyttor; de af lägsna höjderna hade ett mörkt och dystert utseende, ty svafvelröken, som dag efter dag ditförs af vinden, hade förstört växtligheten på de samma. Jag såg på en kulle friherrliga ätten Adelsvärds grafhvalf. Inom kort anlände jag till Åtvidaberg, en liten by, som består af en rad hvitrappade hus, omgifna af köksträdgårdar. Der fans äfven ett bekvämt hotell, hvilket liksom alla de öfriga husen tillhörde godset. I dalen lågo hyttorna, hvilka omgäfvos af arbetarebostäderna. Det hela bildade en gata af rödmålade, tegeltäckta trähus, och der funnos ett torg och en dam med ett badhus för folket. På något afstånd lågo ett tegelbruk, ett gjuteri för tillverkning af jernrör och en smedja, der verktygen lagades. Det var tyst i byn, ty invånarne hade gått till hvila. Natten var härlig. Månens strålar speglade sig i dammen, vattnets sorl, då det plaskande rann ned från kvarnen, förhöjde ytterligare scenens behag och röken från de höga skorstenarne låg i blåaktiga strimmor bland kullarna. De toner, som nattväktaren — en tjänsteman som fins i hvarje svensk by — blåste på sin lur, underrättade mig om att klockan alldeles nyss slagit, och jag hörde honom sjunga:

Bevare Gud
Hus och land

Från eld och brand;
 Klockan är elfva slagen.
 Bevare Gud
 Hus och land
 Från eld och brand;
 Klockan är elfva slagen.

Åtvidaberg utgör en del af det stora godset Adelsnäs, som är fideikommiss inom friherrliga ätten Adelsvärd och omfattar 9 socknar. Ensamt den del, som ligger i Östergötland, har en egovidd af mera än 16,600 hektar och är en af de största samt genom sina koppargrufvor tillika en af de värdefullaste egendommar i landet. Det ställe, der familjen sjelf bor, är beläget omkring 3 kilometer från byn på den bortre stranden af en liten sjö. Då jag närmade mig vattnet rodde en tretton eller fjorton års flicka mig till mötes. Hon var nätt och snygg, hade ljus, äkta nordisk hy och ljust, flätadt och i nacken uppfäst hår samt var barfota. Hon förde mig öfver till huset. Två fruntimmer och två herrar spelade krocket på gräsplanen, medan en annan herre satt på verandan. Jag helsade på honom och sedan jag lemnat honom mitt anbefallningsbref, bad han mig på förträfflig engelska vara välkommen. Han sade, att hans fader icke var hemma, men mottog mig sjelf med en verldsmans belevfvenhet. Såsom jag sedermera erfor, hade han vistats i Amerika nio månader och dessutom rest i England och i många andra delar af Europa, som han i likhet med många engelska ädlingar ofta genomströfvat under ett besvärligt turistlif. Krocket-spelet tycktes genom min ankomst hafva blifvit stördt för en stund. Jag föreställes för gästerna och familjens medlemmar, och sedan förfriskningar framburits, började ett angenämt samtal. Den förtjusande värdinnan, som var ett sannskyldigt mönster af enkelhet, bar en smakfull kattunsklädning, hvilken satt åt som en handske, och en enkel, hvit krage samt ett band, som sammanhölls af en anspråkslös brosch. De öfriga fruntimren voro klädda på samma flärdfria sätt.

En stämning af lugn och ro hvilade öfver detta anspråkslösa ställe. Utsigten öfver sjön, det gröna gräset, en skuggrik gång under höga träd, blomsterbäddarne, de

stora, lummiga ekarna, de hvitstammiga björkarna och de öfriga träden förlänade ett stort behag åt platsen. Nära hufvudbyggnaden lågo vinkaster och växthus, der bland andra saker funnos aprikoser och persikor på spaljerer. Äfven smultron, körsbär och hallon drefvos. Ett långt, hvitt envåningshus med tegeltak innehöll gästrum.

Lefnadssättet på gården var enkelt och flärdfritt. Under varma dagar stodo fönstren till förmaket öppna, för att den välluktsfyllda luften skulle få strömma in och för att modern eller tjenarne skulle kunna hålla ett vak-samt öga på barnen, som lekte på gräsmattan. Dessa hade nu slutat sin läsning och njöto ferier, hvarför ock gossarnes lärare och flickornas lärarinna inom kort skulle fara bort för att besöka sina vänner. De ungas muntra skratt smekte behagligt örat, och då och då utvisade ett förstulet leende på moderns läppar, att hon hörde och glädde sig åt sina smås fröjd.

I de svenska fruntimrens uppfostran ingår läran-det af idoghet och flit, och därför öfverlemna sig till och med de förnäma kvinnorna ytterst sällan åt sysslo-löshet. Skötandet af hushållsplikterna anses icke vara under de högbornas och rikas värdighet. Fruntimren äro ofta sysselsatta med sitt handarbete, hvilket icke hindrar dem från att deltaga i ett trefligt samtal.

Middagen var angenäm och bordet pryddes af en vacker silfvervas — en skänk af Gustaf 3 till en af friherrens förfäder — och i den samma satt en stor bukett med friska blommor. Ingen stelhet eller högtidlighet rådde. Samtalet var trefligt och omvexlande, och ingen-ting fattades som kunde göra måltiden angenäm. Lära-rinnan satt också vid bordet. Efter kaffet afslutades da-gen med en utfärd i vagn eller med en spatsertur. Vär-dinnan och jag upptogo ensamma en vagn. Den vänliga friherrinnan hade alltid, som jag fick veta, med sig en påse nya slantar till utdelning åt de små barnen, hvilka vaktade vid grindarna på vägen för att öppna dem för de resande.

Den största af Åtvidabergs grufvor är belägen vid Bersbo och har ett djup af 381 meter, medan det i Mor-

morsgrufvan, Sveriges djupaste grufva, är 404 meter till botten. Dessa två äro de mest betydande, men det fins dessutom åtskilliga mindre.

Enligt aftal skjutsade friherren mig i sin vagn till gruffältet vid Bersbo, som ligger 9 kilometer från hyttorna och derifrån malmen forslas på en jernväg. Jag afslog inbjudningen att begifva mig ned 350 meter under jorden och färdas genom de mörka gallerierna och smala gångarne. I grufvan sysselsättas 400 till 500 personer, hvilkas aflöning detta år utgjorde 40 till 60 kronor i månaden för man. Kvinnor, flickor och gossar äro der äfven anställda för att sortera malmen och underkasta den förberedande behandling innan den smältes. De erhålla från 4 till 6 kronor i veckan. Kvinnorna arbetade, medan deras barn lekte omkring dem; somliga mödrar hade lemnat sina små åt äldre systrars vård. Ingen var ohyfsad eller smutsig. Ungefär 200 kvinnor och ett stort antal barn arbetade här, ty bland de fattigare klasserna i Sverige bidrager liksom bland de sparsamma fransmännen och tyskarne hvarje medlem af ett hushåll till dess underhåll. Utom den kontanta lönen erhöll hvarje familj årligen 10 famnar ved och fri bostad. Rummen i bostäderna voro omkring 5 meter långa och 4 till 4 $\frac{1}{2}$ meter breda. En rymlig förstuga sträckte sig genom hvart hus, som alla hade en öfre våning och en särskild ved- och mat-bod. I alla de rum, jag besökte, voro golfven rena och rundt omkring husen var allting utomordentligt snygt och prydligt. Symaskiner förekommo mycket allmänt. Möbleringen var enkel; några trästolar, en klocka, några simpla taflor, ett par sängar och en spis utgjorde den enkla inredningen. I många hus såg man väfstolar, på hvilka modren eller äldsta dottern väfde kläder åt familjen på lediga stunder. På väggarna i somliga rum hängde bleckkläder, i hvilka grufarbetarnes barn samlade örter och blommor på sina botaniska utflygter. Kärleken till örtkunskapen är nämligen mycket utbredd i Sverige. I en lägenhet höll en kvinna på att väfva helt lugnt, medan vid hennes sida en klarögd pojke satt och läste för att bereda sig till inträde vid Linköpings all-

männa läroverk. En del af den lilla penningssumma, som fadern lemnat efter sig, var anslagen till gossens uppfostran. Jag förvånades öfver den vänlighet med hvilken alla behandlades. Då och då kom en fattig arbetarehustru med bara fötter till förvaltaren för att framställa några frågor. Så snart han blef tilltalad, blottade han genast sitt hufvud, änskönt solen brände ganska hett, och lyssnade uppmärksamt på hvad hon hade att säga utan att visa något tecken till otålighet samt svarade henne lugnt och höfligt. Det vore väl, om de högre klasserna något hvarstades gäfvos de ringare föredöme af takt och lefnadsvett. Friherren sjelf inträdde aldrig i en grufkarls bostad utan att blotta sitt hufvud, som han bibehöll obetäckt så länge han stannade under sin arbetares tak.

Då en arbetare eller någon af hans familj blifvit sjuk, vårdades de på friherrens bekostnad, och om en karl slagit ihjäl sig, erhöilo hans efterlevande pension. Då jag frågade förvaltaren: "Göra ni er icke af med en afliden grufarbetares hustru och barn och låta dem sörja för sig sjelfva?" svarade han: "Nej, visst icke!" med ett så förtrytsamt utseende, som om blotta tanken på ett sådant egennyttigt tillvägagående aldrig kunnat falla godsägaren in och som om den skulle ansetts som en gemen nedrighet både af honom sjelf och af menigheten.

Hvad äro nu frukterna af att skolor underhållas och att en viss grad af bildning bibringas arbetarebefolkningen? Hvertill gagnar den höflighet, som alla klasser visa hvarandra? Svaret är helt enkelt: Ett bättre förhållande de olika samhällslagren emellan åstadkommes och ömsesidig aktning uppstår. Några arbetsinställelser hafva visserligen egt rum i Sverige, men först på de senaste åren. Vanligtvis hålla arbetsgifvare och arbetare, såsom det kloka och förnuftiga varelser egnar och anstår, i allt lugn ett samtal med hvarandra om orsakerna till en uppkommen misshällighet eller tvist och bilägga saken i godo. Våldsamma hotelser, mordbrand och mord förekomma icke, ej heller går man beväpnad, lägger sig i försåt eller piskar upp dem, som ej vilja deltaga i strejken. Inga väpnade skaror ströfva omkring på gator eller vägar med blickar,

som lysa af vrede och hat, och barnens sinnen förderfvas ej genom skrän, råa yttranden och eder, hvilka ännu mera förfäa sina upphofsmän.

Vid kyrkan ligger en behaglig, af präktiga, gamla ekar beskuggad plats, der arbetarne, deras hustrur och byinvånarne pläga samlas och slå sig ned på gräset under trädens grenar samt lyssna till musikens toner. Alla musikanterne äro grufkarlar eller arbetare. En rund dansbana, som friherrens fader särskildt låtit uppföra för folkets räkning, fans ock på detta ställe. Friherren och hans familj underlät o sällan att infinna sig vid dessa samkväm. Jag^o lade märke till de närvarande byinvånarnes, grufkarlarnes och arbetarnes höfliga, men på samma gång sjelfständiga väsen. Man varseblef ej ett spår af denna de underordnades krypande underdånighet mot de öfverordnade, hvilken man i så många andra land får se. Ej heller fans den ringaste skymt af myndighet och högdragenhet hos de senare, som ju till följd af sin ställning kunnat hafva tyckt sig berättigade att kräfva ödmjukhet af dem, de hade i sin tjänst.

Ett besök i skolan gaf vid handen hvilket inflytande denna utöfvade i moraliskt, socialt och intellektuelt afseende. Alla barnen följde med uppmärksamhet undervisningen och voro snygga och nätta. Flickorna buro allasammans på äkta svenskt sätt brokiga kattunsdukar på hufvudet samt hade håret pryddigt kammadt, och deras ansigten och händer voro rena. De bevistade skolan tre dagar i veckan och ingen syntes vara öfveransträngd. Samtliga gossarne voro barfota, men deras fötter voro rena, enär de ofta tvättade dem under dagens lopp. De sågo alla belåtna ut och hade synbarligen nöje af undervisningen. Tecken till deras in- och ut-marscherande vid lärotimmarnes början och slut gafs genom ringning med en klocka. I ett rum voro noter skrifna på en svart tafla och barnen sjöngo efter dessa, hvarvid läraren med en pinne utpekade takt efter takt. På detta sätt lärde de sig att läsa noter. I en klass funnos både flickor och gossar; de förra upptogo de främre bänkarne och de senare de bakre. Några barn på sju år skrefvo meningar

för mig på sina griffeltaflor och deras klara ögon lyste muntert, då jag läste dem.

Det var med saknad jag skildes från denna arkadiska plats, der så väl de rika som arbetarne varit så vänliga. Hvarken inom gruf- eller fabriks-områden känner jag till något annat ställe i någon trakt af verlden, der ett så hjertligt förhållande råder mellan arbetsgifvare och arbetstagare. Det gjorde ett djupt intryck på mig och län-der den ädla och rika släkten Adelsvärd till stor heder. Måtte denna ätts efterkommande städse följa det gifna föredömet.

35 KAPITLET.

Småland. — En sparsam befolkning. — Vexjö. — Fattiga gästgifvargårdar. — Gamleby. — Vestervik. — Besök i prestgården. — En fest. — En konsert, gifven af fruntimmer. — Oskarshamn. — Kalmar. — En helgdag. — Vildt folklyne. — En vacker landsväg. — Ståtliga bokar och ekar. — Ofantlig mängd olika svampsorter. — Hagby och Voxtorps kyrkor. — Mot Bleking.

Å man från Åtvidaberg färdats några kilometer öster ut, kommer man in i Småland, ett stort, men mycket fattigt landskap. Många trakter af det samma äro ofruktbara eller uppfyllda af moar, skogar och talrika sjöar, af hvilka sistnämnda den förnämsta är Åsnen, hvars stränder äro utomordentligt pittoreska. Befolkningen drifver sparsamheten till en sådan höjd att följande ordspråk med anledning deraf är gängse bland svenskarne: "Sätt en smålänning på en kal klippa i hafvet och han skall ändock föda sig."

Landskapet eger några sjöstäder, såsom Vestervik, Oskarshamn, Mönsterås och Kalmar. Ini det samma fins icke mera än en stad af större betydhet, nämligen Vexjö, som har en befolkning på ungefär 5,000 personer. Staden, som är vackert belägen vid en sjö och genomflytes af en liten å, har ett förträffligt högre allmänt läroverk. Domkyrkan anlades omkring 1300 och innehåller den graf, i hvilken den helige Sigfrid, en af nordens apostlar, hvilat. På kyrkogården är en minnesvård upprest på grafven, som gömmer stoftet af skalden Tegnér, hvilken var biskop öfver Vexjö stift. I stadens närhet ligga biskopsgården Östrabo och Vexjö centralhospital. På en ö i sjön ligga ruinerne efter slottet Kronoberg. Staden står medels en kort jernväg i förbindelse med den stambana, som går genom landet från Malmö till Stockholm.

Det var klart och svalt väder den morgon, jag afreste från Åtvidaberg, och landskapet tedde sig ännu fagrare efter föregående dags regn. Allting hade ett friskt utseende, men en del af rågen, som här var betydligt hög, låg nedslagen. Färden var mycket angenäm, enär det icke dammade på vägarne.

Längre fram sträckte sig en kedja af små sjöar i sydöstlig riktning mot Östersjön. Icke långt från byn

VEXJÖ DOMKYRKA FRÅN SYDVEST.

gick en sidoväg, vid hvilken en gästgifvargård låg, från stora landsvägen genom en tjusande trakt till Gamleby vid hafvet. Sidovägarnes antal tilltager i betydlig grad söder ut och de gå ofta åt så många olika håll, att den resande känner sig villrådlig om, hvilken han skall följa, då han önskar lemna den genare landsvägen. Naturen blef allt mera pittoresk. Klipphöjderna voro bevuxna med träd, fälten präktiga och sjöarnes stränder öfversålade med små blomstrande gårdar. Vid Öfverums stora

bruk tillverkades åkerbruksredskap, såsom skördemaskiner, tröskverk och plogar. Fabriksmaskineriet drefs med vattenkraft.

Det var sent på eftermiddagen, då jag anlände till Gamleby. Denna köping är ganska vackert belägen vid innersta änden af en smal fjärd och genomflytes af en liten å, på hvars stränder en såg och två andra verk äro i gång om sommaren. I köpingen fans ett tingshus, af hvilket en del användes till hotell. Gästgifvargården var god. Några hus voro målade i hvitt eller ljusgrönt, men de flesta voro rödmålade och täckta med röda tegeltak. En mängd krukor med blommande växter prydde fönstren. Härifrån kan man begifva sig till Vestervik antingen land- eller sjö-vägen, men om man väljer den förre, måste man låta sätta sig öfver fjärden. Mellan dessa ställen går dagligen en ångslup, som lemnar Gamleby hvarje morgon klockan half sju. Efter 1 $\frac{1}{2}$ timmes angenäm färd lade vi till vid kajen i Vestervik. Staden, som oger 6,000 invånare, har två skeppsvarf och åtskilliga fabriker. Gatorna äro belagda med mycket små, tätt intill hvarandra satta kullerstenar, hvarför det för den, som ej är van vid en sådan stenläggning, är mycket svårt och mödosamt att vandra på de samma, så vida han ej har skodon med tjocka sulor. Husen äro rymliga och luftiga och hafva stora gårdar. Om gästgifvargårdarne äro dåliga med afseende på kosthållet, kan man dock vara säker på att i städerna finna ett hotell, der bordet är godt, och denna plats bildade intet undantag från regeln.

Vid Åtvidaberg hade man varit så vänlig att gifva mig ett anbefallningsbref till doktor B., en lärd man i Vestervik, hvilken på allt sätt sökte göra min vistelse i denna stad så angenäm som möjligt. Jag inbjöds af kyrkoherden att äta middag hos honom tillika med ett sällskap herrar och mottogs varmt och hjertligt af honom och hans hustru. Kalaset gafs till ära för de vid afgångsexamen tjenstgörande censorerne. Trettio herrar voro tillstädes, af hvilka nästan alla kunde tala franska, tyska och engelska, och deras angenäma, belevade sätt gjorde

ett särdeles behagligt intryck på mig. Enligt det bruk som råder vid sådana tillfällen, då ett stort antal gäster är församladt, togo vi sjelfva för oss och satte oss vid småbord i olika rum. En skål föreslogs af kyrkoherden för censorerne och vi bockade oss å ömse sidor innan vi drucko vinet. Sedermera föreslog värden en vänlig skål för min välgång och hade den stora artigheten att säga mig, att jag var bekant i Sverige och med nöje helsades välkommen i landet. Jag kände mig verkligt förlägen öfver en dylik ära, men åter igen bockade vi oss allesammans för hvarandra. Kaffe serverades under träden i trädgården, hvarefter vi skildes. Under sommarmånaderne resa musik- och teater-sällskap omkring i landet, och denna afton gafs i läroverkshuset en konsert, som tog sin början klockan sju. Konsertgifvarne voro tre fruntimmer, af hvilka ett spelade fiol, det andra fioloncell och det tredje piano. De voro förträffliga konstnärer och ett af dem sjöng äfven präktigt. Åhörareskan var stor, ty allt hvad lif och ande hade i Vestervik tycktes hafva infunnit sig vid detta tillfälle.

Färden från Vestervik utefter kusten var angenäm, såsom den merendels är på Östersjöns lugna böljor om sommaren. Under denna årstid blåser det nämligen sällan hårdt på hafvet.

Man kan antingen landvägen eller med ångbåt komma till Oskarshamn, som ligger vid en liten, af en mängd öar skyddad vik och eger 5,500 invånare. Staden har skeppsvarf, en mekanisk verkstad och ett gjuteri. Längre söder ut ligger Kalmar, den mest betydande sjöstaden i Småland. Staden, som har ungefär 11,000 invånare, är mycket vackert belägen. Gatorna äro breda och snygga samt belagda med kullerstenar. Husen äro i allmänhet två våningar höga och innehålla stora rum. På stora torget ligger domkyrkan, en präktig, rymlig byggnad. Gatorna utgrena sig rätvinkligt från torget och gå till alla delar af staden samt till de gamla fästningsverken. Här och der får man se gamla, egendomliga pumpar, som förse invånarne med vatten. De gamla vallarne utgöra platsens stolthet. På dessa har en parklik trädgård

skapats och på den vidsträckta ytan utbreda sig smakfulla anläggningar med vackra gräsmattor, lundar, 3 meter höga häckar och en blomsterträdgård samt resa sig kastanjer, almar, lönnar, äpple- och andra träd. Härifrån kan man se Östersjön, Öland och skeppen, som ligga för ankar.

Det urgamla Kalmar var under hedna tiden en stor handelsplats och blef sedermera bekant genom Sigurd Jorsalafares korståg till Småland, den s. k. Kalmare ledung. Det var länge södra Sveriges förnämsta stad och

starkt befäst samt betraktades i århundraden som rikets förmur och nyckel. Bland de många historiska tilldragelser, som egt rum inom dess

murar, märkas bland andra herredagen år 1332, då Skåne, Halland och Bleking för en summa af 70,000 mark lödig

inlöstes till svenska kronan från grefven af Holstein och andre, hvilka

KONUNG KRISTIERN I:S AF DANMARK,
SVERIGE OCH NORGE MINDRE SIGILL.

innehade dessa landskap såsom pant för penningssummor, hvilka af dem försträckts konungen af Danmark. År 1397 egde härstädes ett möte rum, vid hvilket den s. k. Kalmar-unionen afslöts. Den innehöll följande bestämmelser: 1. Att alla tre rikena skulle evärdeligen vara förenade och hafva en konung tillsammans. 2. Ny konung skulle väljas af alla tre rikenas förenade råd gemensamt och endrägtigt, men ej af något rike särskildt. 3. Hvarje rike skulle styras efter egna lagar och plägseder. Derjemte innehöll fördraget åtskilliga andra, lik-

nande artiklar. Af förbundshandlingen förvarades sedan två afskrifter på pergament i hvardera riket.

Staden har sedermera ofta varit utsatt för fiende-
anfall. Det gamla slottet, som uppfördes kort före 1200,
står ännu kvar och dess inre har under många år hållit
på att återställas i sitt ursprungliga skick. Förnämsta
sevärheten är Erik 14:s åttakantiga sängkammare i ett
af tornen. Utsirningarna i taket och det inlagda golfvet
samt andra prydnader i gemaket voro arbeten af ko-
nungens egen hand. Slottet förvandlades en gång till
kronobränneri *) och sedan till span-
målsmagasin **). Slutligen lemnades det
att alldeles förfalla, tills ändtligen den
nuvarande konungens fader, Oskar 1,
tog sig af den historiskt minnesrika
byggnaden. Med undantag af vallarne
och slottet fins numera intet kvar, som
angifver stadens höga ålder, alldenstund
han lidit svåra härjningar af elden.

Kalmarunionen varade från 1389
till 1521, ehuru den åtskilliga gånger
tidtals upphörde genom svenskarnes fri-
hetskrig. Det sistnämnda året fram-
trädde Gustaf Vasa och bröt danskar-
nes makt.

DEN UTSLOCK-
NADE SLÄGTEN
NIPERTZ VAPEN.

En midsommardag befann jag mig
i Kalmar, då morgonklockornas ljud
kallade de troende till kyrkan. Byg-
naden var stor, men församlingen liten och hufvudsakli-
gen bestående af kvinnor. Staden hade ett festligt utse-
ende. Folket var klädt i sina högtidsdräfter och for i
stora massor på ångbåtar till Öland för att tillbringa dagen
derstädes. Flickor med hyggligt utseende togo flitigt passa-
gerare ombord i sina båtar och rodde dem från en plats till
en annan, hvarigenom de inhöstade en god skörd af pennin-
gar. Ofta störes på denna del af kusten midsommarsdansen

*) Af den konst- och fosterlands-älskande Gustaf 3.

Ö. a.

**) Af den upplyste Gustaf 4 Adolf.

Ö. a.

genom fylleriuppträden och slutar med allmänt slagsmål. Jag var närvarande vid en tillställning med dans kring majstången och häpnade öfver den oregerlighet, som lades i dagen, och öfver att se knifvar i farten.

Invånarne i Kalmарtrakten äro till karaktären en af de sämsta befolkningar, jag lärde känna i Skandinavien, och tillika med Blekingsborna bekanta för sina vilda lynnen. Det var vanligt i forna tider att kvinnorna i Bleking, då de foro till gästabud, medförde linne för den händelse deras män eller bröder skulle blifva sårade, och icke sällan blefvo personer dräpta, särdeles i gränsstäderna. Karlarne plögade kämpa på knif, hvarvid tillgick så, att två klädde af sig, spände omkring lifvet en gördel, som omslöt dem båda, fattade i högra handen en knif och grep med den venstra kring lofven på den hand, i hvilken motståndaren höll sin knif, hvarefter de sökte att hugga till hvarandra.

Bland de landsvägar, som gå från Kalmar, är den som löper söder ut jemns med Östersjöns kust särdeles vacker. Den stryker fram genom den mest romantiska delen af Småland och bjuder på en oafbruten följd af ständigt vexlande, älskliga landskapstaflor. Då och då såg man hafvet och Ölands kust med dess väderkvarnar, och här och der träffade man ståtliga gamla bokar och ekar med vidt utsträckta grenar. Bokarna voro bland de vackraste jag sett så väl i detta som i andra land. De började att uppträda på kusten omkring 5 kilometer norr om Kalmar.

Den stora mångfald af svampar, som finnes i skogarne, är i sanning underbar, ty de olika slagen uppgå till ett antal af omkring 2,000. Af dessa äro flera hundra icke endast ett värdefullt födoämne, utan en stor mängd är dessutom utomordentligt läcker. På senare åren har man allmänt börjat att använda dem. De förekomma synnerligt ymnigt i nordens skogar, särskildt om hösten. Den stora artrikedomen förefaller nästan otrolig, men uppgiften förskrifver sig från den framstående botanisten och ledamoten af vetenskapsakademien, professor Andersson.

Gästgifvargårdarne äro fattiga och den kost, man derstädes får, påminde mig lifligt om det svenska ordspråket:

På gästgifvargårdarna
I Småland ätes mycket bra,
I fall man matsäck har som duger.

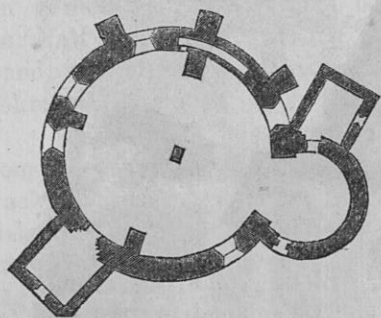
Detta ordspråk kan med fog tillämpas på många andra landskap än Småland, ty i regeln är maten alle-

HAGBY KYRKA.

städes af allra enklaste slag, undantagandes i städerne och de stora byarne. Som jag icke hade matsäck med mig, utan föredrog att lefva på torftig spis framför att belamra mig med sådan, nöjde jag mig med ägg, en skifva kallt fläsk och kaffe. Beträffande färskt bröd kunde det icke komma i fråga att erhålla dylikt. Nära en af gästgifvargårdarne var en klocka upphängd i en träställning, på hvilken ett kors satt. Tätt bredvid låg tingshuset, som omgafs af en vacker trädgård. Der fans äfven ett litet fängelse, hvilket vid denna tid dock ej inrymde några fångar.

Omkring 14 kilometer söder om Kalmar ligger nära vägen Hagby egendomliga och märkliga kyrka och ett litet stycke derifrån Voxtorps kyrka. De äro mycket gamla. Deras mittdelar, de runda tornen, tros hafva varit hedna tempel, som vid kristendomens införande i landet förändrades till kyrkor. Skottgluggarne i murarne nyttjades antagligen för att genom dem afskjuta pilar mot fienden. Solna kyrka vid Stockholm, hvars torn är uppfördt af stora kullerstenar, tillhör samma stil och förskrifver sig från samma skede i bygnadskonsten. De äldsta kyrkorna i Sverige hade nästan allasammans denna form liksom hedna templen. Presten stod i midten och åhörarskaran rundt omkring honom, på samma sätt som lagmannen stod och tolkade lagen midt ibland folket, hvilket så tätt som möjligt slöt sig omkring honom i kretsar. Kyrkogårdarne voro också runda och steninhängnaderna kring grafvar och kullar voro merendels kretsformiga. Dessa murar kallas ännu ringmurar, än-

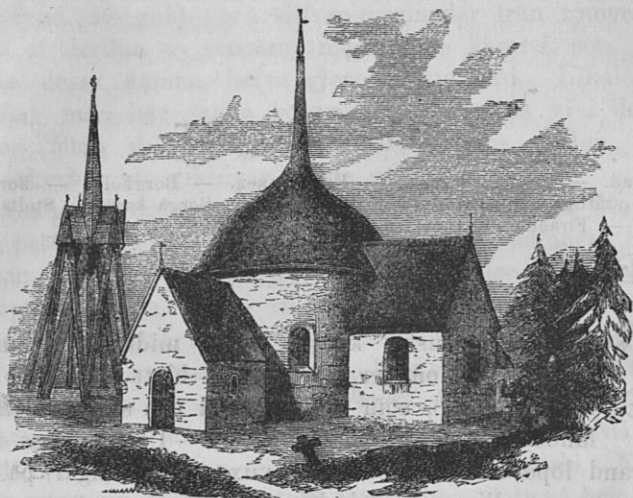

PLAN AF HAGBY KYRKA.

skönt de nu mera äro fyrkantiga. Då högmässa hölls, kom folk till kyrkan långt ifrån. Äfven köpmän begåfvo sig dit för att idka handel med sina varor. De hade sina salubodar uppslagna utanför ringmuren, som därför kallades bodgårdsmuren. Af rundkyrkorna fins nu mera endast Dimbo kyrka i Vestergötland kvar, men ännu återstående grundvalar och lemningar efter andra dylika tempel visa, att de fordom allmänt förekommo.

Omkring 30 kilometer söder om Kalmar ligger godset Värnanäs, som i forna tider var säte för en jarl. Senare tillhörde det Gustaf Vasa och derefter Axel Oxenstjerna, Gustaf Adolfs kansler. För närvarande eges det af familjen Mannerskantz. Vid detta ställe fins en präktig,

ungefär 3 kilometer lång allé, som går till hafvet. Ur en tät barrskog kommo vi ut i en naturskön, kuperad trakt och anlände efter några kilometers färd till Söder-

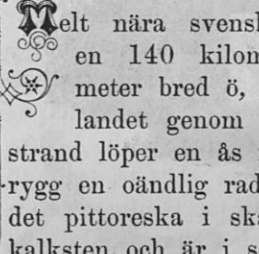

VOXTORPS KYRKA.

åkra by. Då man nalkas Bleking, blifver jordmänen magrare och mera sandig; en stor mängd erraticiska block ligger kringströdd på marken och de präktiga träden börja att försvinna.

36 KAPITLET.

Öland. — Alböke kyrka. — Fornminnen. — Borgholm. — Borgholms ståtliga slottsruin. — Karl Gustaf. — Borga hage. — Stolts Karin. — Firande af vårens ankomst. — Majsång.

Melt nära svenska kusten ligger midt emot Småland en 140 kilometer lång, men blott 4 till 15 kilometer bred ö, som heter Öland och skiljes från fasta landet genom ett härligt sund. Utefter dess vestra strand löper en ås med trädbevuxna sluttningar, på hvars rygg en oändlig rad väderkvarnar står, som än mer ökar det pittoreska i skådespelet. Åsen består, liksom ön, af kalksten och är i söder underbäddad med ett alunskifferlager. Den röda kalkstenen ligger på många ställen bar, och på dessa ställen är marken alldeles kal och ofruktbar. Utom den mängd, som åtgår för de 40,000 invånarne, alstrar ön så mycket spannmål, att 110,000 till 127,000 hektoliter säd, förnämligast hvete, årligen utföras. Ön frambringar ymnigt med äpplen, päron, m. m. och har goda jagtmarker. Hon utför äfven kalk och kalksten. Förr var hon ryktbar för en nu mera utdöd hästras, som var mindre än Shetlandshästarne. Hon var den plats, der den svenske konungen Karl Gustaf helst uppehöll sig för att jaga. Åtskilliga af hennes kyrkor äro mycket gamla och bygda i s. k. klöfsadelsform. En dylik är Alböke kyrka. En gång under taket förenar de båda tornen med hvarandra och i ett af dessa finnas rum med öppna, mycket enkla eldstäder utan skorsten för röken. Under den gamla, katolska tiden, då kyrkan egde ofantliga jordsträckor, tillhörde Öland Vadstena och Alvastra kloster.

Ön är rik på fornminnen. Åtskilliga s. k. skeppsformer, bestående af uppresta stenar, äro afbildningar af vikingarnes eller kanske ännu äldre invånares fartyg. En mängd grafvar fins der äfven, och ett stort antal dyrbara fynd af guld- och silfver-prydnader från romerska tiden, af hvilka vi omnämnt några i de kapitel, som behandla dessa ämnen, hafva gjorts i öns jord. Likaledes påträffar man här gamla borgruiner, af hvilka vi i detta arbetes förra del redogjort för Ismantorps. Man vet med säkerhet att vikingar bodde på denna ö.

Staden Borgholm, som eger 900 invånare, är Ölands mest betydande plats. Då vi kommit in i hamnen, lade vi inom kort till vid en pir, som tillika tjänstgjorde som vågbrytare. Inga fartyg funnos der. Staden var tyst och endast några få personer vandrade på de breda gatorna, på hvilka gräset frodades. Den gamla kyrkan höjde sig öfver de omgifvande bygnaderne. Husen sågo trefliga ut, och då och då tittade en fru eller en ung tärna ut för att se efter, hvilka främlingar som gingo förbi. Nära staden resa sig ruinerna efter Borgholms slott på brinken af en med buskväxter klädd ås, som sluttar tämligen brant mot hafvet och på hvilken några stackiga ekar skjuta upp, der kalkstenen ligger ända vid jordytan. Den fyrkantiga borggården omgifves af mörka murar, som äro genombrutna af en ofantlig mängd fönster ända upp till den ännu kvarvarande tredje våningen, hvars rum emellertid sakna tak. Det hela är en dyster tafla från det förflutna. Detta stora slott genljöd en gång af livets sorl och buller och mäktige män samt fagra kvinnor rörde sig i dess nu öde och vittrande salar. Ruinerne äro kvarlevor efter två olika bygnader. Det gamla slottet omnämnes redan så tidigt som 1280 och dess grundmurar finnas ännu kvar. Omkring 1312 innehades det af hertig Valdemar och hans maka Ingeborg, dotter till konung Erik presthataren af Norge, hvilken var gift med den skotske hjälten Robert Bruces syster Isabel. Det nya slottet anlades af Johan 3, som regerade 1568—1592. Det belägrades och intogs flera gånger af danskarne — sista gången 1612 — och dess egande var ofta föremål

för tvist mellan Sverige och Danmark. På murarne och i fönstren växte lutande träd, som förlänade den majestätsiska byggnaden ett utseende af djupt förfall, och tystnaden afbröts endast af kraxandet från korparne, som här hade sina bon. Utsigten från öfre delen var härlig och den vackra dagen gjorde, att ruinerne sågo mindre dystra ut.

Mellan staden och slottet låg Borga hage. Den utgjorde en förening af trädgård och park. Utefter gångarne löpte höga häckar, som bildades af träd, hvilka tuktats så, att de nästan liknade murar. I det täta löfverket höllo sig fåglar dolda, i synnerhet näktergalar, och ehuru vi befunno oss på $56^{\circ} 52'$ n. lat., sutto de sistnämnda i hvarje buske och fylde i skymningen och månskenet luften med sin sång.

Borgholm var det ställe, der Karl Gustaf, äldste sonen till pfalzgreffen af Pfalz-Zweibrücken, Johan Kasimir, och Karl 9:s dotter Katarina, helst vistades. Karl Gustaf höll en gång på att blifva förmäld med sitt syskonbarn Kristina, Gustaf Adolfs enda barn, men då hon sedan öfvergaf sin plan att gifta sig, utnämde hon honom i stället till sin efterträdare på tronen. Före sitt anträde till regeringen tillbragte han sin mesta tid på detta slott, som under det att han bebodde det samma uppnådde sin högsta glans. Karl Gustaf älskade Öland, som på denna tid var bevuxet med ekskogar, i hvilka det vimlade af hjortar, och vid hans kröning serverades öländskt öl såsom en gård af uppmärksamhet mot hans kära ö.

Det fins en sång, som ännu lefver i folkets minne på orten kring Ismantorp och Långlöte. Der bodde fordomtina en ryktbar man, hvilkens fagra dotter kallades stolts Karin. Hon gick en gång ut med sina tärnor — fjorton fagra jungfrur, men sjelf var hon bland dem den fagreste — för att förlusta sig med sång och lekar. Hastigt kom från hafvet dit till stranden ett skepp och en konungason från Danmark. Han steg i land och lyssnade till Karins sång, som tycktes honom lik slagen på en guldharpa. Men när han kommit in i lunden, blef han än mer intagen af hennes fågring. Han bjöd henne att dricka en dryck med sig (det var ett sätt att fria den

tiden) och vann hennes ja och goda vilja. Sedan tog han henne i sin famn, bar henne på sitt skepp och seglade bort.

Stolts Karin var dotter till Asbjörn jarl och den man, hon sålunda fick, var Harald, son till danske konungen Sven Estridsson, en brorson till Knud den store. Harald utestängde mot sin faders sista vilja genom sin svärfader Asbjörns slughet och makt sin bror Knud från riket. Denne flydde då till svenske konungens Halstans hof och blef der i frid till sin broder Haralds död 1080. Knud hade många vänner i Sverige och Skåne, men var icke afhållen af danskarne. Då han kom till makten i Danmark, befordrade han på allt sätt kristendomen, men den världsliga höghet och utmärkelse, han tilldelade de andlige, då han satte dem i sitt råd framför jarlar och tignarmän, väckte mot honom fiendskap bland de mäktigaste i landet. Detta hade dock nog gått honom väl i händer, ty folket kunde redan försonas med den föreställningen, att Guds tjenare och de som vårdade själens väl äfven i det yttre borde vördas mera än konungens tjenare och de som handhade landets världsliga angelägenheter; men då han påbjöd tionde och med stränghet indref den samma, reste sig bönderne och hela landet råkade i uppror. Konungen drog sig undan till Odense, dit Asbjörn jarl begaf sig och försäkrade honom om sin vänskap. Knud misstänkte icke någon list och gick lätt in på, att jarlen skulle resa till de upproriske och handla med dem om fred; men knapt hade jarlen träffat dem, förr än han eggade dem att genast anfalla konungen, enär denne endast hade en liten styrka hos sig. Så skedde. Asbjörn ledde deras här och öfverföll konungen, under det att denne låg i bön, knäböjande vid altaret i den helige Albans kyrka, samt dödade honom. Asbjörn hade rödt hår och sedan den tiden har i norden rödt hår ansetts som kännetecken på ett svekfullt sinne.

Bland de gamla sedvänjor, som ännu äro gängse i södra delen af Sverige, är bruket att helsa vårens ankomst välkommen. Kvällen före första Maj kallas Valborgsmässoaftonen; den högtidlighölls under katolska tiden

med mässta. På många trakter pläga ynglingarne på de gårdar, som ligga bredvid hvarandra, före mörkrets inbrott samla virke till lusteldar och stapla upp det på toppen af den högsta, närmast belägna höjden. I allmänhet har hvarje by sin särskilda eld och man täflar om att få sin störst och mest lysande. Ofta kan man från en höjd se på en gång ända till tjugu eller trettio dylika flammande bål. De äldre stanna hemma och hafva sin uppmärksamhet särskildt riktad på, om eldarnes antal är udda eller jemnt och om gnistorna flyga norr- eller söder-ut. Om antalet är udda och vinden nordlig, blir våren kall, om vinden deremot är sydlig varm. Då de rikligt närda lågorna nått sin största höjd, bilda de unga karlarne och kvinnorna en ring, eller om den närvarande samlingen är mycket stor, två eller tre sådana, hvarefter man sätter i gång med en slängpolska, en särdeles vacker och behagfull dans, som dansas på olika sätt i olika landskap. De som deltaga i förlustelsen ledsaga dansen med sång.

I södra delen af landet är äfven ett annat bruk gängse om våren, ehuru det nu mera hastigt håller på att dö ut. De unga karlarne i byarne samla sig i skymningen på Valborgsmässoaftonen och gå sedan kring bland gårdarne, under hvilken vandring de bära nyutspruckna björkkvistar och sjunga Majsången framför hvarje dörr. Om de mottagas väl, fästa de löfkvistar öfver porten. Äfven hafva de med sig korgar, i hvilka de lägga de erhållna gåfvorna, som merendels bestå af en riklig mängd ägg. Dessa använda de vid en fest, som de tillstålla på pingstdagen, då pannkakor och andra goda saker ymnigt bjudas mellan danserne.

Majsången lyder:

God afton, om ni hemma är!
 Maj är välkommen!
 Förlåt oss, om vi väcka er.
 Sommaren är ljuflig för ungdomen.

Nu komma vi uti er går,
 Maj är välkommen!
 Och fråga, om vi sjunga får.
 Sommaren o. s. v.

Ty bära vi nu Maj i by,
Maj är välkommen!
Och prisa dem med sånger ny.
Sommaren o. s. v.

Ty vintrens tvång ur landet är,
Maj är välkommen!
För löf och gräset grönt nu är.
Glädjens nu för en så ljufelig sommar.

Den lilla lärkans ljufva klång
Maj är välkommen!
Går upp i sky med Majesång.
Glädjens o. s. v.

Välkommen är Majmånads-tid;
Maj är välkommen!
Gud signe denna sommar blid!
Glädjens o. s. v.

Förläna oss ett ymnigt år,
Maj är välkommen!
Bevara både hus och går!
Glädjens o. s. v.

Stark humle häng på stänkarna,
Maj är välkommen!
Så bäsk malört på ängarna!
Glädjens o. s. v.

Gif mjölk och smör och osten söt,
Maj är välkommen;
Bohvetet ock till hvetegröt;
Glädjens etc.

Gif bien vax och honung söt
Maj är välkommen!
Till läkdom, mat och ljus och mjöd!
Glädjens o. s. v.

Låt hönan värpa ägg på fat
Maj är välkommen!
Till pannekakor och äggemat!
Glädjens o. s. v.

Nu sätta vi löf uti ert tak,
Maj är välkommen!
Det skall ni få se i morgon dag.
Glädjens o. s. v.

God natt och tack det skall ni ha,
 Maj är välkommen!
 För gåfvan den var ganska bra.
 Glädjens o. s. v.

Om sången icke uppmärksammas af dem, för hvilka den är ämnad, sjungas följande slutverser:

Så ligg och ligg du lada stud
 Maj är välkommen!
 Till kråkor och ragnar ska' asa dig ud.
 Glädjens nu för en så ljuflig sommar.

Denna plägsed är en kvarlefva af skandinavernes gudadyrkan under hedna tiden. På denna dag var det bruk att offra barn på stendösarna, och folket dansade tills solen gick upp.

37 KAPITLET.

Bleking. — Vid grindarna. — Kärlek till blommor. — Snygga stugor. — Det anses syndigt att låta bröd förfaras. — Afskyn för mened. — Kvinnor, arbetande på fälten. — Bruk vid förlofningar. — En lycklig befolkning. — Älfdans. — En fager syn. — Älfvorna. — En tjugusande natt. — Trädens bal. — En munter tjärna. — Dåligt folk. — Karlskrona. — Svenska flottan. — Nätraby å.

rån Småland kom jag in i Bleking, ett af Sveriges fagraste landskap och ryktbart för sina kvinnors skönhet. Dess natur är högst olikartad. Än är marken ofruktbar och stenig, än är nejden bördig och företer de älskligaste, landtliga taflor. Ehuru landskapet ej är mera än 110 kilometer långt och dess största bredd ej är mera än ungefär 40 kilometer, finnas öfver 300 större och mindre sjöar i det samma. Yppiga skogar och lundar möta blicken öfverallt. Ofantliga med jättelika, lumiga grenar utrustade ekar, som äro bland de största i Sverige och de yppersta i Europa med afseende på skönhet och behag, samt ståtliga bokar väcka främlingens förvåning.

I kusten, som plötsligt viker af och går från öster till vester, skär en mängd vikar in, och präktiga träd, som växa ända ned till vattenbrynet, kanta den samma. Här och der ligga byar eller gårdar med rödmålade och tegel- eller halm-täckta hus.

På somliga trakter äro gårdarne stora. Vägarne, som leda till städerna äro ofta kantade med träd och fälten inhägnade med sténmurar eller omgifna med grafvar i stället för med stängsel. Här och der står på en kal granithöjd eller på någon förtjugusande plats en väderkvarn, hvars vingor lustigt svänga kring medan säden males. Mjöltnarens hus ligger alltid tätt bredvid och me-

rendels håller en trogen hund vakt under det att bönderne med sina åkdon vänta på sin mäld.

Liksom i Dalarne och på åtskilliga andra ställen stängas vägarne ofta genom grindar, som äro ditsatta för att hindra boskapen att ströfva omkring. Barn stå på vakt vid de samma och speja efter resande, och så snart en dylik kommer, uppstår en allmän rusning, i det hvar och en söker att först komma fram till grinden för att öppna henne och för att få de slantar, som han hoppas skola vankas.

VID GRINDEN.

Kärleken till blommor är måhända i intet annat landskap större än i Bleking. Om sommaren prälar trädgården, som omgifver till och med den torftigaste bostad, i brokiga färger och i månget fönster ser man mellan de snöhvita musslingardinerna en rad blomstertyngda växter, som tillhöra familjens kvinliga medlemmar. Det anses som ett bevis på stor artighet, då en vän begåfvas med någon af dessa blommor. Äfven de fattigaste bland folket förstå sig på att göra sitt rum trefligt med naturens håfvor. Skott och sticklingar, som då de blifvit tillräckligt stora omplanteras med mycken omsorg, uppdragas under glas.

En af de sista dagarne i Juni färdades jag framåt den väg, som löper utefter Östersjökusten i landskapets östliga del. Min häst sprang mycket långsamt, ty dagen var så het att en stor mängd af de vilda blommorna slokade hufvudena mot jorden under de kraftiga solstrålarne. Vallmons bjärta färger lyste bland de böljande sädesåkrarne, på hvilka den höga rågen och hvetet stodo i blomma. Luften var mättad med vällukter från röd- och hvit-klöfvern; rundt omkring lågo bondgårdar strödda och på ängarna betade kor och hästar, som vaktades af barn. Då och då mötte jag egendomliga, af två oxar dragna åkdon, s. k. långkärror, som voro på väg till någon gård eller by.

Till och med bland de allra torftigaste stugorna är det stora flertalet utomordentligt snygt, ty bönderne i mellersta och södra Sverige äro renlighetsälskande, och golfven ådraga sig genom sin hvithet främlingens uppmärksamhet. Allting är städadt och står på sin plats, och om sommaren sätter man vilda blommor i glas och koppar för att det skall se trefligt ut. Gamla kvinnor och blomstrandungmör spinna, väfva, sticka eller sy, och kring sina anspråkslösa hem leka barfotade, barhufvade, blåögda och linhåriga barn, hvilkas röda kinder och lyckliga anleten lemna ett öfvertygande vittnesbörd om, att rikedom ej är ett oeftergifligt vilkor för hälsa och belåtenhet. Medan jag färdades framåt vägen, såg jag en kvinna med stor aktsamhet lägga på en sten ett stycke bröd, hvaraf hon nyss ätit. Då en svensk eller norrman befinner sig på färdevägar, kastar han aldrig bort bröd på marken, utan lägger, sedan han stillat sin hunger, varsamt det återstående på något ställe, så att den förbidragande lätt kan finna och äta det, om han är hungrig. Man tycker, att det är syndigt att kasta bort Guds gåfvor. Jag har till och med sett personer, som då ett stycke bröd fallit ned tagit upp och kyst det. Längre fram mötte jag en stor och stark, ungefär tjugutvå år gammal karl, som med glädjestrålände ansigte kom från prestgården med ett papper i sin hand, hvilket han helt stolt visade mig.

Hvarje svensk man eller kvinna, som flyttar till någon annan ort från den by eller stad, i hvilken han bor, måste enligt lag medhafva ett s. k. prestbetyg. Detta innehåller personens namn enligt kyrkoboken, hennes yrke, födelseår och födelsedag, om hon är gift eller till äktenskap ledig, om hon är vaccinerad eller ej och hennes kunskap i att läsa och skriva. För att beteckna denna kunskap användas tre betygsgrader, och den grad, som anses tillkomma personen, angifves i prestbetyget, liksom äfven huru hemma hon är i sin kristendom. Vidare angifves, om hon bevistat husförhören — ett slags möten, som ega rum en gång om året och vid hvilka hela församlingens befolkning förhöres i sin kristendoms-kunskap af presten — om hon är konfirmerad eller icke, om hon begått nattvarden och hennes fräjd. Om någon varit straffad för brott eller har ett oäkta barn står sådant äfven antecknadt.

Ett bruk bland svenskarne, som visar deras afsky för mened, är den s. k. värjemålseden. Då vittnesmålen mot en anklagad person äro för svaga att fälla henne, men det fins starka sannolikhetsskäl för att hon är skyldig, lemnar domaren henne ett tillfälle att fria sig genom nämnda ed. Innan denna afläggas, sändes dock den tilltalade först till sin själasörjare för att af denne allvarligt undervisas om edens vigt och värde, och sedan detta är gjort, lemnar presten honom ett intyg om, att han erhållit sådan undervisning, hvilket intyg han måste förete inför rätten innan han tillåtes att svära. Detta förfaringssätt brukas i de fall, då endast ett vittne fins eller då det ej är trovärdigt eller då vittnesmålen motsäga hvarandra.

En mängd kvinnor sysslade på åkrarna och befriade potatisen, betorna, rofvorna och morötterna från ogräs. Man höll nu på att slå ängarna, och höet fylde luften med sin vällukt. Flickorna voro ståtliga representanter af kvinnokönet samt hälsan och styrkan förkroppsligade. Många voro fagra och hade den utsökta, för svenskorna kännetecknande hy, som jag redan förut beskrifvit och hvilken, huru besynnerligt det än må låta, icke bryns af

solen. På grund af värmen hade de endast på sig en pittoresk, röd hufvudbonad och ett hvitt lintyg, som sammanhölls kring midjan af ett skärp. Deras bara ben voro hvita som mjölk, och de rörde sig med stort behag under det att de i oskyldig okunnighet om det något egenomliga i sin dräkt ifrigt räfsade höet.

BLEKINGSFLICKA.

En munter skara helgdagsklädda gossar och flickor var på väg till en granngård, der ett förlofningskalas skulle ega rum. En förlofning firas i Skandinavien på festligt sätt. På landet infinner sig paret ofta tillika med sina anhöriga hos presten, som i släktingarnes närvaro säger: "Inför Gud, den allvetande och i dessa vitt-

nens närvaro frågar jag dig, om du vill hafva honom (henne) till din fästman (fästekvinna)?". Sedan båda afgifvit jakande svar vexlas ringar till underpant. Dessa bäras på venstra handens ringfinger. Seden att förlofva sig inför presten håller nu mera på att dö ut. I städerne och bland de bildade klasserna är det bruket, att en herre och ett fruntimmer, hvilka trolofva sig, låta trycka sina namn tillsammans på visitkort, som de sända omkring till sina bekanta för att dymedels bekantgöra förlofningen. Äfven offentliggöres den i tidningarna. Sedan förlofningen tillkännagifvits, får fästmön gå ensam med sin trolofvade och de bevista ofta baler och andra nöjen utan att deras anhöriga äro i deras sällskap. Men äfven i Skandinavien brytas stundom ingångna förlofningar. Till och med bland de allra rikaste gifves ingenting annat än en slät guldring. Vigselringen är likadan. Då en kvinna är gift, bär hon tre ringar för att utmärka detta och öfver detta tecken känna sig många särdeles stolta; men äfven detta bruk håller på att försvinna. Det är endast på landet, som brölloppen äro af intresse, ty i städerne försiggår denna högtidlighet på samma sätt som i andra land.

Om söndagseftermiddagen roade sig grupper af bönder, som under veckans lopp sträfvat och arbetat strängt, stilla och lugnt på gräset under träden. Musikanter spelade fiol och folket, som var klädt i helgdagsdrägt, dansade. Jag tyckte, att jag ej i något annat land sett en lyckligare och belåtnare befolkning.

En afton efter solnedgången hängde den egendomliga dimma, som af bönderne kallas älfdans och som icke är tät som en tjocka, utan utgör ett hvitt, genomskinligt töcken, öfver marken och bildade ett slags slöja, genom hvilken ängarnas, fältens och lundarnes ytterlinier dunkelt skönjdes. Den såg ut som en sky i ett förtrolladt land och förlånade hela nejden ett ljuft och tjusande behag. Jag kunde genom den samma varsna hvarje blomma, hvarje grässtrå. Menniskorna, som arbetade på fälten, sågo ut som skuggestalter och, ehuru de voro nära, var det som om de befunnit sig långt borta. Den hvita slöjan bildade ett endast 3 till 3 $\frac{1}{2}$ meter högt lager, hvil-

ÄLFDANS. EFTER G. E. FISCHER.

ket liksom hängde i luften och småningom blef tätare mot marken. Vi hade nyss kommit ut ur en dylik dimma, då jag åter for in i en alldeles likadan, hvarvid den märkliga naturföreteelsen bjöd på ett nytt skådespel, som kom mig att studsa. Åtskilliga trolska gestalter ville synbarligen hindra mig att vidare fortsätta färden. Det var en nästan öfvernaturlig, men intagande syn. Dessa andevarelser voro dock blott en grupp ljushåriga flickor, som till en del skymdes af dimman. Jag såg endast deras hufvuden och skuldror liksom i ett töcken, medan deras kroppar alldeles doldes af det lägre, täta lagret. Jag kände mig manad att tilltala dem sålunda: "Ären I de i Sverige för sin skönhet så ryktbara döttrarna af Bleking eller ären I deras andar?" Min häst stannade och jag sade: "Sköna tärnor! Ären I de skandinaviska valkyriorna, som fara genom luften eller deras andar, som sväfva framför mig?" men intet svar kom. Hufvudena kommo allt närmare och närmare, då jag plötsligt på andra sidan om vägen såg andra gestalter skrida framåt. Det var, som om jag befunnit mig i en annan värld. Det hela föreföll som en drömsyn och jag kunde hafva trott mig vara i tomma rymden omgifven af andar.

Dylika företeelser iakttagas ofta om sommaren i somliga trakter af Sverige *) De orsakas af, att den kalla luften kommer i hastig beröring med den varma jordytan, och genomskinligheten har sin grund i luftens torrhet. Längre fram kom en mild fläkt, hvarvid dimman antog tusentals fantastiska former, som emellanåt tycktes likna menliga gestalter, och "älfdanser" började. I forna tider påstod folket, att denna dans alltid egde rum öfver ställen, der goda menniskor blifvit begrafna och der deras andar dvaldes.

Älfvorna voro milda varelser, gudarnes vänner och medarbetare. De indelades i två slag, nämligen i ljusalferna eller det egentliga älfolket, som bodde ofvan jord i Alfhem och voro fagrare än solen, och i svartalferna, som lefde i jorden, under stenar eller i bergshålor och

*) I kungliga slottet i Stockholm fins en målning, som synnerligt lifligt framställer det trolska skådespelet.

voro svartare än beck. De förra höllos i sådan vördnad, att man offrade till dem likaväl som till gudarne. Dvärgarne kunde icke tåla dagsljuset och höllo sig om dagen dolda i sina hålor. Ingen kunde förfärdiga sådana vapen och klenoder som de, ty de voro de bästa af alla smeder i verlden, och i denna sin egenskap voro de ständigt sysselsatta med arbeten åt gudarne. Dessa väsen, hvilkas namn härleder sig från de härliga, klara älfvarna, äro naturkrafterna, som arbeta för människoslägtets bästa antingen ofvan eller under jord, i växtlifvet som uppenbarar sig på de bördiga slätterna eller i grufvornas kostbara rikedomar. Det är dock naturligt, att de luftiga, vingade och sköna älfvorna stodo gudarnes rike närmare än de tunga, oviga och fula dvärgarne. I folksagorna har ock skilnaden mellan dem bevarats.

Älfvorna äro äfven allmänt kända under namnet Ällefolk eller Älfvefolk, de små varelser som bo i älfhögar. Älfjungfrun är utomordentligt fager och lik en snövit lilja. Hennes röst har silfverklang och ingen kan motstå hennes skönhet och ord. Stundom glider hon med en solstråle genom någon öppning in i ett hus, men kan lika snabt försvinna. Hon är icke att lita på, ty ofta bedårar hon ungersvinnens sinne med kärlek. Men då han söker omfamna henne, förvandlas hon till ett okroppsligt väsen eller till ett träd. Man måste vakta sig för att sofva vid en älfvehög, men lycklig är den som slumpen gynnar, så att han på en sommarafton får höra älfvornas harposlag och ljufliga sång, får se dem dansa i månskenet och skåda dem leka eller bada i vattnet likt svaner.

Sagans dvärgar voro små och vanskapliga och hade sin fröjd af att bedraga människorna och stjäla från dem saker, som de tyckte om. Dock visade de äfven tacksamhet, och då deras kvinnor under barnsnöd kallade sina jordiska systrar till hjälp, gäfvode ofta de sistnämnda stora skatter, ty de hade ofantliga rikedomar i sina hålor. På julkvällen lyftes de stenar, som täckte ingången till deras vistelseorter, såsom genom ett hexeri på fyra glimmande pelare och prakten derinne i trollens hem skymtade fram. Man måste då akta sig att stiga in, ty det

var ytterst svårt att komma ut. Det var särskildt unga tärnor dessa varelser fikade efter och de, som de lyckats locka, kallades "bergtagna".

Småningom blef skymningen allt dunklare, men långt mot norr syntes ett blekt sken efter solen, likt det högst upp på himlahvalfvet bortsmältande dagsljuset. Natten var så härlig, att jag fortsatte min resa. Aspar (*Populus tremula*) stodo här och der i dungar och medan jag blickade på dem, föreföll det mig som om en berusande glädje fått makt med dem. Bladen darrade och dansade likt muntra tärnor, då vinden från kullarne vidrörde och kyste dem på sin färd till den närliggande sjön. Det var trädens bal. Det blå hvalfvet der ofvan utgjorde deras festsal, de tusentals stjernorna lamporna, vindens sus bland grenarne musiken och de vilda blomstren på ängarna åskådarne. Och öfver allt detta herskade den tysta natten.

De dunkla ytterlinierna af ett gammalt herresäte höjde sig på afstånd likt ett spökslott och tätt bredvid skådade ekarna ned som stumma vittnen till det förgångna och det närvarande. Trädens bal nalkades sitt slut. Lamporna slocknade småningom och löfvens sus blef svagare och svagare, ty vinden stillnade af med den döende natten. Mörkret öfvergick sakta till morgongryning och fåglarne började med sin sång bebåda dagens annalkande. Skyarne antogo en gyllene färg, som återspeglades i sjön, och blommorna lyfte sina hufvuden samt hämtade sig efter den föregående eftermiddagens hetta. Derpå höjde sig det ofantliga klotet majestätiskt och glänsande öfver kullarne och dagdropparne gnistrade som ädelstenar i solstrålarne. Den ene landtmannen efter den andre visade sig på fälten. Gossarnes och flickornas sånger, insekternas surrande, fåglarnes drillar, kornas bölande och hästarnes gnäggningar blandade sig med hvarandra. Åter rann en dag upp och naturen fick nytt lif — ett sådant som man endast får se det i Norden.

I det jag nalkades ett litet trefligt hus, framför hvilket en blomsterträdgård låg, spratt jag till vid ljudet af en mjuk, frisk och klar röst. Jag stannade orörlig och utan att sjelf varda sedd betraktade jag en vacker flicka,

särskild gren af örlogstjensten har kustförsvaret till ändamål. Då sjömännen befinna sig i land, äro de underkastade sträng manstukt. De bo i stora, snygga och förträffligt luftade kaserner. De hafva ett för alla tillgängligt bibliotek.

Bland de vackra egendomar, som finnas i trakten, må det för sina ekar bekanta Johannishus nämnas. Icke särdeles långt från staden kastar sig den lilla Nättrabyån i Östersjön. Ångslupar gå uppför detta vattendrag flera gånger om dagen. Stränderna äro kantade med ängar, åkrar och lundar och färden går emellanåt under ett riktigt hvalf af grenar, som hänga ut öfver vattnet. Ångbåtarne hindras slutligen från vidare framträngande af en stenbro, nedanför hvilken Nättraby åldriga kyrka med dess skuggrika kyrkogård och gamla grafvar ligger på åstranden. De höga träden, de gräsbevuxna stränderna och de på vattnet simmande näckrosorna förhöjde platsens skönhet, och sorlet af menniskorösterna gjorde ett starkt afbrott mot den tystnad och det lugn som för öfrigt hvilade öfver nejden. Den omgifvande trakten är så tjusande vacker, att man nästan kan tro sig färdas i en park. Ungefär halfvägs mellan Karlskrona och sjöstaden Karlshamn — omkring 30 kilometer från den förstnämnda — ligger Ronneby berömda brunns- och badanstalt. Landsvägen stryker derifrån fram genom en bördig nejd och somliga af de landskapstaflor, som upprullas för blicken, äro utomordentligt härliga, men man ser blott till få, större gårdar. De flesta boningshusen äro små och sticka af i hög grad mot de bygnader, som man påträffar i de nordligare landskapen.

38 KAPITLET.

Ronneby. — En berömd brunns- och bad-anstalt. — Sjuklingarnes lif vid hälsokällan. — Läkaren på platsen. — Ett gyttebad. — En nöjesstyrelse. — Maten på restaurationen. — Djupadal. — Trämassetillverkning. — En egendomlig sed. — Dryckenskap på lördagarne. — En sägen om två jättar. — En begravningsplats från vikingatiden. — Karlshamn. — Begravningsbruk. — Dödsannonser. — En ättestupa. — Valsjö. — Ett tjusande ställe. — Präktiga bokar. — En angenäm spatserfärd. — Förfriskningar. — Afresa från Valsjö.

Ronneby, som ligger på $56^{\circ} 13'$ n. lat., har omkring 1,800 invånare och eger till följd af sitt skyddade läge i en bördig dal och sin närhet till hafvet ett mildt klimat, som om sommaren är mycket varmt. Staden är berömd för sina mineralkällor, hvilkas vatten i synnerhet är välgörande för blodbrist, skrofler, kroniska och intermittenta febrar samt mag- och nerv-sjukdomar, då de åtföljas af allmän eller lokal svaghet. Gyttebaderna äro särskildt nyttiga för røjmatism och mycket anlitate. Taxan för hvarje första klassens patient är 10 kronor, i hvilka afgifterna till predikanten, badbetjeningen, musiken och de fattige äro inräknade. Storleken af arvodet till läkaren är lemnadt åt hvars och ens fria val. Patienterna af andra klassen betala 4 kronor 50 öre till anstalten och 2 kronor till läkaren, men då omständigheterna så kräfva, kunna dessa afgifter nedsättas till 2 kronor 50 öre och 1 krona.

Staden ligger ungefär 5 kilometer från hafvet på Ronnebyåns strand. Ofvanför bron hämmas färden på vattnet af ett fall, men nedanför den samma går en ångslup till Östersjön, hvarigenom brungästerne hafva tillfälle att få sig hafsbad och göra båtutflygter på hafvet. Samma

ångslup fraktar besökande till brunnen och till baka hvarje morgon.

Den gamla kyrkan är väl värd ett besök. Målnin-garna äro underliga och framkalla emellanåt ett leende. Ljusstakarne med sina tvehöfdade örnar äro sannolikt ett byte från trettioåriga kriget.

Ronneby förstördes 1864 af en eldsvåda, men har sedan blifvit fullständigt återuppbygdt. Det skulle fordras ett väldigt hotell för att inrymma de främlingar, som komma till anstalten. Patienterne hyra därför in sig i husen i staden, och då bruns- och bad-tiden nått sin höjdpunkt kan man icke få något rum, så vida man ej på förhand tingat sig ett sådant. Lefnadskostnaden utgör 3 till 4 kronor för dag. Alla gå tidigt till ro, men kl. 5 på morgonen är staden full med människor, som be-gifva sig till brunnen.

Anläggningarna äro trefliga och träden lemna ett behagligt skydd mot solen. Vid brunnen stå patienterne och vänta tåligt på sin tur att få dricka vattnet. En musikkår, sex personer stark, spelar lifliga melodier. Klockan 8 upphör musiken, mängden skoockar sig till-sammans och brunspredikanten tackar och lofvar den alls-mäktige för hans godhet samt anropar honom om hans väl-signelse öfver dem som kommit för att här söka hälsa. Ingen tänker på att lemna brunnen innan denna andaktsöfning egt rum. Vid alla svenska brunnar är detta bruk rådande.

Svenskarne gå mycket systematiskt tillväga, då de befinna sig vid en hälsobrunn. Anstaltens läkare var på platsen från klockan 6 till 8 och omgafs under denna tid af dem, som önskade rådfråga honom. Han hade ett leende och ett vänligt ord för hvarje patient, och huru enfaldiga deras frågor och obetydliga deras krämpor än voro, lyssnade han dock tålmodigt och hörde sig för an-gående deras tillstånd. Han förde förteckning öfver sjuk-lingarne. Kuren varar vanligen tre eller fyra veckor. Vid anstalten fans äfven ett sjukhus för fattige, och de, som ej hade råd att betala, drucko brunn och erhöello läkarevård kostnadsfritt, hvarför doktorn i ersättning erhöll en viss summa från socknen. De afgifter, som

patienterne betala, äro anslagna till underhåll af sjukhuset och till förbättrande af anläggningarna, byggnaderne och badanstalten, hvilken sistnämnda dock ännu vid tiden för mitt besök var behäftad med skuld.

Doktorn var äfven tillika läkare i distriktet, som hade en befolkning på 13,000 personer. Han hade varit i tjänst i sju år, men hade först nyligen befordrats till denna befattning i Bleking. Hans embetsåligganden voro att resa, föreskrifva försigtighetsmått till hälsovårdens fromma och hålla besigtningar. Länets höfding och fem andra framstående personer utgjorde anstaltens styrelse. Då en läkaresyssla blir ledig, underrättas medicinalstyrelsen i Stockholm derom. En läkare, som myndigheterna på platsen skulle vilja hafva anställd, föreslås och blir merendels utnämnd till sysslan. I hvar landskap fins en s. k. provinsialläkare samt i hvarje socken eller distrikt en särskild läkare, och alla dessa skola kostnadsfritt sköta de fattiga samt vaka öfver folkets hälsotillstånd och vidtaga nödiga försigtighetsmått mot utbredningen af smittosamma sjukdomar.

Af nyfikenhet tog jag mig ett gytjebad. En gumma betjenade mig och insmorde och gned min kropp med gytja samt skrubbade mig derefter med en mjuk borste. Sedan jag blifvit tvättad, fick jag mig en kall dusch, hvilket åstadkom en angenäm känsla. Slutligen inbäddades jag i ett varmt linnelakan och kring detta sveptes en tjock filt, hvarefter jag sträckte mig på en soffa för att hvila. Badet medförde för en stund en stickande känsla i huden, men derefter var verkan af det samma angenäm. Detta vatten är så starkt bemängdt med jern, att det endast användes till bad, hvarvid det uppvärmes till 34 grader. Vid denna lugna brunsort utvecklades ingen ståt och intet prål, och man täflade ej om att hafva den elegantaste drägten. Det fans en af tre fruntimmer och tre herrar bestående nöjesstyrelse, som hvar dag bestämde en plats, der kaffe skulle serveras; vid foten af trappan till brunnen anbragtes ett anslag med namnet på det valda stället. Tjenarne begåfvo sig dit före gästerne, och då sällskapet var samladt, roade

man sig med oskyldiga spel och lekar. Punsch, brännvin och vin fingos ej säljas på den valda platsen liksom det ej heller var tillåtet att spela om penningar.

På stadens torg spelade musiken till klockan 9 e. m. och ända till den tiden var platsen full med folk. Klockan 9,30 e. m. hade alla gått till sängs. Man åkte mycket litet, utan föredrog i allmänhet att gå. Det fanns en sorts klubb, der de, som så önskade, kunde intaga sina måltider — en rättighet hvaraf nästan alla brunsgäster beagnade sig. Tre måltider serverades om dagen. Maten var enkel, men förträfflig och afsedd att medföra hälsosamma verkningar. Prisen på denna spisningsanstalt voro märkvärdigt billiga; frukosten kostade omkring 35 öre, middagen, som bestod af två rätter jemte soppa, eller tre rätter utan soppa, 1 krona och aftonmåltiden ungefär 70 öre. Vin dracks ej i allmänhet. Ett godt rum kunde man få för 1 krona 50 öre till 2 kronor för dagen. Doktorn innehade hedersplatsen vid ett af borden, och alla stodo ett ögonblick tysta i bedjande ställning, innan de satte sig. Bristen på luftvexling i restaurationen var svår att uthärda för den, som ej var van vid en kvävande atmosfär. Vi hafva redan omnämnt svenskarnes stora motvilja för frisk luft och att de tyckas hysa en ständig fruktan för drag och röjmatism. Fönstren voro noggrant tillslutna och ehuru det var utomordentligt varmt samt termometern visade 30 grader, tilltäptes vid middagen hvarje öppning i matsalarne, hvilka stodo i förbindelse med hvarandra. Om ett fönster genom misstag kommit att stå på glänt, stängdes det genast. Äfven här litar man, såsom i allmänhet är fallet, obetingadt på folkets ärlighet. Då man är färdig att afresa, går man till restaurationen och betalar sin räkning, men icke förr. Ingenting vore lättare än att fara utan att betala. Jag tror nog, att brunsgästerna äro glada, då de få lemna detta ställe, ty lifvet derstädes är otvifvelaktigt högst enformigt.

Vid friherre Vredes landtegendom Djupadal besåg jag en af de fabriker, som nyligen börjat uppstå i Sverige och Norge för tillverkning af trämassa, som sedan användes vid frambringande af papper. Enär denna uppfinning

olyckligtvis hvar år medför förstöring af milliontals unga granar, betrakta naturälskarne, som frukta skogarnes utrotande, den nya näringsgrenen med oro. Då virkesbehovet för grufvorna medtages i räkningen, skall den ökade efterfrågan slutligen alldeles ödelägga skogarne, så vida ej en lag stiftas, som förbjuder fällande af träd, hvilka ej hålla en viss genomskärning *).

Enligt ett gammalt bruk begifver sig landtbefolkningen i stora skaror till Ronneby den första söndagen i Juli månad. En stor del ligger under färden öfver natten å gårdarne vid vägen. I omnejden satt i trädens skygd en mängd flickor i grupper och skakade af sig resdammet samt kammade sitt hår, så att de skulle vara fina och prydliga vid sitt inträde i staden. Hundratals flickor gjorde på detta sätt sin toalett, hvarefter de knöto på hufvudet silkesdukar, som de under vägen haft väl förvarade. Öfver 5,000 personer af allmogeklassen hade infunnit sig, och i kyrkan, dit de strömmat, fans det icke ens en ståplats.

Denna dag ansågs som ett slags friaredag. Karlar och flickor anlände med blomsterkvastar, och man infann sig för att råka vänner och bekanta. Om en karl såg en flicka, som han önskade gifta sig med, friade han genom att räcka en bukett till den utvalda. Om hon mottog den, betydde detta att hon gaf sitt ja. Detta bruk håller emellertid på att försvinna. Karlarne äro rädda att blifva utsatta för löje, om de visa sig med blommor, och man kan säga att den tiden i sjelfva verket är förbi, då frieriangelägenheter mellan de giftasvuxna uppgjordes på dessa möten och att de sistnämnda nu mera blott äro muntra förlustelsesamkväm. På denna dag såg man långa vagnar, hvilka voro öfvertäckta med hvalf af björkkvistar, komma rullande, fullpackade med folk, som hängaf sig åt nöjet och glädjen. Detta bruk påminde mig om *straw ride* utflygterna, som äro vanliga på landet i Förenta staterne.

*) Det träd, som användes vid papperstillverkning, är gran. Tallen är till följd af sin kådiga beskaffenhet oanvändbar. Stockarne styckas och slipas och massan går mellan tunga valsar, tills den utgör en fullkomlig gröt, som sedan torkas och sändes till England, der den förvandlas till papper.

Det enda obehagliga, som det lugna lifvet i Ronneby har att förete, är lördagarne, då bönderne och arbetarne komma till staden för att skaffa sig bränvin och på hvilka mycket superi eger rum. Rättigheten att bevilja tillstånd till försäljning af starka drycker är anförtrodd åt kommunalstyrelserna, som i de flesta städer öfverlemna bränvinshandeln till bolag eller enskilda personer, hvilka i sin ordning utarrendera försäljningen till utminuterare. I somliga städer hafva dock bolag bildats, som bestå af några bland de mest framstående invånarne, hvilka önska att minska dryckenskapslasten och för den skull sjelfva taga bränvinsförsäljningen om hand. De betala en afgift för rättigheterna och sedan de för egen räkning afdragit en tillräcklig ränta — vanligtvis 6 procent — lemna de återstoden af vinsten till stadskassan att användas till nytta för de fattige, till underhåll af sjukhusen eller till andra goda ändamål. Det är i lag förbjudet att sälja starka drycker till minderårige eller till druckna personer. Man har funnit att ofvanstående tillvägagångssätt förmått att i betydlig grad minska superiet, i synnerhet som utskänkingsrättigheterna äro begränsade. I Norge få krögarne icke sälja sin vara från klockan 5 på lördagseftermiddagen till klockan 8 på måndagsmorgonen. Samma föreskrift gäller äfven om andra helgdagar. I Sverige tillverkas bränvin af potatis och säd och måste vara fritt från finkelolja, innan det utsläppes i marknaden. Den årliga bränvinsförbrukningen belöper sig i Sverige till ungefär 13 liter på person och i Norge till 8 liter.

För utflygter till fots eller i vagn är Djupadal ofta och gerna mål. Ofvanom det samma framrusar Ronnebyån i en omkring 35 meter lång remna, hvilken på ett ställe icke är mera än 1 meter 50 centimeter till 1 meter 75 centimeter bred. Sidorna äro alldeles jemna och vattnet 30 meter djupt. Nedanför fabriken bildar ån ett fall. Mellan stränderna ligger en ofantlig granitklippa, som enligt sägnen kommit dit på följande sätt: I forna tider funnos två jättar, Ronne och Mörrum, hvilka beslöto att rödja upp en väg till hafvet för vattnet i de öfre sjöarne. Den som först skaffade vattnet till hafvet skulle få sin

å fylld med fisk, men i den andres skulle hvart år en menniska drunkna. De grepo verket an och arbetade hvar och en med sin strömfåra, men då Ronne kommit till klipporna vid Djupadal, blef arbetet så ansträngande, att han rastade och lade sig att sofva. Samtidigt fick Mörrum vägen färdig till hafvet för sin å, som nu heter Mörrums å och kastar sig i Östersjön ungefär 10 kilometer från Karlshamn. Då han slutat sitt arbete, sände han till Ronne en kvinna, som skulle kittla denne i hufvudet för att väcka honom. Då Ronne vaknade, blef han ursinnig samt slungade kvinnan mot klipporna, och för några hundra år sedan visades märken efter henne på den fläck, der hon krossats. Derefter tog jätten ett ofantligt block och kastade det med sådan styrka mot den hämmande klippväggen, att den sprängdes och vattnet fick fri väg till hafvet. Men blocket blef liggande, der det låg. Sägner säger, att den ofvan omtalade klippan är just den, som åstadkom öppningen. I Mörrumsån fins lax i rik mängd, medan Ronnebyån deremot alldeles saknar sådan; men hvart år drunkna några personer i den sistnämnda.

Bleking är mycket rikt på fornminnen, i synnerhet på bautastenar. Halfvägs mellan Karlskrona och Ronneby ligger Hjortshammar på en liten udde, som skjuter ut i hafvet. Der finnas nära 100 fornstenar och skeppsformer, och somliga af dessa bautastenar äro af betydlig storlek. Stället har tydligen utgjort en begravningsplats för vikingar och var ett passande hvilorum för dessa djupets hjeltar. Litet längre vester ut resa sig norr om vägen tre präktiga bautastenar, af hvilka en är försedd med runinskrift. Dessa tappra män tyckas alltid hafva valt sina sista hviloplatser på någon naturskön punkt i närheten af hafvet.

På vägen till Karlshamn for jag förbi Hoby kyrka. Karlshamn har ungefär 6,000 invånare och är en blomstrande stad med skeppsvarf och fabriker af allehanda slag. I det samma fins ett af skuggrika träd omgifvet torg, och midt på detta står en gammaldags pump, der folket hemtar vatten. En sida begränsas af den hvita

kyrkogårdsmuren och vid de tre öfriga resa sig prydliga och trefliga hus. En skuggrik öppen plats ligger vid åns utlopp i viken. Strax utom staden fins på en höjd, som heter Bellevue, en park af ståtliga träd, bland hvilka man ser särdeles vackra ekar och bokar.

I de svenska städerne är det mycket lugnt med undantag af torgdagarne. Såsom vanligt vid dylika tillfällen äro många under färden hem ganska upprymda och hafva alldeles förlorat den gravitetiska hållning de hade vid ankomsten.

En särdeles primitiv inrättning, som mycket roade mig att se, var en gammaldags muddermaskin, som hölls i gång af två eländiga kor, hvilka med trötta steg oupphörligt vandrade rundt omkring.

Under det att jag gick på gatorna, kom jag till ett hus, framför hvilket man strött granbarr, enligt det gamla bruk, som råder i Sverige och Norge på begravningsdagar. Ofta utbredes i småstäderna dylik barr öfver hela vägen från huset till kyrkan. I städerna öfverhöljas speglarne i det rum, der den döde ligger, med hvita lakan, hvarjemte äfven dylika hängas för fönstren på husets framsida. Tillkännagifvandet om dödsfallet offentliggöres, omgifvet af svarta kanter, i tidningarna. Jag bifogar ett par prof på dylika annonser:

Att den barmhertige Guden i sin stora, outgrundliga vishet kallat till sig vår älskade lilla dotter, *Hanna Yra Ebba Agnes*, som, född midsommaraftonen 1878, efter endast några timmars lidande lugnt och fridfullt afled på Askaröd tisdagen 11 Mars 1879 klockan 1,37 f. m., sörjd, saknad och begråten af föräldrar, en liten syster, morfader och släktingar, varder endast på detta sätt tillkännagifvet för släktingar och deltagande vänner. Sv. Ps. n:r 477, v. 8.

Askaröd 11 Mars 1879.

*Agarine Pehrsson,
Wilhelm Pehrsson.*

Att Öfverstekammarjunkaren, kommandören af Vasaorden, riddaren af Nordstjerneorden, grefve *Axel Jakob De la Gardie*, född 4 April 1819, lugnt och fridfullt afsomnade på Maltesholm 16 Januari 1879 klockan 1,50 f. m., djupt sörjd och saknad af efterlevande maka, bröder och systrar, släktingar och vänner, varder endast på detta sätt tillkännagifvet. Sv. Ps. n:r 91, v. 5.

Att pigan *Karolina Persson* lugnt och fridfullt afled i Klintorp 14 Mars 1879 i en ålder af 55 år 9 månader och 8 dagar, sörjd af systrar och deras barn, varder endast på detta sätt släktingar och vänner tillkännagifvet. Sv. Ps. 478, v. 1.

På somliga trakter i Bleking förekomma ofantliga block mycket allmänt. Nära Karlshamn ligga några sådana af högst betydande storlek, hvilka äro nästan fyrkantiga med afrundade hörn. På ett af dem synas några märken, som likna aftryck af fötter, knän och fingrar och i forna tider troddes hafva blifvit gjorda af jättar.

Ett kort stycke från staden ligger Asarums by, der det fins en källa, som kallas offerkällan och till hvilken flickor och ynglingar från när och fjärran begifva sig trefaldighetsaftonen för att offra, hvarvid skänkerna utgöras af slantar, brödkanter, äggskal o. s. v. Med detta bruk, som är urgammalt, afsåg man ursprungligen att vinna de älfvors ynnest, som troddes hafva sitt hemvist kring källan och hvilka till tack för gåfvorna skulle hjälpa den offerande att erhålla hans eller hennes hjertans kär.

Några kilometer från Karlshamn fins en vacker höjd, som kallas Valhall och utgöres af jättelika, på hvarandra uppstaplade klippblock, hvilka på ett ställe bilda en grotta. Denna höjd är så brant, att toppen blott från två sidor är tillgänglig. I hedna tiden var den en ättestupa, d. v. s. ett ställe, hvarifrån de gamle och orkeslöse brukade kasta sig för att finna döden. Det ansågs nämligen vanärande att dö i sängen eller af hög ålder, ty män borde stupa på slagfältet, hvarifrån de sedan fördes af valkyriorna till Odins sal Valhall. Af alla gudaläror, som uppfunnits af människor, fins ingen hvilken predikat ett sådant ytterligt förakt för döden eller eggat till sådana oförskräckta tapperhetsdåd som nordmännens.

Söder ut ligger godset Elleholm, hvarifrån man har den härligaste utsigt öfver land och haf. Nära bredvid det samma ligger den nu mera tysta och lugna staden Sölvesborg, der fordom den mäktige vikingen Sölve hade sitt säte.

Ett kort stycke från gränsen mellan Bleking och Skåne samt icke långt från Sölvesborg ligger helt nära Östersjön godset Valsjö, hvilket utgör fideikommiss inom den från en af Sveriges gamla och ryktbara ätter härstammande släkten Trolle-Wachtmeister. Såsom ofta är fallet kan man icke, då man befinner sig på vägen,

drömma om att en sådan naturskön plats ligger dold för blicken strax bredvid. Jag hade ett anbefallningsbref till egaren och styrde därför kosan till huset, hvilket låg inbäddadt bland träd. Jag mottogs med en artighet, hvilken kändes desto mera angenäm som jag icke var bekant med en enda person derstädes. Grefvinnan beklagade lifligt sin mans frånvaro.

Vid porten stod en vagn, redo till affärd, men till följd af min oväntade ankomst uppsköto gästerna sin afresa. De utgjordes af en herre och hans två unga döttrar. Han var kusin till värden och hade samma namn och titel som denne samt var landshöfding i Karlskrona län. Under den korta tiden af vår sammanvaro inbjöds jag att besöka dem på deras gods Johannishus. Manbyggnaden på Valsjö är anspråkslös och liten, och ett stort hus skulle i sanning taga sig väl ut på detta ställe, men ingen rikedom skulle kunna åstadkomma de härliga omgifningar, som naturen skänkt platsen. Denna är en verklig pärla och måste anses som en af de täckaste punkterne på Östersjöns strand. Der finnas visserligen ej några vidsträckta gräsmattor eller majestätiska alleer, men dylika skulle så nära intill hafvet skämma verkan af landskapet. Skogarne växte ända ned till vattenbrynet och då solen brände hett, njöt man af skuggan från de ståtliga träden, hvilkas långa grenar bredde ut sig vidt från stammarne. Ett af träden mätte omkring 2 meter i genomskärning. Marken var betäckt af ormbunkar liksom med en matta och de stora blocken voro öfverdragna med en tjock, grön, sametslik mossa, som bildade flera centimeter höga, naturliga dynor och i hög grad förhöjde landskapets skönhet. Emellanåt färdades man alldeles utefter Östersjön, uppå hvars stränder stora, nakna granitmassor lågo, som ditförts af jöklar. Grefvinnan var en varm beundrarinna af naturen och älskade Valsjö för dess fågrings skull samt tyckte mycket mera om detta ställe än om sitt ståtligare slott Ljungby. Vi satte oss en stund på en älsklingsplats, der familjens medlemmar ofta plägade stanna för att hvila och hvarifrån man hade en vidsträckt utsigt öfver kusten. Snart derefter kommo vi till en annan

punkt, hvarifrån man kunde se hafvet, öarna och boningshuset, och derefter vandrade vi åter genom en lund af präktiga bokar och mellan mossbevuxna klippor tills vi kommo till en kal granitudde, der vi slogo oss ned för att njuta af utsigten öfver viken, som var beströdd med ofruktbara klippöar och hade en bakgrund af mörk skog. Två eller tre fiskarbåtar, hvilkas hvita segel glänste i solskenet, rörde sig mycket sakta framåt, ty det var nästan fullkomligt lugnt och ej en krusning syntes på det stilla vattnet. Skådespelet var egendomligt svenskt och ett sådant som man endast får se på södra kusten vid Östersjön. Vi fortsatte vår vandring under härliga träd tills vi kommo till en lund med hvita björkar, af hvilka ett par voro flera hundra år gamla och hade krokiga och knotiga grenar samt ihåliga, med tjock mossa bevuxna stammar. Ängar och åkrar med höstråg lågo mellan denna lund och en annan ståtlig björkskog, och då vi närmade oss boningshuset, som såg oändligt hemtrefligt ut, var luften uppfylld af doften från rosorna, hvilka stodo i full blom. Körsbären i trädgården höllo redan nu, 1 Juli, på att mogna, och man kunde se deras klara, röda färg lysa mellan de gröna bladen.

Då jag ansåg, att den af bruket utstakade tiden för mitt besök var tilländalupen, reste jag mig för att taga farväl, men värdinnan sade: "Var god och lemna oss ej ännu. Haf ej så brådt om", hvarefter läckra smultron och meloner från trädgården serverades utanför huset. Sedermera yrkade grefvinnan, att jag skulle stanna kvar och låta skicka efter min kappsäck från Sölvesborg. Jag hade emellertid redan förut bundit mig, så att jag icke kunde mottaga den vänliga inbjudningen, men jag fick ej begifva mig af, förr än jag druckit te med familjen. Man såg ej till ett spår af skrytsamt prål, men deremot hvilade en känsla af hemtrefnad öfver allting. Dottern i huset, ett förtjusande ungt fruntimmer, ihälde teet, som tillika med kopparne stod på ett särskildt bord. Sedan detta var gjordt kom hon till oss, hvarefter tjenarne passade upp på gästerne.

Då tiden var inne att taga afsked, gjorde två af familjens medlemmar sig i ordning att följa med mig till staden och alla gingo ut för att se mig i godt behåll i deras egen vagn. Jag kan aldrig glömma det vänliga mottagande, jag rönte på Valsjö, och ej heller den angenäma vandringen under de gamla träden.

39 KAPITLET.

Skåne. — Skandinaviska halföns trädgård. — Slott. — Arfgods. — Mildt luftstreck. — Präktiga gårdar. — Egendomligt bygnadssätt. — Skåningarnes kynne. — Böndernes spis. — Karl- och kvinno-namn. — Trolle-Ljungby. — Ljungby horn och pipa. — Märkliga sägner. — Ifösjön. — Slotten vid den samma. — Åhus. — Kristianstad. — Råbelöf. — En yppig trädgård. — Stor mängd fåglar. — Drängarnes lönevilkor. — Tjenstehjonsstadgan. — Lifvet på ett stort gods. — Gods i trakten af Kristianstad. — Ystad. — Slott kring Ystad.

Skåne, Sveriges sydligaste landskap, upptager en yta af 11,000 kvadratkilometer och kallas med rätta Skandinaviens trädgård. På alla håll och kanter träffar man på stora, synnerligt väl skötta gods, tillhörande Sveriges gamla adelsslægter, och en stor mängd slott, af hvilka många äro omgifna med vallgrafvar. Ofta grönska på slottens gamla väggar murgröna, kaprifolium och på spalierer uppdragna fruktträd, medan en trädgård i fransk stil med sina otaliga blommors lysande och bjärta färger bildar en sällsam motsats till den gräsbetäckta marken och de omgifvande, majestätiska träden och parkerne. Tjuskraften hos somliga af dessa härliga egendommar ökas deraf, att man har utsigt öfver någon närbelägen sjö eller åt hafvet, som man stundom ser i fjärran bortom slätten. Tätt bredvid bygningen ligga vinkaster och drifhus, som äro fyllda med blommor och utländska växter och ibland undanskymmas för blicken af buskplanteringar och träd. Många godsegare vistas hela året om på sina gårdar och föra der ett landtmannalif samt äro mycket verksamma för förbättrandet af nötboskaps- och häst-afveln, hvarjemte de hafva präktiga stuterier. Jagt och fiske äro de förnämsta tidsfördrifven *).

*) Bland villebrådet må nämnas: *Tetrao tetrix* (orre), *Perdix cinerea* (rapphöna), *Gallinula chloropus* (sumphöna), *Scolopax rusticola* (morkulla), *Scolopax gallinago* (enkel beckasin), *Scolopax major* (dubbel beckasin), *Cervus capreolus* (rådjur) och *Cervus elaphus* (hjort).

Många af dessa fäderneärfda slott uppfördes i början eller midten af fjortonde århundradet, då Skåne tillhörde Danmark. De framkalla för minnet denna tids byggnadsstil och den varma gudsfruktan hos det dåvarande släktet. Öfver portgången eller under någon hvalfbåge af sten ser man ofta uthuggna bilder, som framställa treenigheten. Egarne bära i historien bekanta namn, inom slottens murar finnas för forskaren dyrbara bok- och urkunds-samlingar och i salarne hänga porträtt af män och kvinnor, som på sin tid voro ryktbara. Luftstrecket är jembörelsevis mildt, enär landskapet är på tre sidor omgifvet af hafvet. Somrarne äro varma, i det termometern då visar ända till 33° i skuggan, och jag fann solen verka kraftigare än i England. Vintrarne kunna jämföras med staten Newyorks, men somrarne äro icke så ofantligt heta som der. I sydligaste delen slå hästkastanjerne ut i slutet af April eller början af Maj och litet senare äro ekarna fullt löfvade. Äpple-, päron-, plommon-, mulbärs-, valnöts- och kastanje-träd växa der, och på spaljerer uppdragna persikor, aprikoser och vindrufvor trifvas på många ställen väl.

Landskapet har sin alldeles egendomliga natur. De stora skogarne saknas, undantagandes i norra delen, landet är icke så rikt på vatten och sjöarne äro få samt merendels grunda. Södra delen är flack, och på långa afstånd ser man bland böljande sädesåkrar byar med deras röda, tegeltäckta tak, kyrkspiror och mellan träd inbäddade gårdar. Gårdarnes storlek växlar från 8 till 120 hektar och folket odlar säd samt idkar häst- och boskaps-skötsel. I Sverige finnas flera olika slags egendomar:

Frülse Egendom, från hvilken inga skatter utgå till staten.

Frülseskatte } Fri från skatt till staten, men betalar deremot ränta till ett
Skattefrülse } eller annat håll.

Skatte Skyldig att betala skatt till staten.

Krono Statsegendom, som merendels utarrenderas på 20 år *).

Rusthåll Ett eller flera hemman, som uppsätta häst och ryttare.

Rotehåll Ett eller flera hemman, som uppsätta en soldat eller båtsman.

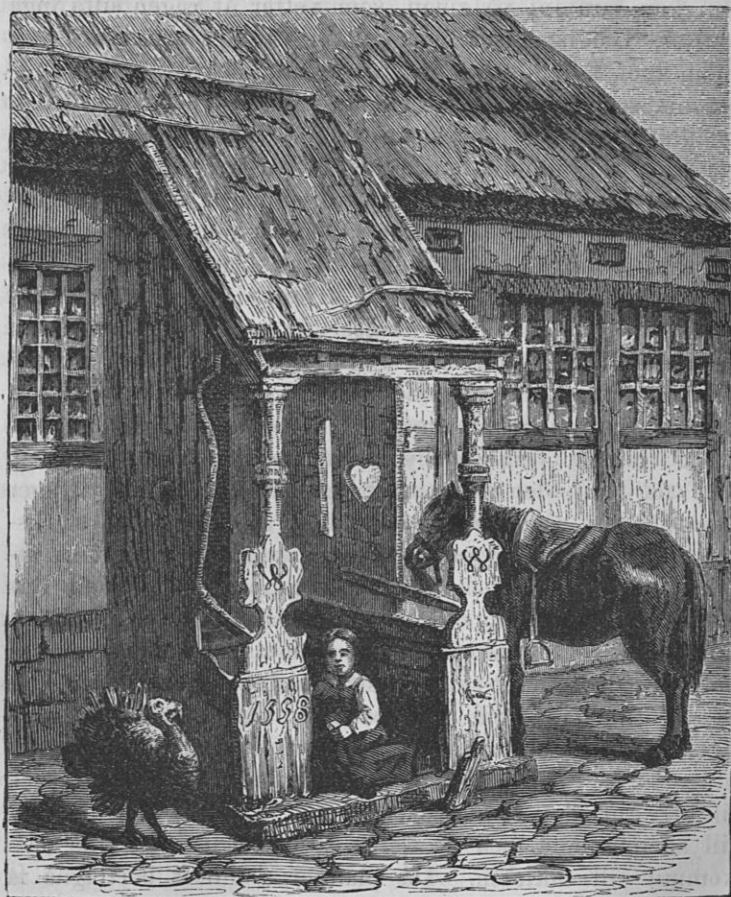
Skåne är ryktbart för sina präktiga bondgårdar. Många bland bönderne äro sjelfständiga i sin politiska

*) Utarrenderade på 20 år äro nästan blott indragna boställshemman.

åskådning och ganska rika. Bygnadssättet är egendomligt. Gårdarne vid vägarne bilda en regelbunden fyrkant, som på framsidan ofta är öfver 30 meter lång. Det fins blott en enda inkörsväg eller port, genom hvilken åkdonnen kan fara in; på sidan, som vetter åt vägen sitta inga fönster. Boningshusen ligga bakom och de vända ofta framsidan mot fälten. De flesta äro halmtäckta, hvilket takläggningssätt är nästan okänt i andra delar af landet. I allmänhet fins det icke några träd omkring dessa gårdar. De mindre, anspråkslösa gårdarne, som innehafvas af det fattigare folket, äro uppförda så, att byggnaderna endast bilda två sidor af en fyrkant, hvilket tager sig egendomligt ut. På ena sidan ligger det hvita boningshuset, som ofta är byggt af rappadt tegel, men ibland äfven af trä med murbruksbeslaget spjälverk; den andra sidan upptages af en lång, rödmålad bygnad, som merendels är af trä och användes till ladugård, stall, vagnshus, vedbod och andra ändamål. I detta landskap har folket långt mindre rymliga bygnader än i den höga norden. Till följd af den knappa tillgången på timmer bygger man här ett egendomligt slags hus, som kallas korsvirks-hus. Sjelfva resningen utgöres af trä, mellanrummen utfyllas med tegel och utsidorna rappas. Dessutom fins ett annat slags hus, som uppföras på följande sätt: Först uppsättes sjelfva stommen, som består af timmer och så väl på in- som ut-sidan beslås med plankor till ungefär 90 centimeters höjd. Derpå indrifves så tätt som möjligt en af halm och lera omsorgsfullt förfärdigad blandning, som till $\frac{1}{4}$ utgöres af det förstnämnda ämnet och till $\frac{3}{4}$ af det sistnämnda. Sedan påspikas åter plankor till samma höjd, och på detta sätt fortgår man tills man kommit till takfoten. Då plankorna blifvit borttagna få väggarna torka och utsidan öfverdrages ytterligare med en skyddande murbruksbetäckning. Dessa bygnader äro mycket goda och det fins sådana, som äro öfver 200 år gamla.

Skåningarne bilda med afseende på sitt kynne en egendomlig motsats till de nordliga grannarne i Bleking, Småland, Halland och Bohuslän. De äro lugna, tröga,

fredliga och godlynta. Bönderne lefva godt. Under skördetiden om sommaren intaga de, omedelbart efter det att de stigit upp, ett mål, som består af mjölk och mjukt, mörkt, surt rågröd samt smör. Klockan sex eller half

ETT GAMMALT SKÅNSKT HUS FRÅN 1558.

sju äta de, hvad de kalla frukost, som består af ungefär samma mat, med eller utan kaffe. Klockan half elfva eller elfva gå de hem eller skickas mat till dem, i fall de icke fört sådan med sig. Middagen intages klockan

tolf och utgöres af salt fläsk, fisk eller korf, saltadt oxkött eller soppa (beroende af matordningen för dagen), potatis och sur mjölk. Klockan fem intaga de en ny måltid, som består af ost, smör och bröd samt dricka. Klockan åtta äta de sin aftonmåltid, som oföränderligen utgöres af gröt med söt eller sur mjölk. Korna och fåren stanna på gården hela året om.

I södra delen af Sverige samt i några andra trakter af landet äro kvinnonamnen ganska egendomliga och åtskilliga mycket nätta. Här följa några dylika namn: Signild, Hildigunda, Elna, Bengta, Ebba, Ingrid, Karna, Yra, Selma, Erika, Vendela, Tekla, Ulla, Pernilla, Gerda, Blända, Gunilla, Helfrida, Bothild, Signe, Gundela, Hildgard, Hedvig, Valborg, Disa, Tyra, Ingegerd, Göthild, Astrid, Valfrida, Yrsa, Helga, Hillevid, Iliana, Magna, Estrid, Elvira, Hildur, Engela, Alfhild, Herta, Freja. Som förnamn brukas ofta äfven Syster.

Bland karlnamn anför jag följande: Axel, Pontus, Klas, Fabian, Ture, Sixten, Malte, Hjalmar, Henning, Didrik, Sigge (mycket gammalt, Odin kallades Sigge Fridulfsson), Fridolf, Sven, Sigurd, Sten, Ivar, Tiodolf, Gunnar, Jesper, Torgny, Ragnvald, Alf, Göte, Valfrid, Helge, Folke, Fritiof, Gude, Hildmar, Erland, Arvid, Elof, Bengt, Trygve, Egil, Svante, Ulf, Björn, Styrbjörn. Bror användes äfven som förnamn.

En kort bit från Valsjö flyter den lilla Sissebäck, som der bildar gränsen mellan Bleking och Skåne, hvilket sistnämnda omfattar Kristianstads och Malmöhus län.

Omkring 14 kilometer från Sölvesborg och midt emellan detta och hamnen Åhus ligger Trolle-Ljungby, Skånes största gods. Det har en egovidd af mera än 16,200 hektar och utgör fideikommiss inom grefliga ätten Trolle-Wachtmeister. Slottet är af tegel, omgifves af en vallgraf och ligger i en flack, föga vacker natur. Den äldsta delen af den nuvarande bygnaden uppfördes 1633 och en senare tillbyggnad 1787. Stilen företer ingenting märkligt.

Bland de gamla familjeporträten på slottet märkes ett af en greve Wachtmeister, som på Cromwells tid var

minister i England. Tafvelsamlingen innehåller äfven åtskillige svenske konungars porträtt, som urbilderne sjelfve förärat. På väggarna hänga för öfrigt förtjusande målningar af grefvinnans hand och en, som grefven utfört. De gamla uren och bytena från trettioåriga kriget äro mycket anmärkningsvärda.

Då man går öfver grafven, kommer man till kyrkan, der som vanligt männen och kvinnorna sitta åtskilda. På ena sidan var grefvinnans bänk och hennes mans på den andra, men de utmärkte sig på intet sätt från dem, som begagnades af folket. Liksom förhållandet är i de flesta bland de gamla kyrkorna, innehöll äfven denna som ett slags åminnelsetecken porträtt af forna kyrkoherdar och deras familjer. I grafhvalvet nedinunder stodo likkistor, som inneslöto kvarlevorna efter långt tillbaka i tiden aflidna medlemmar af familjen. Två af dessa kistor voro af messing eller koppar och bland årtalen märkte jag 1679. I en träkista såg jag en hopskrumpen kvinnogestalt. Några lemningar af spetsar kring hufvudet och ett par torkade blommor voro allt, som nu mera fans kvar att utmärka en af de rika och högt bildade grefvinnorna Wachtmeister.

I många gamla svenska slott finnas märkliga saker, hvilka ansågos som talismaner under förflutna århundraden, då öfvertron blomstrade. Så många präktiga byggnader, från hvilka de bortförts, hafva ödelagts genom eld, att folket, utan att egentligen vara vidskepligt, anser dem bringa lycka med sig. Bland de märkvärdigheter, som visades mig på Trolle-Ljungby, voro ett dryckeshorn och en pipa, vid hvilka följande egendomliga sägen är fäst: Icke långt från slottet ligger vid vägen till Kristianstad en 9 meter lång, 7 meter bred och 6 meter hög sten, som kallas Maglestenen. Sägningen måler, att två jättar funnos här i trakten vid kristendomens införande. En kyrka bygdes i Åhus *) och resarne, hvilka bodde i Jemshögs socken, blefvo ursinnigt vreda öfver denna nyhet samt kastade två ofantliga stenar, som nu

*) Åhus ligger vid kusten några kilometer från Ljungby.

kallas Maglesten och Toppelsten, mot templet för att förstöra det samma, men utan att råka sitt mål. Det troddes i forna dagar, att trollen bodde under den förstnämnda stenen och att den vid julen upplyftes på guldpelare; då dansade och höllo trollen gille under den samma och bönderne vågade ej nalkas.

År 1490 egdes Ljungby af fru Sidsela Ulfstand, hvilken då hon hörde att trollen höllo på att fira sin julfest under Maglestenen, frågade sina tjenare, om någon af dem ville söka att utforska hvad de förehade, och lofvade att i så fall till belöning gifva honom sin bästa häst och en ny klädning. En stalldräng förklarade, att han ville göra försöket. Han sadlade en häst och red till Maglestenen. Då han nalkades, såg han att den var upplyft på gyllne pelare och att det derinne strålade af ljus samt att trollen, bland hvilka en af dem bergtagen kristen tärna befann sig, dansade i stimmande vimmel. Då trollen upptäckte honom, stego två män, af hvilka den ene bar ett horn och den andre en pipa, fram till honom med tillsägelse att dricka bergakonungens skål och blåsa i pipans båda ändar. Den kristna jungfrun hviskade: "Gör det ej, utan rid hem så fort du kan." Han slog då ut drycken bakom sig, hvarvid några droppar föllo på hästens länd och brände håll på denna, och i ilande fart satte han, förföljd af trollen, af hem till Ljungby med horn och pipa. Fru Sidsela befallde, att vindbryggan skulle dragas upp, ty trollen kunna ej komma öfver vatten liksom de ej heller kunna springa öfver plogfäror och odlade åkrar. Följande dag kommo sändebud från trollen till slottet och bådo att återfå hornet och pipan samt lofvade som vedergällning, att göra fru Sidselas släkt till den rikaste i landet, men deras böner voro förgäfvnes och de måste vända om. De utslungade då en förbannelse, som innehöll att hennes ätt skulle utslöckna och att Ljungby skulle ödeläggas af eld hvar gång hornet flyttades från gården. Stalldrängen, som undkommit trollen, dog. Tre gånger har hornet flyttats från gården och lika många gånger har denna brunnit. Stora olyckor drabbade fru Sidsela Ulfstands efterkom-

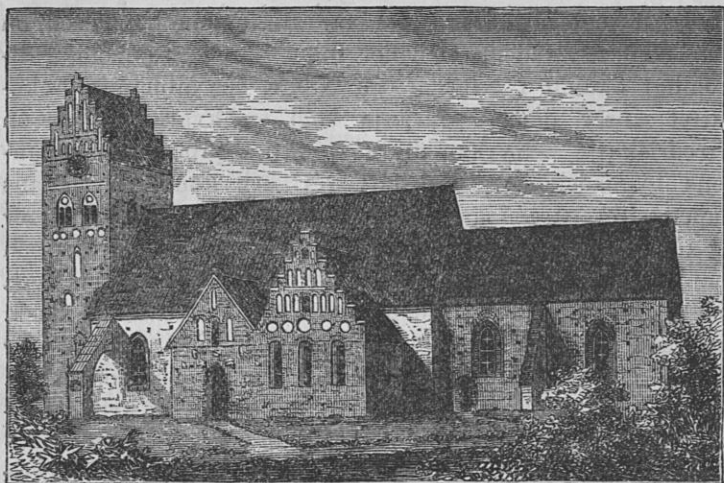
mande och af dem fins nu mera ingen kvar. Så har trollens spådom gått i fullbordan.

Under färden från Sölvesborg till Ljungby får främlingen en klen föreställning om Skånes bördighet. Marken är på många ställen lätt och sandig och nära hafvet ligga stora block. På denna trakt träffar man på en stor mängd fält och land, planterade med tobak. Denna växt odlas i många delar af Sverige, särskildt i de södra landskapen, och äfven kring Stockholm får man se honom. Den som alstras i Åhustrakten och vid Kristianstad prisas högeligen af svenskarne för sin goda beskaffenhet, som tillskrifves den omständigheten, att marken gödslas med hafstång. Genom denna odling har den eljes karga jorden fått högt värde.

Några kilometer norr om Trolle-Ljungby ligger Ifösjön, på hvars östra sida bondgården Hofgården är belägen. Huset är byggt öfver den krypta, der biskopen i Lund, Andreas Suneson, lefde som spetälsk och hvilken nu användes till källare. Öfver ingången står årtalet 1222 hugget i stenen.

Vid stranden ligga flera slott och bland dem Bäckaskog, en kungsgård, som är belägen på det smala näset mellan nämnda sjö och Oppmannasjön. På detta ställe vistades den aflidne konung Karl 15 ytterst gerna om sommaren. Bäckaskog var i forna tider ett Bernhardinkloster. Af de förra klosterbyggnaderne kvarstår ännu den gamla kyrkan med sitt torn. Slottet, som har ett fem våningar högt torn, är af tegel och bildar ena sidan af en lång fyrkant, som för öfrigt begränsas af låga, tegeltäckta bygnader, hvilka användas till lador och stall. Genom gården löper en liten klar bäck, som utfaller i Ifösjön. Bäckaskog, som utgör boställe för öfversten vid Skånska dragonregementet, har en egovidd af 540 hektar. Oskar 1 arrenderade det af öfversten och detta arrende fortfor under Karl 15. Rummen i hufvudbyggnaden hade ett trefligt utseende och utmärkte sig för smak och enkelhet. På denna lugna tillflyktsort plögade kung Karl tillbringa några veckor om sommaren och mottog ofta landtbrukarne samt pratade och drack öl

med dem. Bland hästarne såg jag två präktiga, arabiska hingstar. I Sverige finnas tre af staten underhållna stuterier, nämligen på Strömsholm nära Vesterås, på Ottenby & Öland och på Flyinge i Skåne. Från dessa skickas hingstar om sommaren till olika delar af landet till tjänst för landtbrukare, som äro angelägna om att förbättra sin hästafvel. Jag öfverraskades af att blifva utsatt för riktiga moln af myggor, hvilket var första gången jag i södra Sverige råkade ut för dessa djur i sådant antal.

ÅHUS KYRKA.

Från parken kunde jag se Karsholm, ett på motsatta stranden af Oppmannasjön vackert beläget slott. Detta gods tillhörde en dansk, som förvärfvat sig förmögenhet i Norge, der han också egde ett mycket naturskönt ställe vid Kristianiafjorden.

Från Ljungby fortsätter landsvägen utefter kusten, och nästan oupphörligt har man utsigt öfver hafvet eller ser man skymtar af det samma. Medan man följer denna väg, far man förbi en mängd herrgårdar, som ofta ligga dolda för blicken, och kommer då och då till en sjöstad.

Åhus var fordom en betydande handelsplats och omnämnes i gamla handlingar så tidigt som 1149.

Redan på mycket långt håll ser man Kristianstads kyrkspira, ty staden ligger midt på en flack och sidländ slätt. Kristianstad, som är beläget vid Helgeån och eger 9,000 invånare, anlades af danske konungen Kristian 4 under det Skåne tillhörde Danmark samt befästes, men fästningsverken äro nu till en del nedrifna och ersatta med planteringar. Det utgör säte för länets höfding och för hofrätten öfver Skåne och Bleking. Ett hästregemente är städse förlagdt här och såsom fallet är i många små garnisonsstäder råder hos de civile en mycket stor afvoghet mot militären. Så var åtminstone händelsen, då jag besökte staden. Dueller inom hären äro något fullkomligt okänt i Sverige och Norge, och allmänna tänkesättet anser denna sedvänja som en kvarlefva från en barbarisk tid. Kyrkan är ett präktigt prof på renässansens bygnadskonst. Bokstafven C och konung Kristians vapen sitta på många ställen på murarna. Staden ligger på Helgesjöns strand vid dess öfre ände. Sjön är grund och man håller nu på med omfattande arbeten för att torrlägga och förvandla en del af den samma till fruktbärande mark. Ån har blifvit uppmuddrad och genom den samma står staden i förbindelse med den blomstrande hamnen Åhus.

Många präktiga egendomar finnas äfven kring Kristianstad. Omkring 5 kilometer från staden ligger Råbelöf, som upptager en yta af ungefär 6,900 hektar. Siffror af jern på en af bygnadens ytterväggar utvisa året, då huset uppfördes (1637), och bokstäfverne H. W. och F. M. W. beteckna begynnelsebokstäfverne i dess förste egares namn. I forna tider hade bygnaden två torn, som sedermera förstörts af eld. Nästan öfver allt hafva vid ett eller annat tillfälle dessa gamla herrgårdar delvis brunnit. Från huset gå fyra alleer åt olika håll.

Värden mottog mig ytterst vänligt. Han var af skotsk härkomst och talade engelska utomordentligt väl samt dessutom tyska och franska. Han hade rest i hela Europa och i Persien, Egypten och Alger. Friherrinnan talade franska förträffligt *). Jag öfverraskades af att på

*) Då i Sverige ett fruntimmer, som tillhör någon af de två högsta adelsklasserne, gifter sig, bibehåller hon sin titel framför mannens namn.

förmaksbordet se ett nummer af *Harper's Magazine*. Då jag uttryckte min förvåning häröfver, begagnade sig min värd af tillfället att mycket berömma denna tidskrift, om hvilken han sade, att den under årtal bibehållit samma höga ståndpunkt med afseende på innehållets allmänfattlighet och intresse. Det gladdde mig att dylika loford egnades mina vänner och att se att deras tidskrift värderades så högt i dessa fjärrbelägna trakter.

Bygnaden var enkelt inredd. Väggarna pryddes ej af några gamla porträtt eller målningar, men allt var bekvämt och trefligt. Framför huset funnos en af en häck omgifven trädgård med doftande blomster, en köksträdgård, en liten dam, en mängd fruktträd, ett lusthus och rikt med träd och buskar. På ena sidan om körvägen låg en öppen, grusad plats och nära högsta punkten af denne stod ett kastanjeträd med en bänk. Mellan träden såg man sjön. Bortom en liten gräsplan syntes en tät lund, som dolde en stor lada, och nära bredvid lågo andra rymliga bygnader. Sågad och huggen ved — hufvudsakligast björkved — låg uppstaplad i åtskilliga ofantliga, bikupsliknande trafvar för att torka. I burgna hus användes nämligen endast ved, som huggits två eller tre år förut emedan sådan brinner bättre och gifver större värme. Fönstren i mitt rum vette åt gården och om natten hörde jag emellanåt nattväktarens lur. Nämda tjenares åliggande var att gå rundt omkring gården för att vakta den mot eld, och det är bruket på nästan alla stora egendomar i Sverige att hafva en dylik nattväktare. Han är i verksamhet till klockan 4 på morgonen och sofver sedan till klockan 1 på eftermiddagen, hvarefter han går i arbete. Men redan före den förstnämnda timmen visade sig vid denna tid på året en pojke i trädgården, då dagen grydde, och stälde till ett förfärligt väsen med en harskramla samt aflossade då och då ett bösskott. Detta skedde för att skrämma fåglarne, som voro utomordentligt talrika. Bofinkar, trastar, sparvar, gyllingar och flera olika sylviaarter samt många andra slags fåglar bodde i skogen utanför trädgården och

anstälde svår förödelse bland körsbären. Äfven vilddufvans kuttrande hördes.

Egendomen är skyldig att underhålla 28 soldater, af hvilka hvar och en har en stuga med 160 ar jord, som godsets egare måste upplöja. Vissa gårdar utarrenderas på det vilkor, att arrendatorn årligen förrättar ett visst antal dagsverken på godset. Alla arbetarne erhålla en viss mängd torf, hvilket bränsle mycket användes i sydliga Sverige, emedan det derstädes är ondt om skog. Omkring 150 personer äro anställda för hela året, men under den bråda tiden legas dessutom 400 till 500 arbetare. Arbetarne på gården erhålla dagligen omkring 2 $\frac{1}{2}$ liter söt mjölk och årligen omkring 12 hektoliter spanmål, hälften råg och hälften korn, samt fem gånger så mycket potatis. Dertill få de tio kronor till kött och fisk och en viss mängd tobak samt tre mått linfrö jemte tillräckligt med jord att så detta på, så att hvar och en kan sjelf frambringa råämnet till sitt linne. Om sommaren erhålla alla arbetarne öl, och det bränsleförråd, som tilldelas dem, är tillräckligt för deras behof under hela året. De bo fritt och de ogifte kunna spara 100 kronor om året af de 150 de hafva i lön. En stor mängd tjenare är dessutom anställd (hvarje gård eller egendom tycks hafva större antal än som behöfves), och noggrann tillsyn och vård egnas arbetarnes barn samt de sjuke och fattige.

Lagen rörande husbönders och tjenares pligter och skyldigheter gent emot hvarandra är sträng i Sverige. Sedan en husbonde antagit en tjenare, gifver han honom en liten summa penningar — vanligen omkring 3 kronor — i städsel. Då den tjenstsökande mottagit denna summa, kan han ej vidare återlemna den samma, utan kontraktet är derefter på båda sidor oåterkalleligt. Sedan husbonden antagit en tjenare kan han ej afskeda honom eller henne förr än den aftalade tjenstetiden är tilländalupen. Om husbonden ej är belåten med sin tjenare, måste han ändock behålla denne, så vida han ej inför domstol kan bevisa, att den af honom anställda personen vägrat arbeta. Om tjenaren afskedas före den bestämda

tiden, har han rätt att utbekomma hela lönen samt derjemte ersättning för kost och husrum. Skulle deremot tjenaren afvika ur tjensten, måste han erlægga dryga böter och är tvungen att vända till baka. Dessa noggranna föreskrifter äro förträffliga, ty genom dem tillförsäkras husbonden god betjening och tjenaren vänlig behandling.

På många af dessa stora egendomar föra egarne ännu ett lif, som är mycket ursprungligt och i många afseenden liknar lefnadssättet under medeltiden. Den hemtrefnad, som råder på egendomarne, gör ett lifligt intryck på främlingen. Godsegarne låta hemma förfärdiga nästan allt, som de behöfva. Flit och idoghet känneteckna alla, från husbonden och husmodern ända till den ringaste tjenare. Ju större en egendom är, desto mera har husmodern att bestyra med öfvervakandet af hushållet och dess angelägenheter, och genom uppfyllandet af dessa pligter anses hon på intet vis nedsätta sin värdighet.

Nära hufvudbyggnaden på Råbelöf ligger den af sten uppförda ekonomibyggnaden (så kallas en byggnad i hvilken hemslöjd bedrifves) och i ett af rummen i den samma stå tre väfstolar. En skicklig väfverska är anställd för år att leda arbetet. Då jag inträdde var hon sysselsatt med att väfva en stor, vacker bordduk af linne, medan ett af hennes biträden höll på att förfärdiga ett linneöfverdrag till en matta och ett annat att göra grofva lakan åt drängarne. Linet och hampan odlades på gården. Personer voro äfven sysselsatta med att spinna ull samt väfva tyg och mattor, och all den ull som användes härtill frambragtes på gården. Den förnämsta tjenarinnan hade i lön 200 kronor om året och de andra tjenarinnorna 50 till 60 kronor hvardera. Dessutom fans ett bryggghus, i hvilket en kvinna brygde öl; då hon ej var upptagen dermed, sysselsatte hon sig med väfning. Humlen växte på egendomen. I bagarstugan användes mjöl, som malts hemma. Mycken omtanke måste egnas iordningställandet af tillräckliga förråd för hushållets vinterbehof, så att de ej blefvo för knappa. Försäljningssumman för afkastningen af köks- och frukt-trädgårdarne var betydlig och utgjorde

husmoderns nålpenningar, såsom fallet är på många egen-
domar.

Ett litet stycke nordvest om Kristianstad ligger Araslöf, som tillhör grefve Hamilton. Detta gods är ett af de största i Skåne och deladt i en stor mängd bördiga och välskötta gårdar. Omkring 22 kilometer längre norr ut ligger Vanås med ett präktigt, år 1566 uppfördt slott, som omgifves af trädgårdar och skogar. Bland de märkliga målningar, som der finnas, må särskildt nämnas en *Ecce homo* af Guido Reni.

Den sandiga och enformiga trakten kring Åhus gifver några kilometer längre söder ut vika för en natur, som i många hänseenden kan jämföras med den som Skånes mest gynnade delar hafva att uppvisa. Maltesholm är ett af de präktigaste godsens, som gå såsom fideikommiss inom de la Gardieska släkten, hvars sköldemärke ses i många kyrkor och slott, hvilka tillhört denna ätt före reduktionen. Slottet är uppfördt omkring 1700. Man kommer till det samma genom en dal och på en väg, som är 1,380 meter lång samt på somliga ställen 10 meter bred och hvilken ofta höjer sig 7 meter ofvan marken. Längre söder ut ligger nära hafvet Vidtsköfle gods med sitt af flera torn prydda slott — en af en graf omgifven, ståtlig gammal bygnad, som grundlades 1533. Ofvanför porten är treenigheten framställd. Slottet omgifves af planteringar, parker och trädgårdar, hvilka lära vara bland de präktigaste i Skåne. Sydvest från Vidtsköfle ligger det furstliga Kristinehof, som utgör fideikommiss inom grefliga Piperska släkten.

Då man reser ned till kusten, kommer man till Simrishamn, en sjöstad med ungefär 1,800 invånare. Ej långt derifrån ligger fiskeläget Kivik, der man träffar den af mig i förra delen beskrifna bronsåldersgrafven. I närheten ligger Jerrestads socken, ett af de få ställen i Skåne, der den gamla folkdrägten ännu är i bruk bland bönderne. Karlarne bära ljusgula skinnbyxor och kvinnorna brokiga kläder med hvita kjolar öfver underkjolen.

Några kilometer i sydvest ligger nära landsvägen egendomen Glimminge. Gården har ett fast stenhus,

Glimmingehus, som är den ena af de två borgar, hvilka ännu finnas kvar i Sverige i ursprungligt skick. Det

DRÄGTER FRÅN JERRESTAD.

visar, huru ett fäste under medeltiden såg ut, och är därför måhända en af de märkligaste bygnader i hela landet. Det uppfördes i fjortonde århundradet.

Femtio kilometer sydväst om Simbrishamn ligger staden Ystad, som har 7,000 invånare. Den eger en bekväm hamn och utför mycket spanmål, i synnerhet till England. I den samma finnes en förtjusande promenadplats längs stranden, en offentlig park och en vacker kyrkogård samt två kyrkor, af hvilka den ena anlades

DOPFUNT AF STEN I TRYDE KYRKA I SKÅNE.

omkring år 1200. Man ser härifrån Danmarks kritklippor (ön Möen), som lysa bländande hvita i det skarpa solskenet.

När man kommit till Ystad, är man inne i Malmöhus län, som utgör Skånes tätast befolkade och bördigaste del och har en folkmängd af 70 personer på kvadratkilometern. På dess kust ligga flera blomstrande städer, som drifva spanmålsutförsel.

Tolf kilometer från Ystad ligger herresätet Tosterup med sitt tornprydda slott, från hvilket man har en ståtlig utsigt öfver den kringliggande slätten och Östersjön. Bland slotten i grannskapet må nämnas Charlottenlund med park och trädgårdar och med vidsträckt utsigt öfver hafvet; Marsvinsholm, uppfördt 1644—48 och med en graf, öfver hvilken en stenbro är slagen, samt grefve Pipers gods Krageholm med sina klipta träd, som bilda gångar och rum. En annan gren af samma slägt eger de några kilometer längre norr ut belägna godsen Snogeholm och Söfdeborg, af hvilka det sistnämnda har ett under 17:de århundradet uppfördt slott, som är prydt och inredt i nederländsk stil från 1600-talet. Der finnas ock präktiga historiska porträtt och bland dem bilder af ätten Königsmarks medlemmar, den sköna Aurora icke till förglömmades. Riddarsalen var fordom ytterst ståtlig och prydd med kopparplåtar, hvilka ljödo som tonerna från en eolsharpa, när vinden träffade dem. Längre norr ut ligger Öfvedskloster med ett särdeles vackert slott och en stor skog, hvori en egendomlig art mjölkhvita hjortar ströfva omkring; af denna art finnas endast ett par tre hjordar i Sverige. I mera vestlig riktning från Ystad har man Svaneholm, som ligger på en ö i den vackra Svansjön, och dessutom åtskilliga andra gods.

Från vägarne, som slingra sig fram utefter de södra och vestra skånska stränderna, ser man, då man låter blicken glida öfver hafvet, kusten af Danmark, hvilket rike bebos af ett sina förfäder värdigt slägte. Då jag skådade detta land, framstodo lifligt för mitt minne de djerfva och hugstora dåd, som det danska folkets ättefäder utförde. I en följd majestätiska taflor upprullades deras forntids lysande häfder och de storartade frukter, som deras förfärande kraft fört med sig och hvilka visa sig i de riken som uppstått och ärft deras kynne. Historien slog upp sina blad. Jag blottade vördnadsfullt mitt hufvud och utbrast: Danskarnes land! Skandinaviska land! Gamla vikingasäte! Jag helsar dig och önskar dig samma lycka och välgång, som dina tvillingsystrar Sverige och Norge!

40 KAPITLET.

En flack, låg kust. — Skanör och Falsterbo. — Deras höga ålder. — Malmö. — Rådhuset i Malmö. — Gillen i norra Europa. — Malmö slott. — Landskrona. — Ön Hven. — Tyge Brahes födelseort. — Helsingborg. — En härlig nejd. — Slott. — Höganäs stenkolsverk. — Universitetsstaden Lund. — Den helige Lars kyrka eller domkyrkan. — Gods kring Lund. — Örtofta. — Skarhult. — Löberöd. — Trollenäs. — Trolleholm. — Kullen. — En präktig utsigt. — Afskedsord till Skandinavien.

Vårn det omkring 25 kilometer öster om Ystad belägna, farliga revfet Sandhammar går Skånes låga kust i öster och vester på en sträcka af ungefär 110 kilometer. Vid fiskeläget Smygge ($55^{\circ} 20'$ n. lat.) uppnår man Sveriges sydligaste punkt. Der går solen upp 23 Juni klockan 3,18 f. m. och går ned klockan 8,46 e. m.; den 23 September går hon upp klockan 5,49 f. m. och ned 5,55 e. m. och på den kortaste dagen, 23 December, går hon upp 8,31 f. m. och ned 3,27 e. m. Hvilken motsats mellan halföns sydliga och norra kust! Här bördiga fält, trädgårdar och byar, inbäddade i lundar; der en sträng, mörk, klippig strand, som slutar i det öde Nordkap. Sveriges sydligaste stad är Trelleborg ($55^{\circ} 22'$ n. lat.), som har 2,300 invånare. Midt i ett par trädgrupper höja sig två spiror. De tillhöra kyrkorna i de gamla städerna Skanör och Falsterbo, som fordom voro rika och mäktiga, men nu äro obetydliga byar. Den förre eger 740 invånare, den senare 350. De hafva kyrkogård, borgmästare och fattighus gemensamt. I de samma fins hvarken apotekare eller läkare och stundom förflyter ett par år, utan att något dödsfall inträffar. Under mera än en mansålder har ingen person häktats

ens för den obetydligaste förseelse. Folket är nyktert och tål ej någon krog bland sig. Mera ursprungliga samhällen stå väl knappast att uppleta, men likt de öfriga af sina landsmän, öfverlemnade invånarna sig på söndags-eftermiddagarna åt oskyldiga nöjen. Vid början af den kristna tiden voro de båda städerna blomstrande platser och deras marknader voro bland de mest besökta i Skandinavien. Holländare och hanseatiske köpmän egde i dem

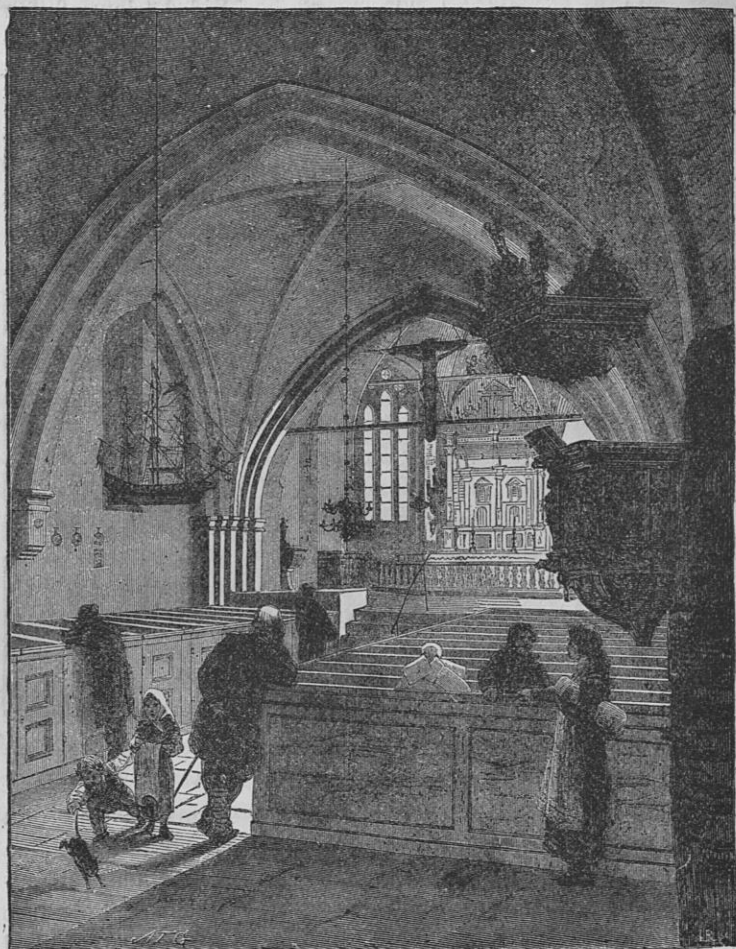

SKANÖRS KYRKA.

stora bodar. Sillfisket var rikt och stämman lära ofta hafva varit så tjocka, att båtarne knappast kunde komma fram bland dem, men fisken är nu försvunnen. Hamnarna voro trygga och djupa. Särskildt hade Falsterbo en präktig hamn, men 1631 sopade en rasande storm ned sanden från kullarne och stranden och fylde henne samt täckte derjemte den kringliggande, bördiga trakten. Nu löpa farliga ref utefter kusten.

Det stora flertalet af den manliga befolkningen utgöres af sjöfarande, och de båda städernes sjömän anses

vara bland de ypperste i Skåne. Skanörs kyrka är en märklig, gammal bygnad och eger bland sina minnen från forna tider en åldrig dopfont af sten med

DET INRE AF SKANÖRS KYRKA.

bilder af en mängd konungar, bland annat af den helige Olaf. Från Falsterbo går kusten mot norr och begränsar jemte danska stranden Öresund, hvilket på en sträcka af

ungefär 110 kilometer erbjuder blicken en förtjusande tafla.

Omkring 25 kilometer från Skanör och nästan midt emot Köbenhavn ligger på $55^{\circ} 36'$ n. lat. Malmö, som eger 39,000 invånare. Det är en af Sveriges mest blomstrande städer och utför årligen en stor mängd spanmål och bränvin. Det är derjemte det sydliga Sveriges största stad och går för hvart år framåt till följd af sin omfattande handel och sina fabrikers utveckling. I det samma finnas ett bomullsspinneri, en mekanisk verkstad, handskfabriker och åtskilliga andra industriella inrättningar. År 1259 var det känt under namnet Malmenhauge. Dess fästningsverk fullbordades 1434. Den helige Peters kyrka, som grundlades 1319 och restaurerades 1847—53, är värd ett besök, ty dess skepp äro utomordentligt härliga och lätta. Templet är uppfördt i ren spetsbågsstil och i det samma predikades Luthers lära för första gången i Skåne. Rådhuset uppfördes 1546 och ombygdes 1867—69 i renässansstil. Det är märkligt icke blott för sitt vackra yttre, utan äfven för sin ståtliga festsal, den s. k. Knutssalen, i hvilken den helige Knuts gille fordomdags höll sina sammankomster. Salen är 29 meter lång, $12 \frac{1}{2}$ meter bred och $3 \frac{1}{2}$ meter hög. Knutsgillet var ett mäktigt sällskap, hvares medlemmar inför domstol voro jemgoda med sex vittnen. Dylika gillen voro mycket vanliga och talrika i norra Europa och som redan sagts funnos många sådana i Visby, af hvilka hvart och ett hade sitt skyddshelgon; religionen spelade emellertid en helt obetydlig roll i dessa samfund, utan glada fester voro synbarligen det förnämsta ändamålet, hvarför deras medlemmar kommo tillsammans. Ordens vackra dryckeskärl, som ännu förvaras i Malmö, lemna bevis i detta afseende. Det gamla Knutsgillet stiftades 1100, och Malmögrenen förskrifver sig ungefär från 1360. Brödraskapets stadgar förbundo medlemmarne att bistå hvarandra. Då en broder instälde sig inför konungen, en domstol eller en biskop, följde honom tolf af hans kamrater beväpnade ända till tänderna och lemnade honom ej förr än han var i säkerhet. Om någon af gillemedlemmarne dräpte en

person, voro allesammans förpligtade att hjälpa honom på flykten och förse honom med häst eller andra medel att komma undan. I dessa tider ansågs det nämligen ej vanärande att af hämd beröfva en medmenniska lifvet, och i ingen sak hafva måhända så stora framsteg egt rum som i fråga om skyddandet af medborgares lif. Konungar, furstar och furstinnor, som tyckte om bordets nöjen och om festliga samkväm, ingingo i dessa samfund.

Malmö slott, Malmöhus, som ombygdes 1537, be-
gagnas nu till kasern för stadens garnison och till straff-
fängelse. På detta slott satt Mary Stuarts tredje gemål,
grefve Bothwell, fången. Mot slutet af 16:de århundradet
aftog sillfisket, som förut varit en rik inkomstkälla. Ef-
ter den förfärliga pest, som härjade i landet, sjönk Malmö
hastigt och vid slutet af 1600-talet räknade det endast
2,000 invånare. Men nu mera går staden framåt med
snabba steg till rikedom och blomstring.

Malmö omgifningar äro flacka och sakna träd, men
äro liksom större delen af södra Skåne mycket bördiga.
I stadens omedelbara närhet finnas icke några stora egen-
domar och gårdarne äro i allmänhet små. Men några
kilometer i sydost ligger en mängd gods och bland dem
Torup, som har ett af en vallgraf omgifvet slott med
tinnade gaflar och fasta, runda, åttkantiga vårdtorn,
hvilka motstått mera än tre århundradens stormar. Slot-
tet ligger på en äng, som bekransas af bokskogar. Bör-
ringekloster, Skabersjö och många andra herresäten äro
belägna i denna nejd.

Norr om Malmö ligger Landskrona, som anlades
1413 af Erik 13 och eger 10,000 invånare. Hamnen
är god och hvitbetssockertillverkning bedrifves i staden.
Fästningen, som uppfördes 1543, är omgifven af en vall-
graf och användes nu till fängelse för brottslingar, som
ådömts långvarigt straff. Dessa hållas i oafbrutet arbete
och noggranna anteckningar öfver deras uppförande göras.
Några kilometer i norr ligger i sundet ön Hven, der den
ryktbare astronomen Tyge Brahe bodde, men nu mera
finnas endast få spår kvar af hans furstliga slott Uranien-

borg och observatorium Stelleborg. Omkring 22 kilometer nordost om Landskrona ligger Knutstorps gods, hvilket är märkligt såsom Tyge Brahes födelseort.

Då man fortsätter färden på vattnet, kommer man till Helsingborg, hvilket ligger vid det smalaste stället af det här knapt 5 kilometer breda Öresund. Staden, som eger ungefär 11,000 invånare, är blomstrande och har en förträfflig hamn. Han var i forna tider liksom åtskilliga andra städer i halföns sydliga del en betydande handelsort, men råkade sedan småningom i förfall. Staden var ursprungligen belägen på platsen kring det ännu kvarstående tornet Kärnan, men efter en stor eldsvåda år 1425 flyttades han till sitt nuvarande läge. Tre kilometer sydost från Helsingborg ligger Ramlösa hälsobrunn i en utmärkt vacker trakt. Källan rinner ur en omkring 6 meter hög sandstensklippa och är verksam mot flera slags sjukdomar. Stället har en vacker park och erbjuder från flera punkter de härligaste utsigter.

Omkring 6 kilometer från staden ligger det nybygda palatset Sofiero, den nuvarande drottningens sommarbostad. Ungefär 3 kilometer längre bort kommer man till det präktiga, grefve Platen tillhöriga godset Kulla-Gunnarstorp, som har ett gammalt, 1562 uppfördt slott och ett nytt, som är ett af de dyrbaraste och vackraste i Sverige. Längre fram ligger godset Vrams-Gunnarstorp, som eger betydlig skog och omgifves af en vacker nejd. Då man följer kusten i nordlig riktning, kommer man ungefär 24 kilometer norr om Helsingborg till Höganäs stenkolsgrufvor, som bearbetades redan 1650 och nu hafva ett djup af 95 meter. Kolet är underlägset det engelska. I grufvorna erhålles äfven eldfast lera, af hvilken tegel och lerkärl tillverkas. Anläggningarna bilda nästan en liten stad. Samma sorgfälliga omvårdnad om sina underhållvandes bästa, som arbetsgifvarne öfverallt i Sverige ådagalägga, visa de äfven här. Allt är gjordt för att höja arbetarne. Deras bostäder äro snygga och sunda, en park har anlagts för deras räkning, och grufkarlarne och deras familjer äro lyckliga och belättna. Man har ej heller glömt att inrätta skolor åt dem, och der fins äfven en kyrka.

Sjutton kilometer nordost från Malmö ligger vid järnvägslinien till Stockholm staden Lund, som fordom kallades Lunden och *Londinum Gothorum*. Med undantag af Kristianstad är Lund den enda skånska stad, som ej är belägen vid hafvet. Det säges hafva haft 200,000 invånare. Ett gammalt rim säger, att, "när Kristus lät sig föda, stodo Skanör och Lund i gröda", d. v. s. att de redan då voro blomstrande. Redan på 900-talet omnämnas Lund som rikt och befast. Det är beläget på en bördig slätt nära Höjeån, som fordom var segelbar för större fartyg och på hvilken vikingaflottor då kunde gå upp ända till staden. År 1048 fick det sin första biskop, Henrik, under hvars tid domkyrkan påbörjades. År 1104 blef det ärkebiskopssäte och den första ärkebiskopen, Asker, blef hela nordens primas. Lund kallades då *Metropolis Daniæ* (Danmarks hufvudstad) och var flere konungars residens- och krönings-stad. Efter medeltidens slut sjönk det hastigt, så att det, då det 1658 kom under svenskt välde, var föga mera än en by. Snart började det åter att höja sig; år 1668 invigdes der ett universitet och för närvarande går staden alltjemt framåt. I den samma finnas Skånes viktigaste sjukvårdsinrättningar, en mängd till universitetet hörande byggnader, talrika lägre undervisningsverk och ett institut för döfstumma. Den gamla universitetsstaden eger nu 14,000 invånare. Dess märkligaste byggnad är den helige Lars kyrka eller domkyrkan. Hon är 90 meter lång och 24 meter hög invändigt, bygd i ren rundbågsstil och i korsform samt försedd med två torn, som fordom pryddes af höga spiror. Hon invigdes 1145. Kyrkans inre perspektiv är härligt och härleder sig sannolikt deraf, att hon är bredare i vester än i öster, hvarjemte golfvet märkligt höjer sig från sidorna mot midten med ungefär en half meter. Koret med sin öppna pelargång och sina Kristi törnekrona symboliserande tinnar utgör kyrkans skönaste och mest majestätiska del. Bygnadens inre hvalf hvilar på 18 pelare i två rader. Predikstolen och altarprydnaden från medeltiden äro af stort värde. Måhända märkligare än kyrkan sjelf är den under henne befintliga kraftkyrkan, som

sträcker sig under hela högkoret och håller 42 meter i längd, 12 meter i bredd och 4 $\frac{1}{2}$ meter i höjd. Hon får dager genom 10 fönster och uppbäres af 24 pelare samt är en af de största kryptor i världen. Universitetet eger en präktig boksamling och ett historiskt museum, som innehåller nordiska fornsaker.

Trakten kring Lund är rik på präktiga gods med gamla slott. På ungefär 9 kilometers afstånd ligger vid

ÖRTOFTA.

jernvägen Örtofta på Brååns strand. Slottet uppfördes i början af 16:de århundradet och godset omnämnes i offentliga handlingar redan 1381. Många historiska minnen äro förknippade med det samma. Örtofta var den enda egendom i Skåne, hvars egare hade birkerätt, d. v. s. full domsrätt öfver sina underhafvande och rättighet att uppbära alla böterna på godset. Han var fri från skatter, men måste i stället underhålla tingshus och af-rättningsplats. Denna rätt var i kraft ännu så sent som

under 17:de århundradet. Godset eges af grefve Dücker. Kring Örtofta finnas flera grafhögar och nära det samma ligger godset Hviderup, hvilket har ett på 1500-talet bygdt slott. Under nära 250 år har det tillhört friherrliga släkten Ramel. Mellan Lund och Ystad samt sydost om det förstnämnda ligger Dalby kyrka, som fordom var kloster. Under tornet fins en kraftkyrka liksom i Lund. I Dalby ligger danske konungen Harald Hein begravnen, hvilken dog 1080.

Skarhult med sina höga torn, spetsiga tak och egenomliga skorstenar utgör ett förträffligt prof på 16:de århundradets bygnadsstil. Ofvanför hvalfvet till borggården synes mellan två uthuggna vapensköldar årtalet då det fullbordades (1562). Icke långt från Skarhult ligger det stora godset Löberöd, hvarifrån man i klart väder har utsigt öfver slätten och sundet ända bortåt Kjöbenhavn. Egendomen är fideikommiss inom De la Gardieska släkten, som är af franskt ursprung och hvars historia är synnerligt romantisk. Få ställen i landet hafva att uppvisa en sådan mängd historiskt märkliga föremål som Löberöd. De äro hufvudsakligen segertecken från trettioåriga kriget och utgöras af skåp, fyllda med dyrbarheter, gamla möbler och målningar af holländska och flamska skolorna *).

Trollenäs, som har en af Tage Tott 1559 uppförd, stor manbygning, hette fordom Näs och har städse tillhört släakterna Tott och Trolle, i hvilken sistnämnda det nu är fideikommiss. Det har härliga parker och trädgårdar, och spår efter de forna befästningarna synas ännu. Karl 11 hade der sitt hufvudkvarter i April 1677. Trolleholm, som ligger ungefär 30 kilometer norr om Lund, är ett stort gods och har en egovidd af nära 8,900 hektar. Slottet har två torn och omgifves af en vallgraf med två stenbroar. Trädgården är stor och präktig.

I närheten af Ringsjön och på dess stränder ligga många präktiga gods med gamla slott. Bland dem må nämnas Bosjöklöster, Fulltofta och Ousbyholm. Det först-

*) Största delen af dessa samlingar är nu mera flyttad till Hamilton-house nära Helsingborg. Ö. a.

nämnda är mycket gammalt och var fordom säte för ett nunnekloster. På denna egendom fins ett af Sveriges största träd, en ek, som vid roten mäter 12 meter i genomskärning.

En af de mest pittoreska platserna i Skåne är udden Kullaberg eller Kullen, som skjuter ut bortom Öresund och utgör landskapets nordvestligaste punkt. Dess yttersta ände var fordom en ö, som skildes från fasta landet genom ett smalt sund. Udden består af flera branta granit-höjder, som uppstiga likt en amfiteater och af hvilka den högsta reser sig mer än 170 meter öfver hafvet; på denna står en fyrbåk. På norra sidan ligger vid bergens fot nära hafvet det s. k. Trollhålet, en omkring 30 meter djup grotta. För den som vandrat öfver Skånes jemna och enformiga slätter samt utefter dess flacka kuster företer denna udde i sanning en mot dessa högst olikartad anblick. Från Kullens högsta punkt har man en förtjusande och vidsträckt utsigt öfver Skelderviken med dess fiskelägen och gårdar, öfver grönskande bok- och ek-bevuxna kullar och bördiga fält, öfver Kattegat och Öresund, hvars stränder förlora sig i fjärran, samt åt Seelands kust med Kroneborg och Helsingör. Bland herresätena i närheten må nämnas Krapperup med dess torn och vallar samt Vegeholm, som 1530 uppfördes på holmen af samma namn, men hvars fästningsverk nu mera äro försvunna.

Hvilket härligt skådespel utbredde sig icke för blicken, då jag stod på Kullens höjd! Icke en vindfläkt krusade hafvets yta. Praktfullt röd sjönk solen sakta ned under synranden. Huru lugn var icke denna sommarafton på Kattegat, öfver hvilket vikingaflottorna i forna dagar med svällande segel flögo ut på eröfringar och plundringståg. Allt som natten framskred, blefvo kusternas ytterlinier dunklare och insveptes slutligen i mörker, men här och der blänkte ett ljus till vägledning för den sjöfarande.

Ehuru mycket är osagdt, måste jag avsluta min bok. Farväl *Skandinavia*, midnattssolens land! Jag har vandrat genom dina bygder från nord till syd, skådat dina glada städer, trefna byar, fruktbara gårdar, låga hyddor;

seglat på dina fjordar och sjöar; ströfvat kring i dina skogar och fagra dalar; klättrat öfver dina väldiga fjäll; med häpnad och förvåning betraktat dina praktfulla jök-lar; stått på dina storslagna, skrofliga kuster och sett huru det stormupprörda hafvet med vanmäktigt raseri brutit sig mot deras klippvallar.

Aldrig skall jag glömma ditt folks gästfrihet och vänlighet. Hög och låg, kung och bonde välkomnade främ-lingen. De många lyckliga dagar, jag tillbragte bland ditt goda och ädla folk, bevarar troget minne. Städse skall jag ömt och tacksamt vårda hågkomsten af de kära vänner, som visade mig så mycken välvilja.

Ytterligare rättelser till förra delen:

Sid.	143	r.	15	uppifr.	står:	bränvin	läs:	konjak
"	152	"	18	"	"	bränvin	"	konjak
"	260	"	15	"	"	metaller	"	mineral
"	282	"	16	"	"	Big Store	"	Store
"	407	"	16	"	"	Cassel	"	Cashel
"	407	"	16	"	"	1642	"	1624

Rättelser till senare delen:

Sid.	37	r.	9	uppifr.	står:	iordningsställande	läs:	iordningställande
"	139	"	5	"	"	fiskläge	"	fiskeläge
"	146	"	11	"	"	Fiskläget	"	Fiskeläget
"	159	"	12	"	"	fiskläget	"	fiskeläget
"	160	"	6	nedifr.	"	utomordentlig	"	utomordentligt
"	193	"	20	"	"	(helig):	"	(helig);
"	214	"	2	uppifr.	"	12	"	15
"	313	"	14	"	"	Mikkelsen	"	Mikkelsen
"	359	"	13	nedifr.	"	Sandbo	"	Sandbo.
"	365	"	14	"	"	ramloftstugan	"	ramloftstugan
"	455	"	10	uppifr.	"	handels-skolor	"	yrkes-skolor
"	509	"	4	"	"	gyttjebad	"	gyttjebad
"	521	"	5	"	"	qvinno-namn	"	kvinnó-namn

